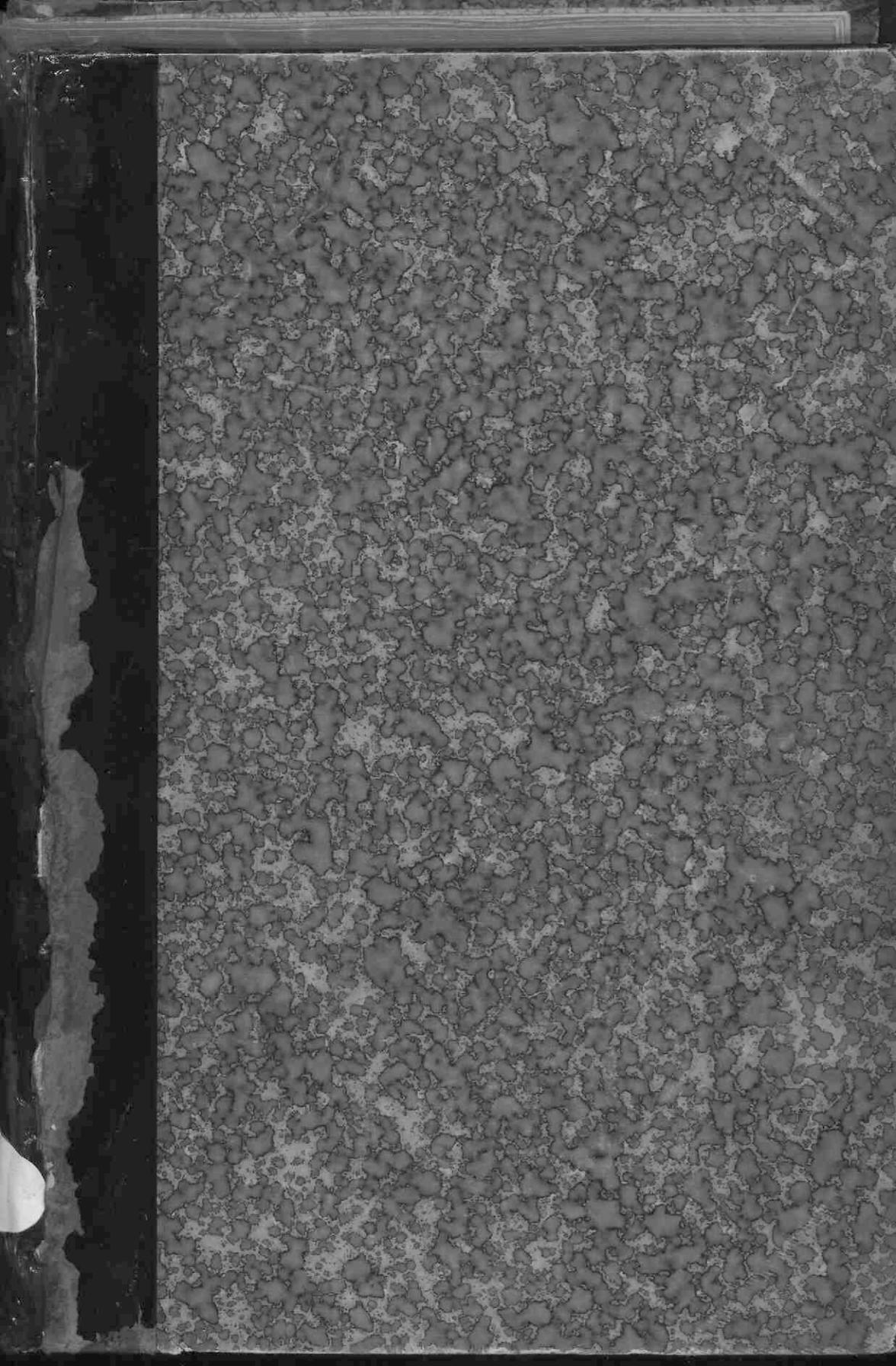




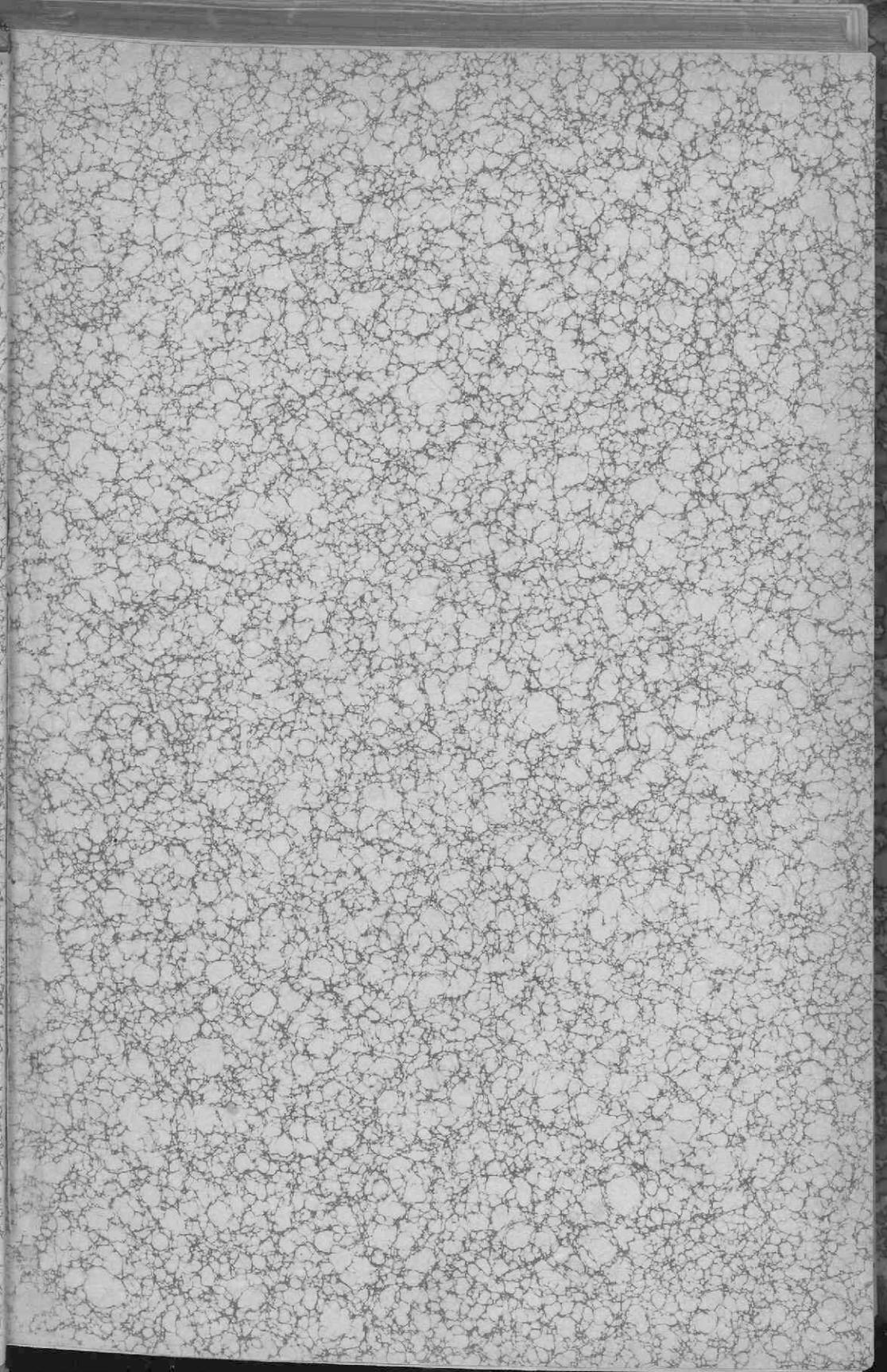
Paardenfokkerij en remonteering

<https://hdl.handle.net/1874/236900>

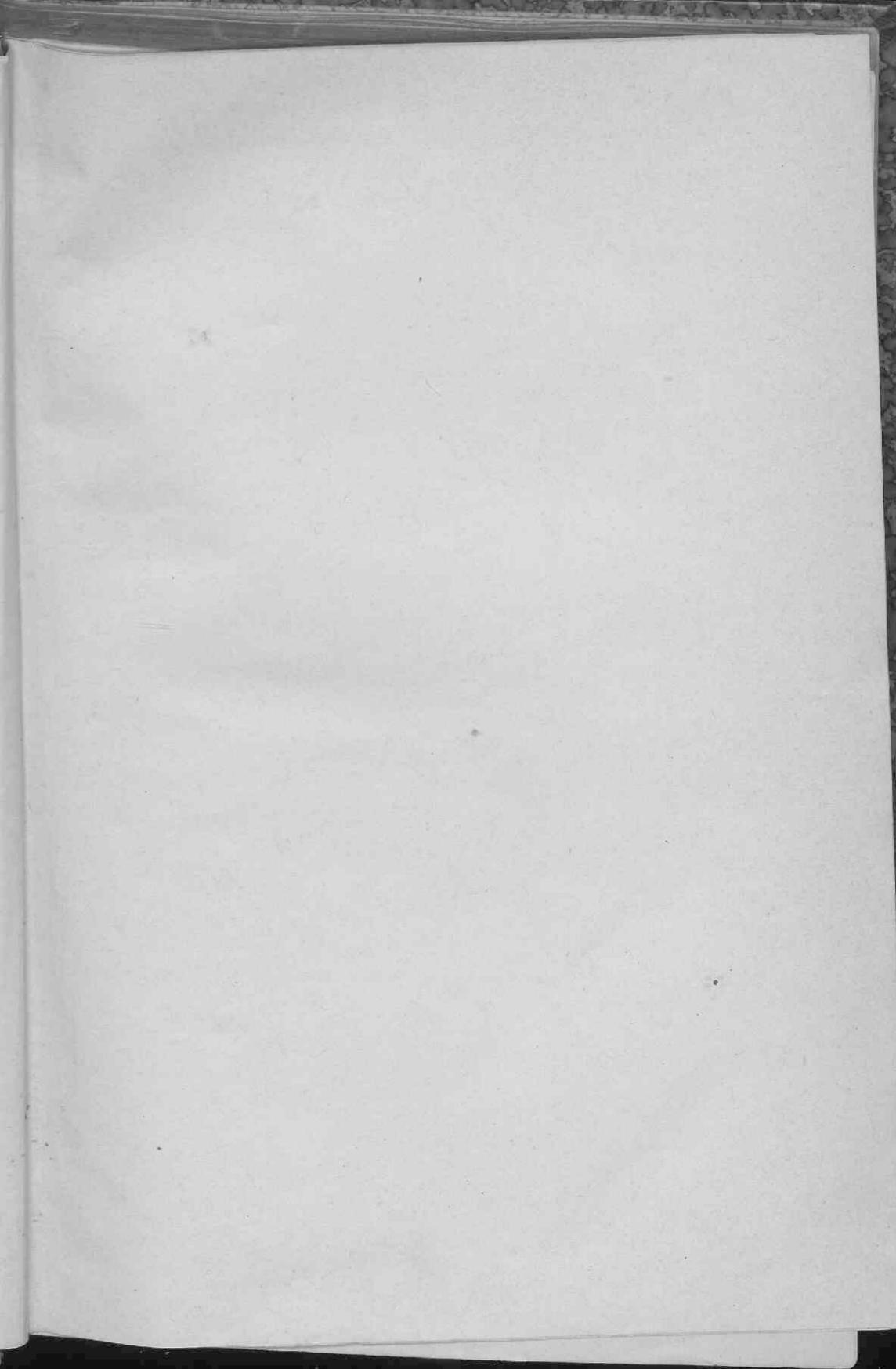


B

№ 734.
OD 5317



mm 1303g



1. Lente

PAARDENFOKKERIJ EN REMONTEERING.

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT



3088 807 1

PAARDENFOKKERIJ

EN

B. n.º 434.

REMONTEERING

DOOR DEN MAJoor-INTENDANT

E. VAN GENDT,

Ridder van het Legioen van eer.

MET 43 AFBEELDINGEN VAN VERSCHILLENDE PAARDENRASSEN.



'S-GRAVENHAGE

DE GEBROEDERS VAN CLEEF

1887.

IN ALLEN BOEKHANEN

REMONTEERING

VOORBERICHT.

Onder de zaken welke in den laatsten tijd hier te lande de bijzondere aandacht trekken, mogen voorzeker in de eerste plaats genoemd worden de paardenfokkerij en de remonteering.

*Eerstens is dit een gevolg van den kwijnenden toestand, waarin de landbouw over het algemeen verkeert, verder van eene meer en meer zich openbarende belangstelling, die door vereenigingen en bijzondere personen in dezen tak van nijverheid wordt gesteld en eindelijk van den maatregel, door den Minister van Oorlog genomen, om n.l. te trachten, de voor het leger noodige paarden in het binnenland aan te koopen.**

Onder deze omstandigheden meenden wij een goed werk te verrichten, met de samenstelling van een historisch-statistisch overzicht van de paardenfokkerij en de remonteering in Nederland en daaraan eenige beschouwingen en gegevens uit andere landen toe te voegen.

Uit den aard der zaak hebben wij ons slechts op een algemeen standpunt kunnen stellen. Dat ons werk daardoor gebreken aankleven ontveinzen wij ons niet.

Moge het intusschen vakkundigen opwekken, om beter werk dan het onze te leveren.

Gaarne maken wij van deze gelegenheid gebruik om aan allen, die ons zoo welwillend met hunne voorlichtingen hebben willen dienen en gegevens verstrekken, onzen besten dank daarvoor te betuigen.

V. G.

I N H O U D.

	Blz.
I. Geschiedkundig overzicht van de maatregelen, die in de laatste twee eeuwen in Nederland zijn genomen, tot verbetering van het inlandsch paardenras en tot aanmoediging van de paardenteelt.	1
II. Over de paardenrassen in Nederland	30
III. Mededeelingen omtrent den aanwezigen voorraad en den handel in paarden in 1884	33
IV. Oordeel omtrent de geschiktheid van het Nederlandsche paard voor de remonteering	39
V. Overzicht van de wijze van remonteering bij het Nederlandsche leger	42
VI. Over de rassen der paarden, die voor het leger werden aangeschaft	45
VII. Maatregelen, door den Minister van Oorlog genomen, om de remonteering met inlandsche paarden en daardoor de paardenfokkerij in het algemeen te bevorderen	49
VIII. Oordeel omtrent het Friesche paard	88
IX. Wijze van remonteeren met troepenpaarden in Nederland en bij vreemde legers in tijd van vrede	96
1. België	96
2. Frankrijk	107
3. Duitschland	118
4. Oostenrijk	129
5. Italië	134
6. Nederland	141

	Blz.
X. Bepalingen omtrent het op reformstellen van Rijkspaarden in Nederland	150
XI. Het vóór den verkoop doen dekken van reformpaarden	152
XII. Eenige belangrijke mededeelingen omtrent de paardenfokkerij in vreemde landen	156
1. Frankrijk	156
2. Duitschland	171
3. Oostenrijk	182
XIII. Korte beschrijving der paarden, waarvan afbeeldingen aan het werk worden toegevoegd.	190
XIV. Verrichtingen van' de commissie der Geldersche maatschappij van landbouw, om tot het typenpaard te geraken	192
XV. Besluit	196

BIJLAGEN.

No. I. Statuten van de Hengsten-associatie „Over-Betuwe”	199
„ II. Aanteekeningen welke in een paardenstamboek worden gehouden.	205
* III. Inschrijvers voor de levering van remontepaarden voor het Nederlandsche leger, gedurende de laatste jaren.	206
„ IV. Overzicht van de kosten voor de remontedepots in Duitschland.	207
„ V. Inrichting van stallen en loopplaatsen bij het remontedepot.	210
„ VI. Overzicht van de rations fourages bij verschillende legers	211

I.

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT VAN DE MAATREGELEN, DIE IN DE LAATSTE TWEE EEUWEN IN NEDER- LAND GENOMEN ZIJN, TOT VERBETERING VAN HET INLANDSCH PAARDENRAS EN TOT AANMOEDIGING VAN DE PAARDENTEELT.

In 1675 werd door de Edelmogende Heeren 's Lands *Utrecht* eene resolutie gegeven, waarbij ieder dorp gehouden was 2, 3 of 4 spring- of dekhengsten te koopen en te onderhouden. Dit aantal werd geregeld naar het grooter of kleiner getal merriepaarden, die in het dorp gehouden werden. Niemand anders mocht springhengsten houden en evenmin zijne merriepaarden door hare veulens doen dekken.

In dorpen waar zeer weinig merriepaarden werden gehouden, was het toegestaan zich met andere naburige dorpen te verstaan tot aanschaffing en onderhoud van het vereischte aantal springhengsten. Daarbij gold echter weer de uitdrukkelijke bepaling, dat geen hengst meer dan 40 merriën mocht dekken.

Alleen hengsten van minstens vijf jaren en niet ouder dan veertien jaren mochten gekocht en gebruikt worden. Niemand mocht met zijne merriepaarden of hengsten buiten zijn ressort bij andere hengsten of merriepaarden komen.

In 1698 werd eene nieuwe ordonnantie uitgevaardigd, waarbij

het houden van keur- of springhengsten voor de merriepaarden nader volgenderwijs geregeld werd.

In de verschillende districten der provincie werden personen aangesteld, die dekhengsten van een bepaalden leeftijd in zoo voldoende getale moesten houden, dat al de merriepaarden daarvoor konden worden gedekt. Ook moesten deze dieren eenmaal 's jaars, omstreeks half Februari, op eene door gecommiteerden te bepalen plaats, gekeurd worden voor een volgend dienstjaar. Vóór 24 Juni des jaars mocht niemand zich van den goedgekeurden hengst door verkoop ontdoen; met dien datum achtte men den dekkingstijd verstreken.

Zware straffen bestaande in boeten, het verbeuren der paarden en veulens, enz. waren bedreigd op overtreding dezer bepalingen.

Reglementen, in den geest als de bovenstaande, bestonden ook in de meeste andere provinciën. Vooral de 17^e eeuw was bijzonder rijk aan allerlei beperkende bepalingen omtrent het fokken, den uitvoer van paarden, enz. Zoo werden in 1734 ook in Groningen ordonnantiën gegeven op het houden van springhengsten.

Den 13 December 1799 werd eene wet (publicatie) uitgevaardigd van den volgenden inhoud:

PUBLICATIE VAN HET UITVOEREND BEWIND
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK, BETREFFENDE DE
PAARDEN-FOKKERIJ.

Gearresteerd den 31 December 1799.

HET VIJFDE JAAR DER BATAAFSCHE VRIJHEID.

GELIJKHEID, VRIJHEID, BROEDERSCHAP.

PUBLICATIE.

Het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, doen te weten:

Dat het Vertegenwoordigend Lichaam, op de wijze bij de Staatsregeling voorgeschreven, overwogen hebbende,

Dat het verval in den aafok van beste Paarden, een onberekenbaar nadeel aan de Republiek toebrengt;

Dat onze Paarden-Fokkerij alleen kan worden hersteld door het aanhouden van meer beste Merryën en meer allerbeste Springhengsten ;

Dat de minvermogende Ingezetenen in de Republiek te weinig vermogen hebben, om beste Merryën voor den aanfok te kunnen bekomen ;

Dat het voorschot, hetwelk wordt vereischt om de Paarden-Fokkerij in de Republiek tot den hoogst mogelijken trap van volmaaktheid te brengen, geen merkelyk bezwaar is voor den Lande ;

Dat de Staatsregeling wil, de spoedigste en krachtadigste inrichtingen, ter bevordering van alle Inlandsche Koophandel ;

Dat de Maatschappij insgelijks beveelt de meeste bevordering van den Landbouw en deszelfs bloei ;

Besloten en verordend heeft :

Dat in ieder Departement, uit eene Nominatie van drie Persoonen, door het Departementaal Bestuur te benoemen, op voordragt van den Agent van Oeconomie, door het Uitvoerend Bewind een Keurmeester zal worden aangesteld, op zoodanige Instructie nader bij het Wetgevend Lichaam te bepalen.

Dat deeze Keurmeesters éénmaal jaarlijks, te zamen, op een tijd, door den Agent te bepalen, in den Haag zullen komen, om aan denzelven mondeling verslag te doen van hunne verrichtingen, en aan denzelven schriftelyk op te geven, welke verbeteringen, naar hun inzien, verder in den aanfok van onze Paarden zouden kunnen worden gemaakt.

Dat bij ieder Departementaal Bestuur twee Commissarissen zullen worden aangesteld, voor welke de Keurmeesters hunne verrichtingen zullen verantwoorden, onder het oppertoezicht van het Departementaal Bestuur ; aan welke Commissarissen, de Ingezetenen, ingeval van geen goede behandeling van Keurmeesters, hunne klagten zullen inbrengen ; zullen de Commissarissen, des noods, hiervan aan het Departementaal Bestuur berichten, welk daar in, naar bevinding van zaaken, zal handelen.

De Keurmeesters zullen jaarlijks, voor rekening van de Republiek, ieder voor hun Departement, inkoopen twintig allerbeste Merry-Veulens.

Deze Veulens zullen door Keurmeesters en Commissarissen worden afgegeven bij Loting, aan die Ingezetenen van hun Departement, welke zich, na voorafgaande Advertentie (die jaarlijks door Commissarissen en Keurmeesters, door de Couranten, in de maand Mey zal geschieden,) bij den Keurmeester zullen hebben aangegeven, en welke door hun worden geoordeeld, goede gelegenheid en geschiktheid te hebben om een beste Merry te kunnen onderhouden.

Indien in eenige Departementen meer, en in andere minder dan twintig Veulens wierden gevraagd, zullen de Keurmeesters, voor den 10 Juny, jaarlijks, elkander daarvan kennis geven, en omtrent den

inkoop en verdeeling zoodanige schikking maaken, dat zij jaarlijks 160 Veulens over de geheele Republiek inkoopen en verdcelen.

En dit alles onder voorwaarde: dat bij den ontvangst voor ieder Veulen, een vijfde deel der waarde, naar den inkoop gerekend, aan den Lande, en 1 Gulden 10 Stuivers voor kosten, aan Keurmeesters zal worden betaald.

De overige vier vijfde deelen der waarde van het Veulen, zullen in vier gelijke termijnen, in vier jaaren, aan Keurmeesters worden voldaan, onder speciaal verband van de Merry: en zal hiervan bij den ontvangst, door de Houders der Merryën, aan de Keurmeesters Recepissen worden afgegeven: zullende echter de Houders der Merryën, wanneer dezelve buiten hun schuld komen te sterven, niet meer betaalen dan de verscheenen termijnen.

Deze Merry-Veulens zullen bij den ontvangst worden gebrand aan de linkerzijde van de hals, onder de maan, met zoodanig merk, nader bij de Instructie te bepaalen.

Geen verkoop of overdragt van deeze Merryën zal mogen geschieden, buiten schriftelijk consent van Keurmeester en Commissarissen, en jaarlijks tot den aankomst moeten worden gebruikt, bij verbeurte van de Merry, en verdere straffen, ingevalle van bedrog, naar exigentie van zaaken.

Deze Merryën zullen niet eerder bij den Hengst mogen worden gebragt, voordat zij den volkomen ouderdom van drie jaaren hebben bereikt, en van geene andere Hengsten mogen worden gedekt, dan die de Keurmeesters aan de Houders daar toe schriftelijk opgeven: bij de boete van vijftig Guldens, ten profijte van den Lande.

De Keurmeesters, Merry-Veulens, voor rekening van den Lande, of Hengst-Veulens, voor een of meer Hengste-Lieden, van deeze Merryën begerende, zullen, voor dezelve, vijf maanden oud zijnde, de hoogste waarde mogen betaalen, en wanneer zij binnen de vier maanden na de geboorte van het Veulen, hun aan den Eigenaar schriftelijk declareeren, dat zij het Veulen willen aannemen, zal hetzelfde aan niemand, dan aan Keurmeesters of diens Gemagtigden, mogen worden verkogt.

Deze Merryën zullen, drie jaaren oud zijnde, op dag van keuringen der nieuw aankomende Hengsten, welke jaarlijks eenmaal publiek, in ieder Departement, in de maand April, op den dag en ter plaatse door de Keurmeesters in de Couranten bekend te maaken, zal geschieden, aan de Keurmeesters worden vertoond.

Iemand anders vermeenende eene beste Merry voor den aankomst te hebben, zal dezelve mede op dien dag en plaats, aan Keurmeesters mogen vertoonen, welke de twintig bestgekeurde Merryën zullen branden met het merk der Republiek, bij de Instructie te bepaalen, en

daarenboven aan de Eigenaars eene Attestatie afgeven; waar voor den Eigenaar zal betaalen één Gulden, tien Stuivers.

De eerstvolgende vijf jaaren zal in ieder Departement, aan den Eigenaar van de allerbest gekeurde Merry worden gegeven een præmie van honderd Guldens; aan de tweede /75.— aan de derde / 50.— en aan de zeven volgenden ieder 25 Guldens; zullende de Houders van deeze Merryën publiek door de Couranten worden bekend gemaakt.

Deze præmiën zullen voor dezelfde Merryën maar eens worden afgegeven, en deeze tot den aankok moeten worden gebruikt; moettende in vervolg door den Eigenaar, aan Keurmeesters worden bewezen, dat dezelve drie Veulens hebben voortgebracht; en bij manquement van dien de præmie aan den Lande worden gerestituëerd; tenzij zoodanige Merry binnen vier jaaren na de branding kwam te sterven, of dat de Eigenaar voldoende bewijst, dat de Merry, buiten zijn schuld, niet heeft gedraagen, wanneer de Eigenaar van het teruggeven der præmie zal zijn gelibereerd.

De Keurmeesters zullen, ieder in hun Departement, jaarlijks in de maand April, een Schouwinge, en in de maand Augustus de goed- of afkeuringe over de Springhengsten doen, en geene andere dan beste Hengsten mogen goedkeuren en tot teken van goedkeuringe dezelve branden, op de rechter Bil; en wanneer naderhand, uit hoofde van eenig gebrek, dezelve Hengst moet worden afgekeurd, zal dezelve op de linker Bil worden gebrand.

Een Hengst-houder, meer dan één Springhengst willende houden, zal zijn verplicht te houden twee git-zwarte, of een zwarte met een rood-bruine Hengst, met zwarte Beenen, Staart en Maan, (een klein teekentje zal door Keurmeesters mogen worden toegegeven) de grootste ten minste vijf voeten, twee duimen, en de platste vijf voeten Rhijnlandsche Maat, beide van Inlandsch Ras; doch meer hengsten willende houden, zal het aan zijne keuze staan, welk Ras of Couleur hij verkiest; mits altijd voor zooverre deugd en schoonheid van het soort aangaat, de kleur blijvende onderworpen.

Een Hengst-houder maar één Hengst willende houden, zal geen ander mogen laten klimmen, dan een zwarte of rood-bruine Hengst, gelijk boven is bepaald, en van Inlandsch Ras. Hier van word echter het Eiland Ameland uitgezonderd, alwaar de Hengstlieden vreemde Rassen zullen mogen invoeren, van zoodanige coupleuren, als zij voor hun zelve en het Eiland nuttigst oordeelen, met overleg en goedkeuring van den Keurmeester in der tijd, en voor zooverre deugd en schoonheid van het Soort aangaat, aan de keur blijvende onderworpen.

Jaarlijks zal in ieder Departement door Keurmeester en Commissarissen, aan den Eigenaar van den besten Springhengst worden afgegeven eene præmie van honderd Guldens, en den Houder door de Couranten

bekend gemaakt worden; deeze Hengsten zullen niet mogen worden verkogt, om naar Buitenlands te worden uitgevoerd, bij verbeurte van vijf honderd Guldens aan den Lande te betaalen. Deeze praemie zal niet meer dan eens voor denzelfden Hengst worden afgegeven.

Geen andere dan goedgekeurde en door Keurmeesters gebrande Hengsten, zullen mogen klimmen, bij de boete van 25 Guldens, door den Eigenaar als boven te betaalen; uitgezonderd zoodanige Eigenaars, welke hunne eigen Merryën van hunne eigen Hengst willen laten dekken.

Het Deckgeld zal zijn / 3—3.— bij de eerste Dekking te betaalen; en zal hiervan drie Stuivers door de Hengsthouders aan de Keurmeesters voor verzuim en reiskosten worden betaald; zullende de Hengsthouders zijn verplicht, aan de Keurmeesters in de maand Augustus bij de goed- of afkeuringe der Hengsten, een Lijst van de bij haar gedekte Merryën, af te geven, waarvan zij dus verplicht zijn stipte aantekening te houden.

De Keurmeesters zullen den ontfangst en uitgaaf wegens den inkoop der Merry-Veulens, de uitgaaf der Praemiën, de kosten van de Advertentiën in de Couranten, de ingekomen gelden van de Receptissen, ééns in het jaar, voor Gecommitteerden uit hun Departementaal Bestuur verantwoordten; wordende de Departementaale Bestuuren geauthoriseerd, op den Ontfanger van hun Departement af te geven de noodige Ordonnantien ter betaalingen der Keurmeesters; en om dezelve in de overgaaf der jaarlijksche behoeften van hun Departement in rekening te brengen.

Voorts zal door de Vergadering eene Commissie worden benoemd, om de noodige Instructie voor de Keurmeesters en Commissarissen op te maken.

Diensvolgens gelast het Uitvoerend Bewind, in naam van het Vergegenwoordigend Lichaam, dat deze zal worden afgekondigd en aangeplakt, alomme daar zulks behoort.

Gedaan in den Haag, den 31 December 1799, het vijfde Jaar der Bataafsche Vrijheid.

Deze wet werd in 1803 ingetrokken en vervangen door de bepaling dat ieder departement kon voorschrijven, premiën uit te reiken, wat in 1810 verplichtend werd gesteld. Tevens werd het besluit uitgevaardigd, dat alleen goedgekeurde hengsten, minstens twee jaar en 8 maanden oud, als dekhengsten gebruikt mochten worden. Aan ieder Departement werd een bedrag van / 300.— als premie toegestaan.

Bij Koninklijk Besluit van 18 Mei 1822, no. 76, werd last gegeven tot het oprichten eener stoeterij van 30 hengsten en 10

merriën te *Borculo* in *Gelderland*, waar tevens eenige schoone veulens zouden worden opgekweekt. *)

Aanleiding tot dezen maatregel vond de regeering in de omstandigheid, dat maatregelen genomen moesten worden om het inlandsch paardenras te verbeteren en het daardoor mogelijk te maken het leger van goede dienstpaarden te voorzien.

Het domeingued »*Borculo*» werd tot het doel aan het Departement van Oorlog afgestaan en werden de landgoederen *Overbekking*, *Forking* en *Geerding* door dat departement aangekocht.

Bij Koninklijk Besluit van 2 Juni 1826, no. 15, werd bepaald, dat de stoeterij eene militaire inrichting zoude zijn en dat het getal hengsten tot 60 en dat der merriën tot 12 zoude worden uitgebreid.

De eerste hengsten werden gekocht in *Mecklenburg*, *Polen*, *Rusland* en *Hongarije*, mitsgaders op de eilanden *Jutland* en *Rügen*, later ook in *Engeland*.

Bij beschikking van den Minister van Oorlog van 8 September 1826, no. 56, werd een reglement voor 's Rijks stoeterijen vastgesteld, waaraan de volgende aantekeningen zijn ontleend:

REGLEMENT

VOOR

's RIJKS STOETERIJEN.

Over de middelen tot verbetering van het paardenras en de bevordering van de paardenteelt.

1^o. 's Rijks stoeterijen daargesteld zijnde, met het oogmerk om het binnenlandsche paardenras te verbeteren, de paardenteelt te bevorderen en dezen tak van volkswijjt uit te breiden, zullen het Departement van Binnenlandsche Zaken en dat van Oorlog, tot het bereiken van dat doel, steeds gemeenschappelijk te werk gaan.

*) Bij Kon. Besluit van 3 Juni 1820, no. 6, was reeds bevolen, dat in het Groothertogdom *Luxemburg*, voor 's Rijks rekening, een depot van 20 hengsten zou worden opgericht.

In 1826 werd dat getal tot 40 uitgebreid, en dat der merriën op 4 bepaald.

De eerste hengsten werden gekocht in *Normandië* en *Limousin* in *Frankrijk*.

Ook deze stoeterij was eene militaire inrichting, waarvan de opperbevelhebber der Cavalerie als Inspecteur-Generaal benoemd werd.

2°. De Gouverneurs in de provinciën en de Plaatselijke Besturen, mitsgaders de Commissiën van Landbouw, zullen mede tot alles, wat daaraan bevorderlijk kan wezen, hunne medewerking verleen.

3°. De verbetering der rassen, door het verspreiden en aanhouden van goede hengsten, en geschikte moedermerriën kunnende worden verkregen, wordt zulks als grondbeginsel aangenomen.

4°. De hengsten van 's Rijks stoeterijen zullen jaarlijks gedurende den dektijd op het land worden verspreid, en wel in zoodanige provinciën, in welke het ras der paarden de meeste geschiktheid heeft om zadelpaarden te kweeken.

5°. Er zullen eenige veulens bij de stoeterijen worden aangekweekt, om daardoor verbeterde hengsten en merriën te verkrijgen.

6°. *Zoolang de verbetering van het ras der paarden het noodzakelijk maakt*, zullen er van de veulens, bij de stoeterijen opgekweekt, het noodig aantal worden afgestaan, om op het land te worden verspreid, op zoodanige voorwaarden, als hierna is bepaald.

7°. Ook zullen er bij de stoeterijen eenige vierjarige hengsten en vierjarige merriën, afstammelingen van 's Rijks paarden, daarvoor kunnen worden aangekocht, die in alle deelen geschikt voor de verbetering van het ras geoordeeld worden om op dezelfde wijze, als bij het vorig artikel aangewezen, te dienen.

8°. De veulens, bij de stoeterijen opgekweekt, zullen worden afgestaan. De hengsten op het volle *vierde* en de merriën op het volle *derde* jaar.

9°. Deze beide soorten van paarden zullen alsdan door de Directeurs der stoeterijen, na bekomen autorisatie van het Departement van Oorlog, aan de Gouverneurs der provinciën, voor welke zij geschikt zijn, worden aangeboden.

10°. De Gouverneurs zullen dezelve, met gemeen overleg van de Commissiën van Landbouw, en onder de hier na te bepalen voorwaarden *om niet* en in vollen eigendom afgeven aan zoodanige personen, die zich met nadruk op de paardenteelt toelaggen en door hunne medewerking de meeste aanspraak op deze gunst hebben.

11°. Indien de met een hengst begiffigde een hengsthouder is, zal hij daarentegen een bij hem gebruikt wordende dekhengst of zoodanig een welke hij daartoe bestemd had, doch die niet in allen deele geschikt geacht wordt, moeten doen snijden, om daardoor het getal minder goede hengsten langzamerhand door betere en allezins voldoende te doen vervangen.

12°. De alzo afgestane paarden vermogen niet te worden verkocht, noch de hengsten te worden gesneden, zonder daartoe schriftelijk door den Directeur van het etablissement van welke dezelve herkomstig zijn, de vrijheid te hebben bekomen.

13. De hengsten zullen door de begiftigden moeten worden gebruikt tot dekhengsten, terwijl het hun niettemin zal vrijstaan zich daarvoor zoodanige belooning als onder particulieren gebruikelijk is te doen betalen.

14°. Boven en behalve deze belooning zal aan de eigenaren dier hengsten door den Directeur van het etablissement, van welke die is afgestaan, gedurende *vijf* jaren, eene onderhoudspremie worden betaald van *zestig gulden* 's jaars.

15°. Door deze hengsten mogen jaarlijks geene meerdere merriën worden gedekt, dan voor 's Rijks hengsten is bepaald.

16°. Hij, die eene merrie zal hebben aangenomen is verplicht om die door zoodanigen hengst van 's Rijks stoeterij te doen dekken, als de Directeurs daartoe geschikt oordeelen.

17°. Zij die de hiervoren vermelde hengsten van de stoeterijen hebben ontvangen, zullen eene belooning van *twintig guldens* in het jaar genieten wanneer zij de springlijsten aanhouden, mitsgaders alle andere werkzaamheden doen welke aan de hengstbewaarders van 's Rijks hengsten worden opgedragen, ten einde de stam- en geslachts-registers, te kunnen aanhouden.

18°. Tot het nakomen van alle de vorenstaande voorwaarden zullen de begiftigden zich schriftelijk verbinden. Deze verbindtenissen zijn vrij van zegel en alle verdere kosten en blijven onder bewaring van den Directeur. Dezelve zullen hun door de gouverneurs worden toegezonden.

19°. De eigenaren dezer paarden, die tegen de gemaakte voorwaarden handelen, zullen nimmermeer van 's Rijks wege met eenig veulen vermogen te worden begunstigd.

20°. Aan de paarden die van de stoeterijen worden afgestaan, zullen den naam gegeven worden van *Premie-hengsten* en *Premie-merriën*.

21°. De veulens bij de stoeterijen opgekweekt, zullen, alvorens aan de Gouverneurs te worden afgegeven, worden gebrand.

Het merk zal zijn *een gekroonde leeuw*, en onder hetzelfde eene letter, aanvangende met A, om daardoor de jaren en tijd van afgifte te onderscheiden.

22°. De bij de stoeterij aangekochte en op gelijke wijze afgegevene paarden zullen almede gebrand worden.

Het merk zal zijn de *leeuw* en de letter *zonder kroon*.

23°. Indien de eigenaren der, van 's Rijks wege verstrekte paarden, mogten verlangen, dat, aan de daarvan voortkomende veulens, *tot onderscheiding*, het Rijks stoeterij-merk wierd gegeven, zal daaraan worden voldaan, en het merk bestaan in een *leeuw*, zonder *kroon* en zonder *letter*.

Wordende het, mits deze, aan de voornoemde eigenaren, onverlet gelaten, om ook aan deze veulens een bijzonder merk of teeken te geven,

onder verplichting nogtans, om van hetzelfde, aan den Directeur der stoeterij, opgaaf te doen.

24°. De Gouverneurs der provinciën, de Directeurs der stoeterijen, de Commissiën van Landbouw en de Plaatselijke Besturen, zullen, respectievelijk, het toezigt over deze paarden houden, en nagaan of zij, die dezelve hebben ontvangen, stiptelijk aan de aangegevene verbindtenis voldoen.

25°. De Directeurs der stoeterijen, zullen, van de door hen afgegevene paarden, eene algemeene contrôle houden, en daarin alles aantekenen, wat dezelve betreft.

26°. Aan de Plaatselijke Besturen zal, door de Gouverneurs, opgaaf worden gedaan van de afgegevene paarden, die zich in derzelver gemeente bevinden.

27°. De Plaatselijke Besturen zullen aantekening houden, van al de veranderingen, welke dezelve ondergaan, en daarvan aan den Directeur opgaaf doen.

28°. Zij zullen aan de Gouverneurs verslag doen, indien de eigenaren tegen de gemaakte overeenkomst handelen.

29°. De Gouverneurs der provinciën zullen alle mogelijke middelen aanwenden, om de hengsten, welke van de hengsten der stoeterij afstammen, mitsgaders diegenen, die van de afgestane merriën vallen, indien dezelve tot dekhengsten geschikt zijn, of, naar alle waarschijnlijkheid, zullen worden, te doen aanhouden, om daardoor de verbetering van het ras te bevorderen.

30°. De Gouverneurs der provinciën en de Commissiën van Landbouw, zullen, *zoo lang er tot verbetering van het ras buitengewone maatregelen noodig zijn*, aan de eigenaren dezer hengsten, tot het aanhouden derzelve, premiën uitlooven, te betalen, geëvenredigd aan de waarde, welke zoodanige hengst, naar deszelfs eigenschappen, heeft.

31°. Het bepalen van de premie, het getal en den ouderdom der paarden, wordt aan de Commissiën van Landbouw overgelaten.

32°. De eigenaren der vierjarige hengsten, die de premie genieten, zullen zich daarvoor verbinden, om dezelve, gedurende vijf jaren, als dekhengst te doen dienen, niet te snijden noch te verkoopen, dan aan zoodanige personen, die deze verbindtenis overnemen, hetwelk echter niet zonder voorkennis van de Commissiën van Landbouw, zal vermoogen te geschieden.

33°. Jaarlijks, *en tot zoolang er buitengewone maatregelen worden noodzakelijk geacht om de verbetering aan te moedigen en te bevorderen*, zal er, in de provinciën, in welke de hengsten worden rondgezonden, een zeker getal vierjarige merriën kunnen worden uitgekozen, die geschikt geoordeeld worden om goede zadel- en trekpaarden op te

leveren en het doel der inrigtingen te bevorderen, ten einde daardoor tot verbetering van het ras te geraken.

34°. Deze merriën zullen moeten zijn van de eerste qualiteit, naar het ras van het land, en erkend moeten worden voor goede moederpaarden.

35°. Het getal wordt door de Gouverneurs gezamenlijk met de Commissiën van Landbouw geregeld, naar het getal hengsten, die van 's Rijks stoeterijen zullen worden bestemd, om op het land te worden gezonden.

36°. Aan de eigenaren dezer merriën, zal eene premie van *vijf-en-zeventig guldens* worden verleend.

37°. Voor het genot dezer premie bestaat de verplichting om die door 's Rijks hengsten te doen dekken en dezelve aan te houden totdat het veulen, dat daarvan voortkomt, gespeend is.

38°. Deze merriën zullen, bij voorkeur van alle anderen tot het dekken worden toegelaten.

39°. De Gouverneurs doen mitsdien daarvan in tijds opgaaf aan den Directeur, om te kunnen zorgen dat aan de bepaling van het vorig artikel worde voldaan.

40°. De Gouverneurs zullen alle overredingsmiddelen gebruiken om de landlieden aan te sporen de verbeterde veulens op te kweken en hen het voordeel doen begrijpen, dat in de gevolgen hierin voor hen gelegen is.

41°. Behalve de *stamhengsten* der stoeterijen, mitsgaders de *premiehengsten* en *merriën*, zullen er ook *keurhengsten* kunnen wezen.

42°. Daarvoor zullen premiën kunnen worden verleend, mits dezelve in allen deele geschikt zijn tot goede en bekwame dekhengsten.

43°. Niemand zal zijne eigen, of aan andere toebehoorende merriën mogen doen dekken, dan door de hengsten van Rijks stoeterijen, of door gekeurde hengsten, uitgezonderd alleen in het geval, wanneer de hengst en de merrie hen beide in eigendom toebehooren.

44°. Naar gelang er verbeterde hengsten, van 's Rijks stoeterijen herkomstig, worden verspreid, zullen de Commissiën, met de keuring van de hengsten belast, naauwgezetter daarin te werk gaan, ten einde algemeen de zoodanige te verkrijgen, die al de vereischten bezitten, om het ras te volmaken.

Bij Koninklijk Besluit van 26 December 1841, no. 133, werd, te rekenen van 1 Januari 1842, de stoeterij opgeheven. Voor de redenen, die tot de opheffing aanleiding gaven, vindt men in 't kort, in verschillende werken het volgende opgeteekend :

Het verschil tusschen het volbloed (er waren veel Engelsche hengsten aangekocht) en het inlandsche paard, was te groot om spoedig goede kruisings-producten te verkrijgen en ook de voeding der veredelde veulens op het platte land liet zeer veel te wenschen over. Hierbij kwam nog, dat niet elk jaar op de dekstations dezelfde hengsten of dieren van gelijk ras werden gestationneerd.

Over het algemeen had men zich te veel het verkrijgen van goede rijpaarden voor het leger ten doel gesteld.

Deze wijze van veredelen viel dan ook weinig in den smaak der landbouwers, die aan de meer afgeronde vormen van het inlandsch paard de voorkeur gaven; ook werden talrijke klachten gehoord over te geringe ontwikkeling van de hengsten en veulens en vooral over het voorkomen van een groot aantal beengebreen.

De regeering was intusschen niet tot de opheffing besloten, alvorens het gevoelen van de verschillende provinciale besturen daarover te hooren. De korte inhoud van de deswege aan het Departement van Binnenlandsche Zaken uitgebrachte gevoelens, luidt als volgt:

Gelderland.

De dekkingen, door de hengsten der stoeterij, hebben, in deze provincie, wel niet de verwachte goede vruchten opgeleverd, doch men beschouwt de stoeterij daarom toch niet als nutteloos, maar integendeel, als vatbaar om met eenige wijziging en wellicht met mindere kosten, tot den bloei der *Geldersche* paardenteelt mede te kunnen werken, waartoe men zich met de veredeling van het inlandsch ras *in zich zelve*, of door middel van een enkel daartoe geschikt en van hetzelfde niet te veel afwijkend buitenlandsch ras, bezig zou moeten houden.

Friesland.

Men is van gevoelen dat er van de stoeterij voordeel te wachten is, wanneer:

1°. men zich, zooveel mogelijk, bij het *Engelsch volbloed* ras bepale, zonder echter het *halfbloed* geheel uit te sluiten.

2°. het aanhouden en kweeken van geschikte moederpaarden meer wordt bevorderd.

3°. meer wordt toegezien, dat geene andere dan alleszins geschikte merriën, tot het dekken worden toegelaten.

4°. de ongave merriën worden verminderd.

5°. de systema's van veredeling der trek- en rijpaarden, niet met elkander worden vermengd.

6°. jaarlijks een zeker getal veulens, van zuiver *Friesch* ras, tot hengsten aangekweekt en in de provinciën gezonden worden.

7°. aan de Gedeputeerde Staten de keuze der hengsten voor de stations wordt overgelaten.

8°. het Departement van Oorlog eerst de eigen gefokte paarden koope, alvorens tot den vreemde over te gaan.

9°. het inkomend recht op vreemde paarden werd verhoogd.

10°. de aanfokking langs alle middelen werd aangemoedigd, door medewerking der provinciale Staten.

Noord-Brabant.

Ofschoon de dekkingen door de hengsten der stoeterij, in dit gewest niet altijd goede uitkomsten hebben opgeleverd, is men echter van oordeel dat dit etablissement niet zonder vrucht is geweest en dat het voortdurend aanhouden daarvan, als wenschelijk te achten is, vooral wanneer een ander zwaarder ras van hengsten, n.l. *bovenlandsche* of *Holsteinsche Meckelenburgsche* en *Jeverlandsche*, van de grootste soort, in de provincie gestationneerd kon worden.

Utrecht.

In den aanvang van het bestaan der stoeterijen, heeft men in deze provincie ook een proef met hengsten der Stoeterij te *Borculo* genomen, doch ze is tegengevallen en nu hebben de landlieden, sedert 1833, geen dier hengsten meer begeerd.

Men is dus van meening dat de stoeterij, zooals zij thans is, in het belang van landbouw en veteelt niet behoeft aangehouden te worden, maar dat het als veel meer verkieselijk wordt geacht, dat de zorg, zoo voor de veredelings- als gewone fokkerij, aan de provinciale Besturen wierd overgelaten.

Drenthe.

Dat, vermits het ras der hengsten van de stoeterij, te veel met het Drenthsche paard verschilt, de dekkingen, door eerstgemelde, geen goede uitkomsten hebben opgeleverd, en dat derhalve van de stoeterij geen partij is te trekken.

Zeeland.

Hoezeer in deze provincie, door de stoeterij geenerhande nut aangebracht is, is men evenwel van gevoelen, dat daarvan bij eene veranderde inrichting, tot het verbeteren van het paardenras, zeer wel partij zou zijn te trekken, indien men namelijk, zoodanige hengsten aanbiedt, als

de commissie van landbouw geschikt zou achten; wordende thans, jaarlijks, een andere soort hengsten derwaarts gezonden, waardoor een verbeterd en zeer gemengd ras moet ontstaan.

Zuid-Holland.

De hengsten, in deze provincie gezonden, zijn, wel is waar, over het algemeen, wat te klein bevonden, doch het is niet tegen te spreken, dat de hengsten der stoeterij reeds veel tot het verbeteren van het paardenras hebben toegebracht, daar zij vele schoone veulens en jonge paarden hebben voortgebracht, die meest zeer gezocht zijn, en tegen hooge prijzen verkocht worden.

Men is niettemin van oordeel, dat de stoeterij nog meerder nut zou stichten, wanneer men groote *Duitsche, Deensche* en *Normandische* hengsten aankocht, en die naar de stations zond, daar de landlieden die rassen prefereren.

Noord-Holland.

In deze provincie is van de stoeterij weinig nut getrokken, en men gelooft dat men aldaar *Oldenburgsche, Holsteinsche* en *Hannoversche* hengsten moet hebben, om goede werkpaarden te teelen, aangezien de veulens, herkomstig van de hengsten der stoeterij, meestal slechts zadel- of rijpaarden worden.

Men erkent echter dat de min gunstige uitkomsten ook voornamelijk aan de gebrekkige keuze der merriën moeten worden toegeschreven, mitsgaders dat men het in stand houden der stoeterij niet geheel onverschillig acht, doch dat zij voor eene aanmerkelijke verbetering vatbaar is.

Overijssel.

In dit gewest is men van meening, dat, ofschoon de stoeterij, in een gedeelte daarvan, voornamelijk in *Twente*, tot het verbeteren van het paardenras mag hebben bijgedragen, zulks echter niet van dat belang is, om op het behoud van het kostbaar etablissement aan te dringen; doch men veronderstelt dat het doeltreffender zoude wezen, wanneer bij eventueele opheffing der stoeterij, eenige hengsten en ook merriën, aan landbouwers konden worden afgestaan, onder nader te bepalen voorwaarden, mitsgaders, wanneer gezorgd wordt, dat de hengsten, in ras, niet te veel met dat der landspaarden verschillen.

Groningen.

De vroegere dekkingen der hengsten van de stoeterij, geene gunstige resultaten opgeleverd hebbende, heeft men, in deze provincie, van die hengsten afgezien, ook uit overweging dat de eigendommelijkheid van het paardenras in *Groningen* en *Eriesland* bewaard moet blijven, en dat ras voor vermenging niet zoo vatbaar is als andere rassen.

Reeds in 1842 hield men met het stationneeren van hengsten op en werd een einde aan deze proef gemaakt.

In hetzelfde jaar (1822) waarin tot oprichting der stoeterij te *Borculo* was besloten, werd bij Kon. Besluit van 24 December bepaald, dat, onder zekere voorwaarden, op reform gestelde merriën aan landbouwcommissiën konden worden afgestaan.

Aanvankelijk werd deze bepaling gemaakt voor *Gelderland*, doch in 1829, op verzoek van de commissie van landbouw in *Overijssel*, uitgebreid tot alle provinciën van het Rijk.

De voorwaarden, waaronder de afgifte geschiedde, waren de volgende:

De landbouwcommissiën — die de aanvragen tot het bekomen van merriën aan den Minister van Oorlog moesten zenden — mochten de paarden alleen afstaan aan mingevoede doch brave landlieden.

Door een paardenarts moest worden onderzocht of de af te geven merrie voor het beoogde doel (het voortbrengen van een goed paardenras) geschikt was; bleek dit niet het geval te zijn, dan werd de afgifte geweigerd.

Het dekken der merriën moest geschieden door hengsten uit 's Rijks stoeterijen.

Het eerste veulen, indien het eene merrie was, moest bij het verlaten van het moederpaard aan de stoeterij in eigendom worden afgestaan; een hengst zijnde, verbleef het in eigendom aan den landman.

Bij de afgifte van het merrieveulen of bij de geboorte van een hengstveulen, ging de oude merrie in eigendom over aan den landman.

Deze maatregel werd bij Kon. Besluit van 25 Juli 1842, no. 42, buiten werking gesteld, als een gevolg van het opheffen der stoeterij te *Borculo*.

Na het opheffen van de stoeterij te *Borculo* (1842) trachtte men verbetering aan te brengen door het aankopen van zwaardere hengsten, vooral uit Noord-Duitschland. Door Z. M. den Koning werden zoowel op *Ameland* als op *het Loo*, hengsten gestationneerd; die op laatstgenoemde plaats waren van Engelsch ras (landbouw- en zwaar koetspaard).

Op het eiland *Ameland*, waar in het laatst der voorgaande eeuw door Prins Willem V, eene privaatstoeterij was opgericht,

werden nog enkele jaren geleden uitstekende veulens gefokt, die, om de armoedige weiden, in de welige Friesche streken werden grootgebracht, en zich daar tot goede rijpaarden ontwikkelden.

Er werden associatiën opgericht, die aandeelen van meestal 25 à 50 gulden uitgaven voor den aankoop van goede hengsten, die in den beginne alleen den leden der associatie ten dienste stonden, en later tegen een verhoogd dekgeld, ook door het publiek konden gebezigd worden.

In 1867 werd te *Appingedam* de eerste zoodanige associatie opgericht, en was het in *Gelderland* de afdeling *Tiel* der Geldersche maatschappij van landbouw, die hiermede voortging. Het voorbeeld van deze twee plaatsen vond spoedig navolging in de afdelingen *Over-Betuwe*, *Over-Veluwe-Culemborg*, *Doesburg*, *Nijmegen*, *Brummen* en vele andere plaatsen, ook in andere provinciën. Daar, waar de gevolgen van dezen maatregel minder gunstig waren, lag de oorzaak in de keuze van ongeschikte hengsten. Vooral bij de keus der Oost-Friesche hengsten, die op de keuring te *Aurich* werden aangekocht, was men niet altijd even voorzichtig. Bovendien had men zich bij de keuze van den hengst niet genoeg voor oogen gesteld het doel dat men wenschte te bereiken; men handelde niet naar een vast plan en was tevreden als de hengst maar mooi en zonder gebreken was.

De Geldersche maatschappij van landbouw deed echter meer. Zij benoemde eene commissie, die moest onderzoeken waaraan het bij de paardenfokkerij haperde en de middelen moest voorstellen om de gewenschte verbeteringen aan te brengen. ¹⁾ In het in 1880 uitgebracht rapport gaf die commissie in overweging:

De hengsten-associatiën door de afdelingen der maatschappij te doen bevorderen. (Zie voor de voorwaarden der hengsten-associatie »*Over-Betuwe*», opgemaakt in 1885, *Bijlage no. I.*)

Jaarlijks eene tentoonstelling van paarden van de associatiën te houden.

Benoeming van eene permanente commissie van keurmeesters.

Het instellen van een paardenstamboek voor de leden der associatiën.

1) Deze commissie bestaat uit de heeren: S. J. Graaf van Limburg Stirum, F. C. Colenbrander, F. E. C. v. d. Hardt Aberson, W. van der Monde, Mr. P. H. A. Tydeman.

Overeenkomstig deze adviezen werd in 1881 door de maatschappij een reglement op de verbetering der paardenfokkerij in Gelderland, met een puntenstelsel voor de beoordeeling der paarden aangenomen.

Dit reglement luidt als volgt :

Doel.

Art. 1. De Commissie aangesteld door het Hoofdbestuur der Geldersche Maatschappij van Landbouw, stelt zich ten doel, het bestaande paardenras in Gelderland, op de stallen der fokkers aanwezig, te verbeteren, ten einde een constant ras te verkrijgen, dat niet alleen voldoet aan de eischen, welke de landbouwer voor zijn werkpaard stelt, maar ook aan betgeen men bij een krachtig rijtuigpaard en bij een degelijk krijgspaard vordert.

Fondsen.

Art. 2. De Commissie heeft de bevoegdheid de noodige voorstellen en voordrachten aan het dagelijksch bestuur der Geldersche Maatschappij van Landbouw te doen, tot het verkrijgen van de vereischte fondsen. De commissie beheert die en doet jaarlijks rekening en verantwoording aan de Maatschappij.

Over de Commissie en de Keurmeesters.

Art. 3. De Commissie kiest uit haar midden een President en een Secretaris-Penningmeester, aan wien op haar voorstel een honorarium kan worden toegekend. Jaarlijks treedt een van beiden volgens rooster af. De afgetredene is weder herkiesbaar.

Art. 4. De Voorzitter belegt de vergaderingen der Commissie. Spoedvereischende gevallen uitgezonderd, worden de leden veertien dagen te voren door den Secretaris opgeroepen. Op deze vergaderingen zullen geene besluiten genomen worden, indien niet minstens drie der leden tegenwoordig zijn. De wijze van stemmingen en het doen van benoemingen geschiedt overeenkomstig de voorschriften, welke gelden voor het Hoofdbestuur der Geldersche Maatschappij van Landbouw.

Art. 5. Bij vacature of ontstentenis van leden der Commissie of van keurmeesters worden, in spoedvereischende gevallen, door het dagelijksch bestuur der Maatschappij plaatsvervangers aangewezen.

Art. 6. De Commissie-leden en keurmeesters genieten reis- en verblijfkosten, volgens het tarief der Maatschappij.

Art. 7. De Secretaris-Penningmeester houdt notulen der vergaderingen. Hij bewaart de kas der Commissie, en moet, indien zulks verlangd wordt, een voldoende borgtocht stellen. Hij brengt jaarlijks op de

algemeene vergadering der Maatschappij verslag uit over den toestand der Paardenfokkerij in Gelderland en dient tegelijkertijd zijn in Art. 2 genoemde rekening en verantwoording in.

Stamboek.

Art. 8. Door de Commissie zal een stamboek worden aangelegd en uitgegeven, dat in den handel verkrijgbaar zal worden gesteld voor een door de Commissie te bepalen prijs.

Omtrent inrichting, inschrijving en bijhouding van het stamboek zal door de Commissie bij afzonderlijke bepalingen worden voorzien.

Associaties.

Art. 9. De Geldersche Maatschappij van Landbouw zal worden uitgenoodigd in al hare afdelingen en onderafdeelingen het oprichten van hengsten-associaties te bevorderen, terwijl jaarlijks te Arnhem door de Commissie eene keuring van paarden gehouden zal worden, waarvoor prijzen uitgelooft en voorschot-premiën beschikbaar zullen worden gesteld. De kosten van aanvoer van paarden kunnen gedeeltelijk worden vergoed, indien de fondsen, waarover de Commissie heeft te beschikken, dit toelaten.

Art. 10. De associaties, die gebruik willen maken van de bepalingen in dit reglement vervat, zullen als zoodanig door de Commissie moeten worden erkend, en daartoe minstens *dertig* dagen vóór de keuring hunne reglementen, overeenkomsten en dekkingsregisters aan de Commissie moeten overleggen. Indien deze niet voldoen aan hetgeen eene goede regeling vordert, dan behoeft de Commissie zulke associaties niet ter mededinging toe te laten.

Art. 11. Aan de erkende associaties kan door de Commissie eene bijdrage worden geschonken, onder voorwaarde dat zij in hunne afdeling eene keuring houden van merriën met hare veulens, afkomstig van de hengsten aan de associatie toebehoorende. De tijd daarvoor wordt door de Commissie bepaald; zij kan zich daarbij laten vertegenwoordigen.

Keuringen.

Art. 12. Op de door de Commissie te Arnhem te houden keuringen van fokdieren zullen zooveel mogelijk prijzen worden uitgelooft voor hengsten aan associaties toebehoorende, en voorschotpremiën beschikbaar worden gesteld voor:

- a. hengsten jonger dan $2\frac{1}{2}$ jaar.
- b. merriën met veulens.

Art. 13. De hengsten, welke voor voorschotpremiën in aanmerking komen, behoeven niet het eigendom eener associatie te zijn, doch kunnen door deze ter keuring worden aangeboden, na door haar goedgekeurd te zijn.

Art. 14. Wanneer de Commissie meent dat het tijdstip daartoe gekomen is, zullen alleen premiën worden toegekend aan afstammelingen van hengsten van door de Commissie erkende associaties.

Art. 15. Tijdig zullen door de Commissie worden bekend gemaakt de prijzen en voorschotpremiën, welke door haar, onder goedkeuring van het dagelijksch bestuur der Maatschappij, naar gelang der in kas zijnde gelden, worden uitgelooft, en de datum, waarop de keuring zal plaats hebben.

Keuringsreglement.

Art. 16. De keuringen door de Commissie te houden, zullen geschieden volgens de door haar daarop vastgestelde bepalingen.

Art. 17. Van het vijftal te benoemen keurmeesters, worden twee door de Commissie aangewezen. De andere drie worden benoemd, één door het dagelijksch bestuur der Maatschappij en twee door die autoriteit, welke door het Hoofdbestuur tot het doen dier benoeming wordt uitgenoodigd. De door het dagelijksch bestuur te benoemen persoon moet een Rijks-vecarts zijn.

Art. 18. De Commissie behoort den actueelen toestand der paardenfokkerij in Gelderland en de behoeften der paardenfokkers in aanmerking te nemen; zij moet letten op de voorhanden fokmerriën en op het doel, waarvoor Geldersche paarden worden aangekocht, een en ander in verband met het in art. 1 omschreven beginsel.

Art. 19. Bij het toekennen van prijzen behoeft de Commissie niet uitsluitend te letten op het beste paard, maar kunnen prijs en premie worden toegekend aan die dieren, welke haar het geschiktst voorkomen om tot een type te geraken.

Art. 20. Hengsten, die niet voldoende ontwikkeld zijn, die in slechten toestand verkeerden of wier geslachtsdeelen gebrekkig gevormd zijn, behoeven door de Commissie niet tot de keuring toegelaten te worden, en kunnen niet voor voorschotpremiën in aanmerking komen. De Hengsten moeten vrij zijn van onaangename in het oog loopende kenteekenen, welke op hunne nakomelingschap kunnen overerven.

Art. 21. Wanneer uit den mond van het paard niet de noodige zekerheid omtrent den leeftijd kan verkregen worden, heeft de keuringscommissie het recht te vorderen, dat die door andere voldoende bewijzen gestaafd worde.

Art. 22. Erfelijke gebreken, welke deelneming aan keuring uitsluiten, zijn:

Stille kolder.

Dampigheid en cornage.

Verlamming van het kruis.

Periodieke oogontsteking.

Staar.

Spat.

Hazenhak.

Overhoeven.

Straalkanker.

Gebrekkige hoefvorming.

Art. 23. De jaarlijksche dektijd wordt gerekend aan te vangen op den dag, waarop de keuring heeft plaats gehad en te eindigen op den eersten Juli daaraanvolgende.

Art. 24. Zoodra hengsten of veulens, die prijzen ontvangen of voorschot-gelden genoten hebben verkocht zijn, zijn de eigenaars verplicht daarvan binnen veertien dagen aan den secretaris der Commissie kennis te geven.

Art. 25. De beslissing van keurmeesters, waarvan een zooveel mogelijk gemotiveerd proces-verbaal wordt opgemaakt, geschiedt in tegenwoordigheid van de Commissie en van de leden van het dagelijksch bestuur der Maatschappij. Staken de stemmen dan wordt door de Commissie, in overleg met het dagelijksch bestuur, de beslissende stem uitgebracht.

Art. 26. Door den Secretaris-Penningmeester zal een register aangelegd en bijgehouden worden, waarin de paarden welke aan de keuring deelgenomen hebben en voor prijs of premie in aanmerking zijn gekomen, opgenomen worden, met korte vermelding van het gevoelen der keurmeesters en aantekening der ontvangen prijzen, een en ander volgens door de Commissie te bepalen model.

Dit register zal bij de te houden keuringen steeds aanwezig moeten zijn, om zoo noodig geraadpleegd te kunnen worden.

Art. 27. Geene prijzen of premieën zullen door de Commissie worden uitbetaald dan tegen kwitantieën, welke tevens als bewijs dienen, dat de onderteekenaar zich onderwerpt aan de bepalingen van dit reglement.

Associatie-Hengsten.

Art. 28. Hengsten aan associaties toebehoorende, welke in aanmerking willen komen voor prijs en premie, in art. 12 bedoeld, zullen minstens den ouderdom van 2½ jaar bereikt moeten hebben.

Art. 29. De hengsten aan associaties toebehoorende, welke een prijs hebben bekomen, worden daardoor uitgesloten van verdere mededinging naar prijzen van een gelijk of lager bedrag.

De aanneming van prijs of premie verbindt de associatie den bekroonden hengst gedurende zes achtereenvolgende jaren aan te houden. De Commissie kan echter op een daartoe schriftelijk en met redenen omkleed verzoek, hare toestemming tot castratie of verkoop binnen dien tijd geven.

Art. 30. Wordt de hengst zonder dat verzoek, of indien daarop afwijzend is beschikt, door de associatie niet langer ter dekking aangehouden, dan moet de geheele prijs gerestitueerd worden, indien het geschiedt voordat de derde dektijd is afgelopen, en $\frac{2}{3}$ van den prijs indien het daarna plaats heeft.

Voorschotgelden.

Art. 31. Uit de jonge hengsten, welke voor voorschotpremiën in aanmerking komen, kiest de Commissie tot het verleenen van zulke voorschotten die, welke in elk opzicht uitmunten, met inachtneming van het in art. 1 omschreven beginsel.

Art. 32. Door de aanneming van voorschotgelden voor een jongen hengst neemt de eigenaar de verplichting op zich, dien hengst twee achtereenvolgende dektijden, in Gelderland ter dekking beschikbaar te houden; bij verkoop moeten die verplichtingen door den koper of diens rechtverkrijgende, worden nagekomen.

Het te betalen dekgeld kan door de Commissie geregeld worden.

Art. 33. Wie in strijd met de in bovengenoemd artikel aangegane verplichtingen handelt, moet de voorschotpremie teruggeven en bovendien eene boete betalen, de helft van de ontvangen som bedragende. Is echter de hengst gedurende één vollen dektijd in Gelderland ter dekking beschikbaar geweest, dan kan de eigenaar door terugbetaling van de ontvangen voorschotpremie, van de op zich genomen verplichting ontslagen worden, zonder in de boete te vervallen.

Hengstveulens.

Art. 34. Eigenaars van hengstveulens beneden het jaar, die voorschotgelden ontvangen, verbinden zich daardoor dien hengst het volgende jaar aan de Commissie ter keuring aan te bieden, op verbeurte van de ontvangen som. Indien zij voor dien tijd den hengst buiten Gelderland verkocht of dien gecastreerd wil hebben, betalen zij eene boete gelijkstaande met het dubbele van het bekomen voorschotgeld; indien zij den hengst gecastreerd hebben, na daartoe op een schriftelijk en met redenen omkleed verzoek de toestemming van de Commissie verkregen te hebben, kunnen zij volstaan met restitutie van de ontvangen som.

Art. 35. Indien het hengstveulen binnen Gelderland verkocht is, en de koper of diens rechtverkrijgende voldoet niet aan de verplichtingen, den oorspronkelijken eigenaar, die het voorschotgeld ontvangen heeft, opgelegd, dan is deze laatste daarvoor aansprakelijk.

Art. 36. Merriën, waarvoor voorschotgelden gegeven worden, mogen niet ouder dan zeven jaar zijn; zij moeten gedekt worden bij een door de Commissie goedgekeurden en desverkiezend door haar aan te wijzen

hengst, en het volgende jaar met het veulen ter keuring worden aangeboden, een en ander op verbeurte van de ontrangen som.

Art. 37. De Commissie heeft het recht deze voorschriften te wijzigen, in overleg met het Dagelijksch Bestuur der Maatschappij.

Behalve het houden eener hengstenkeuring heeft de commissie zich zeer verdienstelijk gemaakt door te zoeken naar het meest gewenschte type voor de veredeling.

Zij heeft daartoe 40 fotografieën laten maken van de beste paarden op tentoonstellingen en markten aangetroffen, vooral van die welke door de Fransche kooplieden tegen de hoogste prijzen werden opgekocht.

De vervaardigde afbeeldingen werden aan de voornaamste Fransche kooplieden ter beoordeeling voorgelegd; ook de meening van andere deskundigen werd ingeroepen, en toen bleek het, dat het meest gewenschte type werd gevonden in de romp van den *Oldenburgschen* hengst *Edzard*, die op de internationale tentoonstelling te *Amsterdam* den eersten prijs kreeg, met den hals en het hoofd van *Batuuer*, een Betuwsche hengst, door den heer *Smit* te *Rotterdam* voor *f* 2000 aangekocht en evenzeer op de *Amsterdamsche* tentoonstelling met een bronzen medaille, vroeger te *Apeldoorn* met den eersten prijs, bekroond.

Deze beide fotografieën werden samengeplakt en nu bestond het ideaal paard — op papier. De commissie mocht er echter in slagen het gewenschte paard in werkelijkheid aan te treffen in den associatiehengst te *Brummen*.

In *Gelderland* is dus de eerste schrede opnieuw gedaan voor eene rationeele veredeling van het provinciale paardenras, krachtadig door de provinciale regeering ondersteund, die aan de maatschappij van landbouw eene subsidie van *f* 1000 gaf, welk subsidie verdubbeld is, onder voorwaarde, dat de helft moet gebezigd worden tot het uitloven van premiën.

De besluiten daartoe werden genomen in de zitting van de Staten van *Gelderland* op 10 Juli 1885, onder de volgende bewoordingen :

Aan het Hoofdbestuur der Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van landbouw, wordt ten behoeve der commissie tot verbetering van het paardenras, voor de jaren 1886, 1887 en 1888 eene jaarlijksche subsidie van *f* 2000 toegekend, onder bepaling :

a. dat van dit bedrag jaarlijks *f* 1000 worde besteed ten bate

van reeds opgerichte of nog op te richten hengsten-associatiën, op voordracht van de commissie en onder toezicht van het Hoofdbestuur.

b. dat de overige f 1000 jaarlijks ter beschikking worden gesteld van het Hoofdbestuur, tot voorschreven einde en in de eerste plaats worden besteed tot het uitloven van prijzen en medailles bij te houden keuringen van paarden en tot het op-richten van een paardenstamboek.

c. dat jaarlijks aan de Staten verslag worde gedaan omtrent de aanwending van het toegekende subsidie en in het algemeen omtrent hetgeen ter verbetering van het paardenras in het afgelopen jaar is verricht. ¹⁾

Het door den secretaris van de Friesche Maatschappij van Landbouw in 1877 voor het eerst in het openbaar uitgesproken denkbeeld, om door middel van stamregisters, het paardenras in die provincie te verbeteren, werd in 1879 ten uitvoer gebracht.

Er vormde zich eene commissie, die de navolgende statuten ontwierp:

STATUTEN VAN DE VEREENIGING „HET PAARDEN-STAMBOEK”.

(Goedgekeurd bij Z. M. Besluit van 23 Aug. 1879 no. 26)

B E S T U U R:
(in 1886)

Jhr. Mr. C. van Eysinga, te *Leeuwarden*, Voorz.

A. B. Roorda, *Berlikum*.

O. W. Reindersma, *Ureterp*.

IJ. U. Veenland, *Lippenhuizen*.

J. E. Scholten, *Groningen*.

L. N. Tonkes, *Solwerd bij Appingedam*.

J. H. Ebels, *Stadsnieuwepolder bij Beerta*.

D. van Konijnenburg, *Leeuwarden*, Secr.

Inspecteur: C. D. v. d. Weg, *Dongjum*.

Art. 1. De vereeniging heeft ten doel het aanleggen, bijhouden en

¹⁾ Zie Notulen van het verhandelde bij de Staten van Gelderland in de Zomervergadering van 1885.

in druk uitgeven van stamregisters voor uitmuntende aan de leden toebehoorende paarden.

Art. 2. Deze stamregisters zijn tweeledig:

a Voor Friesch ras in Friesland gehouden en gefokt;

b Voor gekruist ras.

Art. 3. De vereeniging wordt gerekend te zijn opgericht, zoodra de Koninklijke goedkeuring op de statuten is verkregen.

Art. 4. De zetel der vereeniging is gevestigd te *Leeuwarden*.

Art. 5. De vereeniging bestaat uit: *a*. Gewone leden; *b*. Begunstigers en *c*. Donateurs.

Art. 6. Ieder, die gewoon lid of begunstiger der vereeniging wenscht te worden, meldt zich daartoe bij den secretaris aan. Het bestuur beslist op die aanvraag. Wordt tot niet aanneming besloten, dan staat den afgewezenen beroep op de algemeene vergadering open.

Art. 7. De contributie der leden bedraagt *f* 2.50 's jaars, vooruit tegen quitantie te voldoen. Het bedanken voor het lidmaatschap behoort minstens 2 maanden, vóór den aanvang van het maatschappelijk jaar, schriftelijk en portvrij aan den secretaris te geschieden.

Art. 8. Begunstigers zijn zij, die niet tot het gewoon lidmaatschap zijn toegetreden, maar zich tot eene jaarlijksche contributie van minstens *f* 5.— verbinden.

Als donateurs kunnen worden opgenomen:

1. genootschappen en hare afdelingen,
2. privaat en publiek rechterlijke lichamen.

Art. 9. Zoowel leden en begunstigers als donateurs ontvangen kosteloos de in druk van de vereeniging uitgaande stukken.

Art. 10. De vereeniging houdt jaarlijks minstens eene algemeene vergadering. De tijd en plaats voor eene volgende wordt op voorstel van het bestuur bepaald.

Art. 11. Op de algemeene vergadering wordt door het bestuur verslag gedaan van den staat, de verrichtingen en de geldmiddelen der vereeniging. De door het bestuur voorloopig opgenomen rekening van het vorig jaar wordt op deze vergadering, ter goedkeuring aangeboden.

Art. 12. Besluiten worden slechts genomen met volstreckte meerderheid van stemmen omtrent al wat op de 2 weken te voren door het bestuur opgemaakte en rond gezondene punten van beschrijving voorkomt, tenzij door $\frac{2}{3}$ der tegenwoordige leden of begunstigers anders wordt besloten.

Art. 13. De punten van beschrijving bevatten, behalve voorstellen van 't bestuur en de leden, ook vraagpunten ter bespreking. Elk voorstel moet van eene toelichting voorzien zijn. Het bestuur brengt over elk voorstel der leden prae-advies uit. De op de algemeene vergadering aanwezige leden en begunstigers kiezen drie leden, die met den voor-

zitter en secretaris-penningmeester van het friesch-rundveestamboek het bestuur der vereeniging vormen.

Art. 14. Telken jare treedt een der bovenbedoelde 3 leden af, volgens een daarvan door het bestuur op te maken rooster, doch is herkiesbaar.

Art. 15. Aan den Secretaris-Penningmeester kan door de algemeene vergadering, op voorstel van het bestuur, honorarium worden toegelegd.

Art. 16. Het bestuur wordt in zijne werkzaamheden voorgelicht door een Inspecteur, wiens werkkring en bezoldiging door het bestuur wordt geregeld bij ambtsinstructie.

Art. 17. Het bestuur benoemt jaarlijks den inspecteur of zijn plaatsvervanger met bevoegdheid tot ontslag.

Art. 18. Het bestuur beslist op advies van dezen inspecteur, met persoonlijk onderzoek van een of meer zijner leden daartoe gecommiteerd, desverkiezende bijgestaan door een deskundige te zijner keuze, omtrent de opname der aangeboden voorwerpen.

Art. 19. De Inspecteur geniet boven vergoeding van reiskosten eene belooning, waarvan het bedrag door het bestuur wordt vastgesteld en aan de algemeene vergadering medegedeeld.

Art. 20. Aan de leden van het bestuur wordt vergoeding van reiskosten voor het bijwonen der algemeene of bestuursvergadering toegekend.

Wanneer een lid van het bestuur zich ten dienste der keuring van zijne woonplaats moet verwijderen, worden zijne reis- en verblijfkosten, zoomede van den deskundige, vergoed.

Art. 21. De inkomsten der vereeniging bestaan in:

- a. Contributie der leden.
- b. Bijdragen van begunstigers.
- c. Toelagen van donateurs.
- d. Opbrengst der in den boekhandel verkochte exemplaren der stamregisters.
- e. De gelden ontvangen voor de inschrijving der paarden en
- f. Toevallige baten.

Art. 22. De door de vereeniging uit te geven stamregisters worden in den boekhandel verkrijgbaar gesteld, tegen den door het bestuur te bepalen prijs.

Inschrijving in die stamregisters geschiedt op de door het bestuur te bepalen tijdstippen.

Art. 23. Omtrent de inrichting en bijhouding van de stamregisters worden door de algemeene vergadering afzonderlijke bepalingen vastgesteld.

Art. 24. De vereeniging wordt aangegaan voor 29 jaren.

Art. 25. Het maatschappelijk jaar loopt van 1 Mei tot ultimo April.

Bepalingen omtrent de inschrijving in de Stamregisters van het Paardenstamboek.

Art. 1. Alleen leden der vereeniging »het paardenstamboek» kunnen de bij art. 1 der statuten genoemde paarden, waarvan zij eigenaars zijn, in de stamregisters der vereeniging doen inschrijven.

Art. 2. Het lid der vereeniging, dat een hengst of merrie in de daarvoor bestemde stamregisters wenscht te zien opgenomen, verzoekt portvrij aan den secretaris der vereeniging toezending van een formulier van aanvraag. Hij zendt dit stuk, na het volledig te hebben ingevuld, met zijne naanteekening bekrachtigd, bij den Secretaris in.

Art. 3. Deze houdt aanteekening van de ontvangen aanvragen in een door hem aan te houden, door 't bestuur vast te stellen register, en zendt het stuk, zoo het behoorlijk is ingevuld, aan den Inspecteur ter verdere behandeling. Bij niet voldoende invulling zendt hij het stuk ter verbetering aan den aanvrager terug.

Art. 4. De keuringen geschieden zooveel mogelijk tweemaal 's jaars, op door het bestuur telken jare, bij advertentie, aan te wijzen plaatsen.

Art. 5. De Inspecteur, bijgestaan door minstens drie Bestuursleden, onderzoekt of het paard, waarvan de opname is gevraagd, de eigenschappen bezit, om in het stamboek te worden opgenomen, adviseert, na afloop der keuring, onmiddellijk tot al of niet opname. De Inspecteur dient later van elke keuring een omstandig verslag aan den Secretaris in.

De aanwezige Bestuursleden beslissen vervolgens dadelijk op zijn voorstel, en machtigen ingeval van opname, den Inspecteur om, nadat de inschrijvingskosten ad f 10.— voor elken hengst en f 5.— voor elke merrie, zijn gestort, het paard van het merk der vereeniging te voorzien.

Bij niet opname ontvangt de aanvrager ten spoedigste door de zorg van den Secretaris een afschrift van het rapport, en kan hij binnen 14 dagen na dat zijne bedenkingen daartegen bij den Voorzitter indienen. Deze stelt daarna een en ander in handen eener commissie van drie leden, waarvan één uit het Bestuur en twee uit de leden der vereeniging te kiezen, die, na onderzoek, bij gemotiveerd rapport, aan het bestuur tot al of niet opname adviseert. Ook kan na het onderzoek het paard aan een proeftijd worden onderworpen.

Art. 6. De secretaris doet de inschrijving in het stamregister van het paard door de gecommitteerde Bestuursleden goed bevonden, en zendt een woordelijk afschrift der inschrijving aan den eigenaar.

Art. 7. Wanneer iemand een in de stamregisters vermeld paard verkoopt, wordt de naam van den koper niet in de uit te geven stamregisters vermeld, tenzij deze lid der vereeniging is. Alleen bij recht-

streeksche verkoop naar het buitenland wordt hierop uitzondering gemaakt.

Art. 8. De afstammelingen van een in de stamregisters voorkomende hengst en eene mede daarin opgenomene merrie, worden in de daarvoor bestemde veulenboeken niet opgenomen, tenzij de navolgende bepalingen zijn nageleefd.

Art. 9. Het lid der vereeniging, wiens in de stamregisters voorkomende hengst, eene daarin mede opgenomene en aan een lid der vereeniging toebehoorende merrie heeft gedekt, geeft daarvan aan laatstgemelden een geteekend bewijs, volgens een door het bestuur vastgesteld formulier.

Art. 10. Uiterlijk eene maand na de geboorte van het veulen zendt de eigenaar, met het bewijs van den hengstenhouder, eene opgave van geboorte, het geslacht en de kenteekenen van het veulen aan den secretaris, die voor de inschrijving in de veulenboeken zorg draagt.

Art. 11. Wanneer deze veulens den leeftijd van drie jaren hebben bereikt, kan door den eigenaar, op de bij art. 12 vermelde wijze, aanvraag gedaan worden, tot opname in het stamboek.

Art. 12. Wanneer na opname in de veulenboeken, de opname in de stamregisters door den eigenaar niet wordt verlangd, wordt de inschrijving drie jaar na de geboorte van het veulen doorgehaald.

Wordt er later weder opname verzocht, dan wordt hiermede gehandeld, als in de voorgaande artikelen 2 tot 5 is vermeld.

Art. 13. Iedere algemeene vergadering neemt de vraag in behandeling of deze bepalingen ook wijziging vereischen.

Tot 1 September 1885 waren in het paardenstamboek ingeschreven: *Inlandsch ras*, hengsten 26, merriën 203; *gemengd ras*, hengsten 10, merriën 40. ¹⁾

Volgens algemeen gevoelen zal het aanhouden van paardenstamboeken veel tot verbetering van ons paardenras kunnen bijdragen en wordt het daarom toegejuicht, dat men daartoe in *Gelderland* en andere provinciën ook wil overgaan en dat het vooruitzicht bestaat, dat eene vereeniging onder den naam van »*Het Nederlandsch paardenstamboek*» tot stand zal komen.

Eindelijk valt nog melding te maken van eene particuliere stoeterij, genaamd »*de Oorsprong*», die in 1885 in de nabijheid

1) De aantekeningen welke in het paardenstamboek gemaakt worden zijn aangegeven op Bijlage II van dit werk.

van de *Joure* is opgericht door *Jhr. A. J. Vegelin van Claerbergen* te de *Joure* en *Jhr. Mr. C. van Eysinga* te *Leeuwarden*. Het hoofddoel met het oprichten dezer stoeterij beoogd is, om het Friesche paard, dat in de laatste jaren verwaarloosd is geworden, terug te krijgen, zoo mogelijk beter en zonder de gebreken, die het helaas te veelvuldig heeft; het tweede doel is kruising met vreemd bloed, met het oog op remonte, enz. en daartoe is reeds op de stoeterij een zuiver Oldenburgsche hengst geplaatst.

Onder de maatschappijen en genootschappijen, welke thans o. a. ten doel hebben de veeteelt te bevorderen, moeten in de eerste plaats genoemd worden: 1)

- 1^o. Maatschappij tot bevordering van landbouw en veeteelt in *Zeeland*, opgericht in 1843, voorzitter *mr. J. Moolenburgh* te *Zierikzee*.
- 2^o. Genootschap ter bevordering van den landbouw in *Drenthe*, opgericht in 1844, voorz. *mr. H. J. Carsten* te *Hoogeveen*.
- 3^o. *Geldersch-Overijselsche* maatschappij van landbouw, opgericht in 1846, voorz. *mr. C. J. Sickesz* te *Lochem*.
- 4^o. *Hollandsche* maatschappij van landbouw, opgericht in 1847, voorz. *mr. D. Visser van Hazerswoude* te *Amsterdam*.
- 5^o. Maatschappij van landbouw in *Limburg*, opgericht in 1849, voorz. *J. M. H. Merckelbach* te *Wittem*.
- 6^o. *Friesche* maatschappij van landbouw en veeteelt, opgericht in 1852, voorz. *D. Fontein de Jong* te *Murmerwoude*.
- 7^o. *Noord-Brabantsche* maatschappij van landbouw, opgericht in 1881, voorz. *C. A. Daverveldt* te *Wouw*.
- 8^o. Genootschap van Nijverheid in de provincie *Groningen*, voorz. *R. Dojes Rz.* te *Meeden*.

Het doel dezer maatschappijen en genootschappen is, in het algemeen, de bevordering van landbouw, tuinbouw en veeteelt in den uitgebreidsten zin. Zij trachten dit doel te bereiken door het houden van vergaderingen, tentoonstellingen en voordrachten, het bevorderen van het landbouw-

1) Overgenomen uit de Staatsalmanak voor 1886.

kundig onderwijs, het uitgeven van geschriften, het uitschrijven van prijsvragen, het uitloven van premiën, enz.

9°. De vereeniging »het Paardenstamboek» in *Friesland*, opgericht in 1879, voorz. jhr. mr. C. van Eysinga.

10°. Het Nederlandsch Landbouw-Comité te Haarlemmeer.

Behalve de voormelde bestaan er in de provinciën nog tal van vereenigingen, die in beperkten kring werkzaam zijn ¹⁾.

1) Zie *Staring's* almanak voor den landbouw voor 1886, waarin al de bestaande vereenigingen vermeld zijn.

II.

OVER DE PAARDENRASSEN IN NEDERLAND. 1)

De paarden in onze landstreek waren reeds ten tijde der Bavieren goed ontwikkeld, en vooral de Friesche en Drentsche ruitery waren beroemd. Ook in later tijd was het Hollandsche, meer echter het Friesche en het Geldersche paard, een zeer gezocht handelsartikel.

Terwijl men het Friesche paard om zijne forsche gestalte en verheven gang in Italië en Spanje veel als koetspaard gebruikte, werd het Geldersche meer voor de zware ruitery gezocht.

Van een bepaald ras kan men thans in ons land niet meer spreken, daar gedurende de Spaansche overheersching, maar ook later, tal van buitenlandsche paarden zijn ingevoerd tot verbetering der inlandsche. Het oorspronkelijk Friesche paard, dat zich over geheel Noord-Duitschland en Nederland uitstreckte en door enkelen voor het type van het zware paard wordt gehouden, is dan ook nagenoeg verdwenen, en men treft in Nederland, op enkele uitzonderingen na, slechts bastaarden aan, ontstaan uit planlooze kruising van inlandsche merriën met Noord-Duitsche en Engelsche hengsten. De resultaten dier kruisingen waren niet altijd gunstig, omdat de middelen, die in het werk gesteld werden, veel te wenschen overlieten.

Ofschoon enkelen voor iedere provincie een bepaald slag van

1) Zie over dit onderwerp: SCHMMEI, Handleiding tot de paardenkennis, en REINDERS, Handboek voor den Nederlandschen Landbouw en de Vecteelt.

paarden aannemen, geraakt men toch bij het definieeren daarvan in moeilijkheden. Het meest typisch zijn de slagen uit Friesland, Gelderland en Zeeland; de laatsten kan men gevoelig tot het Vlaamsche ras brengen.

Het Friesche paard heeft veel van zijne grootte verloren, maar vindt als koetspaard nog gretig koopers. Het is stevig gebouwd en heeft een tamelijk lang, veelal recht hoofd, een sterk gebogen hals, een korten romp en een kort maar breed afgerond kruis, dat zwaar gespierd en gespleten is; het kruisbeen is hellend, zoodat de zwaar behaarde staart laag is ingeplant. Het is meestal hoog van beenen, en deze zijn naar verhouding van den romp weinig in de breedte ontwikkeld en niet droog. De kogels zijn zwak en de hoeven breed; de sterke beharing van den ondervoet (het behang) springt zeer in het oog.

De meest voorkomende kleur is zwart. De gang is, door krachtige werking van de achterhand en door een vlug tempo in de beweging der ledematen, bij enkele zeer snel, waarom dan ook de Friesche harddravers algemeen bekend zijn en tot grondslag hebben gestrekt van het Norfolk en het Orlowras.

Het Groningsche paard komt, wat het uiterlijk betreft, veel met het Friesche overeen; het is wat langer en heeft een meer afhellend kruis, ook zijn de kaken niet zoo zwaar. De beenen, hoewel lang, zijn in de kogels sterker gebouwd en droger, waarom velen ze voor bruikbaarder houden. Tot verbetering maakt men vooral van Oldenburgsche hengsten gebruik.

Het Drentsche paard gelijkt, wat bouw betreft, veel op het Friesche. De bodem der provincie Drenthe is door hooge ligging en droogte uitstekend voor paardenfokkerij geschikt, maar de weinige vruchtbaarheid is oorzaak van de mindere ontwikkeling der paarden, waarom dan ook de veulens veelal in de meer vruchtbare streken van Groningen en Friesland worden opgevoed.

Het Geldersche paard, dat het best ontwikkeld in de Betuwe voorkomt, is niet zoo zwaar als het Friesche en onderscheidt zich daarvan vooral door den veelal ingedrukten neus, den langen hals, den meer gestrekten romp en het minder af hellend kruis met hooger aangezette staart; ook zijn de schouders vleeziger en het behang is niet zoo sterk. Het heeft een levendig temperament en verheven gangen: sommigen schrijven beide nog toe aan de vermenging met het Spaansche paard gedurende

den 80jarigen oorlog. Hier en daar is de invloed van de Borculosche stoeterij nog duidelijk merkbaar. Door zooveel mogelijk de beste dieren van het ras zelve voor de voortteeling te gebruiken, is in de laatste jaren eene groote verbetering aangebracht.

Het Zwolsche paard. Ook de paarden langs de oevers van den IJssel en zijne vertakkingen zijn goed ontwikkeld en die van het noordelijk gedeelte zijn bekend als *Zwolsche paarden*. Ze zijn altijd zwart.

Het Utrechtsche of Stichtsche paard is klein, niet fraai van vorm en daarbij door slechte ontwikkeling der schoft zeer laag van voren.

Noordbrabant. In het westelijk gedeelte van Noordbrabant, in de omstreken van Zerenbergen, maar ook aan de groote rivieren, vooral in het land van Heusden en Altena, worden paarden gefokt, die voor tuigpaard uitstekend geschikt en daarbij sierlijk van vorm zijn. Zoowel Oldenburgsche als Hannoverische hengsten worden tot veredeling gebruikt.

Het Zeeuwsche paard, dat veel overeenkomst met het Vlaamsche vertoont, is grof en zwaar; het is plomp van vorm en zoo weinig beweeglijk, dat het alleen als trekpaard te gebruiken is. Het rechte hoofd is meestal breed en dik, met ver van elkander staande, afhangende ooren en kleine oogen; de dikke hals is kort en breed met zware manen en de borst sterk ontwikkeld. Het veelal gedrongen lichaam heeft in den regel een ingezakten rug en een gespleten, afgerond (soms hoekig) kruis, met laag aangezette, zwaren staart. De schouders zijn vleezig, weinig beweeglijk, de dijen zwaar en de grove, sterk behangen beenen hebben korte kooten en breede platte hoeven. De beste worden in Noord- en Zuid-Beveland aangetroffen, en de meest voorkomende kleuren zijn bruin en zwart.

Op de meer noordelijk gelegen eilanden is het paard minder grof en zwaar, met kleiner hoofd, dunner en langer hals en met beweeglijke schouders; daarbij is het lijf meer gestrekt, het vlakke kruis minder gespleten en zijn de beenen droger. Het geheele dier is hierdoor, vooral op Tholen, vlugger en meer voor tuigpaard geschikt. Men heeft in Zeeland, zoowel met Belgische als Clydesdaler en met Oldenburgsche hengsten veredeld.

Het Limburgsche paard tracht men in de laatste jaren te verbeteren door kruising met Condroz-hengsten.

III.

MEDEDEELINGEN OMTRENT DEN AANWEZIGEN VOOR- RAAD EN DEN HANDEL IN PAARDEN IN 1884. 4

Sedert het vorig jaar hebben geene merkbare veranderingen plaats gehad in de *aanfokking* en *rasverbetering*. De handel was evenwel veel slapper dan in 1883, in welk jaar weder veel minder werd omgezet dan in 1882. Ook de omzet met het buitenland was nu vrij wat minder dan in het jaar te voren, terwijl met dezen gedrukten handel een vrij aanzienlijke prijsvermindering gepaard ging.

Betreffende den buitenlandschen handel wordt weder algemeen bericht, dat door de Duitschers — gewoonlijk Saksers — meest jonge paarden of liever goede veulens van ongeveer 1½ jarigen leeftijd werden opgekocht, dat door de Franschen over het geheel luxe paarden genomen werden, terwijl de Belgen meer naar sterke en zware paarden zochten, die voor moeielijken arbeid in aanmerking kunnen komen en deze meest in Zeeland zoeken. De handel met Frankrijk en België bleef, wat het aantal gemeenten betreft, vrij wel gelijk met die in 1883; met Duitschland werd evenwel een vrij wat minder levendigen handel gedreven.

Het feit dat Frankrijk en België blijven voortgaan paarden uit ons land te betrekken, terwijl de uitvoer naar Duitschland in de laatste drie jaren uit een vrij aanzienlijk aantal gemeenten

Overgenomen uit het *laatst* verschenen verslag over den landbouw.

afnam of zelfs geheel ophield, doet ons nog eens terugkomen op de verbetering van ons paardenras. Uit de hierachter volgende tabellen blijkt dat de Franschen en Belgen hier nog steeds paarden van hunne gading vinden, zoodat een aankopen in die richting zeker aanbeveling verdient. Dat de Duitschers, hier minder dan vroeger ter markt komen, zal natuurlijk voor een deel zijn toe te schrijven aan de inkomende rechten, die daar te lande van de buitenlandsche aanvoeren geheven worden, maar vrij zeker ook voor een deel aan de minder goede eigenschappen onzer paarden voor de daar gestelde behoeften. Voor de begeerte van laatstbedoelde koopers kan echter zooveel te gemakkelijker gefokt worden dan voor Frankrijk en België, omdat sedert eenige jaren gebleken is, dat de Duitschers, en hiervan inzonderheid de Saksers, jonge paarden zoeken, zoodat men voor waardevermindering der dieren door gebreken, door toevallige oorzaken ontstaan, veel minder gevaar loopt dan bij den handel in oudere paarden, die door Franschen en Belgen worden aangekocht, terwijl men bij verkoop van jonge zijne zorgen en onkosten veel spoediger in geld heeft vergoed.

Omtrent het gebruiken van hengsten wordt gezegd: Ruim $\frac{3}{8}$ gedeelte van het geheele aantal dekhengsten zijn jonger dan 4 jaar, te jong dus, om daarvan in 't algemeen een krachtig nageslacht te mogen verwachten.

IN NEDERLAND AANWEZIGE PAARDEN.

Provincien.	Dekkingsten.			Veulenmerriën.			Paarden heuccd. 3 jaar.			Werkpaarden.			Paarden.			In den loop van 1884 + 1885 + 1886 + 1887 + 1888 + 1889							
	1866 tot 1870	1871 tot 1880	1881 tot 1889	1866 tot 1870	1871 tot 1880	1881 tot 1889	1866 tot 1870	1871 tot 1880	1881 tot 1889	1866 tot 1870	1871 tot 1880	1881 tot 1889	1851 tot 1865	1866 tot 1870	1871 tot 1880		1881 tot 1889						
																		1884	To- horende taal 4 jaaroud				
Groningen.	37	61	65	25	1543	2721	2418	2910	4503	5750	5867	5916	21909	21712	22007	22131	27506	21613	30271	30057	31017	1544	
Friesland .	56	62	59	13	1170	2296	2102	2117	3221	3720	3962	3588	18520	17710	17382	17307	22550	23401	23788	23505	23062	1165	
Drente . . .	27	29	37	10	1628	2302	2093	2185	2148	2769	2961	2986	7769	7907	8146	7967	9920	11612	13009	13237	13170	1488	
Overijssel .	40	46	49	41	1125	1608	1593	1629	2383	3242	3578	3695	12688	12712	14398	14193	15604	16312	17608	19618	19560	728	
Gelderland	150	168	133	203	4780	5484	6396	6618	6557	7520	8360	8281	21716	21788	21680	21384	32529	33666	35980	36829	36486	3371	
Utrecht . .	58	60	58	54	2203	2235	2193	2206	2498	2421	2703	2739	7337	7658	7014	7597	11489	12282	12374	11968	12596	1268	
N.-Holland	53	76	115	83	1827	2074	1817	1813	2204	2835	3252	2741	12878	17884	19094	19190	19025	20428	22869	24278	23827	355	
Z.-Holland	144	125	116	89	3921	4044	3742	3752	6210	6315	6061	6754	27862	28209	28373	27717	35621	37266	38793	38892	38312	2158	
Zeeland . .	62	67	81	69	2451	3095	3066	3556	4350	4992	5001	5108	16807	16724	16805	16408	21585	23424	24878	24953	25141	1662	
N.-Brabant	43	53	60	53	3033	3441	3835	4035	3739	5848	6054	6044	22721	22181	22220	22057	29269	31278	31523	32169	32180	2132	
Limburg . .	107	56	79	77	1988	2075	2347	2116	2963	2855	3034	3057	5963	9406	8508	8161	14131	14449	14392	13968	13714	1223	
Nederland	777	813	912	813	348	25672	31975	31802	32397	42776	48267	51133	50909	179830	181013	186227	184415	239229	252731	264468	270374	263074	17094

OVERZICHT VAN DE BELASTE PAARDEN.

Dienstjaar 1883/1884	Eerste klasse		Tweede en derde klasse		Vierde klasse		Vijfde klasse		Zesde klasse		Belaste paarden		Opge- som der aantal paar- den in guldens														
	Weeldepaarden.		Paarden voor ge- mengd gebruik.		Hutmpaarden.		Vrachtpaarden.		Paardenkoopers- paarden.		Berekend aantal																
	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880		1861 tot 1870	1871 tot 1880												
Provincieën	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1884												
Groningen.	296	281	357	360	1859	4874	5512	5494	766	747	992	957	2147	1706	1874	1847	130	80	57	70	8198	7681	8792	8722	5722	60804	
Friesland ¹⁾	301	259	281	281	5026	4826	5856	5856	1231	1110	1429	1429	1704	1197	1341	1341	1341	87	115	210	210	8319	7507	9117	9117	9132	56626
Drente . . .	34	51	66	64	651	827	943	963	218	205	267	252	1018	948	981	956	26	9	3	3	1977	2040	2260	2275	2310	13051	
Overijssel . .	276	262	356	318	576	750	931	945	570	497	592	593	2259	1882	2171	2150	23	41	80	110	3704	3432	4130	4116	4116	27161	
Gelderland	781	895	993	1002	1418	1763	2090	2129	1110	1401	1690	1524	4893	4730	5422	5460	19	28	20	10	8251	8837	10125	10125	9669	73256	
Utrecht . . .	580	605	708	718	1245	1852	2274	2951	737	771	900	847	1011	994	1249	1252	21	23	57	90	3594	4245	5188	5258	5258	53333	
N.-Holland	1260	1390	1714	1594	5214	6190	7302	7213	2227	2244	3085	3323	2771	2387	3244	3381	273	265	223	180	1175	1124	15569	15691	15691	153377	
Z.-Holland	1448	1686	1941	1900	4819	6043	6780	6805	2287	2592	3042	3100	3535	4070	3472	5819	109	157	257	240	12198	14548	17192	17894	17894	157876	
Zeeland . . .	228	262	263	242	2245	2952	3186	3154	849	927	884	945	2018	1885	1857	1902	17	8	7	10	5387	6034	6197	6253	6253	43327	
N.-Brabant	303	409	556	562	1294	1505	1737	1760	836	935	1146	1144	3678	3481	4110	4172	23	18	37	50	6134	6348	7616	7685	7685	49556	
Limburg ¹⁾	186	181	177	177	278	263	266	266	186	238	290	290	1882	1765	1872	1872	72	57	70	70	2304	2501	2675	2675	2675	15023	
Ned. erland	5693	6281	7412	7218	27625	31845	36877	36336	11077	16657	14228	11135	26945	25065	29023	30182	800	801	1021	1040	72141	75639	89161	89811	89405	705340	

1) Voor Friesland komen geen latere opgaven voor, dan die van 1876, voor Limburg niet later dan 1877. Deze opgaven zijn voor 1881 en volgende jaren behouden.

BETAALDE PRIJZEN VOOR VERKOCHE PAARDEN.

MARKTEN	Middelprizen per stuk in guldens.						Ter markt aangevoerd.						PROVINCÏEN			Aantal gementen, vanwaar werd aangevoerd naar						
	Boven 3 jaar.		Beneden 3 jaar.		Venlens.		Boven 3 jaar.		Beneden 3 jaar.		Venlens.		Land	Frankrijk	Duitsch							
	1882	1883	1884	1882	1883	1884	1882	1883	1884	1882	1883	1884										
TE UTRECHT.																						
Januari	600	550	450	425	395	310	200	210	190	326	284	432	213	181	264	64	61	63	Groningen 1)	4	11	3
Februari		650	600	"	450	390	"	300	200	"	734	495	"	567	470	"	91	27	"	3	3	
Maart		660	600	520	450	370	330	280	230	200	812	681	582	535	454	377	117	83	74	1	3	
April	"	"	"	445	"	"	"	"	"	195	"	"	"	1026	"	"	"	"	66	13	4	
Mei	665	610	480	431	400	315	240	210	200	507	416	498	311	235	314	88	31	21	Gelderland 2)	27	24	6
Juni	"	"	300	"	"	"	"	"	"	125	"	"	"	138	"	"	"	"	12	17	9	
Juli	524	580	340	290	330	210	"	"	205	100	264	382	264	187	216	173	"	71	Noord-Holland	"	1	"
Augustus	540	550	310	315	340	200	200	210	165	391	371	282	283	211	169	32	34	24	Zuid-Holland	16	9	4
September	600	550	330	310	345	200	170	160	160	856	538	880	503	376	410	107	385	120	"	45		
October	"	"	"	250	"	"	"	"	120	"	"	"	"	116	"	"	"	"	26	15	14	
November	560	540	270	390	335	180	225	180	110	581	421	521	391	317	391	34	271	89	Noord-Brabant 3)	15	15	14
	600	573	370	383	371	244	231	201	157	4471	3568	4739	2990	2440	2845	533	963	515	Limburg	33	1	14
													1884			129	91	102				
													1883			159	99	112				
													1882			178	116	118				
													Samen									

1) Bovendien uit 1 gemeenté naar Italië.
 2) " " " " Engeland, in 1882 uit 8.
 3) " " " " " "

VERHOUDING VAN HET AANTAL PAARDEN.

PROVINCIEËN.	Op duizend paarden en trekkossen, aantal landbouw- paarden.	Op duizend paarden, aantal belaste paarden.	Op duizend belaste paarden, aantal voor gemengd. gebruik.	Op duizend paarden, aantal veulen- paarden.	Op duizend paarden, aantal dekkingste n.	Op duizend veulen- merrieën, aantal dekkingste n.
Groningen	704	281	629	93	1,9	20
Friesland	703	395	612	92	2,1	24
Drente	673	173	423	166	2,4	15
Overijsel	615	210	229	83	2,2	26
Gelderland	534	278	210	181	5,6	31
Utrecht	549	417	455	175	4,3	24
Noord-Holland	529	659	459	76	3,5	46
Zuid-Holland	534	467	380	98	2,3	24
Zeeland	673	249	504	141	2,7	19
Noord-Brabant	564	239	229	125	1,6	13
Limburg	517	193	100	154	5,6	36
Nederland	600	334	411	122	3,2	25

IV.

OORDEEL OMTRENT DE GESCHIKTHEID VAN HET NEDERLANDSCHE PAARD VOOR DE REMONTEERING.

1^o. Over het algemeen is men het daarover eens, dat in ons land niet veel paarden aangetroffen worden, die voor den cavaleriedienst geschikt zijn. Wel worden in *Gelderland* eenige cavaleriepaarden gevonden, doch die worden als luxepaarden voor zeer hooge prijzen naar het buitenland uitgevoerd. Intuschen is het opmerkelijk dat vroeger wel *inlandsche* paarden bij de cavalerie zijn geleverd; het aantal van die soort paarden, welke thans nog bij de korpsen zijn, is betrekkelijk zeer groot.

Artillerie-paarden worden daarentegen voor ons leger, in genoegzamen getale, aangetroffen.

2^o. Omtrent het gehalte der te koop aangeboden of op de landbouwtentoonstelling ten toon gestelde paarden, vindt men het volgende opgeteekend in het opstel, dat aan het Departement van Oorlog is samengesteld en gepubliceerd :

Gehalte der aangeboden of tentoongestelde inlandsche paarden.

Het oordeel over de geschiktheid der inlandsche paarden voor gebruik bij het leger is gegrond op de aankopen, welke in den loop van 1884 in *Overijssel*, *Gelderland* en *Noordholland*

hebben plaats gehad, alsmede op het rapport, hetwelk werd uitgebracht door de militaire commissie, welke de internationale landbouwtentoonstelling te *Amsterdam* heeft bezocht, en wier opdracht o. a. inhield, om de voor gebruik bij het leger meest geschikte der tentoongestelde inlandsche rij- en trekpaarden aan te koopen, en aan de beide meest geschikte van elk dier soort paarden een prijs of premie toe te kennen.

a. Hengsten. Bij de tentoongestelde inlandsche hengsten werd over het algemeen waargenomen, dat de rug, de lenden en de achterbeenen niet krachtig genoeg waren gebouwd, en de schoft te weinig ontwikkeld was.

In weerwil hiervan zouden zij wel kunnen dienen tot het fokken van goede tuigpaarden, maar niet tot dat van militaire paarden, die meestal een vrij zwaar gewicht dragen en bovendien dikwijls trekken moeten.

Het is dus wenschelijk dat bij het aanschaffen van hengsten vooral op de voornoemde gebreken worde gelet. Hierdoor zal zonder twijfel ook gehandeld worden in het belang van den handel in niet voor het leger bestemde paarden.

b. Merriën. De onder *a* aangegeven gebreken werden meestal ook bij de merriën aangetroffen, waarbij dikwijls nog beengebreen en gebrekkige gangen kwamen, welke hoogstwaarschijnlijk door te veel en te vroegtijdig gebruik ontstaan waren. Ook de gebrekkige verzorging in de jeugd vermindert ongetwijfeld de waarde van ons inlandsche paard. Met name geldt dit het beslag, hetgeen te meer te betreuren valt, omdat in ons land, waar tengevolge van den veelal lagen, vochtigen bodem, vele paarden met platte voeten en weinig vasten hoorn worden aangetroffen, goed hoefbeslag een hoofdvereischte is. Het thans veelal aangetroffen en hoogst gebrekkige hoefbeslag moet dan ook als de natuurlijke oorzaak worden beschouwd van talrijk voorkomende slechte voeten.

De *Fransche jury* heeft het volgende oordeel over onze paarden geveld:

»Bij de Nederlandsche fokkers bestaat de neiging om zware »paarden te fokken, hetgeen veel schade aan de vlugheid en »energie van beweging heeft gedaan. Zulke zware paarden passen alleen voor hen, die, in langzamen gang, zwaren arbeid

»hebben te verrichten. Jaren geleden waren ze in Frankrijk »zeer gewild, doch thans is men daarvan teruggekomen.

»De jury verkreeg den indruk, dat in ons land de paarden- »fokkerij meer en meer op den achtergrond treedt, om plaats te »maken voor de veeteelt, welke meer voordeel schijnt op te »leveren. Er wordt op gewezen, dat de fokkers verkeerd doen, »door zich toe te leggen op het verkrijgen van vleeschklompen »en als het ware hunne paarden eene waarde toe te kennen per »kilo, in plaats van te letten op kracht en energie. Het rapport »waarschuwt de Fransche fokkers daarvoor, en wekt hen op, »er nauwlettend op toe te zien, dat ook dáár de inlandsche »rassen niet ontaarden in vleeschmassa's, maar door verstandige »kruising zulke paarden te vormen, die ook geschikt zijn voor »wagendienst in de groote steden en waarvan energie een der »eerste vereischten is."

V.

OVERZICHT VAN DE WIJZE VAN REMONTEERING BIJ HET NEDERLANDSCHE LEGER.

In de eerste jaren van het bestaan der *Bataafsche Republiek* werden de noodige paarden door de zorg der raden van administratie aangeschaft. Zij gingen daartoe overeenkomsten met particulieren aan.

In **1814** werd bepaald, dat de aanschaffing der paarden voor de toen nieuw op te richten korpsen te paard, alsmede de successievelijk benoodigde bij de bestaande korpsen, niet meer zooals vroeger, door de zorg der raden van administratie bij de korpsen zoude plaats vinden, maar dat die door middel van publieke of onderhandsche aanbesteding, voor rekening van het Rijk, zouden worden verkregen.

In **1819** werd, in het administratie-reglement, bepaald, dat de wijze van aanschaffing van paarden voor het leger, naar omstandigheden, zoude worden geregeld.

In **1826** bepaalde de Koning, dat jaarlijks, op gezette tijden, militaire commissiën zouden worden uitgezonden, om tegen billijke prijzen de bij de korpsen benoodigde paarden te koopen. Het Hoofd van het Departement van Oorlog stelde het aantal paarden, dat aangeschaft moest worden, vast, bepaalde den

maximum prijs voor ieder paard ¹⁾ en wees de commissiën aan, die uitgezonden zouden worden.

De uitdrukkelijke bepaling werd daarbij gemaakt, dat geen paarden mochten worden gekocht dan die binnen het Rijk ge- teeld en opgekweekt waren.

Het bleek evenwel spoedig, dat door de hierbedoelde commissiën het noodig aantal paarden niet verkregen kon worden en het middel om door aanbesteding in de behoefte te voorzien, weder moest worden te baat genomen, waartoe de Koning dan ook in Mei 1828 de machtiging gaf.

In de latere jaren heeft de jaarlijksche aanvulling der paarden in den regel door middel van openbare aanbesteding plaats gehad, hoewel nog eenige jaren na 1828 het uitzenden van commissiën, tot het uit de hand aankopen van paarden in het binnenland, in gebruik bleef.

Volgens het destijds algemeen bestaand gevoelen werden door middel van aanbesteding de beste resultaten verkregen ²⁾.

Dit middel bleef dan ook regel, totdat in 1870, tengevolge van de mobilisatie van het leger, daarop eene uitzondering werd gemaakt, door eenige aankopen in het binnenland te doen. Van 1870 tot 1878 bleef aanbesteding in zwang.

In 1879 en 1880	} Cavalierie } Artillerie	} Een gedeelte aangekocht in Hongarije. } De rest aanbesteed.
In 1881	} Cavalierie } Artillerie	} Een gedeelte aangekocht in Hongarije. } De rest » » Ierland.
In 1882	} Cavalierie } Artillerie	} Aankoop in Ierland. } Aanbesteed.
In 1883	} Cavalierie } Artillerie	} Een gedeelte aangekocht in Ierland. } De rest aanbesteed.

1) De maximumprijs voor 1828 was als volgt vastgesteld: 2)

Voor een kurassierspaard	van f	225—235
» » dragonderpaard	» »	205—215
» » huzarenpaard	» »	190—200
» » rijpaard-artillerie	» »	200—225
» » trekpaard	» »	200—250

(Die goede oude tijd.)

2) *Hardenberg*. Overzicht der voornaamste bepalingen betreffende de sterkte enz. van het Ned. Leger van af 1713.

Van 1884—1886	} Cavalerie	} Aankoop in <i>Ierland</i> en enkelen in het binnenland.

In 1885 bepaalde de Koning, dat van het jaarlijks benoodigde getal paarden voor het leger, een gedeelte in het binnenland zal worden aangeschaft.

VI.

OVER DE RASSEN DER PAARDEN, DIE VOOR HET LEGER WERDEN AANGESCHAFT.

Tot het jaar 1879 werd, noch voor de Cavalerie, noch voor de Artillerie een *bepaald ras* verlangd. In den regel werden *bovenlandsche* en *inlandsche* paarden geleverd, en verder eenige van *Duitsch-*, *Engelsch-*, *Deensch-*, *Hongaarsch-* en ander ras.

De paarden voor de Cavalerie werden tot dit jaar — voor verreweg het grootste gedeelte — verkregen uit het *Westelijk* gedeelte van *Hannover* en *Oldenburg*.

De voornaamste reden hiervoor was, dat de transportkosten dezer paarden minder bedroegen dan van die, afkomstig uit verder afgelegen streken, en dat de handelswaarde dezer soort paarden over het algemeen lager is dan elders in *Duitschland*.

Door de nabijheid onzer grenzen komen deze paarden het meest met onze rassen overeen.

Het bleek allengs meer en meer, dat deze soort paarden niet *in allen deele* voor de Cavalerie geschikt waren en dat ze zeer spoedig versleten. Een en ander werd ook daaraan toegeschreven, dat wij de paarden op te hoogen leeftijd (4—5 jaar) aanschafften, en daardoor aan de Duitse remonte-commissiën ¹⁾ en handelen de gelegenheid gaven om de beste exemplaren uit te zoeken. Bovendien hadden de paarden, die wij kregen reeds te veel

1) Deze koopen de paarden op 3 à 3½ jarigen leeftijd.

OVERZICHT VAN DE BELASTE PAARDEN.

Dienstjaar 1883/1884	Eerste klasse		Tweede en derde klasse		Vierde klasse		Vijfde klasse		Zesde klasse		Belaste paarden				Hoofdsom der belasting in gulden											
	Weeldepaarden.		Paarden voor gemengd gebruik.		Hutmpaarden.		Vrachtpaarden.		Paardentkoopepaarden.		Berekend aantal															
	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1861 tot 1870	1871 tot 1880	1871 tot 1880	1881 tot 1884		1881 tot 1884										
Groningen.	296	281	357	360	1859	4874	5512	5494	766	747	992	957	2147	1706	1874	1847	130	80	57	70	8198	7681	8792	8722	8722	60804
Friesland ¹⁾	301	259	281	281	5026	4826	5856	5856	1231	1110	1429	1429	1704	1197	1341	1341	87	115	210	210	8319	7507	9117	9117	9132	56626
Drente . . .	34	51	66	64	651	827	943	963	218	205	267	252	1018	948	981	956	26	9	3	3	1977	2040	2260	2275	2310	13051
Overijssel . .	276	262	356	318	576	750	931	945	570	497	592	593	2259	1882	2171	2150	23	41	80	110	3704	3432	4130	4116	4116	27161
Gelderland	781	895	993	1002	1418	1763	2090	2129	1110	1401	1690	1524	4893	4730	5422	5460	19	28	20	10	8251	8837	10125	10125	9669	73256
Utrecht . . .	580	605	708	718	1245	1852	2274	2951	737	771	900	847	1011	994	1249	1252	21	23	57	90	3594	4245	5188	5258	5258	53333
N.-Holland	1260	1390	1714	1594	5214	6190	7302	7213	2227	2244	3085	3323	2771	2387	3244	3381	273	265	223	180	1175	1124	15569	15691	15691	153377
Z.-Holland	1448	1686	1941	1900	4819	6043	6780	6805	2287	2592	3042	3100	3535	4070	3472	5819	109	157	257	240	12198	14548	17192	17894	17894	157876
Zeeiland . .	228	262	263	242	2245	2952	3186	3154	849	927	884	945	2018	1885	1857	1902	17	8	7	10	5387	6034	6197	6253	6253	43327
N.-Brabant	303	409	556	562	1294	1505	1737	1760	836	935	1146	1144	3678	3481	4110	4172	23	18	37	50	6134	6348	7616	7685	7685	49556
Limburg ¹⁾	186	181	177	177	278	263	266	266	186	238	290	290	1882	1765	1872	1872	72	57	70	70	2304	2501	2675	2675	2675	15023
Ned. erland	5693	6281	7412	7218	27625	31845	36877	36336	11077	16657	14228	11135	26945	25065	29025	30182	800	801	1021	1040	72141	75639	39161	39811	39405	705340

¹⁾ Voor Friesland komen geen latere opgaven voor, dan die van 1876, voor Limburg niet later dan 1877. Deze opgaven zijn voor 1881 en volgende jaren behouden.

VERHOUDING VAN HET AANTAL PAARDEN.

PROVINCIEËN.	Op duizend paarden en trekkossen, aantal landbouw- paarden.	Op duizend paarden, aantal belaste paarden.	Op duizend belaste paarden, aantal voor gemengd. gebruik.	Op duizend paarden, aantal veulen- paarden.	Op duizend paarden, aantal dekkingste n.	Op duizend venten- merrieën, aantal dekkingste n.
Groningen	704	281	629	93	1,9	20
Friesland	703	395	612	92	2,1	24
Drente	673	173	423	166	2,4	15
Overijssel	615	210	229	83	2,2	26
Gelderland	534	278	210	181	5,6	31
Utrecht	549	417	455	175	4,3	24
Noord-Holland	529	659	459	76	3,5	46
Zuid-Holland	534	467	380	98	2,3	24
Zeeland	673	249	504	141	2,7	19
Noord-Brabant	564	239	229	125	1,6	13
Limburg	517	193	100	154	5,6	36
Nederland	600	334	411	122	3,2	25

IV.

OORDEEL OMTRENT DE GESCHIKTHEID VAN HET NEDERLANDSCHE PAARD VOOR DE REMONTEERING.

1^o. Over het algemeen is men het daarover eens, dat in ons land niet veel paarden aangetroffen worden, die voor den cavaleriedienst geschikt zijn. Wel worden in *Gelderland* eenige cavaleriepaarden gevonden, doch die worden als luxepaarden voor zeer hooge prijzen naar het buitenland uitgevoerd. Intuschen is het opmerkelijk dat vroeger wel *inlandsche* paarden bij de cavalerie zijn geleverd; het aantal van die soort paarden, welke thans nog bij de korpsen zijn, is betrekkelijk zeer groot.

Artillerie-paarden worden daarentegen voor ons leger, in genoegzamen getale, aangetroffen.

2^o. Omtrent het gehalte der te koop aangeboden of op de landbouwtentoonstelling ten toon gestelde paarden, vindt men het volgende opgeteekend in het opstel, dat aan het Departement van Oorlog is samengesteld en gepubliceerd :

Gehalte der aangeboden of tentoongestelde inlandsche paarden.

Het oordeel over de geschiktheid der inlandsche paarden voor gebruik bij het leger is gegrond op de aankopen, welke in den loop van 1884 in *Overijssel*, *Gelderland* en *Noordholland*

toen de welwillendheid van de *Duitsche* moeten inroepen om de aflevering nog te doen plaats hebben, hetgeen dan ook werkelijk gebeurd is.

Dat dit vooral als eene ernstige vingerwijzing te beschouwen is, om ten deze alle mogelijke voorzorgen te nemen, blijkt duidelijk als men weet, dat op 1 Juli 1885 vier duizend paarden aan de oorlogsorganisatie ontbraken. ¹⁾

2°. *Daar de remontepaarden voor het leger voornamelijk uit het buitenland worden aangevoerd, gaan de sommen daaraan besteed, bijna geheel voor het land verloren.*

Naar 's Ministers overtuiging bezit ons land voldoende stof om daaruit de paarden — althans voor de artillerie — te kunnen trekken. *Algemeen* wordt deze meening gedeeld, op grond van het groot aantal paarden, dat ons land bezit. Een overzicht van dat aantal in 1884 werd hiervoren gegeven.

Reeds in 1884 schreef de kapitein *de Waal* over dit onderwerp: ²⁾

»Naar onze overtuiging, verkregen door de opgaven in het »verslag over den landbouw en door mededeelingen van personen, die bevoegd zijn over deze quaestie een oordeel uit te »spreken, zoude het zeer goed mogelijk zijn onze *remonte* te »trekken uit de in ons land aanwezige paarden. Voorloopig zal »dit alleen kunnen plaats vinden voor de *trekpaarden*, maar »langzamerhand zullen uit de inlandsche paarden ook rijpaarden »te verkrijgen zijn, indien de paardenteelt wordt aangemoedigd.»

3°. *De maatregel om de remontepaarden in het eigen land aan te schaffen zal een krachtig middel zijn, om tot verbetering van het paardenras mede te werken.*

Is dit punt vooral voor den kwijnenden landbouwstand van groot belang, voor het leger is het dit niet minder. Wat toch is het geval? Zooals hierboven gezegd is, heeft het leger bij *mobilisatie* zeker behoefte aan **4000** paarden. Wordt nu het ras verbeterd, dan zal het gehalte der paarden, dat alsdan wordt aangekocht, des te beter zijn en het leger dus zeer gebaat wezen.

De Minister stelt, door ondervinding, weinig vertrouwen in het gehalte der paarden, die bij mobilisatie verkregen kunnen worden, *als het ras niet verbeterd wordt*. ZExc. zeide daarom trent toch in de zitting der Tweede Kamer op 19 December

1) Zie Militair Blad van 15 Januari 1886.

2) Zie het opstel getiteld: »Het aanschaffen van paarden in oorlogstijd, door *J. de Waal*, in de 3e afl. van de »Militaire Gids» over 1884.

1885: »En wat in zulk een geval (bij mobilisatie) in ons land te vinden is, hebben wij 15 jaren geleden, in 1870, gezien. Toen hebben wij maar moeten aanschaffen wat wij konden krijgen. En toen ik in 1873 als Minister optrad, zat ik voor ellenlange voorstellen om paarden te verkoopen, er waren er bij van 7 en 8 jaar, die niet meer deugden en die misschien nooit gedeugd hadden.»

Ten aanzien van deze aangelegenheid moet evenwel opgemerkt worden, dat men bij ons leger, ten opzichte van het aanschaffen van paarden, bij eene eventueele mobilisatie, in veel gunstiger conditie zal zijn dan in 1870, toen men zich met paarden van eene handelswaarde van *f* 400—*f* 600 tevreden moest stellen. Blijkens eene beschikking, voorkomende in de eerste aflevering van het *Recueil-Militair* over 1886, mogen toch de batterij- en eskadrons-commandanten, die — ingevolge de bepalingen van het mobilisatie-voorschrift — gemachtigd zijn, zonder nadere autorisatie bij mobilisatie paarden aan te schaffen, per stuk de belangrijke som van *f* 1216 besteden, terwijl maatregelen zijn genomen om te kunnen weten, waar geschikte paarden zijn te verkrijgen.

4^o. De prijzen, die voor de remontepaarden besteed worden, zijn te hoog.

De prijzen, waartegen de remontepaarden in de laatste tien jaren zijn aangeschaft, waren de volgende: 1)

	<i>Artillerie.</i>	<i>Cavalerie.</i>
1876	<i>f</i> 637—669	<i>f</i> 628 ²⁾
1877	„ 636—662	<i>f</i> 626—653 ²⁾
1878	„ 618—643	<i>f</i> 669 ²⁾
1879	„ 603—619	{ <i>f</i> 603— <i>f</i> 634 ²⁾
		{ <i>f</i> 520 ³⁾
1880	„ 630—638	{ <i>f</i> 608— <i>f</i> 630 ²⁾
		{ <i>f</i> 500 ³⁾
1881	„ 634—664	{ „ 500 ³⁾
		{ „ 560 ⁴⁾
1882	<i>f</i> 624	„ 580 ⁴⁾
1883	<i>f</i> 620—664	„ 580 ⁴⁾
1884	„ 603—665	„ 580 ⁴⁾
1885	„ 629—660	„ 595 ⁴⁾

1) Deze prijzen zijn te vinden in de bijlagen der Staatsbegrootingen.

2) Bovenlandsche paarden.

3) Hongaarsche „

4) Iersche „

De in 1884 en 1885 in het binnenland aangekochte paarden hebben gemiddeld gekost:

	<i>Artillerie.</i>	<i>Cavalerie.</i>
1884	f 576	f 544
1885	„ 590	„ 540.

Hierbij komen echter de reiskosten der Commissiën met den aankoop belast, die niet onbelangrijk zijn.

Dat bij de *aanbestedingen* hooge prijzen worden bedongen, heeft eenigszins een natuurlijke oorzaak. Het eigenaardige der levering immers brengt van zelve mede, dat slechts enkele bepaalde personen naar de levering mededingen, waardoor deze bijna voortdurend aan denzelfden persoon of dezelfde personen wordt opgedragen. 1) Vooral in de omstandigheid dat zich zoo weinig liefhebbers voordoen, wordt de oorzaak gezocht, dat de paarden tegen zulk een hoogen prijs worden geleverd.

Andere oorzaken bestaan daarvoor intusschen ook. Zoo heeft de aannemer rekening te houden met de verschillende inzichten van de commissiën van keuring. Zooals bekend is, worden de paarden bij de *vier* korpsen hereden artillerie afgeleverd en aldaar gekeurd door eene commissie van *drie* officieren, waaronder een paardenarts. Bovendien worden de goedgekeurde paarden door de Regiments-commandanten herkeurd. Alzoo zijn er **16** personen met de keuring belast. Geeft deze regeling dikwijls aanleiding tot verschil van inzichten over het *al* of *niet* aannemelijke van een paard, het grootste bezwaar voor den aannemer is, dat men bij het eene korps dit, bij het andere korps dat *ras* verlangt. Zoo zijn er korpsen aan te wijzen, waar men bepaald hovenlandsche vordert, andere daarentegen waarbij men de voorkeur aan inlandsche paarden geeft.

Een en ander heeft tengevolge, dat de aannemer met veel afgekeurde paarden blijft zitten. Nu zal men wellicht vragen, waarom wordt het paard dat bij het eene korps wordt afgekeurd en naar de meening van den aannemer zeer goed is, dan niet bij een ander korps aangeboden. Hierin heeft het Departement van Oorlog voorzien, door voor te schrijven, dat de commissiën van keuring elkander onmiddellijk opgave moeten doen van het sig-

1) Een naamlijst van de personen, die in de laatste jaren naar de levering van remontepaarden mededongen en van hen aan wie eene levering werd opgedragen, is onder *bijlage No. III* hierbij gevoegd.

nalement der afgekeurde paarden, en de aannemer dus in de onmogelijkheid verkeert om een paard op meer dan eene plaats, met kans op succes, ter keuring aan te bieden.

Wanneer de ondervinding mocht leeren dat door *aankoop* in het binnenland niet in de behoefte kan worden voorzien en dus *aanbestedingen* zullen moeten plaats hebben, dan wordt in overweging gegeven te bepalen, dat de paarden voor de vier korpsen bereden artillerie op ééne plaats door ééne commissie worden gekeurd. In de eerste plaats bezorgt men den aannemer dan veel minder kosten voor transport, onderhoud, enz., en zeker veel minder afkeuringen. Bovendien zoude men het grootte voordeel verkrijgen, dat de *drie beste paardenkenners* uit het leger tot keuringscommissie zouden benoemd kunnen worden.

Nu wordt wel aangevoerd dat de paarden, die niet bij het eigen korps gekeurd zijn, over het algemeen met eenige tegeningenomenheid worden ontvangen, doch dit bezwaar zou, naar vermeend wordt, ook gemakkelijk uit den weg geruimd kunnen worden. Men kan immers de paarden — nadat ze door de Commissie van drie leden, waaronder een paardenarts, zijn goedgekeurd — door den Commandant der Bereden Artillerie doen herkeuren. Deze opperofficier zal de later onrechtvaardig uitgebrachte klachten wel den kop weten in te drukken, terwijl hij met de terecht gemaakte opmerkingen over de goedgekeurde paarden zijn nut kan doen. Behalve voor het verkrijgen van billijker prijzen, houden wij deze wijze van handelen ook aanbevelenswaardig, om eene meer gewenschte eenheid in de soort van paarden bij de bereden artillerie te krijgen.

Omtrent het houden van aanbestedingen van remontepaarden zegt de Heer *Geisewit van der Netten* in zijne in 1826 geschreven beantwoording van eene prijsvraag over de paardenfokkerij, het volgende: ¹⁾

»De krijgspaarden behooren tot dezelfde klasse waarnit ook »de weeldepaarden ontleend worden, tegen welke zij alleen in »eene denkbeeldige schoonheid, niet in deugd moeten terug- »staan, hierop moet nu de prijs gevestigd worden, ten einde »de beste te kunnen verkrijgen. Eene nauwlettende keus, ge-

1) Dit stuk is (als manuscript) onder No. $\frac{1 B}{2430}$ in de bibliotheek van het Departement van Oorlog geplaatst.

»paard met zoodanige inrichting bij de remonteering, dat de »kweeker of handelaar de volle en juiste prijswaarde derzelve »in handen bekomt, is hiertoe een hoofdvereischte en zulks »schijnt alleen daardoor bereikt te kunnen worden, dat hij in »de gelegenheid wordt gesteld om deze paarden *onmiddellijk* »aan den Staat zelve te leveren, daar wanneer deze levering »door aannemers geschiedt, zulks verre is van dezelfde heilzame »gevolgen voor de paardenteelt en voor 's Rijks belangen op »te leveren, aangezien de leverancier niet de betrekkelijk beste »en dus ook duurdere, maar wel de min kostbaarste paar- »den zoekt en voor deze den minst mogelijken prijs aan »den opkweeker betaalt, terwijl hij tevens den hoogsten van »den Staat tracht te bedingen. Zelfs bij de eerlijkste handelwijz »blijft altijd nog een aanmerkelijk gedeelte van den remonte- »prijs in de handen van den eersten aannemer en die zijner »commissarissen en voor de onvermijdelijke kosten terug, die den »paardenkweeker dus niet ten goede komt, hoeveel te meer nog, »wanneer de maar al te vaak aan gewende kunstgrepen speelruimte »geven om den eenvoudigen landman te verschalken, en tevens »slechte of zeer middelmatige paarden aan den Staat te leveren.”

5°. *Het aantal paarden dat voor de artillerie jaarlijks noodig is, wordt groot genoeg geacht om nut van den voorgestelden maatregel te verwachten.*

Het gemiddeld aantal paarden, dat in de laatste tien jaren voor ons leger werd aangeschaft, bedraagt:

voor de Cavalerie het $\frac{1}{3}$ en

» » Artillerie » $\frac{2}{17}$

van de vredessterkte ¹⁾).

Blijkens den toelichtenden staat bij de begrooting zijn over 1884 aangeschaft de navermelde paarden, tegen de daarbij aan-gegeven prijzen:

	GETAL PAARDEN.	GEMIDDELD PER PAARD.	BEDRAG.
Cavalerie	Iersche paarden	325	f 580.06
	In het binnenland aangekocht	6	- 544.44 ⁵
		331	f 191.787.56

1) Beraadslaging over de begrooting van het Dep. v. Oorlog voor 1886.

	GETAL PAARDEN.	GEMIDDELD PER PAARD.	BEDRAG.
Artillerie	Iersche paarden	40	f 23.202.57
	In het binnenland aangekocht	81	- 46.701,67
	Op contracten ge- leverd	150	- 96.773.—
		<u>271</u>	<u>f 166.677.21</u>
	602	f 595.45 ⁵	f 358.464.80

Hoe betrekkelijk gering dit getal ook moge wezen, in den tegenwoordigen tijd mogen de verdiensten, die op voormelde levering vallen, niet voor onzen landbouwendend stand verloren gaan. Bovendien moet men hierbij indachtig zijn, dat het in de bedoeling van den Minister van Oorlog ligt, om door verbetering der rassen, er langzamerhand toe te kunnen geraken, ook de cavaleriepaarden hier te lande te verkrijgen.

De Minister van Oorlog mocht de voldoening smaken, dat zijn voornemen bijna algemeen werd toegejuicht. Niet alleen van de zijde der Volksvertegenwoordiging, maar ook van onderscheidene landbouwmaatschappijen, genootschappen en particulieren werden talrijke blijken van adhesie ontvangen. Ook het leger erkende het groote nut van de voorgenomen maatregelen.

Zij die intusschen niet zoozeer met de plannen van den Minister ingenomen waren, voerden daartegen aan:

1^o. *Het ligt niet op den weg van den Minister van Oorlog om te trachten het paardenras te verbeteren of de paardenfokkerij aan te moedigen. Is dit noodig, dan behoort zulks uit te gaan van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.*

Voor deze bewering is veel te zeggen. Naar veler gevoelen had laatstgenoemde Minister dan ook — vooral met het oog op den kwijnenden toestand van den landbouw — reeds lang naar middelen moeten uitzien en deze toepassen om de vee-teelt in ons land meer productief te maken. Nu dit echter niet is geschied, kan het den Minister van Oorlog zeker niet ten kwade geduid worden, daartoe het initiatief genomen te hebben voor wat aangaat de *paardenteelt*. Het groote belang toch dat er in gelegen is, om bij mobilisatie over een groot aantal

goede dienstpaarden te kunnen beschikken, maakte het nemen van maatregelen noodzakelijk.

Het Departement van Oorlog heeft ook in dit opzicht niet gearzeld een goed voorbeeld na te volgen. Immers sedert jaren wordt op de begrooting van het Departement van Oorlog voor het *Belgisch* leger een som uitgetrokken voor »*primes à accorder pour l'achat des chevaux nés et élevés en Belgique.*» Voor 1886 bedraagt deze som fr. 10,000.

Bovendien is dit weder de oude geschiedenis: niet tegen de zaak zelve is men gekant, maar wel tegen den vorm waarin ze wordt uitgevoerd.

2°. *Het streven om de deugdzaamheid van de rassen te beorderen kan gerust worden overgelaten aan het particulier initiatief en aan de particuliere genootschappen en de landbouwmaatschappijen.*

Wanneer men nagaat hoeveel nog ter verbetering van ons paardenras gedaan moet worden, alvorens het algemeen op de gewenschte hoogte zal zijn, dan krijgt men van het particulier initiatief geen grooten dunk. Bovendien is het van algemeene bekendheid, dat de genootschappen en de landbouwcommissiën behoefte hebben aan zedelijken en geldelijken steun van de zijde der regeering, die, nl. de Minister van Oorlog, deze dan ook van plan is te verleen.

Over het algemeen is men het daarover eens, dat van *Stauswege* meer voor de paardenfokkerij gedaan moest worden en dat de maatregelen, daartoe in andere landen genomen, ons zeer goed tot richtsnoer kunnen strekken. Een overzicht van deze maatregelen wordt hierna gegeven.

3°. *Het is niet in het belang van den landbouw wenschelijk de fokkerij van remontepaarden aan te moedigen.*

Dit punt maakte bij gelegenheid van de landbouwteuontstelling te *Wageningen* in 1885 een punt van behandeling uit.

In het opstel van den heer *Broekema* ¹⁾ leest men hierover het volgende:

»Zooals men gehoopt had, waren er eenige officieren ter vergadering aanwezig, die aan de debatten deelnamen. We beschouwden het hier gesprokene als van 't uiterste belang. Er

1) Voorkomende in het Maandblad voor den Nederlandschen landbouwer, no. 9 over 1885.

»werd een geheel nieuw licht ontstoken over de remontequaesties.
 »Wie de discussiën met aandacht gevolgd heeft, verkeert niet
 »meer in twijfel aangaande de bedoeling der remontecommissiën.
 »De besprekingen werden ingeloid door den heer *H. C. Reimers*,
 »leeraar aan de Rijkslanbouwschool en vecarts alhier. Spreker
 »stelde de punten van overeenkomst en verschil tusschen onze
 »fokkers en het leger in een helder licht. Beiden willen een *goed*
 »paard en een *sterk* paard; zulk een paard kan en moet door
 »onze fokkers voortgebracht worden; we kunnen, vooral in
 »Gelderland, voldoen aan het model, dat ons hier op de ten-
 »toonstelling voor oogen gesteld is. Van wege den Minister zijn
 »voorschriften openbaar gemaakt aangaande fokken, voeding en
 »verpleging van jonge paarden; ze zijn uitstekend; werden ze
 »door de fokkers opgevolgd, ze zouden veel bijdragen tot ver-
 »betering van onze paarden; het belang van de paardenfokkerij
 »is er in beoogd. Maar — de fokkers hebben twee zeer gewicht-
 »tijke bezwaren. Vooreerst de maat: in het ministerieele voor-
 »schrift wordt geëischt eene hoogte van 1,52—1,58 M. Trachtte
 »men hieraan te voldoen, dan zou ons paard daardoor zijne
 »bruikbaarheid voor andere doeleinden terstond verliezen. En dan
 »de prijs, waarvan het maximum is vastgesteld op f 650. Kunnen
 »we daarvoor een 4—6jarig, gemiddeld 5jarig paard leveren,
 »opgefokt volgens het ministerieele voorschrift? De kosten beloo-
 »pen minstens f 500; de winst van \pm f 100, verdeeld over 5
 »jaren, ter vergoeding van de risico, is zeker niet uitlokkend!
 »Aan den eersten eisch willen, aan den tweeden eisch kunnen
 »onze fokkers niet voldoen. Zij stellen hun doelwit hooger; het
 »luxepaard voor den buitenlandschen, vooral Franschen handel
 »moet het ideaal zijn; daarvoor worden veel hoogere prijzen
 »bested, dan de remontecommissiën geven kunnen. Maar voor
 »dat doel wordt meer maat verlangd. Laten onze fokkers zich
 »toeleggen op het voortbrengen van paarden zonder gebreken,
 »met de door den buitenlandschen handel gewenschte taille en
 »den verkoop aan de remonte als nevenzaak beschouwen.

»Aan deze woorden van den heer *Reimers* knoopte de heer
 »*van der Monde* zeer belangrijke mededeelingen vast, betreffende
 »de werkzaamheden van de Commissie der Geldersche Maat-
 »schappij van Landbouw ter verbetering van het paardenras,
 »waarvan spreker lid is. Het doel is, bij het Geldersche paard
 »de geschiktheid voor drie doeleinden te ontwikkelen, nl. voor

»luxe- en werkpaard, benevens remontepaard. We maakten uit
 »de rede van den heer v. d. M. op, dat de commissie vooral
 »werk heeft gemaakt van de eischen van den Franschen handel.
 »Ze heeft photographieën laten maken van onderscheidene die-
 »ren, die hun door de voornaamste Fransche kooplieden als de
 »gewenschte type zijn aangewezen. 1) Daar de Franschman
 »vooral let op sierlijken hals en kop, moeten we zorgen deze
 »eigenschappen, die bij ons paard aanwezig zijn, niet te verliezen,
 »integendeel meer te volmaken. Verder moet meer dan tot nu
 »toe gelet worden op eene juiste verhouding tusschen de lichaams-
 »deelen, waarbij door den spreker op de proportieeler van Boer-
 »gelot, Roloff e. a. gewezen wordt. De sierlijkheid kan zeer goed
 »gepaard gaan met de ook door de remontecommissie verlangde
 »evenredige lichaamsvormen. Daarom wil de Commissie wel een
 »remontepaard, maar niet uitsluitend de fokkerij daarop baseeren,
 »want met de financiën moet rekening gehouden worden.

»Onder hetgeen hierop van militaire zijde werd te berde ge-
 »bracht, trok vooral de rede van den heer *van der Wedden*, lid
 »van een der remontecommissiën, de aandacht. Verrassend was
 »reeds de aanhef, waarin spreker verklaarde het vraagpunt beslist
 »met neen! beantwoord te willen zien. Fokt *goede en sterke*
 »paarden, roept hij de boeren toe, en wij, militairen, zullen ze
 »bij u komen koopen. We gunnen dan den Franschman zelfs
 »gaarne, in uw belang, den voorrang, want prijzen van f 1000
 »à f 1100, als door den heer Reimers genoemd zijn, kunnen door
 »de Regeering niet worden besteed, zoolang voor f 600 elders
 »goede legerpaarden in menigte te verkrijgen zijn. Behoudt
 »daarom den fraaien hals en den sierlijken kop, maar verbeter
 »vooral schoft en rug; zorg, dat de fraaie hals niet meer gepaard
 »ga met lagen schoft en zwakken rug. Er wordt te veel van 1ste
 »en 2de klasse paarden gesproken. Welnu! laten de boeren zorgen,
 »dat het aantal paarden 1ste klasse legio wordt, en laat de
 »Franschman die duur betalen, er zullen dan onder de 2de klasse
 »paarden genoeg goede paarden overblijven, die onze Commissiën
 »geneigd zijn te koopen en die door de fokkers voor remonte-
 »prijzen gaarne worden afgestaan. De kleine thans geldende
 »maat zal in de toekomst geen bezwaren opleveren; wellicht
 »komt hierin spoedig wijziging ten goede. Uit sprekers woorden

1) Vergelijk hetgeen hierover te voren is gemeld.

»meenen wij te mogen opmaken, dat de Regeering het oog »gevestigd heeft op de maat bij de Duitsche artillerie, namelijk »1.60—1.65 M. Verder wekt de heer *van der Wedden* de land- »bouwcommissiën op, haren invloed bij de Regeering aan te »wenden, ten einde aankoop voor de remonte op jeugdigen leef- »tijd, b.v. 3 jaren, te doen plaats grijpen. Beide partijen zouden »hierdoor gebaat zijn: de kosten van aankoop zouden verminderen en 't leger zou betere paarden verkrijgen, wyl ze 1 à 2 »jaar speciaal met het oog op den krijgsdienst, van Staatswege, »zouden kunnen worden gevoed en verpleegd.

»Na deze duidelijke uiteenzetting van het standpunt dat de »remontecommissiën innemen ten opzichte van de Nederlandsche »paardenfokkerij, gaf spreker nog eenige opmerkingen ten beste, »die hij op zijne rondreizen gemaakt had. Er wordt, volgens »spreker, op verre na niet genoeg gelet op de hengsten. 't Is »onbegrijpelijk, welke slechte hengsten, zelfs door associatiën »voor de fokkerij gebezigd worden. De IJselstreken maken »daarop eene gunstige uitzondering; te *Brunnen* o. a. is men »op den goeden weg. Ook gebeurt het maar al te dikwijls, dat »op tentoonstellingen prijzen worden toegekend aan fokdieren, »die het niet verdienen. Men breke toch met het stelsel, dat »zonder alle omstandigheden de uitgeloopte prijzen moeten uit- »gereikt worden; als de dieren geene bekrooning waard zijn, »houde men de prijzen in, men brengt anders de fokkers op »een dwaalspoor en sticht kwaad in stede van goed.

»We hebben zelf tot degenen behoord die het fokken van remontepaarden, op de gronden door den heer *Reimers* zoo »duidelijk geformuleerd, niet hebben aangemoedigd. Na hetgeen »wij te *Wageningen* gezien en gehoord hebben, zijn wij tot »andere gedachten gekomen. We hebben nu ervaren, dat het »fokken van remontepaarden volstrekt niet indruischt tegen het »doel dat onze fokkers voor oogen moeten hebben, t. w. het »voortbrengen van een sterk gebouwd en sierlijk paard, zonder »gebreken, met goede maat, geschikt als werkpaard voor den »landbouw en als luxepaard voor den handel. En is dit zoo, dan »moet alle verdeeldheid tusschen de fokkers en het leger ver- »vallen. Dan kan door de remontecommissiën een machtigen »invloed ten goede op onze paardenfokkerij worden uitgeoefend.”

Naar onze meening zullen vermoedelijk de tegenstanders van

's Ministers plannen door het vorenstaande wel van gedachte veranderd zijn.

De Minister van Oorlog heeft, ter uitvoering zijner plannen, de volgende maatregelen genomen :

- 1°. Het verspreiden van een opstel, waarin achtereenvolgend worden omschreven :
 - a. Het gehalte van de op de internationale landbouwtentoonstelling te *Amsterdam* in 1884 te koop aangeboden en tentoongestelde paarden ;
 - b. De eischen waaraan het voor militairen dienst geschikte paard moet voldoen ; en
 - c. De middelen om de aan te fokken inlandsche paarden beter aan de gestelde eischen te laten voldoen.
- 2°. Het door commissiën van officieren rechtstreeks van de eigenaren hier te lande aankopen van paarden.
- 3°. Het toekennen van premiën op landbouwtentoonstellingen en het zedelijk steunen van deze tentoonstellingen.
- 4°. Het toekennen van premiën aan landbouwmaatschappijen en genootschappen.
- 5°. Het doen houden van voordrachten door paardenartsen, over het fokken en opvoeden van paarden in het algemeen en van remontepaarden in het bijzonder.
- 6°. Het voor Rijks rekening zenden van een paardenarts naar buitenlandsche markten, om daar aan personen uit ons land tot voorlichting te dienen bij het aankopen van hengsten.
- 7°. Het zenden van een paardenarts naar *Texel* en *Terschelling* om de paardenfokkerij aldaar van raad en toelichting te dienen.
- 8°. Het nemen van een proef met een remontedepot op de legerplaats bij *Milligen*.

Wij zullen deze maatregelen achtereenvolgend nader bespreken.

1°. *Het verspreiden van het opstel onder punt 1 bedoeld.*

Al zeer spoedig nadat de Minister uitvoering aan zijne plannen was begonnen te geven, bleek dat de eischen, waaraan het militaire paard moet voldoen, niet genoegzaam bekend waren.

In deze omstandigheid en in het rapport van de Commissie omtrent hare bevinding op de tentoonstelling te *Amsterdam*,

werd dan ook aanleiding gevonden om een opstel daarover te doen samenstellen en dit door middel van de hier te lande verschijnende Landbouwcouranten te doen verspreiden. 1)

Dit opstel luidt als volgt:

I. Eischen, waaraan het voor militairen dienst geschikte paard moet voldoen.

»Zowel rij- als trekpaarden moeten voldoen aan de volgende eischen:

»1. Zij moeten zijn *ruinen* of *merriën*, *bruinen*, *vossen*, *zwarten*, *valen* of *stekelharigen*. *Bonten*, *schimmels*, *witten* of *isabellen* kunnen — evenmin als *klophengsten* — aangenomen worden.

»2^o. Zij moeten vooral een goeden *adem* hebben.

»3^o. Aan de *oogen* mogen geene gebreken voortkomen, die het gezichtsvermogen kunnen schaden.

»4^o. De *lichaamsbouw* moet goed geëvenredigd, doch bij het trekpaard zwaarder dan bij het rijpaard wezen, terwijl de *gangen* ruim, »regelmatig en krachtig moeten zijn.

»Voorts moet:

»de *hals* matig lang en goed gespierd, de *borst* ruim, de *schoft* »(vooral bij de rijpaarden) wel gevormd en niet overboud, de *rug* kort »en recht, het *kruis* goed gespierd en lang, doch nimmer afhangend »zijn; de *lenden* moeten krachtig en goed ontwikkeld wezen en de »beenen sterk gebouwd en vrij van gebreken, als: *spalten*, *gallen*, »overhoeven, *hazenhakken* en *peesknopen*, terwijl de *stand* of stelling »der beenen vierkant moet zijn, zoodat eene behoorlijke ondersteuning »van het lichaam verkregen wordt. Het *kogelgewricht* moet vooral niet »in het ooglopend rond zijn, maar moet droog en vast zijn en eene »behoorlijke breedte bezitten, terwijl het geenszins geleden mag hebben. »De *kooten* mogen volstrekt niet geleden hebben en bij het trekpaard »vooral niet te lang zijn, terwijl de *hoeven* normaal gevormd en zonder »gebreken moeten zijn. Vooral bij het trekpaard moeten de *gewrichten*, »met name die der achterbeenen, goed ontwikkeld zijn. Van ter zijde »gezien moet het *spronggewricht* behoorlijk breed en lang zijn en een »vlak aanzien hebben.

»Uit den aard der zaak zal een volmaakt gevormd paard nooit of »hoogst zeldzaam voorkomen en in allen gevalle te duur zijn, om voor »krijgspaard in aanmerking te komen. Bij het keuren van voor militairen dienst aangeboden paarden, wordt daarom meer op deugdzaamheid dan op schoonheid gelet, zoodat de paarden met enkel zooge-

1) Zie o. a. Maandblad voor de Hollandse Maatschappij van Landbouw van October 1884.

»naamde schoonheidsgebreken — mits deze in niet te sterke mate
»bestaan — worden aangenomen.

»5°. De *leeftijd* moet niet minder zijn dan vol vier jaar en niet
»meer dan vol zes jaar.

»6°. De *hoogte* moet — gemeten onder eene galg — van den on-
»derkant van het ijzer van den voorhoef tot op het midden van de
»schoft, gelegen zijn tusschen 1,52 en 1,56 M., zullende het hoofd bij
»het meten niet naar beneden mogen gebracht worden en het ijzer
»slechts voor 1 cM. in de hoogte mogen mederekenen, welke ook het
»beslag zij.

»Voor 5 en 6jarige paarden mag die hoogte tot 1,58 M. stijgen.

II. Middelen om de aan te fokken inlandsche paarden beter aan de gestelde eischen te laten voldoen.

»Deze middelen vloeien voort uit de onder I opgemerkte gebreken en zijn:

»a. Kruising met buitenlandsche hengsten ;

»b. Doeltreffende verzorging der veulens.

»a. *Kruising met buitenlandsche hengsten.*

»De hengsten, die voor de veredeling der inlandsche merriën bestemd
»worden, moeten zijn van *constant* ras, waarmede wordt bedoeld, dat
»zij het *vermogen moeten bezitten om hunne eigenschappen van bouw*
»*op hunne veulens over te planten.*

»Het kruisen met hengsten uit edele rassen is voor ons land niet
»aan te bevelen, omdat die kruising eerst na vele geslachten goede
»uitkomsten belooft en 't ver de voorkeur verdient paarden te laten
»kruisen, bij welke de gewenschte lichaamsbouw reeds in mindere of
»meerdere mate bestaat, en die onder nagenoeg hetzelfde klimaat en
»op nagenoeg denzelfden bodem geleefd hebben. *Men moet dus meer*
»*zoeken naar veredeling van het bestaande paard, dan naar eene*
»*kruising met een ander ras.*

»Vooral de *Oldenburgsche* en *Oost-Friesche* hengsten zijn voor die
»veredeling aan te bevelen, mits gezocht worde naar uitnemende exem-
»plaren, vrij van de onder I thans bij de inlandsche hengsten bestaande
»gebreken.

»Zij moeten uitmunten door een *goed ontwikkelde schoft, een langen*
»*schuinen schouder, een korten rug, breede gevulde lenden, een lang*
»*kruis, goede hoekvorming in de achterhand, krachtige achterbeenen*
»*vaste hoeven en lichte gangen.*

»De fokker van militaire paarden moet meer letten op een *goeden*
»*norm en krachtige constitutie* dan op sierlijkheid, vuur en een goeden
»wil. Juist die paarden ziet men het best vermoeienissen van den mi-
»litairen dienst verdragen, bij welke de borst het meest ontwikkeld,

»het ruimst is; wier beenen, spieren en peezen niet te lang, maar vast
 »en sterk, wier rug, lenden en flanken kort zijn; in één woord, waarvan
 »het lichaam ineengedrongen is.

»De te paren fokdieren moeten in *grootte, sterkte en regelmatigheid*
 »*der lichaamsbewegingen* zooveel mogelijk overeenkomen.

Het toelaten van slecht gevormde merriën bij een welgevormden
 »hengst, draagt weinig of niet bij tot de veredeling. Niet genoeg kan
 »dan ook worden aangedrongen op het doen paren van hengsten en
 »merriën zonder of althans zonder noemenswaardige gebreken. De
 »vondervinding heeft geleerd, dat zelfs de aanleg tot gebreken zich op
 »de nakomelingschap overplant, zoodat er slechts zeer geringe uitwendige
 »oorzaken behoeven bij te komen, om dien aanleg tot werkelijke ge-
 »breken te ontwikkelen.

»Beide fokdieren moeten verder een bepaalden ouderdom en wel
 »nagenoeg den volwassen leeftijd bereikt hebben, vóór dat zij voor de
 »fokkerij gebruikt kunnen worden. Vóór het *vierde volbrachte levens-*
 »*jaar* mag een paard niet voor de voortteling gebezigd worden, wil
 »men daarvan krachtige, goed ontwikkelde veulens trekken.

»Voorts mag het slechts *zoolang het in volle kracht is* en dus zoolang zich
 »geen enkel spoor van ouderdom vertoont voor de fokkerij gebruikt worden.

»Het verwaarloozen der hier gegeven voorschriften heeft in ons land
 »maar al te veelvuldig plaats, zeer ten nadeele der fokkers. Want die
 »verwaarloozing brengt onvermijdelijk zwakheid in den lichaamsbouw
 »mede, waarvan verschillende gebreken en snelle verslijting de onaf-
 »wendbare gevolgen zijn. Het ontbreekt den dieren van de geboorte af
 »aan kracht en weerstandsvermogen, gebreken die ook bij uitnemende
 »voeding en verzorging niet geheel zijn weg te nemen.

»b. *Doeltreffende verzorging der veulens.*

»Zij bestaat in een *doeltreffenden leefregel en eene krachtige voeding.*
 »*De behandeling en verzorging van paarden in het eerste tijdperk van*
 »*het leven is beslissend voor het geheele volgende leven*, omdat in dit
 »eerste tijdperk de grond gelegd wordt tot alles wat het paard zoo in
 »ontwikkeling als in gezondheid later zijn zal. Alle storingen in den
 »groei en de ontwikkeling van het lichaam kunnen later of in het geheel
 »niet of zeer langzaam (en dan nog hoogst zelden) weder verholpen
 »worden. Het is daarom zeer verkeerd, om (zooals in ons land veelal
 »geschiedt) de veulens karig te voeden en tot laat in den herfst, soms
 »zelfs tot in den winter, in de weide te laten loopen. Wil men krachtige,
 »voor den krijg dienste geschikte paarden leveren, dan moet het veulen
 »reeds dadelijk na den zuigtijd met haver gevoerd worden, en moet men
 »in aanmerking nemen, dat een paard van sterken, krachtigen lichaams-
 »bouw en met een prikkelbare, vurige geaardheid meer voedsel be-

»hoeft dan een paard, dat die eigenschappen in mindere mate bezit.

»Na gespeend te zijn, moet het veulen in het *eerste* levensjaar langzamerhand op een dagelijksch ration van 2 à 3 kilogram haver, waaronder tot haksel gesneden stroo is gemengd, gebracht worden. In het *tweede* levensjaar is het geven van groen voeder of beter nog van goede weide zeer gewenscht, om de nitzetting van het lichaam te bevorderen. De haver mag daarbij niet geheel onthouden worden; een ration van $1\frac{1}{2}$ à 2 K. G. per dag is dan echter voldoende, terwijl in den daaropvolgenden winter het ration haver weder op 2 à 3 K. G. moet worden gebracht, met toevoeging van goed hooi en stroo. In het *3de* levensjaar moet het ration haver op 4 à $4\frac{1}{2}$ K. G. gebracht worden, waarbij tevens 4 K. G. hooi moet worden gevoegd. Tot het verrichten van lichten arbeid (zie hierna) is dit ration voldoende. Wordt het paard later voor meer inspannenden arbeid gebezigd, dan moet ook het per dag toe te kennen ration haver, naar gelang van de grootte van het paard, tot $5\frac{1}{2}$ à 6 K. G. verhoogd worden. De gelegenheid tot beweging in de open lucht, — liefst in afgesloten loopplaatsen — mag nooit ontbreken. Zij is noodzakelijk voor de ontwikkeling van de spieren der ledematen, vergroot en verreit de borstkas en maakt het dier voor krachtsinspanning geschikt. De beweging heeft daarenboven grooten invloed op de ontwikkeling en de gesteldheid der voeten. (hoeven) Bij paarden welke altijd op stal staan, wordt de hoorn van den hoof droog en brokkelig; de hoof trekt zich in zijn geheel meer te zamen en verkrijgt aanleg tot vorming van klemvoet, steengallen, hoornspletten, enz. Zoolang het veulen niet werkt, is het niet noodig de hoeven te beslaan. Bij de meeste veulens slijten de hoeven alsdan aan den draagrand op enkele plaatsen ongelijk of te veel af, terwijl zij bij anderen te laag afgroeien, waardoor de hoeven lichtelijk inscheuren en de draagranden naar binnen ombuigen. Dit kan allerlei gebreken van den hoof en zelfs onbruikbaarheid of althans mindere geschiktheid van het paard voor den militairen dienst ten gevolge hebben. Dit is echter te voorkomen door, indien een gedeelte van den draagrand afgebroken is of ongelijk is afgelopen, met het hoefmes en de rasp de oneffenheden zóó te besnijden dat zij overal gelijkmatiger eenigszins afgerond zijn. De door het ongelijk allopen te lang geworden deelen van den hoorrand, worden tevens daarbij op gelijke hoogte met de kortere gedeelten gebracht, zoodat de draagrand rondom weder eene effen lijn vormt. Bij deze bewerking vermijde men zorgvuldig het beraspn van den *uitwendigen* wand. Van *zool* en *straal* mag echter het afgestorven gedeelte worden weggenomen, zoodat de *straal* en de *drachten* gelijke hoogte hebben. De *steunsels* mogen niet doorgesneden, d. i. van de drachtwanden gescheiden worden.

»Om de hoeven tegen uitdroging te beveiligen, is bevochtiging noodig. Loopen de dieren in de weide, dan behoeft dit niet te geschieden. »Worden zij echter op stal gehouden, dan moet nu en dan bevochtiging »plaats hebben, hetgeen door omslagen van leem of koemest kan geschieden. Zoodra de paarden voor den arbeid gebruikt worden, moeten »zoowel de achter- als de voorhoeven beslagen worden, waarbij het »volgende als regel geldt :

»1^o. Het *hoefijzer* moet volkomen ingericht zijn naar de gedaante en »de gesteldheid van den hoef.

»2^o. Van de *zool* mag bij het beslaan slechts het doode gedeelte »worden weggenomen, en bovendien het gedeelte dat brokkelig of murw »is en bij onbeslagen hoeven vanzelf afvalt ;

»3^o. De *steunsels* mogen ook thans niet doorgesneden, d. i. van de »drachtwanden gescheiden worden.

»4^o. Den *straat* late men zijne natuurlijke grootte behouden.

»5^o. De *hoornwanden* mogen zoover weggesneden worden, dat tus- »schen de zool en het hoefijzer zooveel ruimte blijft, dat men er met »een houwkling tusschen kan komen.

»6^o. Het *hoefijzer* moet zoodanig bevestigd worden, dat het noch de »zool, noch de straal aanraakt, terwijl in den drachtwand geen nagels »geslagen mogen worden, opdat de hoef zich behoorlijk kunne verwijden.

»7^o. Het beraspens van den uitwendigen rand van den hoef moet »geheel vermeden worden.

»*Zeer af te keuren is het vroegtijdig gebruik der jonge paarden »tot zwaren arbeid*, gelijk in ons land vrij algemeen geschiedt. Dit »vroegtijdige gebruik kan als de hoofdoorzaak worden beschouwd van »het zoo veelvuldig voorkomen van beengebrecen bij onze inlandsche »paarden, zooals hievoreen werd opgemerkt. Eerst in het 3^{de} levensjaar »mag het veulen tot eenig werk, en dan nog slechts tot licht werk. »gebruikt worden. Aanvankelijk moet hierbij met veel verschooning »worden te werk gegaan, zoodat eerst langzamerhand en gaandeweg, »naarmate van de toecoming in kracht, de te verrichten arbeid ver- »meerderd wordt.

»Tot het verrichten van zwaren arbeid mogen de paarden eerst ge- »bezigd worden, als de beenderen en gewrichten de noodige vastheid »verkregeen hebben, om aan de nadeelige invloeden, die de arbeid daarop »uitoefent, weerstand te kunnen bieden.

»Het inlandsch paard is gewoonlijk op vijfjarigen leeftijd ontwikkeld. »Men mag dus dan met grond aannemen, dat de beenderen op den »zesjarigen leeftijd de noodige vastheid verkregeen hebben, om het dier »voor zwaar werk te gebruiken. Voorts mag niet onopgemerkt blijven, »dat paarden niet met ruwheid maar met zachtheid moeten worden

»behandeld, een wenk, die niet slechts voor den jeugdigen maar evenzeer voor den volwassen leeftijd geldt.»

Algemeen werd het verschijnen van dit belangrijk opstel toegejuicht; het wordt door de vakmannen eene uitstekende handleiding genoemd, die, wordt ze opgevolgd, niet alleen veel nut kan stichten voor het fokken van remonte-paarden, maar ook voor de paardenteelt in het algemeen. ¹⁾

2^o. *Het door commissiën van officieren rechtstreeks van de eigenaren hier te lande aankopen van paarden.*

Alvorens de Minister in 1884 uitvoering gaf aan zijne plannen tot aankoop van paarden in het binnenland, werden adviezen ingewonnen bij de Commissarissen des Konings, gemeentebesturen, landbouwmaatschappijen, vereenigingen tot bevordering der paardenfokkerij en van bijzondere personen. Deze adviezen — die blijkens 's Ministers verklaring met de meeste bereidvaardigheid gegeven werden — hebben veel tot het aanvankelijk welslagen der proef bijgedragen. Toen deze bestudeerd waren, en tot een geheel gevormd, was inmiddels de beste tijd tot aankopen in het voorjaar reeds verlopen. Slechts op enkele plaatsen kon dit geschieden. Dit gaf aanleiding tot proef-aankopen in *Overijssel, Noord-Holland, Gelderland* en *Noord-Brabant*. ²⁾ Hiertoe werden aan de Burgemeesters der gemeenten de vereischte mededeelingen gedaan. Deze bepaalden de datums en de plaatsen (*keuringsplaatsen*) waar de paarden moesten worden bijeengebracht. De commissiën van officieren — bestaande uit 3 à 4 troepen-officieren en 1 paardenarts — onderzochten op die plaatsen de paarden en kochten de voor den krijgsveld dienst geschikten aan. De paarden werden dadelijk na aankoop voor het rijk in eigendom overgenomen en contant betaald. Ook werden eenige *markten* door de commissiën bezocht, terwijl van deze gelegenheid gebruik gemaakt werd, enkele *stallen* van paardenbezitters te bezoeken.

Intusschen was de tijd aangebroken, dat *in het najaar* paarden konden worden gekocht, hetgeen dan ook plaats had in *Gelderland, Noord-Brabant, Utrecht, Friesland* en *Groningen*. In het geheel werden in 1884, **87** inlandsche paarden — waarvan 10 op de tentoonstelling te *Amsterdam* — aangekocht, en wel:

1) Zie o. a. Maandblad voor den Nederlandschen Landbouw 1885, no. 9.

2) Memorie van Toelichting bij de begrooting voor 1885.

6 voor de cavalerie	à f	544.44 ⁵ ,
81 » » artillerie	» »	576.56 ⁵ . 1)

De aangekochte paarden zijn afkomstig uit:

<i>Gelderland</i>	26,
<i>Friesland</i>	21,
<i>Noord-Holland</i>	19,
<i>Noord-Brabant</i>	12,
<i>Groningen</i>	4,
<i>Utrecht</i>	3,
<i>Overijssel</i>	2, 2)

Uit de deswege opgedane ondervinding bleek, dat aan het bezoeken van de *stallen* verreweg de voorkeur gegeven moet worden, boven het brengen van paarden op *keuringsplaatsen* of het bezoeken van *markten*.

Van verschillende zijden werden klachten ingebracht, dat er zulk een klein getal van de op de keuringsplaatsen aangebrachte paarden werd aangekocht. Dit vond zijn oorzaak vooral daarin, dat de paardenbezitters niet bekend waren met de eischen, die aan het voor den krijgslid bestemde paard moeten worden gesteld. Zoo werden tal van paarden aangeboden, die den gevorderden leeftijd niet verkregen of reeds overschreden hadden; andere waren te klein; vele jonge paarden hadden zeer door zwaren arbeid geleden, een groot aantal had beengebreeken, enz.

Het doen van aankopen door commissiën van officieren op de markten, bleek — een enkel geval mogelijk uitgezonderd — ondoenlijk.

Het lag voor de hand dat de weinige aankopen, die op de keuringsplaatsen geschieden, bij een groot aantal ingezetenen tot ontmoediging moest leiden. Dit geschiedde dan ook werkelijk, zooals o. a. blijkt uit het Voorloopig Verslag van de Eerste-Kamer over de Begrooting voor 1886.

Aan de Commissiën van aankoop werd verweten, dat zij te streng in hare eischen waren en daardoor het welslagen der proef in gevaar brachten. Door den Minister werd dit tegengesproken en integendeel verklaard, dat de commissiën met de grootste welwillendheid zijn te werk gegaan. Naar zijne meening moet men daarbij vooral in het oog houden dat de commissiën staan voor het aankopen *niet* van een schoon gevormd, maar

1) Toelichtende staat bij de begrooting voor 1885.

2) Zie Nieuwe Landbouwcourant van 13 Juni 1885.

wel van een geschikt artillerie-trekpaard. Dikwijls moest een zeer schoon paard, dat nitmuntend geschikt was als luxe-paard voor eene équipage, worden afgekeurd, omdat het voor artillerie-trekpaard niet deugde of omdat het te duur was.

Als een gevolg van de opgedane ondervinding werden in het laatst van 1885 en in het begin van 1886 onderscheidene stallen in de provincie *Groningen* bezocht, hetgeen goede resultaten heeft opgeleverd; volgens 's Ministers mededeeling toch zijn in weinige weken 41 alleszins bruikbare paarden aangekocht kunnen worden, tegen den gemiddelden prijs van f 560. ¹⁾

Volgens geruchten zouden zich onder deze paarden een groot aantal bevinden, dat enkele dagen vóór den aankoop in ons land werd ingevoerd. Deutsche paardenfokkers plaatsten de paarden voor hunne rekening en risico bij Groninger boeren.

Behalve de voormelde wijzen van aankopen werden in eenige garnizoenen (*Bergen op Zoom, Zulfen, Utrecht, Breda en Leiden*) commissiën aangewezen, die gemachtigd zijn paarden, die ter plaatse worden aangeboden, e.g. voor het Rijk aan te koopen.

Het resultaat over 1885 is geweest dat 54 paarden werden aangekocht, waarvan :

1 voor de cavalerie, en
53 » » artillerie. ¹⁾

Ten einde den maatregel van het aankopen van inlandsche paarden *meer te verzekeren*, is, op voordracht van den Minister van Oorlog, bij Koninklijk Besluit van 16 Januari 1885, n^o. 15, bepaald, dat in den vervolge jaarlijks dergelijke aankopen zullen plaats hebben.

Het oordeel van de remonte-commissie over den aankoop van paarden in Friesland en Drenthe in 1884 is het volgende: ²⁾

»Omtrent de verleden najaar gedane poging tot aankoop van »paarden voor het leger in Friesland, deelt het verslag der ver»eeniging »Het Paardenstamboek" o. a. mee, dat er 426 paarden »ten verkoop zijn aangeboden, waaruit te Leeuwarden, Franeker, »Sneek, Heerenveen, Dragten en Dokkum 21 stuks aangekocht »zijn. Dat de aankoop van zulk een gering getal groote teleur»stelling heeft verwekt was te voorzien; maar desniettemin ver-

1) Mededeeling in de Memorie van beantwoording op het Voorloopig Verslag der I Kamer over de begrooting 1886.

2) Overgenomen uit de Nieuwe Landbouwcourant van 13 Juni 1885.

»heugt het bestuur zich over de proefneming. Vooreerst, omdat
 »daardoor meer licht is verkregen omtrent het paard, dat voor
 »het leger wordt verlangd; maar ook, omdat daardoor de on-
 »volkomenheden van ons ras — meestal een gevolg van ge-
 »brekkige keuze der fokdieren en zorgeloze verpleging — voor
 »den fokker meer in het licht zijn gesteld en een prikkel kan
 »worden om meer oordeelkundig te handelen. — Uit een schrijven
 »van den Minister aan den Commissaris des Konings in deze
 »provincie, houdende opmerkingen omtrent het gehalte der in-
 »landsche paarden, welke voor het leger werden aangeboden,
 »blijkt o. a. dat van de 87 aangekochte paarden 26 uit Gelder-
 »land, 21 uit Friesland, 19 uit Noord-Holland, 12 uit Noord-
 »Brabant, 4 uit Groningen, 3 uit Utrecht en 2 uit Overijssel
 »afkomstig zijn. — Het aantal aangeboden paarden overtrof
 »sterk dat der aangekochte. Dit was echter te verwachten daar
 »de fokkers nog niet voldoende met het gewenschte gehalte
 »bekend waren. De te Heerenveen aangeboden paarden waren
 »bijna alle sterk overbouwd. Het beengestel was over het alge-
 »meen licht, met smal spierengewricht en weinig gespierden
 »schenkel en onderarm. Van inlandsche paarden waren de hoeven
 »meerendeels vrij goed; slechts enkele gevallen van platvoeten
 »kwamen voor. De bij vele paarden aangetroffen ronde kogels
 »waren even zoovele zichtbare sporen van te vroegtijdig gebruik. —
 »Van de in Drenthe aangeboden 41 paarden waren 11 te klein
 »van taille. De overige konden wegens slechte verpleging en te
 »vroegtijdig gebruik niet in aanmerking komen. — Te Dokkum
 »werden zeer duidelijk sporen gevonden van kruising met het
 »hannoversche paard. Van de 4 aldaar aangekochte paarden
 »waren 3 van hannoversch-friesch ras. De commissie verkreeg
 »dan ook den indruk, dat, indien in de omstreken van Dokkum
 »wordt voortgegaan met het stationeeren van buitenlandsche
 »hengsten (gelijk sedert verscheidene jaren geschiedt) aldaar
 »binnen korten tijd vele geschikte artilleriepaarden zullen
 »worden gevonden. — De 114 te Leeuwarden aangeboden
 »paarden waren voor verreweg het grootste gedeelte van zuiver
 »friesch ras. Zeven paarden werden aldaar aangekocht. — Te
 »Franeker werden enkele paarden van ardensch-friesch ras aan-
 »getroffen. Aangezien door deze kruising het overbouwd zijn
 »verergert en de beweging logger wordt, is zij voor het militair
 »paard nadeelig. — Te Sneek was het gehalte der paarden het

»minst, in vergelijking met de paarden, welke door de commissie
 »in de voornaamste plaatsen waren gezien. Wellicht draagt de
 »omstandigheid, dat in de omstreken nagenoeg uitsluitend wei-
 »land wordt aangetroffen, daartoe bij. Het bleek echter ook, dat
 »in den omtrek van Sneek zeer weinig zorg aan de opvoeding
 »en verpleging der paarden wordt besteed. — Het bestuur maakt
 »naar aanleiding van 's Ministers schrijven de opmerking, dat
 »kruising met Oldenburger hengsten alzoo, ter verkrijging van
 »een voor het leger bruikbaar paard, onvoorwaardelijk aange-
 »raden wordt, waarbij echter den fokkers niet genoeg op het
 »hart kan worden gedrukt, om, gaan zij tot kruising over, toch
 »vooral van een puiken hengst gebruik te maken, die de ver-
 »eischten bezit om de gebreken, welke ons ras bezit, te verbeteren.
 »Het min gunstig oordeel over het gehalte der paarden, te
 »Heerenveen en Dragten aangeboden — zijnde de streek, die
 »voor de paardenfokkerij bijzonder geschikt is — geeft alle
 »aanleiding om te overwegen, wat daar inzonderheid voor de
 »verbetering van het paardenras behoort te geschieden.”

Het oordeel van de remonte commissie over den aankoop van paarden in Groningen in 1884 is het volgende: 1)

»Het gehalte der paarden was over het algemeen niet zeer
 »goed. Te Groningen waren de paarden slecht geëvenredigd, met
 »weinig schoft, zwakken rug, slappe lendenen en meerendeels
 »sterk afhingende kruisen, waarbij dan dikwijls nog geringe
 »ontwikkeling en te steilen stand der achterbeenen viel waar
 »te nemen.

»Verscheidene paarden hadden dikke knieën en vertoonden
 »kneuzing aan de kogels der voorbeenen, hetgeen waarschijnlijk
 »is toe te schrijven aan de ondoelmatige inrichting der stallen,
 »waarin meesttijds geen ruimte onder de voederbakken aanwezig
 »is, terwijl de paarden geen plaats hebben om achterwaarts te
 »gaan staan.

»De gangen waren over het algemeen krachteloos en de com-
 »missie verkreeg den indruk, dat in den omtrek der gemeente
 »Groningen alleen paarden, die voor het landbouwbedrijf geschikt
 »zijn, gefokt worden.

»Te Appingedam werden ongeveer dezelfde fouten in den

1) Overgenomen uit de Nieuwe Landbouwcourant van 13 Juni 1885.

»bouw opgemerkt. Bovendien waren enkele paarden te lang
 »gekoot, en hadden andere te ronde en te kleine kogels, ten
 »gevolge waarvan die paarden, in verband met te vroegtijdige,
 »zwaren arbeid, nagenoeg versleten waren.

»De te Appingedam door de landbouwcommissie gestationeerde
 »hengsten waren drie en zes jaar oud. Geen van beide voldeed
 »echter aan de eischen, welke aan een goeden dekhengst moeten
 »worden gesteld, doordien goede evenredigheid in de verschillende
 »lichaamsdeelen gemist werd.

»Te Bedum was een hengst van zuiver inlandsch ras, die vele
 »goede eigenschappen bezat. Over de aldaar aanwezige paarden
 »kan bezwaarlijk een oordeel geveld worden, omdat de burge-
 »meester dier gemeente in de meening verkeerde, dat slechts
 »zuiver inlandsche paarden voor aankoop in aanmerking konden
 »komen.

»Te Winschoten was het gehalte beter, al kon uit de aange-
 »boden paarden geen geschikt krijgspaard worden aangekocht.

»Er bestaat aldaar veel liefhebberij voor de paardenfokkerij,
 »terwijl bij de kruising op oordeelkundige wijze wordt te werk
 »gegaan. Dat ondanks die gunstige omstandigheden te Win-
 »schoten niet kon worden gekocht, was toe te schrijven aan
 »het uitsluitend aanbieden van paarden van de 2de of 3de soort,
 »die bijna alle door vroegtijdig gebruik min of meer versleten
 »waren.

»De goede paarden werden achtergehouden. De paardenhan-
 »delaars hadden reeds vóór de komst der commissie de stallen
 »van de eigenaars bezocht en het kwam aan de commissie voor,
 »dat bekende paardenhandelaars niet hadden medegewerkt, om den
 »aankoop van remonte-paarden door de commissie te doen slagen.

»Het oostelijk gedeelte der provincie Groningen vormt waar-
 »schijnlijk een goede bron voor krijgspaarden.

»Dit is echter ook bij anderen bekend; de goede paarden wor-
 »den ten spoedigste opgekocht, zelfs door duitse kooplieden;
 »en toen de commissie hare poging tot aankoop aanwendde,
 »waren niet minder dan 40 paarden opgesteld, welke heetten
 »te zijn verkocht, om in de eerste dagen van April te worden
 »afgeleverd.”

De aanvankelijk verkregen resultaten kunnen niet ongunstig
 genoemd worden.

Het lag toch voor de hand dat de aankoop in den beginne niet zoo vlot zoude gaan als wel gewenscht werd. Nog menig-een, die meent een goed paard te bezitten zal worden teleur-gesteld, doch deze zullen zeldzamer worden. Want wanneer er overeenstemming heerscht, moet ook de uitkomst voor beide partijen bevredigend zijn.

Bij de beoordeeling der verkregen resultaten moet men vooral ook in aanmerking nemen, dat het doel van den Minister van Oorlog mede voornamelijk is om de rassen van de in ons land aanwezige paarden in het algemeen te verbeteren. Is dit een-maal geschied, dan zullen zeer geschikte remonte-paarden in overvloed worden aangetroffen, en 's Ministers doel voor het leger is dan tevens bereikt. 1)

3°. *Het toekennen van premiën op landbouwtentoonstellingen en het zedelijk steunen van deze tentoonstellingen.*

Alleen op de internationale landbouwtentoonstelling te *Amsterdam* in 1884, zijn van wege het Departement van Oorlog premiën toegekend voor de twee beste voor den krijgsveld dienst geschikte paarden. Behalve de overige voorwaarden waaraan die paarden moesten voldoen, werd de voorwaarde gesteld dat zij voor een zekere som (*f* 650) te koop moesten zijn.

Verder heeft de Minister van Oorlog onderscheidene landbouwtentoonstellingen door commissiën van officieren doen bezoeken, in de eerste plaats om bekend te worden met het gehalte der paarden, dat ten toon gesteld werd, en in de tweede plaats om te trachten remonte-paarden voor het Rijk aan te koopen en eindelijk om belanghebbenden tot voorlichting te dienen. Zoo werden o. a. bezocht de tentoonstellingen te *Wageningen*, *Zevenbergen*, *Tholen*, *Maarssen* en *Drunen*.

Het bezoek van de commissie van officieren aan de internationale tentoonstelling te *Amsterdam*, heeft het hiervoren vermelde opstel ten gevolge gehad.

Over het algemeen werden op de tentoonstellingen weinig paarden aangekocht, hetgeen wordt toegeschreven aan de hooge waarde der ten toon gestelde paarden.

Eindelijk heeft de Minister bereidwillig op verschillende tentoonstellingen ter bezichtiging gesteld eene bespanning van zes

1) Een belangrijk opstel over dit onderwerp treft men aan in het maandblad voor den Nederlandschen landbouwer van October 1885, van de hand van den Heer *L. Broekema*.

paarden van de veld-artillerie, opdat de belanghebbenden zich konden overtuigen welk soort van paarden men verlangt.

Omtrent de te *Wageningen* ter bezichtiging gestelde paarden zegt de Heer *Broekema*, in zijn opstel, hiervoren aangehaald:

»In 't algemeen overtroffen deze paarden de verwachting, en menigeen nam de overtuiging mede, dat zulke paarden zonder bezwaar hier te lande, en vooral in Gelderland, gefokt kunnen worden. 1)

Ook op de andere tentoonstellingen maakten de ter bezichtiging gestelde paarden den besten indruk. Vooral toen bij een der gelegenheden eene bespanning, ten aanschouwe van een groot publiek, eenige bewegingen met een stuk veldgeschut in drassigen bodem uitvoerde, kwamen velen eerst tot het besef wat eigenlijk van een artillerie-paard gevorderd kan en moet worden. Men kreeg bij de verschillende gelegenheden de overtuiging, dat de Nederlandsche artillerie alles aanwendt om behoorlijk geremonteerd te zijn en dat het onderhoud der paarden den grootsten lof verdient.

De aanwezigheid van Z.Exc. den Minister van Oorlog op enkele tentoonstellingen, werd van de zijde van het belanghebbend publiek ook zeer gewaardeerd.

4°. *Het toekennen van premiën aan landbouwmaatschappijen en genootschappen.*

Zooals bekend is, waren den Minister van Oorlog — op zijne begrooting voor 1885 — f 2000 toegestaan voor het toekennen van premiën.

De Minister heeft die som op de volgende wijze aangewend 2):

- | | | | |
|----|---------------------------------------|---------------------------|--------|
| a. | Aan de Hollandsche | maatschappij van landbouw | f 500, |
| b. | » » Noord-Brabantsche | » » » | - 500, |
| c. | » » Geldersch-Overijselsche | » » » | - 500, |
| d. | » » Vereeniging »het paardenstamboek» | in Friesland | - 500. |

De Hollandsche en Noord-Brabantsche maatschappijen van landbouw hebben de gelden aangewend tot het houden van een tentoonstelling van hengsten uit de provincie, en werd voor den besten hengst f 500 toegekend. Als voorwaarden waren o. m. gesteld, dat de te bekronen hengsten geschikt moesten geoordeeld worden tot het voortbrengen van goede remonte-

1) Wij cursiveeren.

2) Overgenomen uit de mededeelingen van den Minister van Oorlog in de II Kamer op 19 December 1885.

paarden en dat ze gedurende één jaar, tegen een dekgeld van hoogstens f 25, hier te lande beschikbaar moesten blijven.

De tentoonstellingen hadden plaats in December 1885 te *Rotterdam* en te *Breda*. De commissiën van keuring bestaande uit 2 troepenofficieren en 1 paardenarts, werden daartoe door den Minister van Oorlog aangewezen.

Op de tentoonstelling te *Rotterdam* waren 20 en op die te *Breda* 12 hongsten aanwezig. Er werden schoone hengsten aangetroffen. De ouderdom liep van 3—15 jaren. 1)

De uitslag was dat de premiën werden toegekend aan den voshengst *Robert* (bijna 4 jaar) van den Heer *Ockhorst* te *Rotterdam* en den kastanjebruinen hengst *Witvoet* (oud 3 jaar) van den Heer *van Beek* te *Zevenbergen*.

De tentoonstellingen werden door zeer veel, in de paardenfokkerij belangstellende personen bezocht. Vooral de schoonheid van den hengst *Robert* trok aller aandacht.

De Geldersch-Overijsselsche maatschappij wenscht de gelden te besteden om uitvoering te geven aan haar plan om, evenals dit voor Friesland reeds bestaat, een paardenstamboek-vereeniging op te richten, omdat gebleken is dat het bijhouden van paardenstamboeken een der beste middelen is om tot verbetering van het paardenras te geraken.

De vereeniging het »paardenstamboek» in Friesland wendt de gelden aan tot het bereiken van het doel der vereeniging.

Omtrent voormelde regeling deelt de Minister nog mede, dat deze gemaakt is in overleg met twee leden van het centraal-landbouw-comité, die met den Minister hebben geconfereerd en hem hunne denkbeelden — die door het landbouwcomité worden gedeeld — hebben bekend gemaakt. Bovendien is de Minister bijna het geheele voorgaande jaar in overleg geweest met landbouwvereeningen, met provinciale- en met sommige gemeentebesturen, over de beste wijze waarop de f 2000, welke voor het onderwerpelijke doel op de begrooting voorkomt, te besteden en had een en ander de aangegeven regeling ten gevolge.

Die mededeelingen hebben er veel toe bijgedragen, dat een voorgesteld amendement, met het doel om de f 2000, welke voor 1886 op de begrooting zijn uitgetrokken, te besteden tot

1) Verslag in de Nieuwe Rotterdamsche Courant.

het geven van *subsidie of toelagen aan landbouwverenigingen of hengstenassociatiën*, die bereid zijn hengsten aan te kooplen, die geheel voldoen aan de eischen, welke van wege het Departement van Oorlog gesteld worden, werd ingetrokken.

Als motief tegen het amendement werd ook nog aangevoerd, dat daardoor de paardenfokkerij in ons land, in te *eenzijdige richting* zoude gevoerd worden.

De Minister van Oorlog heeft alzoo over 1886, voor hetzelfde doel te beschikken over f2000; terwijl Z.Exc., volgens gedane mededeeling, zich voorstelt, in overleg met het centrale comité van landbouw, op den eenmaal ingeslagen weg te blijven voortgaan.

5°. *Het doen houden van voordrachten door paardenartsen over het fokken en opvoeden van paarden in het algemeen en van remontepaarden in het bijzonder.*

In de laatste jaren werd meer en meer de behoefte gevoeld, om, door het doen houden van voordrachten over landbouw- en veeteelt, de kennis daarvan, in het bijzonder bij den landbouwendenden stand, te ontwikkelen. Deze gingen in den regel uit van landbouwcommissiën en genootschappen.

Daar deze voordrachten zich te weinig tot onderwerpen, *de paardenteelt betreffende*, bepaalden, werd van verschillende zijden de wensch te kennen gegeven, dat voor dit speciale doel een militaire paardenarts zou worden aangewezen.

Welwillend verleende de Minister van Oorlog daartoe de machtiging aan den paardenarts *van de Wal*.

In onderscheidene plaatsen is deze officier voor een talrijk publiek van belangstellenden opgetreden ¹⁾.

Ook het Bestuur der Vereeniging tot beoefening van krijgswetenschap noodigde genoemden paardenarts uit eene voordracht over dit onderwerp te houden.

Vooraf wanneer deze soort van voordrachten *wetenschappelijk, zaakkundig* en tevens *populair* worden gehouden, kunnen zij, naar het algemeen gevoelen, veel nut stichten.

6°. *Het voor Rijks rekening zenden van een paardenarts naar buitenlandsche markten, om daar aan personen uit ons land, tot voorlichting te dienen bij het aankopen van hengsten.*

De ondervinding heeft geleerd dat het bij het keuren van hengsten, die men wenscht aan te kooplen, bepaald noodig is,

1) Zie o. a. *Nederlandsche Sport* van 5 December 1885.

»behandeld, een wenk, die niet slechts voor den jeugdigen maar evenzeer voor den volwassen leeftijd geldt.»

Algemeen werd het verschijnen van dit belangrijk opstel toegejuicht; het wordt door de vakmannen eene uitstekende handleiding genoemd, die, wordt ze opgevolgd, niet alleen veel nut kan stichten voor het fokken van remonte-paarden, maar ook voor de paardenteelt in het algemeen. ¹⁾

2^o. *Het door commissiën van officieren rechtstreeks van de eigenaren hier te lande aankopen van paarden.*

Alvorens de Minister in 1884 uitvoering gaf aan zijne plannen tot aankoop van paarden in het binnenland, werden adviezen ingewonnen bij de Commissarissen des Konings, gemeentebesturen, landbouwmaatschappijen, vereenigingen tot bevordering der paardenfokkerij en van bijzondere personen. Deze adviezen — die blijkens 's Ministers verklaring met de meeste bereidvaardigheid gegeven werden — hebben veel tot het aanvankelijk welslagen der proef bijgedragen. Toen deze bestudeerd waren, en tot een geheel gevormd, was inmiddels de beste tijd tot aankopen in het voorjaar reeds verlopen. Slechts op enkele plaatsen kon dit geschieden. Dit gaf aanleiding tot proef-aankopen in *Overijssel, Noord-Holland, Gelderland* en *Noord-Brabant*. ²⁾ Hiertoe werden aan de Burgemeesters der gemeenten de vereischte mededeelingen gedaan. Deze bepaalden de datums en de plaatsen (*keuringsplaatsen*) waar de paarden moesten worden bijeengebracht. De commissiën van officieren — bestaande uit 3 à 4 troepen-officieren en 1 paardenarts — onderzochten op die plaatsen de paarden en kochten de voor den krijgsveld dienst geschikten aan. De paarden werden dadelijk na aankoop voor het rijk in eigendom overgenomen en contant betaald. Ook werden eenige *markten* door de commissiën bezocht, terwijl van deze gelegenheid gebruik gemaakt werd, enkele *stallen* van paardenbezitters te bezoeken.

Intusschen was de tijd aangebroken, dat *in het najaar* paarden konden worden gekocht, hetgeen dan ook plaats had in *Gelderland, Noord-Brabant, Utrecht, Friesland* en *Groningen*. In het geheel werden in 1884, **87** inlandsche paarden — waarvan 10 op de tentoonstelling te *Amsterdam* — aangekocht, en wel:

1) Zie o. a. Maandblad voor den Nederlandschen Landbouw 1885, no. 9.

2) Memorie van Toelichting bij de begrooting voor 1885.

In de stallen wordt de permanente paillasse aangewend, die over den grond van den geheelen stal verspreid wordt.

De paarden zijn niet beslagen.

Zoodra de jonge paarden genoegzaam ontwikkeld zijn, om in dressuur te worden genomen, gaan zij bij de bereden korpsen over.

Door het *groot aantal stallen*, te Milligen aanwezig, kunnen die paarden éénigen tijd vóór zij naar de regimenten gaan, gaandeweg aan het gewone stalleven gewend worden, door hen eerst kort, daarna langeren tijd, in de zomerstallen te doen verblijven.

Het jaargetijde waarin deze paarden naar de bereden korpsen overgaan, is van dien aard, dat zulks niet den minsten schadelijken invloed op hunne gezondheid zal uitoefenen.

Het personeel bij een remontedepot bestaat in den regel uit:

1 directeur.

Een of meer paardenartsen;

1 officier van gezondheid;

Enkele onderofficieren;

Wachters (soldaten van de bereden korpsen) voor iedere 10 à 12 paarden één.

In het buitenland bezitten de remontedepots reeds veel sympathie. Zoowel in *Duitschland*, *Oostenrijk*, *Frankrijk* als *Italië* verheugt men zich in het bezit van dergelijke inrichtingen.

Om zich een denkbeeld te kunnen vormen van de uitgebreidheid der remontedepots in Duitschland, geven wij onder Bijlage N^o. IV een overzicht van de sterkte en van de kosten daaraan verbonden over 1886/87.

Hoewel de remontedepots in al die landen eene navolging zijn van die in Duitschland, zoo zijn ze toch niet alle met elkaar te vergelijken.

Ten aanzien van deze aangelegenheid is de Minister van Oorlog, in den loop van 1886, in de *legerplaats bij Milligen*, een proef begonnen.

Daartoe zijn eenige der aanwezige stallen veranderd en loopplaatsen daaraan verbonden geworden, zooals is aangegeven op de schetsteekening onder Bijlage n^o. V, voorkomende.

Aanvankelijk zullen 100 4-jarige paarden, 50 van de cavalerie en 50 van de artillerie, welke zich thans bij de korpsen bevin-

den, bij het remonte-depot geplaatst worden, en bovendien eenige aan te schaffen 3 à 3½ jarige paarden ¹⁾.

Slaagt de proef naar wensch — iets waaraan bij oordeelkundige uitvoering, door de vakmannen niet wordt getwijfeld — dan zal aan de inrichting langzamerhand meer en meer uitbreiding worden gegeven.

Alvorens tot de opsomming van de voordeelen aan het bezit van remontedepots verbonden, over te gaan, wenschen wij nog in 't kort in herinnering te brengen, hoe bij ons thans de feitelijke toestand is.

De remontepaarden worden op een leeftijd van 4—6 jaren aangeschaft. De 4-jarigen blijven in den regel gemiddeld ongeveer één jaar bij de korpsen, alvorens in dressuur genomen te kunnen worden. Alzoo worden deze paarden, die meestal aan veel beweging in de open lucht gewend zijn, plotseling in een stal vastgekleusterd en, op werkdagen slechts 1 à 1½ uur afgestapt aan de hand of onder den ruiter. Zij staan dus 22 à 23 van de 24 uren op stal zonder eenige beweging.

Behalve dat dergelijke behandeling uiterst slecht op de algemeene ontwikkeling van de 4 en 5-jarigen — vooral van de 4-jarigen, waarvan velen dikwijls blijken 3½ te zijn — werkt, geeft het gebrek aan beweging en aan versehe lucht, aanleiding tot allerlei kwade gewoonten, als windzuigen, kribbebijten, z.g. zagen, enz.

De gevolgen van deze gebrekkige wijze van opvoeden zijn, dat menig veelbelovend paard *gedeeftelijk* en menig middelmatig paard, dat bij eene goede opvoeding zeer bruikbaar zoude geworden zijn, *geheel* ten gronde gaat, vóór het nog eenigen dienst heeft gepresteerd. Deze ervaring deed men ook overal in het buitenland op.

Bovendien kost het onderhoud van deze paarden veel zorg en vordert dit veel personeel. De categorie van »paarden buiten dressuur» is voor alle bereden korpsen daarom een bepaalde lastpost.

Uit onderstaande opgave blijkt wijders, dat ons remonte-cijfer — ook in vergelijking met andere legers — hoog moet genoemd worden.

1) Voor het aankopen dezer jonge paarden is op de begrooïing voor 1886, aan den Minister een som van f 10000 toegestaan.

R I J K E N .	DE REMONTE BEDRAAGT JAARLIJKS.	BRONNEN WAARUIT DEZE GEGEVENS GEPUT ZIJN.
1. Oostenrijk . . .	Voor rijpaarden ruim . . . $\frac{1}{8}$ » trekpaarden » . . . $\frac{1}{10}$	Die Organisation der Kriegsmacht von <i>A. Reich</i> . 1884.
2. België . . .	Voor de Cavalerie . . . $\frac{2}{17}$ » » Artillerie . . . $\frac{1}{12}$	Jahresberichte von <i>Löbel</i> (1875) en Staatsbegrooting over 1886.
3. Duitschland . . .	Voor de Cavalerie . . . $\frac{1}{10}$ » » Artillerie . . . $\frac{1}{9}$	La remonte dans l'armée allemande par <i>Gaston-Sainte-Chapelle</i> (1885) en Staatsbegrooting voor 1886/87.
4. Frankrijk . . .	Voor alle wapens . . . $\frac{1}{3}$	Staatsbegrooting voor 1886.
5. Italië . . .	Voor beide wapens . . . $\frac{1}{10}$	Revue militaire de l'Etranger 1885.
6. Nederland . . .	Voor de Cavalerie . . . $\frac{1}{8}$ » » Artillerie . . . $\frac{2}{17}$	Beraadslaging over de begrooting van het Departement van Oorlog over 1886.

Ook worden over het algemeen de troepenpaarden op te jeugdigen leeftijd verkocht; meer dan een vierde ging gedurende de laatste tien jaren op 12-jarigen leeftijd af. ¹⁾

In deze aangelegenheid kan alleen verbetering verkregen worden, door de paarden op jeugdigen leeftijd aan te schaffen en ze onder eigen toezicht en beheer eene doelmatige opvoeding te geven.

De voordeelen, die aan remontedepots moeten worden toegeschreven, zijn de volgende:

1^o. De paarden kunnen op den leeftijd van 3 à 3½ jaar aangeschaft worden.

Hierdoor ontloopt men het gevaar paarden te koopen, die door zwaren arbeid (op 4 à 6-jarigen leeftijd) reeds te veel geleden hebben en die dan ook na enkele jaren dienst bij de korpsen op reform gesteld moeten worden.

Daar bovendien andere legers o. a. het *Duitsche* remonte-

1) Zie *van Kuyk*. De remonteering van de officieren. (Gebrs van Cleef, 1886)

paarden op genoemden jeugdigen leeftijd aanschaffen, en ook een groote handel met het buitenland in die jonge paarden gedreven wordt, (zie opgaven hiervoren) zijn een groot aantal geschikte paarden voor de remonte, vóór het bereiken van den ouderdom van 4 à 6 jaren, uit het land verdwenen, en visschen onze remontecommissiën en paardenhandelaars z. g. achter het net.

2^o. *Men kun de jonge paarden eene doelmatige opvoeding geven.*

Het behoeft geen betoog, dat paarden op jeugdigen leeftijd aangeschaft en tot ongeveer den 5-jarigen leeftijd op doelmatige wijze verpleegd en opgevoed, veel beter zullen opgroeien en meer diensten zullen kunnen bewijzen, dan wanneer zij, gedurende dien, voor hunne ontwikkeling zoo belangrijken tijd, in handen van fokkers blijven, waarbij zoo dikwijls de voeding niet voldoende en de gevorderde arbeid te zwaar is.

3^o. *De korpsen worden ontlast van de zorg voor het onderhoud van paarden, die nog niet in dressuur genomen kunnen worden.*

Voor al voor een leger als het onze, dat in tijd van vrede zulk een gering aantal manschappen onder de wapenen telt, is dit voordeel van bijzonder groot belang te achten. De oefeningen toch zullen daardoor geregelder en veelvuldiger kunnen plaats hebben. Het spreekt van zelf, dat bij een remontedepot ook personeel voor de verzorging der paarden noodig is, doch dat is — zooals hiervoren reeds aangegeven werd — belangrijk minder dan bij eene verzorging bij de korpsen.

4^o. *Door het aanschaffen van 3 à 3½-jarige paarden wordt een groot voordeel aan de paardenfokkers in ons land bezorgd.*

Het lijdt geen twijfel of de paardenfokkers zullen de exemplaren, die geen luxepaarden beloven te worden, gaarne op 3 à 3½-jarigen leeftijd van de hand doen. Daardoor zetten ze hun kapitaal meer om en hebben minder risico.

Van vele zijden hoorde men dan ook in den laatsten tijd aanbevelen, dat de Regeering dezen maatregel in het belang der fokkerij zoude invoeren.

Op de vergadering, bij gelegenheid van de landbouwtentoonstelling te Wageningen in 1885, werden dan ook de landbouwmaatschappijen opgewekt haren invloed bij de Regeering aan te wenden, ten einde aankoop voor de remonte op jeugdigen

leeftijd, b. v. 3 jaren, te doen plaats grijpen. Beide partijen zouden hierdoor gebaat zijn: de kosten voor aanfok zouden verminderen en 't leger zou betere paarden verkrijgen, wyl ze 1 à 2 jaar speciaal met het oog op den krijgsdienst van Staatswege zouden kunnen worden opgevoed en verpleegd.

Als bezwaren tegen het bezit van een remontedepot worden aangevoerd:

1°. *Het keuren van paarden op 3 à 3½-jarigen leeftijd gaat met veel moeilijkheden gepaard.*

De keuring van 3 à 3½-jarige paarden, waarvan de afstamming niet bekend is, is, zoo wordt beweerd, uiterst moeilijk, zoo niet onuitvoerbaar, omdat de vormveranderingen bij een paard, tusschen de 3 en 5 jaar, zoo aanzienlijk kunnen zijn, dat het niet mogelijk is op eerstgenoemden leeftijd reeds vooruit te zien of het zich tot een goed dienstpaard zal ontwikkelen. Keuring van die jonge paarden wordt door sommigen dan ook alleen mogelijk geacht, wanneer men met constante rassen te doen heeft, en de ouders der te keuren paarden bekend zijn, ook in hun vermogen tot overplanting van hunne eigenschappen.

Een gevolg hiervan moet zijn, dat spoedig blijken zal dat men zich in aangeschafte paarden bedrogen heeft, die dan ook weder van de hand gedaan zullen moeten worden, alvorens dienst bij de korpsen te hebben verricht.

Hiertegen wordt aangevoerd dat dit bezwaar alleen dan geldende zoude zijn, wanneer men enkel met paarden voor de **Cavalerie** te doen had. Nu men evenwel paarden, zoowel voor de **Artillerie** als voor de **Cavalerie** in het remontedepot wil vereenigen, bestaat dit bezwaar niet of althans in veel minder mate. Ontwikkelt zich toch een paard voor de **Cavalerie te sterk** of *in eene richting dat het niet als rijpaard geschikt is*, dan bestaat er gelegenheid het bij een der korpsen van de bereden artillerie in te deelen; is het ook hiervoor om de een of andere reden niet geschikt, dan kan het voor een der treincompagnieën worden bestemd. In het ergste geval wordt het verkocht — iets dat echter zelden zal behoeven te gebeuren — en dan zal zoodanig opgevoed paard van 4 à 5 jaar, altijd wel een prijs opbrengen, dat het Rijk weinig of geen schade lijdt.

Hierbij dient men ook in het oog te houden, dat het aangevoerde bezwaar eigenlijk ook thans bestaat. Onder de 4-jarigen,

die wij voor de Cavalerie aankoopten, komen er ook voor, die ten gevolge van te sterke ontwikkeling of om andere redenen niet bij dat wapen kunnen blijven. In dat geval worden ze bij de bereden artillerie-korpsen overgeplaatst, waarbij ze uitstekende diensten bewijzen.

2°. *De legerplaats bij Milligen is niet de geschikte plaats voor een remontedepot.*

Dit beweren is gegrond op de omstandigheid, dat het terrein open en vlak en dus winderig is. Hiertegen werd door den Heer *Rooseboom* in de zitting van de II Kamer op 19 December 1885 het volgende aangevoerd :

»De stallen zijn verdeeld in afdeelingen voor 12 à 14 paarden, die daarin geene vaste standplaatsen hebben als in de gewone stallen, maar losloopen evenals de schapen in een schapenhok. Uit de stallen kunnen de paarden bij eenigszins goed weer rechtstreeks in de loopplaats komen. Is het nu te koud of te winderig, dan kunnen zij in de stallen blijven, en men laat, zoo noodig, de bovenste helft van de van den wind afgekeerde deuren open staan; zelfs dan heeft men door het remontedepot een groot voordeel, want de paarden staan dan niet 23 uren van de 24 op beperkte staanplaatsen, maar kunnen zich vrij bewegen, daar de stallen ruim zijn, en er in de legerplaats bij *Milligen* in overvloed worden aangetroffen. Maar bovendien zij men niet te bevreesd om de paarden veel buiten te laten loopen. In *Oostenrijk* heeft men een remontedepot in het gebergte, waar het grootste gedeelte van het jaar sneeuw ligt, en daar brengt men zelfs tweejarige paarden, zonder dat het nadeelig werkt.

»Wat nu het remontedepot te *Milligen* betreft, heeft een onzer officieren ¹⁾, die met den Commandant van een remontedepot in *Duitschland* bekend is, hem eene nauwkeurige beschrijving en teekeningen gegeven van de ligging, de inrichting der stallen, enz., enz., in de legerplaats bij *Milligen*, en hem gevraagd of hij dat terrein geschikt vond, of het niet te open zou zijn.

1) Ritmr. Jhr. van *Reigersberg Verstuys*. Deze officier heeft zich bovendien met eenige Hoofden van remontedepots in *Duitschland* en *Oostenrijk* persoonlijk en schriftelijk in verbinding gesteld, om daardoor geheel op de hoogte van dit onderwerp te komen.

»Dat oordeel was in allen deele bevredigend.

»De Heer *Wegeli*, een man die 40 jaren lang aan het hoofd stond van een remontedepot van 860 remonten, eindigde zijne beschouwingen aldus :

»»So bald also die Ställe zweckmässig eingerichtet sind, kann ich »mir nicht anderes denken, als dass die ganze Anlage auf den »gegebenen Platz eine sehr glückliche werden musz und

»» da sich in Milligen die verschiedenen Hauptfactoren »»vorfinden die unbedingt nothwendig sind. Das kann man »»leider nicht all unseren Remontedepots wegrühmen.““

3°. *Op de terreinen van de Legerplaats bij Milligen zijn geene weiden voor de jonge paarden beschikbaar.*

Hieromtrent werd door den Ritm^r Jhr. *van Reigersberg Verstuys* in de vergadering tot beoefening van de krijgswetenschap op 9 December 1885, het volgende medegedeeld :

»Door toevallige omstandigheden was ik in de gelegenheid »omtrent het weiden van paarden bij remontedepots in het »buitenland en het daar verkregen resultaat — evenals van »meer andere bijzonderheden de remontedepots betreffende — »van nabij te leeren kennen en wensch daarover nog het een en »ander mede te deelen.

»Sedert 1870, dus gedurende 15 jaren, wordt in *Duitschland* »in geen enkel remontedepot meer geweid, dan alleen bij ziek- »sten, dus als geneesmiddel. Wel moet daar, volgens de voor- »schriften, van Mei tot September gras gevoederd worden, doch »ten gevolge van den hevigen tegenstand der vakmannen ont- »strekt een ieder zich hieraan; zoo o. a. was ik dezen zomer »in een remontedepot, waar men eerst op het einde van Juni »was begonnen met gras te voederen, om hiermede na eenige »weken, onder voorwendsel van gebrek aan gras, weder te »eindigen.

»Daar is slechts vrije loop *in* en *buiten* den stal, met *droog- »voeder* de leuze, en men bevindt er zich uitstekend bij.

»In *Oostenrijk-Hongarije*, waar men 2 en 3-jarige remonten »heeft, worden alleen de 2-jarigen geweid; de 3-jarigen niet.

»Zoo weiden o. a. in het remontedepot te *Piber* in *Stier- »marken* de 2-jarige paarden in de groote Alpenvlakten.

»Dit remontedepot ligt gedeeltelijk open, gedeeltelijk besloten. »Opmerkelijk is vooral dat men daar de jongste remonten — »de 2-jarigen — in het open gedeelte plaatst, en wel, omdat

»deze des *winters* voor den *zomer gehard* moeten worden. Dit »is daar noodig, omdat deze dieren des zomers in de open »Alpenvlakten weidende, alsdan meermalen door hevige sneeuw- »stormen worden overvallen. Door deze methode van harden, »kwamen ziekten in de laatste jaren niet meer voor.

»Ziet men die paarden des winters te *Fiber* in het depot, »dan gelijkt het haar veel op schapenwol, en het verschijnsel »doet zich voor, dat zij in het begin van Maart reeds geheel »verharen, zoodat zij in het midden van Maart even glad in »het haar zijn, als onze paarden midden in den zomer.”

4°. *Het bezit van een remontedepot zal groote kosten nu zich slepen.*

Daar de Minister van Oorlog, ten gevolge van het daartoe gedaan verzoek, voor het beoogde doel, van Z. M. den Koning de vrije beschikking over de gebouwen en terreinen tot de Legerplaats bij *Milligen* behoorende, gekregen heeft, 1) zal de *inrichting* van het Depot met eenige duizende guldens gereed kunnen komen.

De verdere kosten, die op zoodanige inrichting vallen, zullen betrekkelijk weinig zijn, en zich hoofdzakelijk bepalen, tot de bezoldiging van het personeel en eenige meerdere kosten voor fourage 2).

Daartegenover staan de mindere uitgaven bij de korpsen voor onderhoud, verzorging, beslaggeld, onderhoud van harnachement, enz.

Bij een zuinig beheer zullen dan ook de meerdere uitgaven, die te dezer zake ten laste van de begrooting van het Departement van Oorlog zullen komen, niet veel te beteekenen hebben, in vergelyk met de belangrijke voordeelen, die daardoor op den duur zeker verkregen zullen worden.

Bij Koninklijk Besluit van 13 Mei 1886, n°. 38, is omtrent de instelling van een remontedepot voor ons leger het volgende vastgesteld :

1) Z. M. heeft deze terreinen voor 99 jaar in erfpacht van de gemeente *Apeldoorn*.

2) Daar op de Legerplaats bij *Milligen* fouragemagazijnen aanwezig zijn en deze gratis ter beschikking van den aannemer gesteld kunnen worden, zullen de fourageprijzen vermoedelijk weinig meer bedragen dan in de garnizoenen.

1°. In de Legerplaats bij Milligen zal, aanvankelijk bij wijze van proef, een remontedepot zijn gevestigd.

2°. Het depot wordt onder het bevel gesteld van een Directeur, zijnde een daartoe door den Minister van Oorlog aan te wijzen officier — bij voorkeur kapitein of ritmeester — van een der bereden wapens, die als zoodanig bij het korps, waarvan hij afkomstig is, boven de formatie en als gedetacheerd bij het depot zal worden gevoerd. Hij geniet, boven zijn vast tractement, eene toelage van f 550 's jaars.

3°. Bij het depot zal steeds aanwezig zijn een Paardenarts, daartoe van een der staven of korpsen te detacheeren. Hij geniet, boven zijn vast tractement, eene toelage van f 450.

4°. Het verder noodige personeel aan officieren en minderen wordt bij het remontedepot van de staven en korpsen gedetacheerd.

De gedetacheerde officieren genieten, boven hunne vaste tractementen, eene toelage van f 200 's jaars.

5°. Het getal der bij het depot ingedeelde paarden bedraagt 30. De overige der daarbij te plaatsen paarden worden van de bereden korpsen gedetacheerd.

6°. De Minister van Oorlog is gemachtigd een gewijzigd ration fourage ten behoeve van de bij het Depot ingedeelde en gedetacheerde paarden vast te stellen.

7°. Het remontedepot wordt in administratie gevoerd bij het 1^c Regiment Huzaren.

8°. Dit besluit treedt in werking te rekenen van 1 Juli 1886.

Bij ministerieele aanschrijving van 2 Juni 1886, n°. 43 zijn de volgende uitvoeringsbepalingen gemaakt:

1°. De ritmeester *Jhr. M. Van Reigersberg, Verstuys*, van het 1^c Regiment Huzaren, wordt bestemd om op te treden als Directeur van het Remontedepot. Hij staat als zoodanig rechtstreeks onder de bevelen van den Minister van Oorlog.

2°. De rations fourages, ten behoeve van de bij het depot ingedeelde en gedetacheerde officiers- en troepenpaarden, zullen bestaan uit:

4	kilogram	hooi	} voor de paarden van vier jaar en ouder.
6	»	stroo	
en 4	»	haver	

4½	kilogram hooi	} voor de paarden jonger dan vier jaar.
6	» stroo	
en 3½	» haver	

Na kennisneming van het vorenstaande zal het wel geen verwondering wekken, dat ons hetgeen omtrent het hiervoren behandelde onderwerp, in het in *Februari* 1886 voleindigde verslag over den landbouw over 1884, op bladz. 375, wordt vermeld, onaangenaam aandeed. Men leest daar n. l.:

»Is het bovendien niet bedroevend dat het loffelijk streven »van Z.Ex. den Minister van Oorlog, om hier te lande zooveel »mogelijk paarden voor de remonte aan te koopen, voorloopig »althans, zoo goed als schipbreuk heeft geleden, eenvoudig om- »dat er voor dit doel bijna geen paarden te vinden waren? »Men wist toch, of had dit althans reeds jaren lang kunnen »weten, welk paard voor het leger gewenscht werd en toch, »men fokte niet in die richting en liet de legerpaarden door »vreemden leveren. Wel wordt beweerd, dat de te bedingen »prijzen voor een dergelijk paard te laag zijn, maar men ver- »geet dat het fokken voor dit doel hier nimmer ernstig is beproefd »en ook dat in het buitenland de paarden toch voor den ge- »stelden prijs genoegzaam te verkrijgen zijn, waarbij èn leveran- »cier èn fokker beiden nog voordeel behalen. *Het tijdt evenwel »geen tegenspraak, dat, ook de regeering de zaak wat te lucht- »hartig heeft opgenomen en zeer zeker wat al te veelleischend was. »Het heeft bovendien den schijn dat het legerbestuur eigenlijk »zelf niet voldoende weet hoe in deze te moeten handelen en nog »steeds weifelt met plannen. Een vast systeem schijnt haar nog »te ontbreken, terwijl bovendien op de markten de beste paarden »gewoonlijk niet worden aangekocht, al wordt ook vooraf kennis »gegeven dat er voor het leger door eene commissie zal worden »aangekocht. Is het ernst voor het leger inlandsche paarden te »nemen, laat de commissie van aankoop de stallen bezoeken en »wij gelooven zeker te zijn, dat zij er van hare gading zal vin- »den, indien ook van hare zijde billijke eischen gesteld worden »en een weifelende houding ter zijde wordt gezet.”* 1)

Voor al had, naar onze meening, de steller van dit *officieele* verslag, zich beter op de hoogte van den waren toestand moe-

1) Wij cursiveeren.

ten stellen, alvorens zulk een hard en onrechtvaardig oordeel te vellen. Uit het vorenstaande blijkt toch duidelijk, dat men aan het Departement van Oorlog wel degelijk een bepaald plan bezit en dat de resultaten niet zoo slecht zijn als in het verslag wordt medegedeeld.

Ronduit gezegd vinden wij de handelwijze van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid — *waarvan het officieele verslag uitgaat* — niet zeer heusch, tegenover het Departement van Oorlog.

ten stellen, alvorens zulk een hard en onrechtvaardig oordeel te vellen. Uit het vorenstaande blijkt toch duidelijk, dat men aan het Departement van Oorlog wel degelijk een bepaald plan bezit en dat de resultaten niet zoo slecht zijn als in het verslag wordt medegedeeld.

Ronduit gezegd vinden wij de handelwijze van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid — *waarvan het officieele verslag uitgaat* — niet zeer heusch, tegenover het Departement van Oorlog.

resultaten te verkrijgen? hebben wij gemeend niet te mogen afwijzen, omdat onze Vereeniging, die zich uitsluitend de verbetering van het Paardenras ten doel stelt, daartoe als 't ware is aangewezen. Wij hebben echter gemeend dit belangrijke punt, dat de paardenfokkerij in haren geheelen omvang raakt, niet alleen met het beperkt aantal onzer Bestuursleden te moeten overwegen, maar mede, ter voorkoming van eenzijdigheid, eenige bekende deskundigen te moeten uitnoodigen eene samenkomst te houden, *ten einde den tegenwoordigen toestand van het paardenras, hare gebreken en de middelen tot herstel te bespreken.*

Die samenkomst heeft den 15 dezer maand alhier plaats gehad en werd bijgewoond door de Heeren *K. A. van Kleffens te Murmerwoude ; W. J. Anema te Ried ; Albert van der Gaast te Dijken ; Douwe M. Anema te Achlum ; Jacob L. Dijkstra te Wier ; Klaas W. Wassenaar te Jacobi Parochie ; Jhr. J. Burmania van Andringa de Kempenaer en Mr. E. Roos van Bienema te Leeuwarden ; Jhr. H. L. van Haersma de Wilth te Oenkerk ; Doeke Oosterbaan te Tzummarum ; C. D. van der Weg te Dongjum ; A. B. Roorda te Berlikum ; G. R. van der Zee te Witmarssum ; O. W. Reindersma te Ureterp ; Herke Westra Sr. te Kollum ; H. Houwink te Kollum en J. M. D. Westholz te Huizum.*

Daar geheel onvoorberede samenkomsten in den regel weinig vruchtbaar zijn, zoo werd bij de uitnoodiging een 6-tal vragen gevoegd tot grondslag voor de te voeren besprekingen. Daardoor werd richting gegeven aan het te voeren debat en tevens de gelegenheid geopend om de meening zoo mogelijk in bepaalde conclusiën samen te vatten.

De eerste diër vragen was: Kan het Friesche paard voor de verschillende doeleinden, waarvoor het is bestemd, als *werkpaard, oorlogspaad* en als *luig- of luxe-paard* wedijveren met de te Amsterdam tentoongestelde in- en buitenlandsche rassen?

Bij het debat over deze vraag bleek, dat het oordeel over den tegenwoordigen toestand van ons paardenras, vrij wat uiteen liep; terwijl enkele van meening waren, dat, indien op de tentoonstelling de beste paarden uit deze provincie waren gebracht, gebleken zoude zijn, dat deze de vergelijking met de buitenlandsche nog wel konden doorstaan, was de meerderheid overtuigd, dat de laatsten door solider bouw ongetwijfeld de voorrang toekwam.

De gebreken, welke de paardenfokkerij in deze provincie beheerschen, werden daarbij, zonder dat dit werd bestreden, helder in het licht gesteld.

Van de geboorte af wordt het paard — zoo werd door een der aanwezigen verklaard — slecht behandeld, eigenlijk mishandeld, ja zelfs vóór de geboorte wordt reeds door de keuze van ellendige en gebrek-

kige fokdieren, den grond gelegd voor een met gebreken behebt afstammeling.

In plaats van voor den aanfok beste, volkomen gezonde en krachtige moederdieren te bezigen, zoo geldt de regel, dat de merrie eerst tot voortteeling wordt bestemd, nadat zij door verkregen gebreken voor andere diensten minder waardig is geworden. Gedurende den dragttijd wordt voorts het moederdier niet voldoende van zwaar werk ontheven, ja zelfs dikwijls nog tot rijden en rossen gebezigd.

Na de geboorte van het veulen wordt dit meermalen te lang achtereen van de moeder verwijderd en in den regel ook te vroeg reeds op den leeftijd van 2 maanden gespeend.

Schraal voer der jonge veulens staat voorts bij velen op den voorgrond; het dwaalbegrip dat de gewrichten alsdan gezonder blijven is nog geenszins uitgeroeid. Op eene afgelegene plaats der boerderij worden ze, als het ware, half vergeten en nimmer gepoetst. Weinig en dikwijls bedorven voedsel moeten zij trachten machtig te worden uit eene vooral in de kleistreek te hoog geplaatste ruif, waardoor de kop naar boven, de rugwervels naar beneden worden gedrongen en de veel voorkomende zoogenaamde zadelruggen ontstaan.

Aan deze gebrekkige ontwikkeling in de jeugd, paart zich nog de verkeerde gewoonte om de paarden op te jeugdigen leeftijd voor te zwaren arbeid te bezigen, terwijl eindelijk het misbruik om de paarden op 3-jarigen leeftijd reeds tot harddraven af te richten en toe te laten de achteruitgang van het ras voltooit.

Dat er desniettemin hier en daar, zij het dan ook zeldzaam, zeer goede exemplaren voorkomen, pleit voor de deugdelijkheid van het ras, want de paardenfokkerij — dit dient niet uit het oog te worden verloren — is in deze provincie eene bijzaak, voor het meerendeel uitgeoefend door hen, die het finantieel voordeel zoo spoedig mogelijk verlangen.

Er is niemand in de provincie aan te wijzen, die op enigszins uitgebreide schaal, naar een vast oordeelkundig plan, de paardenfokkerij drijft.

Onder die onoordeelkundige behandeling zal de paardenfokkerij nimmer gewenschte resultaten opleveren, ook niet wanneer met buitenlandsche rassen wordt gekruist.

Na de oorzaken van den achteruitgang van het paardenras te hebben overwogen, bleek uit de vervolgens gehouden steuning, dat de meerderheid van meening was, dat het Friesche ras als *werkpaard* niet met de buitenlandsche rassen kan wedijveren en dat zij als oorlogspaard bij het buitenland bepaald ver moet achterstaan.

Eene belangrijke minderheid was echter van oordeel, dat het volstrekt onnoodig was om het Friesche paard met bovenlandsch bloed te verbeteren om deugdzame werkpaarden te verkrijgen, maar dat bij eene

doelmatige fokking en opvoeding het Friesche paard in eigen ras veredeld een even deugdzaam werkpaard zal blijken te zijn als dat, hetwelk met Oldenburgsch of Ardenner ras gekruist is.

Het later ingewonnen advies van een lid der Militaire Commissie tot aanschaffing van remontepaarden in Friesland komt met deze meening vrij wel overeen. Deze deelde mede:

»Het Friesche ras is bepaald een ras apart, zeer typiesch en zeer schoon in zijne volmaaktheid, d. w. z. indien de tegenwoordig algemeen voorkomende gebreken door betere kruising zullen overwonnen zijn. Die betere kruising is, naar mijn inzien alleen te verkrijgen door een bijzonder schoonen zuiver gebouwd Frieschen hengst of door een die, wat bouw en landaard betreft, het meest met het Friesche paard overeenkomt en uit Noordwestelijk Rusland zoude moeten gehaald worden.

Het goede Friesche paard heeft een goed geplaatsten hals met fijn recht hoofd, goeden rug en lenden, zware broek, fijne beenen, schenkel en spronggewricht konden wat zwaarder en breeder zijn, hetgeen wellicht door kruising met Russische Orlof hengsten kan verkregen worden. Voeg hierbij opvoeding op kalkhoudenden bodem met wat haver, zoo komt dit ook de ontwikkeling van het beengestel ten goede.

In ons verslag aan Z. Ex. den Minister van Oorlog hebben wij melding gemaakt van kruising met bovenlandsche hengsten. Dit geeft spoediger resultaten tot het verkrijgen van krijgspaarden, het Friesche ras echter zoude langzamerhand verloren gaan en gelijk worden aan middelmatige bovenlandsche paarden."

Voor rijtuig of luxepaard was men algemeen van meening dat het Friesche ras, zoo al niet op dit oogenblik ten volle den toets met andere rassen mocht kunnen doorstaan, door oordeelkundige veredeling in eigen ras zeer spoedig een paard was te verkrijgen dat aan solider bouw, geest en zwierigheid paart, welke eigenschappen in de vreemde rassen dikwijls worden gemist.

Kan het Friesch ras niet wedijveren, in welk opzicht staat dit paard bij anderen achter, m. a. w. welke gebreken of onvolkomenheden in bouw of innerlijke geaardheid treft men bij het Friesch ras aan?

De beantwoording dezer 2de vraag leverde minder bezwaar op.

Vrij algemeen was men het eens, dat de ingezonken rug, de lage staartaanzetting, de weeke spronggewrichten, de platte hoeven, gebreken zijn, die veelvuldig bij ons paard worden aangetroffen, maar deze kwade eigenschappen zijn geenszins aan het ras eigen. Het zijn gebreken, die bij andere rassen evenzeer voorkomen, hier misschien meer algemeen dan elders, tengevolge slechte afstamming, onvoldoende verzorging in de jeugd en te vroeg gebruik.

Behalve deze meer algemeene gebreken werd door een der aanwezigen uit zijne rijke ervaring eene lange zondenlijst ter tafel gebracht. Ons ras, — zoo gaf deze te kennen, — is, enkele van de beste exemplaren uitgezonderd, in 't algemeen te holledig, mist een hoog uitgebouwd schoft, een rechten, vasten, korten rug en kruis tot aan den staart, is te breed van heupen, te vlak van ribbekast, te licht om het hart, te smal van borstkast, te min in de billen en boegen, te fijn en te vleeschig aan de beenen. Ook de stand der beenen is niet altijd recht, de knooken zijn te fijn, de voeten dikwijls plat, de kooten te lang en te zwak, van daar zwakheid en vermoeidheid om zware diensten te doen, terwijl eindelijk het paard ook te klein is, daar een goed paard niet beneden de 1.60 M. behoort te meten.

Ofschoon deze lijst van gebreken wel wat heel breed is uitgemeten, erkende de meerderheid dat deze meer of minder veelvuldig voorkomen, doch uitte men tevens de meening, dat ook deze niet geacht kunnen worden aan het ras eigen te zijn.

Aan bijna elk paard is wel een vlekje te vinden, maar dat geldt zowel voor 't Friesche ras als voor alle anderen.

De aandacht werd voorts nog gevestigd op het hoefbeslag dat veel te wenschen overlaat.

Vele hoefsmeden hebben geen voldoende kennis om de paarden oordeelkundig te beslaan en trachtten dan dikwijls door onnoodig raspen en sterk schroeien goed te maken wat hun aan kennis ontbreekt. Eenstemmig was de vergadering verder omtrent de geaardheid van het Friesche ras. Met zachtheid opgekweekt en met oordeel bestuurd, zijn het trouwe dieren, die in dit opzicht onverdeeld aanbeveling verdienen.

Het debat voerde als van zelf tot vraag 3.

Kunnen die gebreken door stelselmatische veredeling in eigen ras op den duur worden weggewonnen of verdient eene doelmatige kruising met buitenlandsche rassen de voorkeur?

Alle aanwezigen achtten het mogelijk om door stelselmatische veredeling in eigen ras de gebreken weg te nemen, maar de meerderheid was van meening, dat dit resultaat alleen, na verloop van jaren, zou worden verkregen en stond op dien grond de wenschelijkheid eener doelmatige kruising voor. De resultaten, die reeds verkregen zijn met het kruisen door middel van hier en daar in de provincie gestationeerde Oldenburger hengsten, waren gunstig en hadden tevens doen zien, dat zelfs, bij half bloed, de onvolkomenheden van het Friesche ras reeds vrij wel worden geneutraliseerd. De bewering van een enkele, dat de ervaring in andere provinciën zoude hebben geleerd, dat zoodanige kruising eerst na jaren resultaten gaf, werd dan ook niet gedeeld.

De fokker, die het om direct voordeel is te doen — zoo oordeelde de meerderheid — *moet* kruisen. Hij verkrijgt daardoor een paard dat sterker, beter gehard tegen vermoënis is, een paard dat voor den handel meer gezocht en beter betaald wordt en dat voor zijn eigen gebruik de voorkeur verdient omdat het taaier en krachtiger is. De minderheid kon dit niet beamen, maar was van oordeel, dat hierbij ook al de mode in het spel is. De handel wil tegenwoordig eenigszins getrokken paarden, het oog valt daarop; daarom zal uit een finantieel oogpunt het tegenwoordig voordeeliger zijn om te kruisen, doch zij betwijfelde het ten zeerste of die paarden in het algemeen deugdzamer zijn, dan zuivere Friesche paarden.

De aanbeveling tot kruising werd echter bij de bespreking van vraag 4. luidende:

Moet kruising plaats hebben met alle paarden of wordt deze voor luxe-paarden niet of minder wenschelijk geacht? beperkt tot de werk- en oorlogspaarden.

Voor luxepaarden werd kruisen onraadzaam geacht. De goede eigenschappen aan het Friesche ras eigen, de schoonheid in het tuig, de fierheid van hun draf zal door het inbrengen van vreemd bloed verminderen, zoo al niet geheel verloren gaan.

Het luxepaard is in eigen ras door eene doelmatige veredeling te verbeteren en op deze wijze kan een paard worden verkregen dat, het moge volgens sommigen misschien minder sterk zijn, in schoonheid van vorm tegen de gekruiste paarden opweegt.

Op de 5de vraag: *Welk ras of type verdient voor kruising in aanmerking te komen en zoude aanschaffing van goede hengsten door vereenigingen aanbeveling verdienen*, werd gemakkelijker eenstemmigheid verkregen.

Het Oldenburger ras werd als het meest geschiktste tot kruising aanbevolen, daar in dit ras de eigenschappen worden gevonden, om de onvolkomenheden van het Friesche ras aan te vullen en ook omdat de practijk heeft geleerd, dat zelfs bij eene eerste kruising met dit ras goede resultaten worden verkregen.

Het Ardenner ras werd op grond der in 't *Bildt* verkregen ervaring tevens voor kruising genoemd, echter uitsluitend ter verkrijging van krachtige landbouwpaarden, voor den zwaren grond, daar dit ras ten eenenmale de eigenschappen mist, welke in een oorlogspaard worden verlangd.

Het oprichten van hengsten-vereenigingen werd vrij algemeen wenschelijk gekeurd en wel overal, waar zich de behoefte aan een goeden hengst laat gevoelen.

Onderscheidene voorbeelden van de gunstige werking van dergelijke

vereenigingen werden aangehaald uit de bijzonderheden waarvan tevens bleek, dat de finantieele uitkomsten van dergelijke vereenigingen in den regel gunstig zijn geweest.

De Afdelingen der Maatschappij van Landbouw waren, naar men meende, eigenaardig geroepen om den stoot tot de oprichting van dergelijke vereenigingen te geven.

Bij de beantwoording der laatste vraag :

Wat kan de Friesche Maatschappij van Landbouw, doen tot verbetering van het paardenras in het algemeen, is overwogen wat de Maatschappij tot dusver op dit gebied gedaan heeft. Daarbij werd algemeen erkend, dat door de t w e e-jaarlijksche algemeene tentoonstelling, waarbij hoogstens f 700 aan prijzen voor paarden wordt uitgelooft, de noodige verbetering van het paardenras niet wordt bereikt.

De kans tot het erlangen van premiën is te gering en, het gedrag te luttel om de fokkers te bewegen beste jonge hengsten aan te zetten of de uitmuntende jonge merriën tot den aanfok te bestemmen.

Jaarlijksche keuring, gepaard met uitloving van *hooge* prijzen is, ter verkrijging van een algemeen streven naar verbetering, onmisbaar noodig.

Aan de toekenning van de prijzen behooren voorts voorwaarden te worden verbonden, die afdoenden waarborg opleveren voor uitvoer van bekroonde hengsten en wat de merriën aangaat, zekerheid geven dat deze werkelijk voor de voortteeling worden gebezigd.

Voor hengsten boven den 4-jarigen leeftijd, welke *in alle opzichten* een eersten prijs waardig worden gekeurd, behoort een bedrag van f 1000 te kunnen worden beschikbaar gesteld, onder de verplichting om het dier minstens 5 jaren lang voor een te bepalen dekgeld beschikbaar te houden.

Voor veelbelovende 3-jarige hengsten moet de gelegenheid worden geopend tot verkrijging van lagere prijzen, onder verplichting dat deze het volgende jaar opnieuw, ter keuring, worden aangeboden.

Uitmuntende jonge merriën behooren alleen dan te worden bekroond of gesubsidieerd, indien zij werkelijk 2 of meer jaren na de bekrooning voor de fokkerij zijn gebezigd en tot bewijs daarvan op de jaarlijksche keuringen met het veulen, dat van den hoogst bekroonden hengst moet zijn getrokken, worden aangeboden.

Noodig is het voorts, dat alle voor de keuring aangeboden paarden ingeschreven zijn in het Paarden-stamboek, opdat hunne afstamming kunne worden gevolgd de verkregen resultaten worde te boek gesteld en daardoor op den duur meer waarborg voor terugslag worde verkregen.

De keuringen behooren te geschieden door eene commissie, waarin althans een deel der leden eenige jaren achtereen zitting behoort te

houden, daar bij de bekrooning naar een vast plan dient te worden gewerkt.

Feestelijkheden aan die jaarlijksche keuringen te verbinden schijnt minder gewenscht.

Worden de keuringen op deze grondslagen gevestigd, die, in hoofdzaak, overeenstemmen met het in *Oldenburg* gevolgde stelsel, dat aldaar zoo uitstekend werkt, dan lijdt het geen twijfel of ons paardenras zal in betrekkelijk korten tijd uit haar verval worden opgebeurd en zich een streven tot veredeling ontwikkelen, dat rijpe vruchten zal afwerpen voor dit niet onbelangrijk onderdeel van het landbouw-bedrijf.

't Is waar, de zaak zal geld moeten kosten en de finantieele krachten van de Friesche Maatschappij ver te boven gaan.

Eene vaste jaarlijksche provinciale subsidie van f 2000.— is tot de uitvoering onmisbaar noodig. Eenstemmig was men echter van meening, dat de zaak een dergelijk offer waardig is, daar het hier geldt eene productieve uitgave, welke de volkswelvaart zal verhoogen.

Wij hebben in het bovenstaande rapport getracht, zoo getrouw mogelijk, de hoofddenkbeelden weér te geven, die in de bijeenkomst zijn geuit en vleien ons, dat Uw Bestuur met ons kan samengaan ten aanzien van de aangewezen middelen tot eene duurzame verbetering van ons paardenras.

Onze Vereeniging — wij moeten dit hieraan nog toevoegen — die in 1880 hare taak begon, is er in geslaagd om de slechte hengsten de provincie uittedrijven, maar heeft tevens de ervaring opgedaan, dat hare finantieele kracht te kort schiet, om het aankweeken van uitmuntende jonge hengsten, naar den eisch, aan te moedigen en om de houders van jeugdige uitmuntende merriën door de uitlooving van subsidiën te bewegen deze voor den aanfok te doen gebruiken.

Hel Bestuur der Vereeniging hel Paardenstanboek,

C. VAN EYSINGA,

Voorzitter.

D. VAN KONIJNENBURG.

Secretaris.

LEEWARDEN,

4 Dec. 1884.

IX.

WIJZE VAN REMONTEEREN MET TROEPEN-PAARDEN IN NEDERLAND EN BIJ VREEMDE LEGERS IN TIJD VAN VREDE.

1. BELGIE.

Blijkens mededeeling in de Jahresberichte van von Löbel (1875) en volgens de begrooting voor het Departement van Oorlog voor 1886, bedraagt de jaarlijkse remonte :

voor de cavalerie het $\frac{2}{17}$.

» » artillerie » $\frac{1}{12}$.

Op de begrooting voor 1886 worden, voor het aanschaffen van paarden, de volgende sommen nitgetrokken :

a.	426 chevaux de chasseurs et de lanciers	à fr. 1100 =	fr. 468.600
	142 » » guides	» 1150 = »	163.300
	63 » » selle d'artillerie	» 1150 = »	72.450
	126 » » trait »	» 825 = »	103.950
			<u>fr. 808.300</u>

b. Achat des chevaux destinés à remplacer ceux qui sont donnés aux sous-officiers nommés sous-lieutenants dans la cavalerie et l'artillerie . . . » 14.400

c. Primes à accorder pour l'achat des chevaux nés et élevés en Belgique ¹⁾ » 10.000

fr. 832.700

1) Hieruit blijkt dat men bij het Belgisch leger de inlandsche paardenfokkerij ook tracht te bevorderen.

In de jaarlijksche behoefte aan remontepaarden wordt voorzien door *directen aankoop bij ieder korps, door commissiën ad hoc*. Aanbestedingen hebben niet plaats.

De instructiën omtrent den aankoop laten wij hieronder volgen : 1)

REMONTE DE LA CAVALERIE.

Instruction pour les achats de chevaux de selle destinés à la remonte de la cavalerie.

(En 1886).

1. Chaque chef de corps formera une commission qu'il présidera et qui sera composée, outre son président, de deux officiers et du vétérinaire en premier.

2. Cette commission, qui fonctionnera à l'état-major, sera chargée d'opérer la remonte du corps, par des achats directs, à mesure que des vides se produiront.

3. Elle commencera immédiatement ses opérations. Des annonces étant insérées à ce sujet dans les principaux journaux de la capitale, il est inutile que des insertions soient faites par le corps.

4. La commission est autorisée à acheter, à mesure des pertes, les *chevaux indigènes et étrangers* qui lui seront présentés, s'ils sont parfaitement propres au service, et de manière à maintenir l'effectif de paix au complet; mais les achats, qui cesseront en tout cas le 31 décembre, ne pourront dépasser le nombre de chevaux déterminé par le département de la guerre, et seront suspendus jusqu'à nouvel ordre, lorsque ce nombre sera atteint.

5. La commission traitera avec tous les vendeurs qui se présenteront, soit cultivateurs, éleveurs, marchands ou courtiers, etc. Les officiers ne seront pas admis à présenter des chevaux pour la remonte de l'armée.

6. On n'acceptera que les chevaux qui satisferont complètement aux conditions suivantes :

Les chevaux seront à tous crins, hongres ou juments, de l'âge

1) Deze gegevens werden ons in Februari 1886, hoogst welwillend verstrekt door den heer Kolonel-Intendant *Maton*, werkzaam bij het Departement van Oorlog te *Brussel*.

de **cinq ans au moins à six ans faits**. Ceux à tête fortement busquée, ainsi que les blancs, les gris, les pies ou masqués seront refusés. Toutefois, on pourra admettre les gris-étourneau et les gris-cap de more. On acceptera également des chevaux de **quatre ans faits**, mais seulement jusqu' à concurrence d'une moitié.

Les chevaux seront bien conformés, forts et proportionnés dans toutes leurs parties, bien établis dans leurs aplombs et sans aucune tare dans les membres. Ils devront marcher et trotter carrément et légèrement, avoir la tête plate, le garrot détaché, l'encolure bien sortie, l'épaule longue et la poitrine profonde, le rein droit, court et fort, les pieds bien faits, les yeux sans défauts, avoir du sang, réunir enfin toutes les qualités d'un bon cheval de guerre.

7. Mesurés à la toise, du pied de devant au garrot, les chevaux devront avoir la taille suivante :

Pour les chasseurs	1m,52 à 1m,54
— lanciers	1,54 à 1,56
— guides et l'école de cavalerie	1,56 à 1,60

La ferrure ne pourra compter dans le mesurage que pour un centimètre, quelle que soit la manière dont les chevaux seront ferrés.

8. Pour les chevaux indigènes, la commission se fera produire, par les vendeurs, des certificats des autorités locales constatant que les chevaux sont nés dans le pays et y ont été élevés. Ces certificats, qui devront contenir le signalement de chaque cheval, seront annexés aux quittances des vendeurs. Aucun cheval présenté comme indigène ne pourra être accepté sans la production d'un certificat prouvant son indigénat de la manière la plus formelle. C'est une condition qui doit être rigoureusement observée ; le chef de corps et la commission sont responsables de son exécution.

9. On s'attachera à ne payer les chevaux qu'à leur véritable valeur, dans la limite des prix moyens de

	par cheval indigène	par cheval étranger
Chasseurs	fr. 1050 à 1150	1000 à 1100
Lanciers		
Guides et école	fr. 1100 à 1200	1050 à 1150

c'est-à-dire que l'on peut payer plus ou moins, selon la valeur réelle des chevaux, pourvu que la moyenne des achats de chaque catégorie ne dépasse pas le taux fixé.

10. L'intérêt de l'armée exige que l'on n'achète que des chevaux parfaitement aptes au service de guerre. C'est une condition absolue et dont l'inobservation ferait peser sur chacun une grave responsabilité. — Le chef de corps et la commission porteront donc toute leur attention sur ce point, et, quelque avantageux que puissent être les prix demandés, ils n'accepteront les chevaux présentés, que lorsqu'ils seront bien convaincus qu'ils satisfont à toutes les conditions exprimées ci-dessus.

Ils s'appliqueront particulièrement à réaliser l'unité dans la remonte, en ce sens qu'en prenant pour base les qualités exigées du cheval de guerre, il faudra que cet ensemble de qualités existe, autant que possible, à un égal degré chez tous les sujets dont on fera l'acquisition.

11. Il importe, dans l'intérêt du pays et de l'armée d'encourager l'industrie nationale en lui offrant un débouché assuré pour ses produits, afin de nous affranchir un jour de la nécessité de recourir à la production étrangère. — Les chefs de corps et les commissions feront donc tous leurs efforts pour acheter de préférence des chevaux indigènes. Ils encourageront de leurs conseils et de leurs avis les éleveurs, qui acquerront ainsi la certitude que le gouvernement veut arriver à pouvoir opérer entièrement, en chevaux indigènes, la remonte de l'armée.

12. MM. les généraux commandant les divisions et les brigades de cavalerie ont la mission de veiller à l'exécution des dispositions qui précèdent. — Pendant le cours de leur inspection, ou lorsqu'ils auront l'occasion de voir les chevaux achetés, ils s'assureront que les acquisitions répondent aux conditions voulues; il rendront compte, dans leurs rapports, de la manière dont les vues du département de la guerre sont réalisées.

13. La commission constatera, jour par jour, par des procès-verbaux en double, les achats qu'elle aura faits; un seul procès-verbal suffit pour tous les achats d'une même journée. — *Ces procès-verbaux seront revêtus du certificat de réception du conseil d'administration du régiment; ils indiqueront, en outre, l'origine, le numéro de matricule et le nom de chaque cheval.* — Une des expéditions sera jointe à la situation mensuelle spéciale de l'effectif en chevaux, conformément à la circulaire du 12 janvier 1872, no. 217.

14. On fera immédiatement appliquer sur les chevaux achetés, la marque de l'État et celle du corps.

15. Le prix d'achat sera payé comptant au moyen des fonds existant dans la caisse du corps. Le montant en sera porté provisoirement au compte avec divers.

Si les fonds en caisse devaient être insuffisants pour faire face aux dépenses de l'espèce, le conseil d'administration indiquerait au département de la guerre la somme nécessaire pour y pourvoir.

16. Tous les mois, ou plus souvent, si c'est nécessaire, le conseil d'administration centrale du régiment fera parvenir au département de la guerre un bordereau en double, comprenant les sommes avancées, afin que le montant en puisse être remboursé. Ce bordereau sera accompagné de la deuxième expédition des procès-verbaux d'achat, des quittances des vendeurs, des certificats d'origine, etc.

17. Les quittances seront établies sur les formules imprimées envoyées au corps. — Ces quittances ne comprendront chacune qu'un seul cheval et en donneront le signalement.

18. On imposera aux vendeurs l'obligation de rester responsables pour tous les vices rédhibitoires, conformément à la loi du 28 janvier 1850 et à l'arrêté royal du 18 février 1862 (*Moniteur*, no. 57). — Cette condition est insérée dans la formule de quittance.

Aux termes de la loi et de l'arrêté précités, les vendeurs ou fournisseurs de chevaux sont responsables, envers l'acheteur, pour les vices rédhibitoires désignés ci-après :

La fluxion périodique des yeux ;

La morve ;

Le farcin ;

Les maladies anciennes de poitrine ou vieilles courbatures ;

L'immobilité ;

La pousse ;

Le cornage chronique.

Conformément à l'article 2 de l'arrêté royal du 18 février 1862, le délai fixé pour provoquer l'expertise prescrite par l'article 4 de la dite loi, est de

Trente jours, pour le cas de fluxion périodique des yeux ;

Vingt-cinq jours, pour le cas de morve et de farcin, et

Quatorze jours, pour les autres cas.

Le jour de la livraison n'est pas compris dans ce délai.

Suivant le § 5 de l'article 4 de la loi susdite, lorsque, dans le délai fixé pour provoquer l'expertise, le cheval est abattu,

par ordre de l'autorité compétente, pour une des maladies comprises dans les vices rédhibitoires, le procès-verbal d'abatage tient lieu de celui d'expertise.

D'après l'article 6 de cette loi, si le cheval vient à périr, pendant le délai fixé pour provoquer l'expertise, le vendeur n'est pas tenu de la garantie, à moins que l'acheteur ne prouve que la mort de l'animal provient de l'un des vices rédhibitoires spécifiés ci-dessus.

La circulaire du 31 mai 1862, no. 217/52, contient les instructions nécessaires pour la constatation des vices rédhibitoires et l'exécution des dispositions qui précèdent.

19. Les chefs de corps devront adresser directement et avec exactitude, au département de la guerre, tous les jours d'achat, un état conforme au modèle ci-joint, indiquant le nombre, le prix et l'origine des chevaux achetés par la commission, ainsi que les noms et domiciles des vendeurs. — L'envoi de cet état ne peut souffrir aucun retard.

20. Le 31 décembre, ou plus tôt, si la remonte de l'année est close avant cette date, les chefs de corps feront parvenir au département de la guerre, par la voie hiérarchique, un rapport circonstancié sur les résultats des opérations de la remonte, notamment au point de vue du système des achats directs, comparé avec les autres modes qui ont été suivis. — Ils feront connaître dans ce rapport, pour chaque race ou provenance, le nombre des chevaux présentés et de ceux qui ont été acceptés ou refusés, avec indication des motifs du refus.

21. Les formules imprimées qui n'auront pas été employées seront renvoyées directement au département de la guerre.

REMONTE DE L'ARTILLERIE.

Instruction pour les achats de chevaux de selle et de trait destinés à la remonte de l'artillerie.

(En 1886.)

1. Chaque chef de corps formera une commission qu'il présidera et qui sera composée, outre son président, de deux officiers et du vétérinaire en premier.

2. Cette commission, qui fonctionnera à l'état-major, sera chargée d'opérer la remonte du corps, par des achats directs, à mesure que des vides se produiront.

3. Elle commencera immédiatement ses opérations. Des annonces étant insérées à ce sujet dans les principaux journaux de la capitale, il est inutile que des insertions soient faites par le corps.

4. La commission est autorisée à acheter, à mesure des pertes, les chevaux de selle et de trait qui lui seront présentés, s'ils sont parfaitement propres au service, et de manière à maintenir au complet l'effectif déterminé par le département de la guerre; mais les achats, qui cesseront en tout cas le 31 décembre, ne pourront dépasser le nombre de chevaux indiqué au corps, et seront suspendus jusqu'à nouvel ordre, lorsque ce nombre sera atteint.

5. La commission traitera avec tous les vendeurs qui se présenteront, soit cultivateurs, éleveurs, marchands ou courtiers, etc. Les officiers ne seront pas admis à présenter des chevaux pour la remonte de l'armée.

6. On n'acceptera que les chevaux qui satisfèront complètement aux conditions suivantes :

Chevaux de selle.

Les chevaux de selle seront indigènes ou étrangers, à tous crins, hongres ou juments, de l'âge de **cinq ans au moins à six ans faits** et de toutes robes. Cependant les blancs, les pies ou masqués et ceux à tête fortement busquée seront refusés. On acceptera également des chevaux de **quatre ans faits**, mais seulement jusqu'à concurrence d'une moitié.

Ces chevaux seront bien conformés, forts et proportionnés dans toutes leurs parties, bien établis dans leurs aplombs et sans aucune tare dans les membres. Ils devront marcher et trotter carrément et légèrement, avoir la tête plate, le garrot détaché, l'encolure bien sortie, l'épaule longue et la poitrine profonde, le rein droit, court et fort, les pieds bien faits, les yeux sans défauts, avoir du sang, réunir enfin toutes les qualités d'un bon cheval de guerre.

Mesurés du pied de devant au garrot, ils devront avoir la taille de **1m,53 à 1m,56**.

Chevaux de trait.

Les chevaux de trait seront exclusivement indigènes, à tous crins, hongres ou juments, de l'âge de **cinq ans au moins à sept ans faits** et de toutes robes. Cependant, les blancs, les pies ou masqués et ceux à tête fortement busquée ne seront pas admis. On considérera comme ayant **cinq ans** les chevaux de trait qui n'auraient que les **quatre** incisives de remplacement ou d'adulte.

Ils seront bien conformés, court jointés, forts et proportionnés dans toutes leurs parties, bien établis dans leurs aplombs et exempts de toute tare qui puisse nuire au service pour lequel ils sont destinés. Ils marcheront et trotteront carrément, auront la tête plate, le garrot détaché, l'encolure bien sortie, le poitrail large, les pieds bien faits, les sabots durs et relevés, les yeux sans défauts, l'haleine bonne, ils seront, en un mot, entièrement propres à leur destination.

Mesurés du pied de devant au garrot, ils devront avoir la taille de **1m,48** à **1m,55**, au maximum. Toutefois, on pourra accepter des chevaux de trait de **1m,46**, si leurs qualités compensent la différence.

7. La ferrure ne pourra compter dans le mesurage que pour un centimètre, quelle que soit la manière dont les chevaux ont été ferrés.

8. Pour les chevaux de selle indigènes, la commission se fera produire, par les vendeurs, des certificats des autorités locales constatant que les chevaux sont nés dans le pays et y ont été élevés. Ces certificats, qui devront contenir le signalement de chaque cheval, seront annexés aux quittances des vendeurs. Aucun cheval de selle présenté comme indigène ne pourra être accepté sans la production d'un certificat prouvant son indigénat de la manière la plus formelle. C'est une condition qui doit être rigoureusement observée; le chef de corps et la commission sont responsables de son exécution.

9. On s'attachera à ne payer les chevaux qu'à leur véritable valeur, dans la limite des prix moyens de

par cheval de selle indigène, fr. **1100** à **1200**

— — — — — » **1050** à **1150**

— de trait — — — — — » **850**

c'est-à-dire que l'on peut payer plus ou moins, selon la valeur

réelle des chevaux, pourvu que la moyenne des achats de chaque catégorie ne dépasse pas le taux fixé.

10. L'intérêt de l'armée exige que l'on n'achète que des chevaux parfaitement aptes au service de guerre. C'est une condition absolue et dont l'inobservation ferait peser sur chacun une grave responsabilité. — Le chef de corps et la commission porteront donc toute leur attention sur ce point, et, quelque avantageux que puissent être les prix demandés, ils n'accepteront les chevaux présentés, que lorsqu'ils seront bien convaincus qu'ils satisfont à toutes les conditions exprimées ci-dessus.

Ils s'appliqueront particulièrement à réaliser l'unité dans la remonte, en ce sens qu'en prenant pour base les qualités exigées du cheval de guerre, il faudra que cet ensemble de qualités existe, autant que possible, à un égal degré chez tous les sujets dont on fera l'acquisition.

11. Il importe, dans l'intérêt du pays et de l'armée, d'encourager l'industrie nationale en lui offrant un débouché assuré pour ses produits, afin de nous affranchir un jour de la nécessité de recourir à la production étrangère. — Les chefs de corps et les commissions feront donc tous leurs efforts pour acheter de préférence des chevaux de selle indigènes. Ils encourageront de leurs conseils et de leurs avis les éleveurs, qui acquerront ainsi la certitude que le gouvernement veut arriver à pouvoir opérer entièrement, en chevaux indigènes, la remonte de l'armée.

12. MM. les généraux commandant ont la mission de veiller à l'exécution des dispositions qui précèdent. — Pendant le cours de leur inspection, ou lorsqu'ils auront l'occasion de voir les chevaux achetés, ils s'assureront que les acquisitions répondent aux conditions voulues; ils rendront compte, dans leurs rapports, de la manière dont les vues du département de la guerre sont réalisées.

13. La commission constatera, jour par jour, par procès-verbaux en double, les achats qu'elle aura faits; un seul procès-verbal suffit pour tous les achats d'une même journée. — Ces procès-verbaux seront revêtus du certificat de réception du conseil d'administration du régiment; ils indiqueront, en outre, l'origine, le numéro de matricule et le nom de chaque cheval. — Une des expéditions sera jointe à la situation mensuelle spéciale de l'effectif en chevaux, conformément à la circulaire du 12 janvier 1872, n° 217.

14. On fera immédiatement appliquer sur les chevaux achetés, la marque de l'Etat et celle du corps.

15. Le prix d'achat sera payé comptant au moyen des fonds existant dans la caisse du corps. Le montant en sera porté provisoirement au compte avec divers.

Si les fonds en caisse devenaient insuffisants pour faire face aux dépenses de l'espèce, le conseil d'administration indiquerait au département de la guerre la somme nécessaire pour y pourvoir.

16. Tous les mois, ou plus souvent, si c'est nécessaire, le conseil d'administration centrale du régiment fera parvenir au département de la guerre un bordereau en double, comprenant les sommes avancées, afin que le montant en puisse être remboursé. Ce bordereau sera accompagné de la deuxième expédition des procès-verbaux d'achat, des quittances des vendeurs, des certificats d'origine, etc.

17. Les quittances seront établies sur les formules imprimées envoyées au corps. — Ces quittances ne comprendront chacune qu'un seul cheval et en donneront le signalement.

18. On imposera aux vendeurs l'obligation de rester responsables pour tous les vices rédhibitoires, conformément à la loi du 28 janvier 1850 et à l'arrêté royal du 18 février 1862 (*Moniteur*, n^o 57). — Cette condition est insérée dans la formule de quittance.

Aux termes de la loi et de l'arrêté précités, les vendeurs ou fournisseurs de chevaux sont responsables, envers l'acheteur, pour les vices rédhibitoires désignés ci-après :

La fluxion périodique des yeux ;

La morve	} Si le cheval n'a pas été mis en contact, depuis la livraison, avec des animaux atteints de ces maladies ;
Le farcin	

Les maladies anciennes de poitrine ou vieilles courbatures ;

L'immobilité ;

La pousse ;

Le cornage chronique.

Conformément l'article 2 de l'arrêté royal du 18 février 1862, le délai fixé pour provoquer l'expertise prescrite par l'article 4 de la dite loi, est de

Trente jours, pour le cas de fluxion des périodique yeux ;

Vingt-cinq jours, pour le cas de morve et de farcin, et

Quatorze jours, pour les autres cas.

Le jour de la livraison n'est pas compris dans ce délai.

Suivant le § 5 de l'article 4 de la loi susdite, lorsque, dans le délai fixé pour provoquer l'expertise, le cheval est abattu, par ordre de l'autorité compétente, pour une des maladies comprises dans les vices rédhibitoires, le procès-verbal d'abatage tient lieu de celui d'expertise.

D'après l'article 6 de cette loi, si le cheval vient à périr, pendant le délai fixé pour provoquer l'expertise, le vendeur n'est pas tenu de la garantie, à moins que l'acheteur ne prouve que la mort de l'animal provient de l'un des vices spécifiés ci-dessus.

La circulaire du 31 mai 1882, n° 217/52, contient les instructions nécessaires pour la constatation des vices rédhibitoires et l'exécution des dispositions qui précèdent.

19. Les chefs de corps devront adresser, directement et avec exactitude, au département de la guerre, tous les jours d'achat, un état conforme au modèle ci-joint, indiquant le nombre, le prix et l'origine des chevaux achetés par la commission, ainsi que les noms et domiciles des vendeurs. — L'envoi de cet état ne peut souffrir aucun retard.

20. Le 31 décembre, ou plus tôt, si la remonte de l'année est close avant cette date, les chefs de corps feront parvenir au département de la guerre, par la voie hiérarchique, un rapport circonstancié sur les résultats des opérations de la remonte, notamment au point de vue du système des achats directs, comparé avec les autres modes qui ont été suivis. — Ils feront connaître dans ce rapport, pour chaque-race ou-provenance, le nombre des chevaux présentés et de ceux qui ont été acceptés ou refusés, avec indication des motifs du refus.

21. Les formules imprimées qui n'auront pas été employées seront renvoyées directement au département de la guerre.

2. FRANKRIJK.

Omtrent de Fransche remonteering vindt men in het werk van: M. Eugene Delaperrierre, »Cours de législation et d'administration militaires» opgeteekend:

Discussion des divers modes d'achat.

Divers modes peuvent être employés pour l'achat des animaux, savoir: l'achat direct chez les propriétaires par des établissements spéciaux appelés *depôts de remonte*, l'achat direct par les corps de troupes, et l'achat par marchés de livraison en s'adressant à des entrepreneurs.

Le mode d'achat par des dépôts de remonte est celui qui répond le mieux aux intérêts de l'armée et de l'agriculture, en raison des rapports suivis qui s'établissent entre les producteurs et les officiers de remonte dont les conseils éclairés peuvent être d'une grande utilité pour l'amélioration de la production chevaline.

L'achat direct par les corps de troupes pouvait être utilement employé lorsque les garnisons de cavalerie étaient, comme avant 1789, divisées par spécialités d'armes et que les races de chevaux étaient bien distinctes par province.

Mais aujourd'hui que le mélange des races a détruit les spécialités de production par province, l'emploi de ce système exigerait l'envoi de détachements de toutes armes dans chaque contrée de la France, chacun prélevant les chevaux répondant, par leur constitution et leur allure, aux besoins des armes qu'ils représentent; ces détachements ne pourraient opérer qu'avec incertitude, par suite de leur ignorance de ressources du pays, »ressources que l'on ne peut connaître que par l'étude

»des habitudes et des moeurs d'une contrée.» On a renoncé à ce mode d'achat d'une manière presque absolue, dans les circonstances ordinaires.

Le troisième système consiste à traiter avec des fournisseurs pour obtenir les animaux nécessaires. Ce système ne satisfait à aucune des conditions »qui peuvent encourager l'agriculture nationale à élever des chevaux de guerre,» car les fournisseurs intéressés à réaliser le plus de bénéfices possible, achèteront des chevaux de toutes provenances, aux prix les plus réduits, se procureront même des chevaux étrangers, en invoquant l'insuffisance des ressources de la France. Ce mode d'achat ne doit donc être employé que dans des circonstances urgentes et extraordinaires, lorsqu'il ne serait pas possible de se procurer autrement des ressources suffisantes pour un accroissement considérable d'effectif.

Dépôts de remonte.

Les dépôts de remonte sont des établissements spéciaux chargés, dans les circonstances normales, d'acheter directement aux producteurs les chevaux nécessaires à l'armée.

Les établissements de remonte sont groupés en *quatre circonscriptions* dirigées chacune par un colonel ou lieutenant-colonel, qui correspond directement avec le ministre pour tout ce qui concerne la direction des achats. Les dépôts (17) sont fixés à: 1)

1. Caen.
2. Saint-Lô.
3. Alençon.
4. Le Bec-Hellouin
et
annexe à Eu.
5. Paris.
6. Fontenay-le-Comte.
7. Angers.
8. Guingamp.
9. Saint-Jean-d'Angely.
10. Tarbes et annexe à Auch (le Garrot).

1) Zie begrooting voor het D. v. O. voor 1886.

11. Agen.
12. Merignac.
13. Guéret.
14. Aurillac.
15. Mâcon.
16. Sampigny et annexe à la Capelle (Aisne).
17. Tavernay.

Dépôt de transition à Suippes (camp de Châlons) pour les jeunes chevaux de remonte.

Chaque dépôt, placé naturellement dans les pays d'élevage, est commandé par un officier supérieur ou un capitaine ; il comprend, à titre permanent, des officiers en sous-ordre, des vétérinaires et un détachement de cavaliers de remonte, en nombre variable suivant l'importance de l'établissement. A l'époque la plus active des opérations d'achat, des officiers du grade de capitaine ou de lieutenant sont détachés temporairement de leurs corps pour concourir à la formation des comités d'achat.

Quelques dépôts ont des succursales dépendant pour l'exécution du service de l'établissement principal.

Achats des chevaux. — Le ministre règle, d'après les prévisions politiques et les besoins des corps, l'importance et les époques des achats ; il tient compte des rapports que les commandants des circonscriptions de remonte lui adressent sur les ressources de chaque dépôt, d'après les résultats des explorations préalables faites par des officiers qu'ils ont envoyés à cet effet.

Les achats sont faits par des *comités* composés de trois membres, savoir :

Le commandant du dépôt de remonte, président ;

Deux officiers dont l'un sera, autant que possible, celui qui a été chargé de l'exploration préalable de la contrée dans laquelle opère le comité.

A défaut d'officier présent, un vétérinaire de l'établissement peut être appelé à faire partie du comité d'achat.

Le comité se transporte, à jour fixe, dans les principaux centres de productions, en combinant ses opérations de manière à imposer le moins de déplacement possible aux éleveurs ; ceux-ci ont été prévenus à l'avance, par des affiches et par tous les moyens ordinaires de publicités, de l'itinéraire du comité.

Des achats ont lieu également, à jour fixe, dans l'intervalle des tournées aux chefs-lieux des établissements.

Il n'est acheté pour le remonte de l'armée que des chevaux hongres, entièrement guéris de la castration (sauf en Algérie), et des juments à l'exception de celles qui seraient reconnues pleines, ou qu'il y aurait lieu de conserver pour la reproduction. Ces animaux doivent être âgés de 4 ans au moins et de 7 ans au plus; cependant, pour la remonte de la gendarmerie, on peut aller jusqu'à 8 ans. Ils doivent être d'origine française, à tous crins, exempts de tares, et avoir la taille minimum de 1^m, 47, sous potence. Ils sont présentés aux comités, ferrés et pourvus d'un licol en bon état.

Les chevaux présentés sont reçus par le comité d'achat, à la majorité des voix, sans débats; chacun des membres établit et remet au président un bulletin sur lequel il mentionne si le cheval lui paraît recevable ou non, et, dans le cas de l'affirmative, le prix auquel il lui paraît devoir être payé.

Le prix d'achat du cheval reconnu apte au service militaire est fixé par le président, en prenant la moyenne des différentes évaluations; il doit être accepté ou refusé, sans débats, par le propriétaire du cheval. S'il est accepté, il est proclamé à haute voix et l'inscription en est faite sur un registre spécial. Chaque officier a, en outre, par devers lui, un carnet particulier sur lequel il inscrit sa propre appréciation.

Registre et carnets sont soumis chaque année à l'examen de l'inspecteur général, pour le mettre à même de juger du degré d'aptitude des officiers au service des achats.

La vente est constatée par l'inscription des chevaux sur un procès-verbal dressé dans chaque lieu d'opération. Si l'achat a lieu au dépôt, les chevaux sont inscrits sur des *procès-verbaux de quinzaine* qui servent à constater en outre l'entrée des chevaux dans les dépôts.

Il est établi pour chaque cheval acheté une facture signée par le vendeur et par les membres du comité; (Instruction du 15 Mars 1872) cette facture, portant comme mention spéciale que la vente ne peut être annulée que pour simulation sur la propriété du cheval ou pour vices rédhibitoires, est établie en double expédition, facture et talon de la facture; la facture proprement dite est remise au vendeur, et le talon est adressé par le président de la commission au sous-intendant chargé d'ordonner le prix d'achat.

Le vendeur se présente chez le sous-intendant, muni de sa facture qui est rapprochée du talon et il reçoit alors un mandat payable à court délai et, s'il le désire, chez le percepteur du lieu de son domicile.

Si l'achat a eu lieu dans une localité autre que le chef-lieu du dépôt, les animaux y sont conduits par les vendeurs eux-mêmes, si l'on peut obtenir cela d'eux ; le plus souvent, ils sont conduits par des cavaliers qui accompagnent le comité d'achat.

Vices rédhibitoires. — Le cheval étant sujet à des maladies qui ne se manifestent que périodiquement et d'une manière intermittente, la loi a placé ce genre d'achats sous la garantie de certains délais nécessaires pour la constatation de vices rédhibitoires ; la facture en fait mention.

Ces délais sont de deux sortes, savoir :

9 jours pour la morve ;

» » le farcin ;

» » les maladies anciennes de poitrine ;

» » l'immobilité ;

» » la pousse ;

» » le cornage chronique ;

» » le tic sans usure de dents ;

» » les hernies inguinales intermittentes ;

» » les boiteries intermittentes ;

30 jours pour l'épilepsie ou mal caduc et la fluxion périodique des yeux.

Si, après l'arrivée des chevaux, un de ces cas se produit avant l'expiration des délais de garantie, le sous-intendant militaire en est aussitôt prévenu. Trois experts sont, sur sa demande, désignés par le juge de paix pour examiner le cheval avec un vétérinaire du dépôt. Si le vice rédhibitoire est constaté, le juge de paix en dresse procès-verbal ; le vendeur est invité à reprendre l'animal et à en restituer le prix sous quinzaine, ainsi que les frais de nourriture, ferrage, etc., auxquels a donné lieu le cheval depuis son entrée dans l'établissement. Dans le cas où le vendeur ne s'exécuterait pas, le procès-verbal du juge de paix serait adressé au tribunal de première instance qui l'homologuerait et condamnerait le vendeur à tous les dommages-intérêts et dépens que de droit.

Lorsque le cheval est retiré, le vendeur en donne récépissé

sur un certificat administratif dressé par le commandant du dépôt et signé par le vétérinaire, après production du récépissé de versement au Trésor des sommes dues.

Soins à donner dans les dépôts. A l'arrivée au dépôt, les animaux sont marqués provisoirement aux pieds; ils le sont définitivement à l'encolure, au fer chaud, après expiration des délais de garantie. Ils sont alors immatriculés sur les registres matricules du dépôt.

Les chevaux sont divisés dans les dépôts en *chevaux de tête* destinés à remonter les officiers, et *chevaux de troupe* et mulets; on les divise encore, dans chaque catégorie, suivant l'arme à laquelle ils sont destinés.

Le 1^{er} et le 16 de chaque mois, le commandant de chaque dépôt adresse au ministre un *bulletin d'achats* pour la quinzaine précédente, faisant connaître les achats effectués dans cette quinzaine et ceux effectués depuis le commencement de l'année; il y est ajouté un tableau indicatif de l'emploi des crédits ouverts à chaque dépôt, par division militaire (ce dernier renseignement n'est rempli que sur le bulletin du 1^{er} de chaque mois). (Décision ministérielle du 23 décembre 1872). Les procès-verbaux de quinzaine et ceux de tournées qui constatent les achats effectués et les jours d'admission au dépôt sont aussi transmis régulièrement au ministre. Ces documents sont la base des droits aux prestations de fourrages.

Un certain séjour dans les dépôts est nécessaire pour amener progressivement les animaux au régime habituel des chevaux de troupe; l'âge, la saison, la nourriture chez l'éleveur doivent être pris en considération pour les soins hygiéniques et pour l'établissement du régime alimentaire qui sera gradué avec intelligence pour établir la transition nécessaire.

Les vétérinaires attachés aux établissements doivent donner aux animaux les soins les plus prévoyants; ils signalent au commandant du dépôt les animaux qu'ils ne jugent pas propres à supporter le service, afin que ce dernier puisse les proposer pour la réforme. Tout cheval qui tombe malade est immédiatement séparé des autres; si des maladies contagieuses se déclarent, les chevaux sont abattus dès qu'il n'y a plus espoir de guérison. L'abattage est constaté par un procès-verbal du sous-intendant militaire.

On profite du séjour au dépôt pour commencer l'instruction des jeunes chevaux; on les fait promener en main par des cavaliers montés sur des chevaux faits; on les habitue progressivement à supporter le poids de la selle, puis celui du cavalier; on les promène alors montés.

Des situations mensuelles adressées au ministre indiquent, non-seulement l'effectif en chevaux, mais encore le degré d'avancement de chaque éducation. Les propositions de réforme sont, s'il y a lieu, adressées au ministre par les commandants des circonscriptions de remonte.

Commandement et administration des dépôts de remonte. — Les établissements de remonte sont placés, pour la police et la discipline, sous les ordres des généraux commandant le territoire; pour tout ce qui a trait au service de la remonte proprement dit, ils sont sous les ordres des commandants de circonscription qui ont, sur tout le personnel permanent, toutes les attributions de chefs de corps.

De begroting voor het Departement van Oorlog voor het jaar 1886, (1) bevat omtrent de remonteering de volgende gegevens:

Het aantal paarden dat in dit jaar aangeschaft zal worden, bedraagt:

INTÉRIEUR	
EFFECTIF BUDGÉTAIRE.	NOMBRE DE CHEVAUX à ACHETER.
1. Cavalerie de réserve	8040
2. » » ligne	17420
3. » » légère	19833
4. Chevaux d'armes pour les écoles	1168
5. Chevaux de trait	12784
6. Chevaux de trait ou mulets achetés à l'intérieur	18719
	77964
	9746

of $\frac{1}{8}$ in 't geheel.

(1) Is in de bibliotheek van ons Departement van Oorlog voorhanden. Dit staatsstuk bevat belangrijke gegevens en mededeelingen.

De prijzen welke voor deze aan te schaffen paarden besteed mogen worden, zijn de volgende :

	FRANCS.
1. Cavalerie de réserve	f 1160
2. » » ligne	» 1030
3. » » légère	» 910
4. Chevaux d'armes pour les écoles	» 1030
5. Chevaux de trait pour	} » 1000
	} Artillerie } génie } les trains } des équipages } militaires
6. Chevaux de trait ou mulets achetés à l'inté- rieur pour	} » 1000
	} Artillerie } le génie } le train des équipages mili- } taires } les équipages de l'infanterie } » » la cavalerie } » » des écoles mi- } litaires

Les achats ont lieu en public ; ils sont définitifs sauf les cas légaux d'annulation.

La remonte fournit, moyennant remboursement du prix d'achat, des chevaux aux officiers de tous grades qui en font la demande, aux sphahis et exceptionnellement aux militaires de la gendarmerie.

II. Het journal militaire officiel (partie supplémentaire 1886, no. 1) bevat de volgende :

Dispositions relatives à la régularisation des sorties annuelles en chevaux dans les corps de troupe à cheval et à la fixation des contingents de remonte de ces corps.

Les essais commencés en 1883 dans les établissements hippiques de Suippes, essais qui ont pour but de conserver les jeunes chevaux au-dessous de 5 ans pour les limer seulement à cet âge aux corps de cavalerie, ayant donné des résultats satisfaisants, cette mesure a été appliquée en 1885 dans les établissements de remonte de l'intérieur, qui conservent des chevaux dans les

mêmes conditions, pour un certain nombre de régiments de l'arme.

Ce nouveau mode de remonte sera étendu en 1886 à 38 régiments de cavalerie.

Les contingents seront composés à l'aide de chevaux provenant, pour la plus grande partie, des mêmes dépôts et régions qu'en 1885 (voir journal officiel).

Pour assurer, d'ailleurs, la bonne remonte des corps, j'ai arrêté les dispositions suivantes :

1°. Chaque corps de troupe à cheval recevra un contingent normal de remonte déterminé.

2°. Le contingent de chaque corps comprendra, suivant les ressources du dépôt livrancier, une proportionnelle de chevaux de **cinq ans et au-dessus**, livrables pour tous les régiments, sans exception, au fur et à mesure des achats après l'expiration des délais rédhitoires;

3°. Les 38 régiments de cavalerie remontés d'après le nouveau système recevront en une seule fois, dans le courant d'Octobre soit des établissements hippiques de Suiques, soit des autres établissements les contingents qui leur sont attribués, composés de chevaux prenant cinq ans le 1^{er} Janvier 1887. Les chevaux de **cinq ans et au-dessus**, que ces régiments auront reçus directement depuis le 1^{er} Janvier et jusqu'au 1^{er} octobre des dépôts acheteurs, viendront en compte des livraisons à effectuer en octobre. Les commandants de circonscription donneront avis aux commandants des établissements de transition de chacune de ces livraisons. Les contingents se trouveront alors complétés pour l'année courante;

4°. Les autres régiments de cavalerie et ceux d'artillerie recevront leurs contingents des dépôts acheteurs par fractions de 10 à 20 chevaux et pendant toute l'année, sauf pendant les grands froids;

5°. En ce qui concerne les régiments remontés en une seule fois au mois d'octobre, les commandants de circonscription classeront, dès leur arrivée dans les dépôts de remonte, les chevaux à réserver pour ces régiments; ils donneront avis au chef de corps, au fur et à mesure de ces classements, du nombre d'animaux qui leur sont destinés, afin que ces chefs de corps puissent opérer les vides nécessaires dans leur effectif.

Bien que les désignations, de chevaux de **3 ans $\frac{1}{2}$ faits** du

1er octobre au 31 décembre, ne soient valables que pour le contingent de l'année suivante, ces chevaux n'en devront pas moins être déduits de l'effectif des corps dans les mêmes conditions que pendant les 9 premiers mois de l'année.

6o. Tous les régiments devront, sous la responsabilité des colonels, régler le total de leurs sorties annuelles d'après les fixations déterminées de manière que les effectifs ne dépassent jamais les chiffres réglementaires.

Les colonels ne devront jamais hésiter, même au risque de se trouver momentanément au-dessous de l'effectif, à faire réformer en tout temps des chevaux médiocres ou trop vieux. Lorsque, *par exception*, un régiment ne pourra pas atteindre le chiffre de sorties imposé pour l'année sans s'exposer à réformer des chevaux encore très bons pour l'arme, il en sera rendu compte.

D'autre part, les régiments qui se trouveraient avoir à réformer plus de chevaux qu'ils n'en doivent recevoir, rendront compte également de cette situation.

Les réformes seront prononcées à toute époque de l'année au titre du service courant, par les généraux de brigade, sur la proposition des chefs de corps.

Les changements d'armes seront proposés dans les mêmes conditions aux généraux commandants des corps d'armée, qui prononcieront, conformément aux décisions ministérielles.

Les chefs de corps useront, d'ailleurs avec réserve, de ces changements d'armes (passage au train des équipages ou aux équipages régimentaires d'infanterie) et les animaux proposés pour cette distinction devront être capable de fournir **2 années au moins de bons services** dans l'arme pour la quelle ils seront présentés.

Omtrent de remonteering over het jaar 1885 valt het volgende mede te deelen: 1)

Prix moyen des chevaux achetés en 1885:

Officiers:	Cuirassiers	1400	francs.
	Dragons et Artillerie	1260	»

1) Deze gegevens werden ons hoogst welwillend verstrekt door den Heer *Marga*, commandant du Genie, attaché militaire à la légation de France à la *Haye*.

	Cavalerie légère	1140	francs.
	Chevaux Arabes	760	»
<i>Troupes:</i>			
	Cuirassiers	1160	»
	Dragons	1030	»
	Artillerie (selle ou trait)	1000	»
	Cavalerie légère	910	»
	Chevaux Arabes	600	»
<i>Mulets:</i>			
	à l'intérieur	950 à 1000	»
	En Algérie	650	»

Tous ces chevaux ont été achetés sur le territoire national, sauf 400 que le dépôt de remonte de *Paris* a achetés à *Boulogne*, venant d'*Angleterre*. Les prix de ces derniers ont été les mêmes que ceux de *France* de même catégorie.

En somme on a acheté en 1885, 12500 chevaux, savoir:

11000 en France

1500 » Algérie.

On a acheté **2800** chevaux de **3 ans $\frac{1}{2}$** .

3. DUTSCHLAND.

HISTORISCH OVERZICHT VAN HET DUTSCHE REMONTEWEZEN.

Seitdem die Kavallerie sich nicht mehr durch »Anritt'', d. h. durch die Anwerbung berittener und ausgerüsteter Freiwilligen, sondern durch Aushebung ergänzte, mussten die Reuter auch auf kriegsherrliche Kosten beritten gemacht werden und hatten demgemäss auch nicht mehr das Eigenthumsrecht an ihren Pferden. Der Ankauf war ein freihändiger und wurde zum grössten Theil im Auslande ausgeführt, insbesondere in den süd-östlichen Provinzen von Polen, Ukraine und Podolien. Der Ankauf geschah für Königliche Rechnung direkt durch die Regimenter. Die Artillerie war im Frieden nicht bespannt und erhielt ihre Bespannung erst bei einer Mobilmachung durch Aushebung aus dem Lande oder freihändigen Ankauf. Erst im Jahre 1808 erhielt die reitende Artillerie auch im Frieden einen Theil ihrer Geschützbespannung und die Fuss-Artillerie bei jeder Brigade die Bespannung für eine, die brandenburgische Brigade für 1 $\frac{1}{2}$ Batterie, welche in den verschiedenen Garnisonen abwechselnd zum Exerciren benutzt wurde. Die Artillerie remontirte sich dabei durch die ausrangirten Pferde der Kavallerie, zu welchem Zwecke sämmtliche zur Ausrangirung gelangenden Pferde an die Artillerie abgegeben wurden, und diese suchte sich die besten Thiere aus und verkaufte den Rest für Rechnung der Königlichen Kasse. Es war indess in der Periode nach dem Tilsiter Frieden die gesammte Remontirung der Armee eine unregelmässige und erfolgte nach Bedarf und nach dem Vorhandensein der nöthigen Geldmittel; der Ankauf

der Pferde wurde aber auch in dieser Periode durch die Regimenten freihändig oder durch Lieferungsverträge ausgeführt. Die Absendung von Remonte-Kommandos nach der Ukraine und Podolien fand nicht mehr statt.

Nach dem zweiten Pariser Frieden von 1815 blieb die Remontierung zunächst bei den bisherigen Vorschriften stehen, wonach auch wieder ein bedeutender Theil der Remonten im Auslande angekauft wurde. Um aber die Armee auch nach dieser Richtung hin vom Auslande unabhängig zu machen und die inländische Pferdezucht zu heben, wurde im Jahre 1821 zuerst versuchsweise die Domäne Neuhof bei Treptow an der Rega vom Domänen-Fiskus gepachtet und zu einem *Remonte-Depot* eingerichtet. Das Depot wurde nur mit im Inlande gekauften, dreijährigen Pferden besetzt, welche hier weiter aufgezogen und ihrer künftigen Bestimmung angemessen verpflegt wurden, bis sie im folgenden Jahre an die Truppen vertheilt werden konnten.

Es kamen auf diese Weise nur wirklich geeignete Pferde zur Einstellung; ungeeignete wurden wieder verkauft oder zum landwirthschaftlichen Betriebe bei der Depotverwaltung benutzt, in der Entwicklung zurückgebliebene noch ein Jahr im Depot belassen. Schon im folgenden Jahre (1822) wurde der Versuch durch die Erpachtung der Domänen Jurgaitschen im Kreise Darkehmen und Sperling im Kreise Angerburg erweitert, im Jahre 1823 kam die Domäne Neuhof im Kreise Ragnit als Remonte-Depot hinzu, und in diesem Jahre wurde zugleich beim Kriegsministerium eine besondere Remonte-Inspektion eingesetzt, welcher die Verwaltung der Remonte-Depots, der Ankauf der Remonten und das gesammte Remontewesen unterstellt wurde, welches bei dem damaligen ersten Departement des Kriegsministeriums bearbeitet worden war. Zur technischen Leitung der Remonte-Depots in Bezug auf den Betrieb der Landwirtschaft und der Pferdeaufzucht etc. wurden zwei Direktionen eingesetzt, von denen die eine »diesseits«, d. h. links und die andere »jenseits«, d. h. rechts der Weichsel fungirte, bis im Jahre 1836, nachdem noch die Depots Kattenau bei Stallupönen (1826), Bärenklau bei Oranienburg (1832) und Brakupönen bei Gumbinnen (1836) hinzugekommen waren, die Leitung des gesammten Remontewesens, einschl. der Remonte-Depotverwaltung, in der »Abtheilung für das Remontewesen« centralisirt wurde, zu deren

Chef der jedesmalige Remonte-Inspekteur ernannt wird. Analog wie das Verhältniss der technischen Abtheilung für Artillerie-Angelegenheiten zu den technischen Instituten der Artillerie, so ist auch das Verhältniss der Remonte-Abtheilung zu den Remonte-Depots eine Verschmelzung der Ministerial- und der Provinzial-Instanz, und in derselben Weise wie bei den technischen Instituten ist auch bei der Remonte-Depotverwaltung die Mitwirkung der Intendanturen auf den formalen und kalkulatorischen Theil des Rechnungswesen beschränkt.

Die Remonte-Depots sind landwirthschaftliche, auf Königlichen Domänen eingerichtete Anstalten, in welchen die durch die Remonte-ankaufs-Kommissionen auf den Remonte märkten angekauften junger Pferde aufgestellt und beobachtet werden, um nach Verlauf von **ein** bis **zwei** Jahren zu Remontirungen der Armee zu dienen. Jeder Remonte-Depot wird durch einen Administrator und einen Ober-Rossarzt verwaltet und steht direct unter die Abtheilung für das Remontewesen im Kriegsministerium. Das Kassen- und Rechnungswesen ressortirt vor der Intendantur, in dessen Bezirk das Depot gelegen ist. Jeder Remonte-Ankaufs-Kommission ist eine Anzahl von Remontedepots zugetheilt.

An der Spitze der Verwaltung jedes Depots steht ein *Administrator*, welcher den landwirthschaftlichen Betrieb und die Pferdepflege leitet und zugleich für das Kassen- und Rechnungswesen, zu dessen Bearbeitung ein Rechnungsführer als Gehülfe angestellt ist, verantwortlich ist. Auf den einzelnen Vorwerken, von denen jedes Remonte-Depot mehrere (3—8) enthält, auf welche die Remonten vertheilt sind, fungiren Oekonomie-Inspektoren. Zur speziellen Beaufsichtigung und ärztlichen Behandlung der Remonten und des übrigen Viehes ist bei jedem Depot ein Ober-Rossarzt angestellt und unter diesem leitet auf jedem Vorwerk ein Futtermeister die Pflege und Wartung der Pferde durch die Remonteknechte.

Für die Verwaltung der Remonte-Depots ist ein besonderer, nur für die preussische Armee und die derselben einverleibten Kontingente dotirter Fonds bestimmt: Kapitel 33 des Reichshaushaltungs-Etats.

I. Allgemeine Grundsätze ¹⁾.

Dienstpferde.

Die Zahl der Pferde, welche in der Armee vorhanden sein soll (etatsmässige Pferde) wird durch den Rationstarif festgestellt, so dass für jede darin ausgeworfene Ration auch ein Pferd etats-mässig ist. Nur der Kavallerie, der Feld-Artillerie und dem Train ist es gestattet, bei jeder Eskadron 3—4, bei jeder reitenden Batterie 2—4, bei jeder nicht reitenden 2—3 und bei jeder Train-Kompagnie 2—5 Pferde über den Etat zu halten (*Krümperpferde*)²⁾ für welche keine Rationen ausgeworfen sind und welche als Zugpferde für den inneren Dienst benutzt werden, wie z. B. zum Fouragiren und dergleichen. Es werden hierzu »ausrangirte³⁾«, d. h. solche Pferde genommen, welche bereits 9 Jahre gedient haben oder sonst für den Dienst als Krümperpferd aber noch geeignet sind.

Die Pferde werden ihrer bestimmung nach eingetheilt in Reit- und Zugpferde, und letztere wieder in Stangen- und in Vorderpferde³⁾; in Bezug auf die Besitzer dagegen in Offizierpferde (zu denen auch die Pferde der oberen Beamten gehören), in Offizier-Chargenpferde und in Dienstpferde.

Der Ankauf der jungen Pferde im Alter von 3—3¹/₂ Jahren erfolgt freihändig auf Remontemärkten durch die »Remonte-Ankaufs-Kommissionen³⁾«, von denen gegenwärtig sechs bestehen.

1) Tot recht begrip deelen wij hier eenige meerdere bijzonderheden mede.

2) Der Ausdruck »Krümpern³⁾« ist ursprünglich ein in der Mark Brandenburg üblich gewesener Provinzialismus und bedeutet das Mitdurchfuttern eines Thieres, ohne dass dasselbe dieselben Dienste zu leisten im Stande ist wie die übrigen. Die Bezeichnung »Krümpfer³⁾« findet sich bereits zu Anfang des 18 Jahrhunderts dienstlich in der Armee und wurde nach dem Hubertsburger Frieden spottweise auf die neu eingeführten *überzähligen* Beurlaubten übertragen, welche während der Exereirzeit von den Kompagnie etc. Chefs ohne Entschädigung gelöhnt werden mussten. Von hier aus ging die Bezeichnung auf die Beurlaubten in der Periode von 1808 bis 1813 über, ohne jemals für Menschen offiziell gebracht worden zu sein.

3) Die Mittelpferde eines Sechsgespanns werden im Remontirungssinne ebenfalls zu den Vorderpferden gerechnet, weil die Anforderungen an dieselben in Bezug auf Gestalt und Anlagen die gleichen sind.

Die Remontemärkte werden jährlich in den Ankaufsbezirken öffentlich ausgeschrieben und von Bauern und Ackerbesitzern, kleinen Gutsbesitzern und grossen Gutsbesitzern beschickt. Die Pferdezucht hat nicht nur an Umfang gewonnen, sondern die richtigere Erkenntniss der Bedingungen ihres rationellen Betriebes und die sorgfältigere Anwendung der dazu erforderlichen Mittel ist in einem stetigen Fortschreiten begriffen. Namentlich wenden sich die Bauern und kleinen Ackerbesitzer immer mehr der Pferdezucht zu, und auch bei den grösseren Grundbesitzern wächst dieselbe, während das Interesse dafür bei den kleineren Gutsbesitzern im Abnehmen begriffen zu sein scheint. Es erhellt dies aus der Zahl und Brauchbarkeit der von diesen Besitzerkategorien zu Markt gebrachten Thiere.

Die auf den Märkten aufgekauften jungen Pferde werden durch »Remonte-Schlepp-Kommandos« nach den Remonte-Depots gebracht, ¹⁾ für welche sie bestimmt sind, und hieran Stelle derjenigen Remonten aufgestellt, welche in dem betreffenden Jahre zur Vertheilung an die Truppen gelangt oder sonst wie in Abgang gekommen sind. Der Verlust an Remonten in den Depots durch Tod, Ausrangirung etc., wird etatsmässig zu 5 Prozent veranschlagt; es ist dies indess ein Maximalsatz, welcher bisher noch niemals erreicht worden ist.

1) Volgens de begrooting van het Deutsche Departement van Oorlog bezit het Deutsche leger op 1^o Januari 1886, de volgende remontedepots.

Laufende N.	BEZEICHNUNG DER REMONTEDEPOTS.	Zahl der etatsmässig auf zu stellenden Remonten.	Zahl der Beamten und Unterbeamten.				
			Admi- stratoren.	Rechnungs- führer.	Inspectoren.	Rosärzte.	Futter- meister.
1	Neuhof-Treptow	550	1	1	3	2	3
2	Jurgaitchen	912	1	1	4	3	4
3	Sperling	450	1	1	1	1	2
4	Neuhof-Ragnit	650	1	1	3	3	4
5	Kattenau	650	1	1	2	2	4
6	Bärenklau	500	1	1	3	2	3
7	Brakupönen	470	1	1	2	2	3
8	Wirnitz	600	1	1	3	2	4
9	Ferdinandshof	350	1	1	2	1	2
10	Hunnesrück	450	1	1	2	2	3
11	Arendsee	400	1	1	2	2	3
12	Pr. Mark.	360	1	1	1	1	2
13	Oberseenerhof.	90	„	„	1	1	1
14	Wehrse	340	1	„	1	1	1
15	Liesken	500	1	1	1	1	2
		7272	14	13	31	26	41

Die Wirksamkeit der Remonte-Depots beschränkt sich auf die preussische Armee und die mit derselben durch Konventionen vereinigten Kontingente. Nur für die Grossherzoglich Mecklenburgischen Truppen (Dragoner-Regimenter No 17 und 18 und 1 Abtheilung Feld-Artillerie-Regiments No 24) werden die zuständigen Kontingente an bereits einstellungsfähigen Remonten durch die dortige Landesregierung gegen Zahlung der Durchschnittskosten für Ankauf und Verpflegung in den Depots gestellt. ¹⁾ Dagegen erhält das 13. (Königlich Württembergische) Armeekorps den grössten Theil seines Bedarfs unter denselben Bedingungen aus den preussischen Remonte-Depots. Im Bereich des 12. (Königlich Sächsischen) Armeekorps sind Remonte-Depots nicht vorhanden; der Bedarf für dieses Korps wird im Frieden durch Ankauf bereits einstellungsfähiger Thiere gedeckt.

Im Königreich Bayern sind seit 1872 die Militär-Fohlenhöfe. ²⁾ *Steingaden, Schwaiganger, Benediktbeuern und Fürstenfeld* in Remonte-Depots nach preussischem Muster verwandelt und um das Depot *Schleissheim* vermehrt, auch eine besondere Remonte-Inspektion nebst einer Remonte-Ankaufs-Kommission eingesetzt worden.

Die Dauerzeit einer 4—5 jährig in die Truppen eingestellten Remonte beträgt im Durchschnitt 9 Jahr, und aus diesem Grunde wurde jährlich der **neunte Theil** der etatsmässigen Pferdezahl ausrangirt und durch Remonten ersetzt. Bei dem sich stetig verbessernden Pferdematerial glaubte man seit 1847 die Ersparniss eintreten lassen zu können, dass bei jeder Kavallerie-Eskadron jährlich eine Remonte weniger neu eingestellt wurde, als das etatsmässige **Neuntel** betrug, und seit der Errichtung einer fünften Eskadron bei jedem Kavallerie-Regiment, ohne Erhöhung der Mobilmachungsstärke von vier Eskadrons, im

1) Die Durchschnitts-Verpflegungskosten der Remonten sind in den verschiedenen Depots nicht gleich. Sie sind im allgemeinen in den älteren und stärker besetzten geringer als in den jüngeren und schwächer besetzten, richten sich aber auch danach, ob und welche Futterarten zugekauft werden müssen. Landwirthschaftliche Industrie, wie Brennereien, Brauereien etc., wird beiden Remonte-Depots nicht getrieben. *Zie voor de inkomsten en uitgaven der remonte-depôts Bijlage VI.*

2) Die Militär-Fohlenhöfe standen im Zusammenhange mit dem Landgestüt, welches unter militärische Leitung gestellt war.

Jahre 1867 glaubte man noch weiter darin gehen zu können, indem man das durch Remonten jährlich zu ersetzende Neuntel unter Beibehalt des Abzuges von einem Pferde pro Eskadron, nicht mehr nach der etatsmäßigen Friedensstärke an Pferden, sondern nach der Kriegsstärke berechnete. Bei der Artillerie wird der **neunte** Theil des Friedens-Etats an Pferden jährlich durch Remonten ersetzt. Die Train-Bataillone ergänzen ihre Dienstpferde aus den zur Ausrangirung kommenden Pferden der Kavallerie und Feld-Artillerie; nur zur Berittenmachung der Offiziere wird den Bataillonen für jede Kompagnie eine Remonte jährlich gestellt.

Die durch Ueberweisung der Remonten überzählig werdenden Pferde werden ausrangirt und, soweit von ihnen kein weiterer Gebrauch gemacht wird, öffentlich meistbietend verkauft. Vor dem Verkauf werden

1. diejenigen Pferde zurückbehalten, welche zum Beritten machen der Einjährig-Freiwilligen erforderlich und zum Ersatz von Krümpferpferden bestimmt sind;

2. dem Train-Bataillon des Armeekorps Anzeigen gemacht, damit dies die ihm benöthigten Pferde auswählen kann. Das Train-Bataillon verkauft dann seinerseits diejenigen Pferde, welche es für die ausgewählten ausrangirt. Auch können die General-Kommandos, um event. eine Ausgleichung unter dem Pferdestande verschiedener Truppentheile herbeizuführen, noch anderen Truppentheilen ihres Bereichs eine Auswahl unter den ausrangirten Pferden verschiedener Truppentheile gestatten;

3. dem Kommando der mit dem Armeekorps korrespondirenden Landgendarmarie-Brigade und den Kommandos derjenigen Gendarmerien deutscher Staaten, welche in preussischer Weise organisirt sind, gleiche Anzeigen gemacht wie dem Train-Bataillon, damit die berittenen Gendarmen vom Ober-Wachtmeister abwärts Gelegenheit finden, durch Auswahl aus den ausrangirten Pferden ihren Pferdebedarf angemessen zu decken. Für die an Gendarmen abgegebenen Pferde haben dieselben den Durchschnittsbetrag der sechs zu den höchsten Preisen von einem Truppentheil in demselben Verkaufstermin und in derselben Garnison verkauften Pferde zu bezahlen.

Der Verkaufserlös für die ausrangirten Pferde wird mittelst einer Einnahme-Designation und unter Anschluss der belegten Verkaufsverhandlungen der Intendantur überwiesen.

2. Dienstpferde.

Die Zahl der Dienstpferde — Stangen-, Vorder- und Reitpferde —, welche sich bei jedem Truppentheile befinden sollen, wird durch die Friedens-, bezw. Kriegs-Verpflegungs- und Verpflegungs-Etats bestimmt. Ueber den Etat hinaus werden, wie bereits oben angeführt, die Krümpferpferde und bei der Kavallerie, der reitenden Artillerie und dem Train soviel Reitpferde gehalten, als zum Berittenmachen der Einjährig-Freiwilligen jedes Jahr erforderlich sind. Die Letzteren werden nach den Bestimmungen der Heerordnung durch ihren Truppentheile beritten gemacht, zahlen dafür aber bei der Kavallerie und der reitenden Artillerie 300, beim Train 150 Mark Pferdegeder 1). Diese fliessen dem »Pferdeverbesserungs-Fonds« zu. Um indess innerhalb ein und desselben Armeekorps eine möglichst gleichmässige Dotirung dieser Fonds bei jeder Waffe herbeizuführen, wenn der Bestand an Einjährig-Freiwilligen auch bei den einzelnen Truppen ein verschiedener ist, behält jedes Kavallerie-Regiment von den durch seine Einjährig-Freiwilligen eingezahlten Pferdegedern nur je 100 Mark und meldet den Rest von je 200 Mark dem General-Kommando an, welches die dadurch entstehende Gesamtsumme unter sämtliche Kavallerie-Regimenter des Korps gleichmässig vertheilt und hiernach die Ueberweisungen der Gelder veranlasst. Bei der Feld-Artillerie behält das Regiment mit reitender Artillerie von je 300 Mark dieser Pferdegeder 200 Mark und führt 100 Mark am Jahresschlusse an das andere Feld-Artillerie-Regiment der Brigade ab. Das Train-Bataillon behält die bei ihm eingehenden Pferdegeder der Art für seinen eigenen Pferdeverbesserungs-Fonds.

Der *Pferdeverbesserungs-Fonds*, welcher bei jedem Kavallerie- und Feld-Artillerie-Regiment, bei jedem Train-Bataillon und beim Militär-Reit-Institut gebildet ist, hat den Zweck, durch Selbstankauf einzelner Dienstpferde den Pferdebestand des Truppentheils zu verbessern. 2)

1) Die Rationen für diese Pferde werden von den Truppen mit der übri- gen Fourage gleichzeitig empfangen; die Einjährig-Freiwilligen zahlen hierfür aber die Normpreise, welche Gelder dem Naturalverpflegungs-Fonds als Rück- einnahmen zufließen.

2) Bei einzelnen Regimentern bestehen zu demselben Zwecke auch noch stiftungsmässige Privatfonds.

Ausser den Pferdgeldern der Einjährig-Freiwilligen fliessen in diesen Fonds auch noch die Verkaufserlöse solcher Remonten der beiden letzten Jahrgänge, welche zum Dienst nicht eingeschlagen sind oder sich Makel zugezogen haben und infolge dessen, auf ein Gutachten der Kommission für Offizier-Chargenpferde hin, mit Genehmigung des Brigade-Kommandeurs öffentlich versteigert worden sind. Solche Pferde dürfen bis zu einem Jahre manquirend geführt und für dieselben Rationsvergütungsgelder liquidirt werden, welche ebenfalls in den Pferdeverbesserungs-Fonds fliessen. Ueber diesen Fonds, welcher im übrigen wie ein Selbstbewirtschaftungs-Fonds behandelt wird, legt jeder Truppentheil eine Jahresrechnung und reicht dieselbe der Intendantur zur Vorrevision ein, von wo sie der Remonte-Abtheilung des Kriegsministeriums zugeht.

Welche Zahl von Remonten jeder Truppentheil, ausser dem besonders angemeldeten Bedarf an Offizier-Chargenpferden, alljährlich aus den Remonte-Depots zu empfangen hat, ist durch das Reglement über die Remontirung der Armee vom 2. November 1876 festgesetzt. Die Truppen melden nur noch an, welchen Bedarf sie innerhalb dieser Remontezahl an besonders geeigneten Pferden zu Flugelpferden, Standartenpferden, Pankenpferden etc. haben.

Unter Berücksichtigung dieser Einzelheiten und auf Grund des Bestandes an Remonten in den verschiedenen Depots, sowie der geographischen Lage derselben im Verhältniss zu den Garnison-orten der Truppen stellt die Abtheilung für das Remontewesen den jährlichen *Remontirungsplan* auf, von welchem ein Auszug jedem General-Kommando zugeht.

Omtrent de remonteering in Duitschland over het dienstjaar 1857 vindt men in de Staatsbegrooting voor het Departement van Oorlog het volgende aangeteekend:

A. PRUISSEN.

Die remontirung is nach der Friedens-Etatsstärke bei der Kavallerie zum 10 Theile, bei der Artillerie zum 9 Theile berechnet worden, bei der Kavallerie jedoch weniger 4 Pferde für das Regiment. Daraus ergiebt sich unter Hinzurechnung der Offizier-Chargenpferde ein Bedarf von 6460 Remonten. Zur Gewährung extraordinärer Aushülfen bei aussergewöhnlichen

Verlusten an Dienstpferden bei den Truppentheilen sind **126** Remonten, zur Deckung des Abgangs an Pferden in den Remontedepots, durch Tod und Ausrangirung ausserdem 5% = **330** Pferde veranschlagt. Die Gesamtbedarf berechnet sich hiernach auf **6916** Pferde. Der Durchschnittspreis für 1 Remontepferd im Alter von **3** bis **5** Jahren ist einschliesslich für Ankaufskosten auf **655** M. berechnet.

Wenn bei dem jährlichen Ankaufe von **3** jährigen Remonten die erforderliche Anzahl geeigneter Stangenpferde für die Artillerie nicht erreicht wird, so können innerhalb des Gesamtbedarfs von **6916** Pferde bis zu **100** solcher Pferde volljährig angekauft werden, welche — ohne Einstellung im die Remontedepots — sofort an die Truppen auszugeben sind.

Die beiden *Groszherzoglich Mecklenburgischen* Kontingente sind von den ihnen im Art. 10 der Konventionen vom Jahre 1872 vorbehaltenen Rechte der eigenen Remontirung Zurückgetreten und werden nunmehr durch Preussen remontirt.

Remontepferde, welche sich zur Abgabe an die Truppen nicht eignen, dürfen innerhalb der Grenzen des anschlagsmässig vorgesehenen Abgangs von 5% den Remontedepots behufs Einstellung in die Ackergespanne überlassen werden.

Wenn Remonten der beiden letzten Jahrgänge zum Dienst nicht einschlagen, sind die Truppen ermächtigt, solche meistbietend zu verkaufen und aus den Erlöse, unter Inhülfnahme der längstens auf ein Jahr zu ersparenden Rationsvergütung, Ersatzpferde anzukaufen. Der Nachweis darüber wird bei dem Pferde verbesserungsfonds des Truppentheils geführt.

B. WURTEMBERG.

Die Remontirung ist nach der Friedens-Etatsstärke an Dienstpferden bei der Kavallerie zum **10** Theil, bei der Artillerie zum **9** Theil berechnet worden, bei der Kavallerie jedoch weniger **4** Pferde für das Regiment. Daraus ergibt sich unter Hinzurechnung der Offizier-Chargenpferde ein Bedarf von **339** Remonten. Zur Gewährung extraordinärer Aushülfen bei aussergewöhnlichen Verlusten an Dienstpferden bei den Truppentheilen sind **20** Remonten veranschlagt. Der Gesamtbedarf berechnet sich hiernach auf **359** Pferde, welche **volljährig** eingestellt werden.

Der für ein Remontepferd berechnete Ankaufspreis beträgt **1028** Mark.

C. SAKSEN.

Die Remontirung ist nach der Friedens-Etatsstärke an Dienstpferden bei der Kavallerie zum **zehnten** Theile, bei der Artillerie zum **neunten** Theile berechnet worden, bei der Kavallerie jedoch weniger 4 Pferde für das Regiment.

Daraus ergibt sich unter Hinzurechnung der Offizier-Chargenpferde ein Bedarf von **511** Remonten, zur Gewährung extraordinärer Aushülfen bei aussergewöhnlichen Verlusten an Dienstpferden bei den Truppentheilen sind **10** Remonten, zur Deckung des Abgangs an Remonten durch Tod und Ausrangirung ausserdem 5%, gleich **25** Pferde, veranschlagt.

Der Gesamtbedarf berechnet sich hiernach auf **546** Pferde. Der Durchschnittsankaufspreis für 1 Remontepferd im Alter von **4** bis **6** Jahren is einschieszlich der Ankaufskosten auf **930** Mark berechnet.

4. OOSTENRIJK. 1)

AUFBRINGUNG UND ERGÄNZUNG DES DIENST- PFERDE- UND TRAGTHIERSTANDES.

Die Anbringung und Ergänzung der Dienstpferde und Tragthiere geschieht im Frieden dann bei der Mobilisirung nach verschiedenen Grundsätzen.

1. ABSCHNITT.

Im Frieden.

Im Frieden erfolgt die Anbringung der Dienstpferde für die Truppen und Anstalten grundsätzlich durch die *Remontirung*.

REMONTRUNG IM ALLGEMEINEN.

Unter Remontirung versteht man die Beschaffung von Dienstpferden:

1° durch den Ankauf von Seite der Aufgestellten *Remonten-Assent-Commissionen*.

2° durch *Handkauf* von Seite der Truppenkörper selbst.

LEITUNG DER REMONTRUNG.

Die oberste Leitung der Remontirung übt das Reichs-Kriegs-Ministerium aus: es trifft dasselbe alle Dispositionen bezüglich

1) Die Organisation der Kriegsmacht der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie von Anton Reich (1884).

der jeweiligen Ergänzung des für das Heer systemisirten Pferdestandes und lässt die Durchführung der Remontirung durch den Remontirungs-Inspector überwachen.

GATTUNG UND SCHLAG DER REMONTEN;
SONSTIGE ANFORDERUNGEN.

Die für das Heer zum Ankauf gelangenden Remonten werden nach *Gattung* und *Schlag* unterschieden.

Der *Gattung* nach unterscheidet man: 1 Reitpferde, 2 Zugpferde, 3 Tragthiere (Maulthiere, Maulesel und Tragpferde).

Dem *Schlage* nach werden die Zugpferde grundsätzlich unterschieden in solche *schweren* und *leichten* Schlages. Zugpferde leichten Schlages werden nur bei einer Kriegs-Ausrüstung im Nothfalle gekauft. Den Gebirgs-Batterien werden Reitpferde vom Gebirgsschlage zugewiesen.

Die Remonten müssen, um angekauft werden zu können, die hierzu erforderliche Qualification (*Eignung*) besitzen und diesbezüglich gewissen Anforderungen mit Rücksicht auf *Mass*, *Alter* und *Preis* entsprechen. Als *geringste Höhe* ist festgesetzt: für Reitpferde der Cavallerie- und Feld-Artillerie-Regimenter **158** (eventuell **155**) cm., für solche der Train-Regimenter **153** cm., für sämtliche Zugpferde **161** cm., für Tragpferde **148—153** cm. Bei den Maulthieren (Mauleseln) richtet sich das *Mass* nach den Zuchverhältnissen des betreffenden Landes.

Als *Minimal-Alter* wird für alle Remonten, ohne Unterschied der Kategorie, im Allgemeinen das vollstreckte **5 Jahr**, als *Maximal-Alter* das vollstreckte **7 Jahr** festgesetzt. Im Kriegsfall hat bei Reitpferden das vollstreckte **8 bis 9**, bei Zugpferden das vollstreckte **12 Jahr** als *Maximal-Alter* zu gelten.

Für alle gewöhnlichen Remonten ohne Unterschied der Gattung und des Schlages (mit Ausnahme der Tragthiere) ist zum Ankaufe ein und derselbe *Durchschnittspreis* vom Reichs-Kriegs-Ministerium festgesetzt.

Als Grundsatz gilt, dass nur vollkommen diensttaugliche und für die zuge dachte Bestimmung sogleich geeignete Pferde anzukaufen (zu assentiren) sind. Es darf jedoch kein Pferd wegen eines, den Gebrauch nicht hindernden, unwesentlichen Fehlers zurück gewiesen werden.

Der Ankauf von Remonten muss sich innerhalb bestimmter

Grenzen bewegen, welche durch die *Gebühr* gezogen sind; die *Gebühr* ist jährlich festgesetzt und mit 12^o/_o des Friedensstandes an Reitpferden, dann mit 10^o/_o dieses Standes an Zugpferden bemessen. Diese *Gebühr* bildet das *Remonten-Ergänzungs-Contingent*, welches grundsätzlich nicht überschritten werden darf.

AD. 1. ANKAUF DURCH REMONTEN-ASSENT-COMMISSIONEN.

Organisation der Remonten-Assent-Commissionen.

Die Remonten-Assent-Commissionen besorgen alle mit der Assentirung der Remonten verbundenen Geschäfte vom Ankaufe an bis zur Uebergabe an die betreffenden Truppen und Anstalten des Heeres.

Sie werden nach Massgabe des Bedarfes sowie mit Berücksichtigung der Pferdezuchts- und sonstigen Verhältnisse aufgestellt. Sie führen nebst der ihnen zukommenden Nummer auch die Bezeichnung des Standortes, in welchem sie aufgestellt sind und unterstehen den Militär-Territorial-Commanden.

Jede Remonten-Assent-Commission besteht aus einem höheren Stabs-Officier als Präses, einem Oberofficier für das Verrechnungsgeschäft und einem Militär-Thierarzt. Ausserdem werden jeder Remonten-Assent-Commission nach Erfordernis active Rittmeister der Cavallerie als Stellvertreter des Präses zugewiesen.

Es sind 3 Remonten-Assent-Commissionen systemisirt, und zwar je eine in *Budapest*, *Szegedin* und *Lemberg*.

Beschaffung im Allgemeinen.

Die Remonten-Assent-Commissionen können die nöthigen Remonten auf drei Arten beschaffen:

1. durch freie Concurrenz, welche Beschaffungsart als Regel gilt,
2. durch Lieferanten, insoweit der Bedarf durch die freie Concurrenz nicht gedeckt erscheint, und
3. durch directen Ankauf von den Pferdezüchtern, zum Zwecke der Erlangung edlerer Pferde.

Der Ankauf der Remonten wird eingeleitet durch Ankündigung in öffentlichen Blättern, an welchen Tagen und in welchen Orten die Assentirung einer grösseren Anzahl von Remonten in Aussicht genommen ist.

Den eigentlichen Act des Ankaufes vollzieht der Präses (in auswärtigen Stationen sein Stellvertreter) gemeinschaftlich mit dem Thierartze.

Vorgang beim Kaufe (Assentirung).

Die auf dem Assentplatze vorgeführten Remonten werden von dem Präses der Assent-Commission (eventuell von dessen Stellvertreter) und von dem Thierartze in Bezug auf ihre Eignung für den Heeresdienst strenge geprüft und die diensttauglichen sogleich nach Schlag und Gattung classificirt.

Nach nochmals erfolgter Musterung werden die als geeignet befundenen Remonten in das Assent-Protokoll eingetragen. Das Assent-Protokoll enthält: Die Assent-Nummer, die Farbe, das Geschlecht, die Abzeichen, das Alter und das Mass, die sonstige Qualification und die Bestimmung, sowie alle die Diensttauglichkeit nicht beeinträchtigenden Defecte, den Ankaufspreis, ferner den Namen des Verkäufers und dessen Wohnort.

Nach der Eintragung in das Assent-Protokoll werden die Remonten mit dem Brande ¹⁾ bezeichnet und übergehen alsdann in das Eigenthum des *Militär-Aerars*.

Nach Beendigung der Assentirung wird das Assent-Protokoll von den Commissions-Mitgliedern gefertigt und jedem einzelnen Verkäufer der entfallende Preis auf die Hand bezahlt.

Die Remonten-Assent-Commission nimmt die assentirten Remonten mittels der Assent-Liste in den Stand und transferirt dieselben gleich nach der Assentirung zu dem betreffenden Truppenkörpern.

Ad. 2. Handkauf seitens der Truppen.

Der Remonten-Handkauf wird den mit einem grösseren Pferdestande versehenen Truppenkörpern fallweise für ein Jahr vom Reichs-Kriegs-Ministerium zur gänzlichen oder theilweisen Deckung des Pferdebedarfes bewilligt.

Die Cavallerie- und Feld-Artillerie-Regimenter dürfen jedoch einzelne besonders geeignete Remonten ohne Bewilligung gegen

1) An der linken Seite des Halses mit der im Assent-Protokoll verzeichneten Assent-Nummer und an der linken Schulter mit der Nummer der Assent-Commission.

nachträgliche Anzeige an das Reichs-Kriegs-Ministerium ankaufen.

Der Remonten-Handeinkauf findet nach vorausgegangener entsprechender Verlautbarung durch eine zu diesem Zwecke aufgestellte Commission statt.

Diese *Remonten-Ankaufs-Commission* besteht aus einem Stabs-officier oder Rittmeister (Hauptmann) als Präses, einem Rittmeister (Hauptmann) oder Subalternofficier für das Verrechnungsgeschäft und einem militär-thierärztlichen Beamten (oder Kurschmiede) des zum Kaufe berechtigten Truppenkörpers.

In navolging van *Duitschland* is men er in *Oostenrijk-Hongarije* toe overgegaan Remonte-depots in te stellen. Hiertoe worden $2\frac{1}{2}$, 3 en 4jarige paarden aangekocht.

Er bestaan reeds drie Remonte-depôts, en wel te *Piber* in *Stiermarken*, te *Nagj Daäd* in *Hongarije* te *Belök* in *Siebenbürgen*, terwijl het in het voornemen der regeering ligt, binnen korten tijd nog meerdere dergelijke depots op te richten, omdat de aanvankelijk verkregen resultaten zoo bijzonder gunstig zijn. Aan het hoofd der Remonte-depots staan actieve officieren, die een »Verwalter» onder zich hebben. Het verdere beheer ende verzorging der paarden geschiedt over het algemeen als in de *Duitsche* Remonte-depots.

5. ITALIE. ¹⁾

Au point de vue spécial de la remonte, c'est l'Allemagne qu'ils ont pris pour modèle.

L'institution des dépôts de remonte prussienne ayant, donné des résultats probants pour l'excellence du système, le gouvernement Italien a adopté les principes qui avaient servi de base à cette fondation.

Ainsi, par décret royal du 11 Novembre 1870, deux dépôts d'élevage furent fondés, l'un à *Grosseto*, l'autre à *Persano*.

Le but proposé, c'est, comme en Prusse, au commencement du siècle.

1^o. De pouvoir remonter l'armée en bons chevaux indigènes, au fur et à mesure de ses besoins, sans être obligé de recourir au marchés étrangers où les prix sont sujets à des variations considérables.

2^o. D'encourager la production et l'élevage de la race chevaline, en facilitant aux éleveurs le moyen de se défaire de leurs jeunes produits en temps utile, c'est-à-dire à l'âge où l'animal doit commencer à gagner sa nourriture. De 3 à 5 ans, à cet âge où le jeune cheval a précisément besoin de repos et d'une alimentation substantielle, afin de prendre tout son développement, on le soumet à un dur travail, et le plus souvent, en échange d'une nourriture insuffisante, il reste déformé, amaigri, taré, chétif, usé avant l'âge; aussi, sur 40 chevaux présentés aux commissions d'achat, à grand' peine en trouvait-on 3, en moyenne, aptes à rendre des services.

Les deux dépôts de Grosseto et de Persano ont été organisés sur des domaines de l'État, voisins des pays les plus riches en chevaux.

Diverses lois ont fixé à 6 le nombre de ces dépôts. Ils sont

¹⁾ Zie hierover o. a. Revue militaire de l'Étranger, 1885, n^o. 630 en 632.

organisés à *Bullei, Palmanova, Scordia, Porto-Vecchio, Grosseto et de Persano*. Dépendant directement du ministère de la guerre, les dépôts de remonte sont placés sous la surveillance de deux inspecteurs.

Le personnel des dépôts comprend deux catégories distinctes, la *direction et l'exploitation*.

A la première appartient dans chaque dépôt :

Un directeur, officier de cavalerie, dont le grade varie de celui de capitaine à celui de lieutenant-colonel.

Un sous-directeur, lieutenant-colonel ou capitaine.

Deux vétérinaires militaires.

Un officier comptable et deux secrétaires permanents.

La seconde catégorie comprend un certain nombre d'employés civils : gérant et sous-gérant d'exploitation, chefs palefreniers maréchaux, gardes-champêtres, palefreniers, bouviers, laboureurs, gardiens de buffles, tout engagés au mois.

L'inspection exerce sa surveillance sur toutes les branches du service des dépôts d'élevage et passe les revues périodiques ou extra-ordinaires ordonnées par le ministre.

Aussitôt après les achats, les jeunes chevaux sont examinés par l'inspecteur qui rend compte au ministre de ses observations. Il cède de même à la désignation des animaux suivant l'arme et le genre de service, et à leur répartition dans les corps au sortir des dépôts.

Un règlement, en date du 10 avril 1881, a édicté les principes généraux adoptés pour l'élevage. Trois modes différents peuvent être employés concurremment : l'élevage en liberté à l'état sauvage ; l'élevage en demi-liberté ; l'élevage à l'écurie.

Pour le premier mode, il est admis qu'il faut compter 150 ares de pâturages par poulain. Les prairies sont divisées, par des barrières ou des haies vives, en enceintes pouvant contenir chacune de 30 à 40 poulains, réunis autant que possible par sexe et par âge. Les jeunes chevaux restent à l'herbe toute l'année ; cependant on peut, s'il est nécessaire, leur donner du foin sec pendant l'hiver.

L'élevage en demi-liberté consiste à laisser les jeunes chevaux alternativement au pré ou à l'écurie, suivant la saison et l'organisation du dépôt. Ainsi, à défaut de bois ou d'autres couverts, on rentre les animaux à l'écurie pendant la grande chaleur, mais en ayant soin de les lâcher au pâturage durant la nuit.

Le troisième mode nécessite l'installation d'écuries où les chevaux sont laissés en liberté par groupes de 15 à 30; attendant à l'écurie se trouve un parcours clos avec abreuvoirs.

Au sortir des dépôts d'élevages, les jeunes chevaux doivent être apprivoisés, débourrés et en état de passer à la seconde période du dressage.

Le règlement italien soumet l'éducation du jeune cheval à trois phases distinctes.

La première a pour but de développer les forces du cheval en l'habituant à se laisser penser, soigner, ferrer, seller et monter, puis à marcher sous le cavalier avec calme et franchise.

La deuxième comprend le travail de manège, destiné à assouplir le cheval et à le rendre obéissant aux aides. La troisième est réservée au travail en armes. Le premier dressage est donné dans les dépôts et confié à des cadres détachés du régiment de cavalerie.

Les poulains sont achetés de 2 à 4 ans et conservés deux ans dans les dépôts avant d'être envoyés dans les régiments.

Ils arrivent dans les dépôts au printemps, et les adultes pour les corps partent à la même époque.

L'inspecteur désigne tous les ans, ou mois d'octobre, les animaux qu'il juge en état d'être versés dans les régiments et fait connaître au ministre les ressources dont il dispose. Le ministre répartit le contingent entre les divers corps et prescrit l'envoi dans chaque régiment intéressé, un homme par trois chevaux à recevoir. Ces petits détachements, sous la conduite d'un caporal ou d'un sous-officier se rendent à celui des dépôts qui leur est indiqué et doit fournir des chevaux au corps. Ils y forment une agglomération qui prend le nom d'escadron temporaire, est commandée et administrée par un lieutenant de cavalerie détaché à cet effet, et passe à la disposition d'état-major du dépôt jusqu'au retour au régiment qui a lieu au printemps.

Ainsi du mois de novembre au mois de mars, le commandant de l'escadron temporaire emploie ses cavaliers à réduire progressivement les chevaux de l'état sauvage à l'état domestique.

Au point de vue des races on trouve à Grosseto des toscans, des romains sauvages, des toscans de Pise, fils d'anglais et soumis, à titre d'essai, à l'élevage mixte demi régulier, enfin des saides.

D'ailleurs, il n'est pas douteux que la situation générale de la remonte italienne n'ait fait de grands progrès dans ces dernières années. Les chiffres que suivent en font foi.

Voici les derniers renseignements statistiques qui aient été publiés en Italie au sujet de la situation des chevaux de l'armée, cavalerie, artillerie et génie :

	Chevaux indigènes.	Chevaux de races étrangères.	Total.
Effectif des chevaux au 1 ^{er} Janvier 1883	13288	11633	24921
Remonte de l'armée	2468	3092	5560
Totaux	15756	14725	30481
Pertes éprouvées pendant l'année	2038	1406	3444

Décomposition de l'effectif des chevaux de l'armée italienne et pertes subies pendant l'année 1883.

	Effectif moyen.	Chevaux abattus.	Chevaux morts.	Passés à l'école vétérinaire.	Vendu pour réforme et réduction d'effectif.	Totales pertes.
Cavalerie	19647	166	216	31	1761	2174
Artillerie et le génie	9196	221	197	27	825	1270
	28843	387	413	58	2586	3444
80 régiments d'infanterie	239	2	1	"	38	41
12 " de bersagliere	38	"	"	"	4	4
6 " alpins	78	3	1	"	7	11
3 bataillons d'instruction	3	"	"	"	"	"
L'école normale d'infanterie	1	"	"	"	"	"
85 districts militaires	83	"	3	"	7	10
Grosseto	2484	1	119	"	24	144
Dépôts d'élevage } Persano	1108	22	70	"	7	99
Palmanova	540	"	22	"	3	25
Scordia	153	"	4	"	"	4
Porto Vecchio	115	"	3	"	"	3
Total	14842	28	223	"	90	341
Total général	33685	415	636	58	2676	3785

Le personnel de la remonte ne constitue pas, en Italie, un corps particulier. Quand le ministre de la guerre l'ordonne, des commissions d'achat composées de deux officiers (un officier supérieur et un capitaine), d'un vétérinaire militaire ¹⁾ et d'un sous-officier, explorent des zones déterminées, procèdent à des achats dans des limites de nombres et de prix fixées et opèrent dans les conditions de simplicité et d'économie qui sont dignes d'être signalées.

Des affiches informent les populations des dates arrêtées pour les tournées de chaque commission et de tous les détails intéressant les éleveurs. Les maires des communes comprises dans la zone explorée sont munis de toutes les instructions, qui peuvent les mettre en mesure de faciliter la mission des officiers en tournée d'achat.

La comptabilité des opérations de la commission de remonte est assurée par un des corps stationnés dans la zone à explorer; le paiement des chevaux achetés est fait, séance tenante, en présence de tous les membres de la commission et du maire, et les animaux acquis par l'État sont envoyés directement aux corps destinataires ou aux dépôts d'élevage.

La durée moyenne d'un cheval de troupe est fixée à **10** ans; le nombre des animaux achetés chaque année en Italie, s'élève à environ **2500**.

La taille des chevaux est fixée ainsi qu'il suit :

Pour les dix premiers régiments de cavalerie (lanciers) de **1.52^m**. à **1.60^m**.; pour les douze derniers (chevaux-légers) de **1.46^m**. à **1.54^m**;

Pour l'artillerie (minimum) **1.50^m**.

Jusqu'à présent, malgré la création des dépôts d'élevage et l'augmentation progressive du nombre de ces établissements qui ont été portés à six en 1882, l'Italie n'a pu se soustraire à l'obligation d'acheter des chevaux à l'étranger. Ces achats s'élèvent à environ **3000** chevaux, et représentent plus de la moitié du contingent annuel.

Les chevaux achetés à l'étranger sont en grande majorité des hongrois; ces animaux sont, en général, rassemblés à Udine et de là répartis dans les corps, directement, sans passer par les dépôts d'élevage.

1) Le vétérinaire a voix délibérative.

Quelques chevaux allemands, provenant principalement du Hanovre et du Mecklembourg, entrent par la frontière du nord.

Enfin, des chevaux français, quelques-uns de Farbes, mais de préférence des anglo-normands, arrivent par mer à Gênes.

Les plus grands achats faits en France ont eu lieu en 1877 et 1878. Ces achats paraissent à peu près supprimés aujourd'hui, et c'est à peine s'il reste par escadron 5 à 6 chevaux de race française.

Les normands sont appréciés surtout comme chevaux de fourgon.

Les achats de chevaux ont lieu en principe d'après trois systèmes différents :

1°. Au moyen de contrats avec des fournisseurs. Le règlement sur la comptabilité générale permet de stipuler de ces contrats sans avoir recours à l'adjudication ;

2°. Au moyen d'acquisitions faites *all'economia* (à l'économie) par des commissions spéciales ;

3°. Par les dépôts d'élevage.

En résumé les commissions achètent :

1°. Des poulains de **2 ans $\frac{1}{2}$ à 3 ans $\frac{1}{2}$** pour les dépôts d'élevage.

Dans ce cas, le président de la commission est le commandant du dépôt intéressé et la commission ne sort pas de la zone d'opérations affectée au dépôt.

2°. Des chevaux de **5 à 8 ans** pour les corps ; la commission opérant *all'economia* dans une zone assignée par le ministre de la guerre.

Les commissions des dépôts fonctionnent tous les ans au mois de mars. Les commissions spéciales ne sont organisées que lorsque le ministre en donne l'ordre.

Les chevaux sont présentés et estimés un à un, le paiement a lieu au comptant, en présence de tous les membres de la commission et du maire, ou de son délégué, qui appose également sa signature sur les actes d'achat.

Cet acte comprend : un numéro d'ordre ;

La date de l'achat ;

Les noms, prénoms, profession, domicile du vendeur ;

Le signalement composé de l'animal ;

Le numéro de remonte imprimé, séance tenante, avec un fer rouge sur le sabot antérieur hors montoir ;

Le corps destinataire ;

Le prix de vente ;

Les clauses de garantie acceptées par le vendeur ;

La quittance.

Un compte rendu général des opérations est adressé au ministre de la guerre par la commission et par le conseil d'administration compétent.

Les commissions envoyées à l'étranger opèrent directement, en vertu d'instructions spéciales.

Les jeunes chevaux sont ensuite versés dans les escadrons, mais placés à part, soignés séparément et montés isolément par les meilleurs cavaliers sous la direction du sous-officier instructeur d'équitation, jusqu'à ce qu'ils soient aptes à travailler en troupe.

L'aspect général des chevaux de troupe de la cavalerie italienne est peu favorable, à première vue. Des animaux de tout pied et de tout modèle donnent comme impression d'ensemble une regrettable disparate.

Les chevaux sont en général petits, avec la tête lourde, l'encolure mal sortie ; leurs allures paraissent relevées et raccourcies ; le trot est doux et rend presque impossible l'enlever de l'assiette.

Les animaux race étrangère, encore nombreux dans les rangs de la cavalerie italienne, sont loin de lui fournir ses meilleurs éléments. Les hongrois notamment, qui formaient jadis le fonds de sa remonte, sont en général étroits de poitrine, haut perchés et peu résistants, c'est donc, en résumé, sur le cheval des races indigènes que se porte tout l'espoir de la cavalerie italienne. Or, la remonte nationale, malgré l'apparence médiocre de la plupart des sujets est en réalité très supérieure à ce qu'elle était autrefois et, dès maintenant, elle est meilleure que l'on ne serait tenté de le croire après un examen superficiel. Enfin, l'Italie possède les germes dont le développement peut lui assurer une cavalerie capable de tout ce qu'on est en droit d'attendre de cette arme.

6. N E D E R L A N D.

Zooals hiervoren reeds is medegedeeld, worden de paarden voor het Nederlandsche leger thans op de volgende wijzen verkregen:

Bereden-Artillerie	}	Veld-	}	door aanbesteding.
				door aankoop in het binnenland.
		Rijdende-	}	door aanbesteding.
				door aankoop in Ierland.
Cavalerie	}			door aankoop in Ierland.
				door aankoop in het binnenland.

VOORWAARDEN VAN LEVERING VAN REMONTE-PAARDEN VOOR HET WAPEN DER ARTILLERIE, BIJ AANBESTEDING.

Art. 1. De levering der paarden moet geschieden ter plaatse, waar de hoofdadministratie van het korps is of later bij garnizoensverandering zal zijn gevestigd, over het tijdvak van 1 Maart tot en met 30 September 18...

De aannemer is evenwel gehouden niet het uiterste tijdstip van levering af te wachten, doch achtereenvolgend de paarden, waarover hij kan beschikken, ter keuring aan te bieden.

Hij is verplicht bij tijds, en minstens twee dagen vóór dat paarden ter keuring zullen worden aangeboden, aan het lid der keuringscommissie, hem later op te geven, kennis te geven van het tijdstip van aankomst en van het getal der aan te bieden paarden.

Art. 2. De te leveren paarden *moeten* op het tijdstip der

levering den leeftijd van vijf jaren bereikt en dien van zes jaren niet hebben overschreden.

Art. 3. De maat der te leveren paarden moet zijn van 1,55 tot 1,58 Meter, gemeten onder eene galg, van den onderkant van het ijzer van den voorhoef tot op het midden van de schoft zullende het hoofd bij het meten niet naar beneden mogen gebracht worden en het ijzer slechts voor 1 cM. in de hoogte mogen mederekenen, welk ook het beslag zij.

Alleen bij buitengewonen lichaamsbouw en dengdelijkheid kan de voormelde maat met 2 à 3 cM. verminderd worden.

Art. 4. De paarden moeten van een goed geëvenredigden lichaamsbouw en volkomen geschikt zijn voor den dienst, waartoe zij bestemd worden. Zij moeten vooral een goeden adem hebben en aan de oogen mogen zich geen gebreken voordoen, die het gezichtsvermogen kunnen schaden. Het voor den rijdienst bestemde paard moet inzonderheid eene goed gevormde schoft hebben en mag niet overbouwd zijn. De rug der paarden moet kort, de lenden moeten krachtig en goed ontwikkeld, het kruis krachtig en niet afhankelijk of heupig zijn. Het schouderblad en het darmbeen moeten eene schuine ligging hebben en lang zijn, de borstkas moet ruim, het hoofd en de hals goed gevormd zijn.

Paarden met ramshoofden, met holle of kalfsknieën, bokbeeningen en toontreders mogen niet worden aangenomen, evenmin die welke wijd in de spronggewrichten en nauw van onderen staan, zoogenaamd billardeeren, te recht staan in het spronggewricht, in de kooten geleden hebben, of slechts eenigszins met platte voeten behept zijn.

De stelling der beenen moet vierkant en zeker zijn, de beenen krachtig ontwikkeld en vrij van beengebreen, die de bruikbaarheid kunnen benadeelen.

De hoeven moeten goed en normaal gevormd zijn zonder eenig hoefgebrek.

De paarden moeten ruime en regelmatige gangen hebben.

Paarden met zoogenaamde schoonheidsgebreken (zijnde die welke de bruikbaarheid niet kunnen benadeelen) indien zij overigens de gestelde vereischen bezitten, en deze gebreken niet in te sterke mate bestaan, kunnen worden aangenomen.

Verder moeten de paarden zijn ruinen of merriën, bruinen, vossen, zwarten, valen of stekelharigen. Bonten, schimmels, wit-

ten of isabellen worden niet aangenomen, evenmin klophengsten.
Zij moeten bij de levering van een halster met touw voorzien zijn.

Art. 5. De paarden worden gekeurd door eene commissie van drie, door den Minister van Oorlog, op voorstel van de korpscommandanten, te benoemen officieren, waaronder een paardenarts.

De daarbij goedgekeurde paarden worden daags na de keuring door de commissie herkeurd en aan den korpscommandant voorgesteld, die alsdan het recht heeft die paarden nog af te keuren.

De afgekeurden blijven ter beschikking van den aannemer.

Paarden, die, ten gevolge van het vervoer, op den dag der keuring ongesteld zijn of eenige uitwendige accidenten, zoo als kneuzing, verwondingen, geringe kreupelheid mochten bekomen hebben, en overigens aan de gestelde vereischten voldoen, worden voorwaardelijk goedgekeurd.

De goedgekeurde paarden worden, in een of meer stallen, van Rijkswege te verstrekken, vereenigd, ten einde daarin, overeenkomstig de bepalingen vervat in art. 6 van deze overeenkomst, de vastgestelde proefdagen te verblijven. Na verloop van die proefdagen worden de paarden, opnieuw, naar de bij de eerste keuring daarvan opgemaakte signalementslijsten, door de commissie onderzocht, en, zoo daaraan geene koopvernietigende gebreken bevonden worden, bepaaldelijk goedgekeurd.

Art. 6. De aannemer is, gedurende de eerste acht dagen na dien der eerste keuring, aansprakelijk voor alle ziekten of innerlijke gebreken, welke zich aan de paarden openbaren, als: *kwade droes, huidworm, slepende longaandoening, dampigheid, piepende dampigheid (cornage, pfeifferdampf), stille kolder, steegsheid, kribbenbijten, zoogenaamd weven, windzuigen, maanblindheid, boosaardigheid*. De paarden, aan welke deze gebreken worden ontdekt, worden afgekeurd.

Voor de volgens de 4^{de} zinsnede van het vorige artikel voorwaardelijk goedgekeurde paarden worden veertien proefdagen gesteld. Zijn de ongesteldheden en accidenten, om welke deze paarden voorwaardelijk worden goedgekeurd, na het eindigen der proefdagen hersteld, dan worden zij definitief goedgekeurd; zoo niet, dan worden zij afgekeurd.

Komt gedurende den proeftijd een paard, door welke oorzaak ook, te sterven, dan is de schade daardoor veroorzaakt voor rekening van den aannemer.

Art. 7. De paarden worden van het tijdstip hunner aankomst in de plaats voor de aflevering bestemd, in de stallen, van Rijkswege verstrekt, geplaatst, gevoed en verzorgd, op de wijze bij het korps in gebruik.

Het staat den aannemer vrij, zoo bij dag als bij nacht, één of meer knechts tot toezicht in de stallen te plaatsen.

Voor ieder afgekeurd en voor ieder tijdens den proeftijd gestorven paard, is de aannemer gehouden de genoten rations fourrages te betalen, tegen den prijs waarvoor die aan de korpsen worden geleverd.

Art. 8. Na de definitieve goedkeuring van iedere geleverde hoeveelheid, en dus nadat de paarden eigendom van het Rijk zijn geworden, wordt daarvoor, door de commissie in art. 5 bedoeld, onverwijld een bewijs van ontvangst op zegel aan den aannemer uitgereikt.

Art. 9. Voor elk paard dat, na het verstrijken der proefdagen van de paarden, die bij afloop van den in art. 1 bedoelden termijn nog op proef staan, minder dan de te leveren hoeveelheid definitief is goedgekeurd, is de aannemer — zonder gerechtelijke inverzuimstelling — eene boete verschuldigd van *vijftien gulden*.

Art. 10. Onverminderd het bepaalde bij het voorgaande artikel, kan de Minister van Oorlog het ontbrekende getal paarden dadelijk en zonder gerechtelijke inverzuimstelling voor rekening van den aannemer doen aankopen. Alle daarop vallende kosten, zoowel die het gevolg zijn van de hoogere prijzen dan die volgens deze overeenkomst, als van andere redenen, komen voor rekening van den aannemer. Heeft de aankoop plaats gehad tegen minderen prijs dan die bij dit contract bedongen, dan kan de aannemer daaruit geen voordeel erlangen.

Art. 11. Is op den 1sten Juli van het volgende jaar het ontbrekende aantal paarden niet door den aannemer geleverd, noch voor diens rekening aangekocht, dan wordt hij niet meer tot de levering daarvan toegelaten, en zal de bedoelde aankoop ook niet meer geschieden.

Art. 12. De Minister van Oorlog is bevoegd de volgens art. 9 verschuldigde boeten, mitsgaders de kosten, welke uit den aankoop van paarden voor rekening van den aannemer voortvloeien,

op de eerste in te dienen declaratie te korten of op den aannemer te verhalen. Geene reclame hiertegen van de zijde van den aannemer wordt in aanmerking genomen.

Art. 13. Van het bedrag van het aankomende geld wordt tien ten honderd gekort, om daarop, voor zooveel noodig, de kosten en boeten, bij het vorig artikel bedoeld, te verhalen.

Nadat de levering is volbracht, of wel de aannemer, volgens het bepaalde bij art. 11 niet meer tot de levering der ontbrekende paarden wordt toegelaten, wordt het afgehouden geld met hem verrekend, waartoe hij gehouden is eene declaratie van het hem bij slot van rekening aankomende aan het Departement van Oorlog in te dienen.

Art. 14. Tot het bekomen van betaling voor het hem aankomende is de aannemer gehouden aan het Departement van Oorlog in te dienen eene declaratie in tweevoud (waarvan eene expeditie op zegel), vergezeld van de bewijzen van ontvangst en goedkeuring der geleverde paarden. De betaling geschiedt in den regel binnen *veertien dagen* nadat die stukken bij gemeld Departement ingekomen en in orde bevonden zijn, en wel bij order tot betaling, af te geven op het kantoor van den Arrondissements-Betaalmeester, waar zulks door den aannemer wordt verlangd en door hem aan den Minister van Oorlog wordt opgegeven.

VOORWAARDEN WAAROP DE IERSCHE PAARDEN VOOR HET WAPEN DER
CAVALERIE WORDEN GELEVERD.

1°. De keuring geschiedt door eene commissie van officieren ter plaatse in Ierland, waar de aannemer dit verlangt.

2°. In den regel geschiedt de levering van 300—400 paarden in drie à vier partijen.

3°. De aflevering der paarden heeft plaats te *Rotterdam*. Het transport geschiedt voor rekening en risico van den leverancier.

4°. De paarden moeten op het tijdstip der levering den vol-
len leeftijd van **vier** jaren hebben bereikt en dien van **zes** jaren niet hebben overschreden.

Le troisième mode nécessite l'installation d'écuries où les chevaux sont laissés en liberté par groupes de 15 à 30; attendant à l'écurie se trouve un parcours clos avec abreuvoirs.

Au sortir des dépôts d'élevages, les jeunes chevaux doivent être apprivoisés, débourrés et en état de passer à la seconde période du dressage.

Le règlement italien soumet l'éducation du jeune cheval à trois phases distinctes.

La première a pour but de développer les forces du cheval en l'habituant à se laisser penser, soigner, ferrer, seller et monter, puis à marcher sous le cavalier avec calme et franchise.

La deuxième comprend le travail de manège, destiné à assouplir le cheval et à le rendre obéissant aux aides. La troisième est réservée au travail en armes. Le premier dressage est donné dans les dépôts et confié à des cadres détachés du régiment de cavalerie.

Les poulains sont achetés de 2 à 4 ans et conservés deux ans dans les dépôts avant d'être envoyés dans les régiments.

Ils arrivent dans les dépôts au printemps, et les adultes pour les corps partent à la même époque.

L'inspecteur désigne tous les ans, ou mois d'octobre, les animaux qu'il juge en état d'être versés dans les régiments et fait connaître au ministre les ressources dont il dispose. Le ministre répartit le contingent entre les divers corps et prescrit l'envoi dans chaque régiment intéressé, un homme par trois chevaux à recevoir. Ces petits détachements, sous la conduite d'un caporal ou d'un sous-officier se rendent à celui des dépôts qui leur est indiqué et doit fournir des chevaux au corps. Ils y forment une agglomération qui prend le nom d'escadron temporaire, est commandée et administrée par un lieutenant de cavalerie détaché à cet effet, et passe à la disposition d'état-major du dépôt jusqu'au retour au régiment qui a lieu au printemps.

Ainsi du mois de novembre au mois de mars, le commandant de l'escadron temporaire emploie ses cavaliers à réduire progressivement les chevaux de l'état sauvage à l'état domestique.

Au point de vue des races on trouve à Grosseto des toscans, des romains sauvages, des toscans de Pise, fils d'anglais et soumis, à titre d'essai, à l'élevage mixte demi régulier, enfin des saides.

D'ailleurs, il n'est pas douteux que la situation générale de la remonte italienne n'ait fait de grands progrès dans ces dernières années. Les chiffres que suivent en font foi.

Voici les derniers renseignements statistiques qui aient été publiés en Italie au sujet de la situation des chevaux de l'armée, cavalerie, artillerie et génie :

	Chevaux indigènes.	Chevaux de races étrangères.	Total.
Effectif des chevaux au 1 ^{er} Janvier 1883	13288	11633	24921
Remonte de l'armée	2468	3092	5560
Totaux	15756	14725	30481
Pertes éprouvées pendant l'année	2038	1406	3444

Décomposition de l'effectif des chevaux de l'armée italienne et pertes subies pendant l'année 1883.

	Effectif moyen.	Chevaux abattus.	Chevaux morts.	Passés à l'école vétérinaire.	Vendu pour réforme et réduction d'effectif.	Totales pertes.
Cavalerie	19647	166	216	31	1761	2174
Artillerie et le génie	9196	221	197	27	825	1270
	28843	387	413	58	2586	3444
80 régiments d'infanterie.	239	2	1	"	38	41
12 " de bersagliers	38	"	"	"	4	4
6 " alpins	78	3	1	"	7	11
3 bataillons d'instruction.	3	"	"	"	"	"
L'école normale d'infanterie.	1	"	"	"	"	"
85 districts militaires	83	"	3	"	7	10
Grosseto	2484	1	119	"	24	144
Dépôts d'élevage. } Persano	1108	22	70	"	7	99
Palmanova	540	"	22	"	3	25
Scordia	153	"	4	"	"	4
Porto Vecchio	115	"	3	"	"	3
Total	14842	28	223	"	90	341
Total général	33685	415	636	58	2676	3785

Le personnel de la remonte ne constitue pas, en Italie, un corps particulier. Quand le ministre de la guerre l'ordonne, des commissions d'achat composées de deux officiers (un officier supérieur et un capitaine), d'un vétérinaire militaire ¹⁾ et d'un sous-officier, explorent des zones déterminées, procèdent à des achats dans des limites de nombres et de prix fixées et opèrent dans les conditions de simplicité et d'économie qui sont dignes d'être signalées.

Des affiches informent les populations des dates arrêtées pour les tournées de chaque commission et de tous les détails intéressant les éleveurs. Les maires des communes comprises dans la zone explorée sont munis de toutes les instructions, qui peuvent les mettre en mesure de faciliter la mission des officiers en tournée d'achat.

La comptabilité des opérations de la commission de remonte est assurée par un des corps stationnés dans la zone à explorer; le paiement des chevaux achetés est fait, séance tenante, en présence de tous les membres de la commission et du maire, et les animaux acquis par l'État sont envoyés directement aux corps destinataires ou aux dépôts d'élevage.

La durée moyenne d'un cheval de troupe est fixée à **10** ans; le nombre des animaux achetés chaque année en Italie, s'élève à environ **2500**.

La taille des chevaux est fixée ainsi qu'il suit :

Pour les dix premiers régiments de cavalerie (lanciers) de **1.52^m**. à **1.60^m**.; pour les douze derniers (chevaux-légers) de **1.46^m**. à **1.54^m**;

Pour l'artillerie (minimum) **1.50^m**.

Jusqu'à présent, malgré la création des dépôts d'élevage et l'augmentation progressive du nombre de ces établissements qui ont été portés à six en 1882, l'Italie n'a pu se soustraire à l'obligation d'acheter des chevaux à l'étranger. Ces achats s'élèvent à environ **3000** chevaux, et représentent plus de la moitié du contingent annuel.

Les chevaux achetés à l'étranger sont en grande majorité des hongrois; ces animaux sont, en général, rassemblés à Udine et de là répartis dans les corps, directement, sans passer par les dépôts d'élevage.

1) Le vétérinaire a voix délibérative.

Quelques chevaux allemands, provenant principalement du Hanovre et du Mecklembourg, entrent par la frontière du nord.

Enfin, des chevaux français, quelques-uns de Farbes, mais de préférence des anglo-normands, arrivent par mer à Gênes.

Les plus grands achats faits en France ont eu lieu en 1877 et 1878. Ces achats paraissent à peu près supprimés aujourd'hui, et c'est à peine s'il reste par escadron 5 à 6 chevaux de race française.

Les normands sont appréciés surtout comme chevaux de fourgon.

Les achats de chevaux ont lieu en principe d'après trois systèmes différents :

1°. Au moyen de contrats avec des fournisseurs. Le règlement sur la comptabilité générale permet de stipuler de ces contrats sans avoir recours à l'adjudication ;

2°. Au moyen d'acquisitions faites *all'economia* (à l'économie) par des commissions spéciales ;

3°. Par les dépôts d'élevage.

En résumé les commissions achètent :

1°. Des poulains de **2 ans $\frac{1}{2}$ à 3 ans $\frac{1}{2}$** pour les dépôts d'élevage.

Dans ce cas, le président de la commission est le commandant du dépôt intéressé et la commission ne sort pas de la zone d'opérations affectée au dépôt.

2°. Des chevaux de **5 à 8 ans** pour les corps ; la commission opérant *all'economia* dans une zone assignée par le ministre de la guerre.

Les commissions des dépôts fonctionnent tous les ans au mois de mars. Les commissions spéciales ne sont organisées que lorsque le ministre en donne l'ordre.

Les chevaux sont présentés et estimés un à un, le paiement a lieu au comptant, en présence de tous les membres de la commission et du maire, ou de son délégué, qui appose également sa signature sur les actes d'achat.

Cet acte comprend : un numéro d'ordre ;

La date de l'achat ;

Les noms, prénoms, profession, domicile du vendeur ;

Le signalement composé de l'animal ;

Le numéro de remonte imprimé, séance tenante, avec un fer rouge sur le sabot antérieur hors montoir ;

Le corps destinataire ;

X.

BEPALINGEN OMTRENT HET OP REFORM STELLEN VAN RIJKSPAARDEN IN NEDERLAND.

Paarden, die ongeschikt zijn voor den dienst en niet lijdende zijn aan besmettelijke ziekten of gebreken waardoor zij afge- maakt moeten worden, worden aan den Minister van Oorlog ter verkoop voorgedragen.

De voordrachten tot verkoop van paarden moeten worden opgemaakt en geteekend: door den eerstaanwezenden paarden- arts ter plaatse, in vereeniging, *cavalerie*: bij de veldeskadrons met den eskadrons-commandant, — bij de depots met den rit- meester-instructeur; — *artillerie*: met den batterij- of compagnies- commandant. Zij worden vervolgens, na door den betrokken hoofd-officier en regiments-commandant van een visum te zijn voorzien, tot gelijk einde aan den inspecteur van den genees- kundigen dienst en daarna aan dien van het betrokken wapen gezonden. ¹⁾

Bij verkoop van paarden moet ten minste acht dagen te voren, door den commandant van het korps aan den burgemeester der gemeente waar de verkoop zal plaats hebben, kennis worden gegeven van den dag, het uur en de plaats der verkooping, terwijl wijders aan dien burgemeester, hoogstens tweemaal 24

¹⁾ Instructie ter regelmatige waarneming van den vétérinaires dienst bij het leger. (1883).

uren vóór den verkoop, door den hoogst in rang aanwezigen paardenarts ter plaatse waar de verkoop geschiedt, eene door hem onderteekende schriftelijke verklaring moet worden verstrekt, houdende: »dat het paard door hem is onderzocht en bevonden aan geen besmettelijke ziekte te lijden, en dat hij geen reden heeft om te vermoeden, dat het in aanraking of in dezelfde verblijfplaats is geweest met een paard, lijdende aan besmettelijke ziekte.»

Is er geen paardenarts aanwezig, dan moet die verklaring worden afgegeven door den district-vecarts. ¹⁾

Bij elken verkoop van paarden, moet de eerstaanwezende paardenarts van het korps of onderdeel tegenwoordig zijn; ieder paard wordt vóór den verkoop op nieuw onderzocht, ten einde te beoordeelen of sedert de aanvraag tot verkoop wellicht gebreken van aanstekelijken aard zich bij het paard hebben opgedaan. Ten aanzien van paarden, waarbij zulks het geval is, wordt naar gelang der omstandigheden gehandeld naar de voor die omstandigheden geldende voorschriften; — van het verichte wordt door den commandeerenden officier en den eerstaanwezenden paardenarts een proces-verbaal opgemaakt, dat, behalve het stamboek-nummer, den naam, het signalement, den ouderdom en het geslacht der paarden, tevens duidelijk de redenen moet behelzen, waarom zij niet in den verkoop zijn begrepen.

Dit proces-verbaal wordt bij de bescheiden nopens den verkoop van de overige paarden gevoegd.

Aan de koopers van ieder paard in het bijzonder, moet worden afgegeven het certificaat, bedoeld bij art. 297 van het provisioneel reglement van administratie bij de landmacht, inhoudende dat het paard, gemerkt en genummerd, zoodanig als daarbij, benevens het signalement van het paard, zal zijn omschreven, in het openbaar is verkocht. ²⁾

1) Wet van 2 Juni 1875, Staatsblad N^o 94, R. M. I., 409.

2) M. B. 25 Juni 1875, N^o 44 P. R. M. I. 409.

XI.

HET VOÛR DEN VERKOOP DOEN DEKKEN VAN REFORMPAARDEN.

Herhaalde malen is van de zijde der Volksvertegenwoordiging aan den Minister van Oorlog het denkbeeld in overweging gegeven, om in de garnizoenen der bereden korpsen een deugdelijken hengst te stationneeren, om de merriën, alvorens zij op reform gesteld worden, te doen dekken en op die wijze mede te werken tot verbetering van het paardenras ¹⁾

1) In het werk (manuscript *) over de paardenteelt in *Luxemburg*, zegt de Heer *Geisweit van der Netten*, over dit onderwerp:

«Onder de korpsen ligtte kavallerij bevindt zich een aantal merriën van een schoonen leest, die uitmuntend tot de opkweeking van veulens geschikt zijn, doch welke door de gedane diensten zoozeer in hunne geledingen hebben geleden, dat men van hen bij eenen eventueelen veldtog weinig nut overwachten kan of door toevallen reeds voor reform geschikt zijn. Het belang van het Rijk cischt dus deze door jongere te vervangen. De verkoop derzelve brengt op de gewone wijs weinig op; edoch wanneer deze gezamenlijk naar *Luxemburg* vervoerd werden en aldaar op een jaar krediet verkocht, zoo mag men overeenkomstig hetgene met de *Pruisische* reformpaarden geschied is verwachten, dat zij aldaar tot een werkelijk hooger prijs zullen gaan, waarbij men als voorwaarden zoude kunnen bijbrengen, dat de korpsen verplicht zullen zijn, hier te doen dekken en zij slechts dan buiten het Groothertogdom om zullen mogen worden verkocht, wanneer zij een veulen hebben voortgebracht.»

*) Dit belangrijk werk is onder n^o I. B. in de bibliotheek van het Departement van Oorlog voorhanden.

De voorstanders van dit stelsel — waaronder het lid der He Kamer, de Heer *van Dedem*, in de eerste plaats behoort — zijn van meening dat er onder de paarden, die op reform gesteld worden, velen voorkomen die nog geschikt zijn om goede veulens voort te brengen. Die Heer weet — blijkens zijne redevoering in de II Kamer op 19 December 1885 — bij onderzinking, dat de beste veulens worden getrokken juist van paarden, die op vrij ouden leeftijd worden gedekt. Daarvoor bezigt men dan gewoonlijk oude luxepaarden, die niet afgewerkt zijn; zij worden door de boeren opgekocht, als ze goed gebouwd zijn, ook al hebben ze sommige gebreken, die door het gebruik zijn ontstaan. Zeker zouden zulke schoon gebouwde merriën op jeugdigen leeftijd nog geschikter zijn voor de fokkerij, maar dan hebben ze te hooge handelswaarde en worden er niet voor bestemd.

De reform-paarden zijn niet afgeleefd, zoo beweert genoemde Heer *van Dedem*. Hij kent reform-paarden die, in andere handen gekomen en sterk gevoed, nog uitstekende paarden zijn geworden en nog jaren lang dienst doen. Hij vermeent dan ook dat het denkbeeld wel aanbeveling verdient, vooral ook omdat de uitvoering niets behoeft te kosten.

Indien men toch, om eene proef te nemen, een enkelen hengst aankoopt, die bij een regiment stationneert, en de meest geschikte merriën uitzoekt uit al de dat jaar op reform te stellen paarden, om te laten dekken, dan kan men deze verkoopen als zij bijna voldragen zijn; tot zoolang kan men ze zonder het minste bezwaar blijven gebruiken en zal men er vermoedelijk tot een zoodanigen prijs van de hand kunnen zetten, dat na één jaar de kosten van den hengst reeds zijn vergoed.

De Minister van Oorlog is van een ander gevoelen en voert daartoe het volgende aan: Te trachten van reformpaarden veulens te doen trekken, ligt volstrekt niet op den weg der Regeering. Indien de paardenfokkers hunne belangen voorstaan en goed inzien, zullen zij trachten om bij voorkeur luxepaarden te fokken, waarvoor zij veel geld maken, en wat zij niet kunnen slijten als luxepaarden, zullen zij gaarne afzetten, hetzij als remontepaarden voor het leger, hetzij als werkpaarden. Dus een bepaald streven om remontepaarden te fokken bestaat er niet. (Zie omtrent dit punt de hiervoren behandelde vraag: *»is het in het belang van den landbouw wenschelijk zich op het fokken van remonte-paarden toe te leggen?»*)

De Minister is wijders van oordeel, dat de troepenpaarden — die over het geheel een zeer werkzaam leven hebben gehad — bij het op reform stellen den leeftijd voorbij zijn, die voor de fokkerij de meest geschikte is.

Behalve de door den Minister aangevoerde bezwaren bestaan nog de volgende:

In de eerste plaats zal het bezwaarlijk gaan een *drachtig* paard 4 à 5 maanden na het drachtig worden nog als rijpaard te gebruiken bij het grootste gedeelte der oefeningen van de cavalerie, omdat het dier last zal ondervinden van het aausingelen en wijders van de buitengewone inspanning — zij het ook voor korten tijd — gedurende sommige oefeningen. ¹⁾

Doch grooter is het bezwaar dat — wilde men eenige resultaten hebben — verschillende rassoorten door *één zelfden hengst* zullen gedeekt worden. Ons leger bezit immers merriën van *Iersch-Hongaarsch-Duitsch-Inlandsch-Engelsch-* en ander ras. Het gevolg zou dan ook zijn, dat daardoor het ongelukkig allegaartje van onze paardensoort — zooals de schrijver in de *Economist* van 1 October 1885 zich uitdrukt — nog inaar vermeerderd zoude worden.

Het zoude ons dan ook niet verwonderen, indien *bij den bestaanden toestand*, het gevoelen van den Heer *Hengeveld* (de persoon, die, volgens mededeeling van den Heer *van Dedem*, het eerst op het onderwerpelijk denkbeeld is gekomen) werd gevraagd, een ontkenneend antwoord werd bekomen. ²⁾

Wat de prijzen der reformpaarden aangaat, deze zijn in den regel betrekkelijk hoog, hetgeen daaraan is toe te schrijven, dat het Rijk een groot débouché vindt in de trammaatschappijen, stalhouders, paardenslachterijen, enz.

Ten slotte nog dit ten aanzien van de meermalen gemaakte

1) *Reinders* zegt hieromtrent in zijn *Handboek voor den Nederlandschen Landbouw en de Veeveelt* het volgende:

»De drachtige merrie moet inzonderheid in den laatsten tijd der drachtigheid met verschooning behandeld worden. Het laten verrichten van zwaar werk, het snel doen wenden bij het rijden of het te sterk »gorden» kunnen »aanleiding geven tot het verwerpen van 't veulen, 't welk in de 2e, 3e, 9e »en 10e maand der drachtigheid het meest voorkomt.»

2) Toen de Heer *Hengeveld* het denkbeeld aanpreef, bestonden de paarden van het leger op enkele uitzonderingen na uit *Bovenlandsche* en *Inlandsche* rassen.

opmerking, dat onder de verkochte reformpaarden dikwijls nog goede exemplaren voorkomen. Dat dit meermalen plaats vindt is duidelijk, wanneer men weet, dat veelmalen paarden voor den militairen dienst onbruikbaar zijn, die bij den landbouwer — voor stappend werk — zeer goede diensten kunnen bewijzen. Zoo worden o. a. jonge, krachtige paarden verkocht, die zwak op de voorhand en daardoor gevaarlijk voor den ruiter zijn. Dat zoodanig paard nog goede diensten kan doen als landbouwpaard spreekt wel van zelf. Uit een en ander de gevolgtrekking te maken — zooals meermalen gebeurt — dat lichtvaardig met het op reformstellen wordt gehandeld, gaat wel wat ver.

XII.

EENIGE BELANGRIJKE MEDEDEELINGEN OMTRENT DE PAARDENFOKKERIJ IN VREEMDE LANDEN.

1. FRANKRIJK. ¹⁾

In geen land meer dan in Frankrijk zijn te allen tijde door den Staat maatregelen genomen tot veredeling van het paardenras, in geen land werd er meer voor de uitbreiding van dezen tak van volksrijkdom gedaan.

Verschillende redenen werkten hiertoe samen; in de eerste plaats vergete men niet dat Frankrijk bij uitnemendheid het land van de Staatsinmenging in alle takken van handel en nijverheid is; het was dan ook onder Colbert, den vader van dit stelsel, dat de eerste Staatsstoeterij in 1665 werd opgericht. In de tweede plaats was nergens meer dan hier behoefte aan dergelijke inrichtingen. De bijna voortdurende staat van oorlog toch, waarin het land verkeerde, veroorzaakte eene steeds vermeerderende vraag naar paarden. Verschillende goede rassen, die in het land inheemsch waren, hadden den lust tot aankweeking en veredeling reeds vroeg opgewekt, en de uitgebreide grasvlakten, die in zoovele deelen van Frankrijk gevonden worden, boden eene zeldzame gelegenheid aan voor dezen tak van den handel.

¹⁾ Zie o. a. het belangrijk verslag van wijlen den Heer *H. A. Crommelin*.

Sedert 1665 was de zaak dan ook, zooals gezegd is, een bijna onafgebroken onderwerp van Staatszorg. De revolutie hief de Rijksstoeterijen in 1791 op, meer om de vele voorrechten die daarbij aan den adel waren toegekend, dan omdat zij tegen het wezen der zaak gekant was. Napoleon herstelde ze in 1806. Op zeer verschillende wijze vatte de Regeering hare taak echter op, en om deze voortdurende afwisseling, die niet anders dan schadelijk werken kon, te voorkomen, werd deze aangelegenheid door eene wet geregeld, die, door verschillende ministeriële besluiten aangevuld, tot heden geldt.

Een dubbel doel ligt haar ten grondslag: de aanmoediging van een groot landbouwkundig belang, van een omvangrijken tak van den volksrijkdom, en de zorg voor de veiligheid van den Staat, door instandhouding van een der meest onmisbare factoren voor een goed leger.

Door de nieuwe legerinrichting toch werd het effectief der daarvoor benoodigde paarden van 70,000 op 90,000 gebracht in vrede-stijd, terwijl voor den voet van oorlog nl. 176,000 paarden noodig zijn. De vraag, of een dergelijk aantal in geval van nood geleverd kon worden, moest toen ontkennend beantwoord worden. Wel is waar gaf de statistiek een paardenbevolking van meer dan 3 millioen op, maar wanneer men nagaat, welk deel daarvan voor den dienst van het leger geschikt zou zijn, verkrijgt men eene zeer onbevredigende uitkomst. Het cijfer van 3 millioen toch laat zich als volgt ontbinden:

paarden onder de 4 jaar . . .	1,080,000
» boven » 15 » . . .	365,000
hengsten	352,000
voor den dienst ongeschikte . . .	303,000
veulenmerries	600,000
Totaal	2,700,000.

Blijft voor de paarden van 4—14 jaar 300,000, die voor het leger zouden kunnen dienen, maar tevens alle andere diensten moeten verrichten.

Nog andere cijfers bewijzen het onvoldoende van het aanwezige aantal. Jaarlijks overtreft de invoer den uitvoer met 6 à 7000; 14 à 15,000 paarden worden jaarlijks in Frankrijk ingevoerd, waarvan 11,000 ruinen en merries, voor den luxe-handel bestemd, dus van de soort, die gewoonlijk voor de cavalerie dienstig

is. De reden hiervan moet voornamelijk gezocht worden in de groote kosten, die het aankweken en opvoeden der paarden in een land, dat reeds een hoogen trap van beschaving bereikt heeft, medesleept. Meer en meer wordt het weiden van vee boven dat van paarden verkozen, om de meerdere voordeelen, die het afwerpt. De prijzen werden in 1872 dus berekend :

voor een veulenmerrie met veulen	338	francs.
» » » zonder	268	»
» » melkkoe	228	»
» » os	130	»

Tegenover de noodzakelijkheid om het voor het leger benoedigde aantal paarden aanzienlijk uit te breiden, stond dus het onvoldoende der voortbrenging voor het algemeen verbruik, zoowel uit het oogpunt van het aantal als uit dat van de hoedanigheid.

Het doel der wet was nu, het ras in het algemeen te verbeteren, en zooveel mogelijk individuen van dezelfde hoedanigheid te verkrijgen, zonder de bijzondere eigenschappen van iedere soort te vernietigen, zoodat, terwijl de verschillende soorten voor de verschillende diensten, die hen vereischen, geschikt blijven, er op een gegeven oogenblik zooveel mogelijk paarden voor den publieken dienst beschikbaar zijn.

Dus: bestrijding der bezwaren tegen de ontwikkeling der voortbrenging door meer energieke Staatstusschenkomst; voorlichting en ondersteuning der voortbrengers; streven om tot in de laagste klassen der paardenbevolking beter bloed te brengen, en zodoende ook deze voor den dienst van het leger geschikt te maken.

In de opvatting echter van de wijze, waarop het dit doel wenscht te bereiken, verschilt Frankrijk van de andere landen, waar de Staat zich met dit onderwerp bezighoudt. Terwijl dáár de Staat formeele stoeterijen heeft, waar de jonge dieren ook worden opgevoed, zoekt men hier tot uitbreiding en veredeling van het ras te geraken, voornamelijk door hengsten ter beschikking van paardeneigenaars te stellen en het fokken door particulieren zooveel mogelijk aan te moedigen.

Aan het hoofd van dezen tak van den Staatsdienst staat de administratie der »haras'', die sedert het decreet van Napoleon van 1806, zonder aanmerkelijke wijzigingen, op de volgende manier is ingericht.

Zij staat aan het hoofd, zoo van de middellijke als van de

onmiddellijke Staatstusschenkomst voor de verbetering van het paardenras:

1°. door den aankoop der hengsten, die het eigendom van den Staat zijn, hun onderhoud in de 22 inrichtingen, waar zij vereenigd zijn, en hunne verdeeling over de 617 standplaatsen, waar zij in den springtijd ter beschikking der eigenaars van veulenmerriën worden gehouden;

2°. »goedkeuring» of »machtiging» der hengsten, die het eigendom van particulieren zijn, verdeeling der verschillende aanmoedigingspremiën, bijwoning der wedrennen, inspectie der dresseerscholen, enz.

Het daarvoor benoodigde administratieve personeel bestaat:

1°. uit twee onderafdeelingen aan het Ministerie van Landbouw, onder leiding van een directeur-generaal;

2°. uit 6 inspecteurs-generaal, met eene bezoldiging van 7500 tot 10,000 francs;

3°. uit een directeur, een onderdirecteur en een paardenarts voor iedere inrichting, benevens een aantal mindere beambten. De bezoldigingskosten van dit personeel, bestaande uit 103 personen, bedragen 325,000 fr.

Daarenboven is aan de inrichtingen verbonden een personeel van 924 knechts, bezoldigd met 1,073,900

Aan voeding en onderhoud der hengsten wordt jaarlijks besteed 1,897,750

Zoodat de onkosten van dezen tak bedragen 3,296,650 fr.

De inspecteurs-generaal zijn belast met het toezicht over de hengsten-depots, het onderzoek der hengsten die goedgekeurd of »gemachtigd» worden, het klasseeren der dieren, aan wie premiën worden toegekend, het presideeren der paardentoonstellingen (ongeveer 333 jaarlijks), het bijwonen der wedrennen op de 197 renbanen in Frankrijk.

De aankoop der hengsten geschiedt door eene commissie van 3 of 4 inspecteurs-generaal, onder voorzitterschap van den directeur-generaal, gedurende de 3 laatste maanden van het jaar, op 15 verschillende punten. In comité vereenigd, beslissen de inspecteurs-generaal over de hoofdpunten van den dienst en de verdeeling der aanmoedigingsfondsen. De directeurs der hengsten-depots hebben niet alleen het bestuur van hunne inrichtingen, maar zijn daarenboven belast met de leiding der geheele industrie

in hunne afdeeling. Zij plaatsen de hengsten in de verschillende stations volgens hunne hoedanigheden en de soort der merriën, die bestemd zijn te dekken. Zij moeten zich op de hoogte stellen van alle hulpbronnen en behoeften hunner afdeeling.

Het groote bezwaar, dat tegen de Staats-stoeterijen wordt te berde gebracht, is, dat zij een monopolie zouden bewerkstelligen. Dat dit eene dwaling is, blijkt al dadelijk uit de cijfers. Volgens de wet van 1874 toch wordt het aantal hengsten, in eigendom van den Staat, op 2500 gebracht, terwijl voor de jaarlijksche productie 12 à 13,000 hengsten benoodigd zijn. Het grootste deel zal dus altijd door de particuliere industrie moeten worden geleverd. De medewerking der staatshengsten kan niet anders dan gunstig op de voortbrenging werken, door de minst deugdelijke particuliere hengsten te verdringen. Ter verdediging der Staatsmedewerking wordt verder nog aangevoerd: Het is van belang voor alle vervoer en voor alle werken, dat er goede paarden zijn; de nationale eer en veiligheid eischen dat de paardenbevolking talrijk genoeg zij en in staat om aan het leger alle hulpbronnen, die het noodig heeft, te verschaffen.

Deze zoo noodzakelijke kracht nu is juist degene, die het moeijlijkst te scheppen valt, en die vooral in Frankrijk het minste voordeel oplevert, nu het grondbezit er zoo verbrokkeld is en de groote massa der grondbezitters bestaat uit kleine, behoeftige boeren, wier opvoeding veel te wanschen overlaat en die van uiterst geringe winsten leven, die dus zoo zeker mogelijk moeten zijn.

De paardenfokkerij eischt oneindig veel zorg, moeite en kosten en is onderhevig aan kansen, die de prijs van den verkoop slechts zelden vergoedt, en die de meeste landbouwers niet kunnen dragen. Zelfs ondersteund en bevoorrecht, zooals zij tegenwoordig zijn, voldoen de voortbrengselen van dezen tak der volksnijverheid de aanvraag niet; er wordt nauwelijks genoeg voor het leger voortgebracht en lang niet genoeg voor den handel, zoodat beide hunne toevlucht moeten zoeken in den invoer uit het buitenland — een groot gevaar in sommige omstandigheden.

Wat zoude het dan zijn indien alle hulp aan de paardenfokkers onttrokken werd? Indien de Staat de hengsten-depots ophief en deze nijverheid geheel aan de particuliere eigenaars van dekhengsten overliet, zoude zij voorzeker haar ondergang

nabij zijn. De eigenaar der gewone merrie, die het dienstpaard voortbrengt, en zelfs de eigenaars der betere soorten, waaruit de luxe-paarden voortkomen, zouden bezwaarlijk de minste vermeerdering van uitgaven en moeiten verdragen; en indien zij verder moesten gaan zoeken naar de diensten, die zij nu bijna om niet van de overal in den lande verspreide staats-hengsten verkrijgen, en er duurder voor moesten betalen, zouden zij er niet ver van af zijn, hunne reeds nu zoo kostbare industrie te laten varen, en weldra zoude het voor den handel of voor de remonte bestemde paard in de weide worden verdrongen door den os of door de melkkoe.

Uit de beide categorieën der Staatshengsten en der goedgekeurde of gemachtigde hengsten rekt men, als producten van 1882, op ruim 116,000 veulens, tegen 70,000 in 1874. Een aanmerkelijke vooruitgang is dus aan de werking der nieuwe wet te danken.

Een »conseil des haras» staat den Minister van Landbouw in de vervulling zijner taak ten deze ter zijde. De leden, ten getale van 24, worden voor 9 jaar door den President der Republiek benoemd. Om de 3 jaar treedt $\frac{1}{3}$ af.

De raad houdt minstens twee zittingen, en dient van advies over de begrooting der »haras», over de algemeene reglementen der tentoonstellingen en wedrennen, over den aard en het bedrag der aanmoedigingspremiën voor productie en opvoeding, en over alle vragen, die hem door den Minister, of, in diens afwezigheid, door den directeur-generaal, gesteld zullen worden. De wenschen en beraadslagingen der departementale raden, in alles wat tot paarden betrekking heeft, worden hem medegedeeld. Van zijne zittingen wordt een uitgebreid verslag opgemaakt en aan de beide Kamers medegedeeld.

Vóór 1874 was er slechts tijdelijk — van 1840—1852 — eene inrichting geweest, waar jongelieden werden opgeleid voor den dienst der hengstendepots. Deze »école des haras» is nu weder opgericht en gevestigd te le Pui. Op deze wijze wordt een waarborg verkregen, dat het personeel op de hoogte van zijne taak zij. Alleen zij, die van een diploma dezer school voorzien zijn, worden in de administratie der haras toegelaten. Het onderwijs omvat: de leer van het paard, de administratie der inrichtingen, boekhouden, dierkunde, anatomie, dier- en plantkundige physiologie, de plantkunde der fourage-middelen, de leer van

het beslaan, pathologie, gezondheidsleer, theoretische en praktische landbouwkunde en rijkunst, aanspannen en dressuur. De cursus duurt 2 jaar en de kosten bedragen niet meer dan 15,000 francs.

Gaan wij nu in het kort de inrichting der hengstendepsots na.

Wij hebben reeds opgemerkt, dat de Staat zich niet met fokken bezighoudt. Hij bezit slechts depots, waar de hengsten, die op Staatskosten aangekocht zijn, worden onderhouden. Zijne tusschenkomst is:

1^o. Onmiddellijk. Door de hengsten ter beschikking der bijzondere nijverheid te stellen. Gedurende den springtijd worden zij volgens ras en hoedanigheden ingedeeld op de punten, waar zij van het meeste nut zullen zijn, in aanmerking genomen het aantal en de soort der merriën, bij de grondeigenaars en landbouwers, die de meeste waarborgen aanbieden met betrekking tot de verzorging der hengsten en hun oordeelkundig gebruik voor het dekken.

Deze indeeling wordt vooruit vastgesteld, na beraadslaging tusschen de inspecteurs-generaal, de directeurs der depots en de prefecten, door den Minister, die daartoe kennis neemt van de gemaakte opmerkingen.

Bij voorkeur worden alleen de schoonste en deugdelijkste merriën ter dekking toegelaten, en die van mindere hoedanigheid alleen als er geen betere zijn.

De Minister stelt het dekgeld vast op de voordracht der directeurs, en volgens de meerdere of mindere vraag naar den hengst.

De maximum-prijs is tot nu toe geweest 300 francs.

De minimum-prijs 2 francs.

De gemiddelde prijs 8 francs.

De werking der staatshengsten omvat alle rassen, die in Frankrijk gevonden worden, van het zware karrepaard uit de Perche tot de lichte en bevallige Pyreneesche rassen. De hengsten, die met de veredeling belast zijn, worden gekozen: vooreerst uit volbloed Arabische en Engelsche paarden, wier werking als veredelaars op alle rassen een hoogst gunstigen invloed uitoefent. Maar hun aantal zal uit den aard der zaak beperkt zijn; dergelijke »standaardpaarden» zijn moeilijk te verkrijgen, nog moeilijker te vereenigen. Daarenboven, de vraag naar volbloedhengsten is ook uit den aard der zaak beperkt. Het zijn wel de veredelaars bij uitnemendheid, maar niet de

algemeene veredelaars; zij werken niet met gelijk succes op alle rassen. De eerste vruchten van hunne vermenging met mindere zuivere individuen zijn dikwijls gebrekkig, onvolkomen, eerst in het tweede of derde geslacht verkrijgen zij die evenredigheid der vormen, die er een handelspaard van maakt. De groote meerderheid der fokkers nu kan niet wachten. Zij doen geen proeven, maar zij werken om winst te behalen. Zij moeten op een zekere uitkomst kunnen rekenen, en daartoe hebben zij factoren noodig, die minder kostbaar, maar zekerder in het gebruik zijn. Vandaar de noodzakelijkheid der half-bloedpaarden. Van deze zijn er twee soorten in Frankrijk: in het noorden de Anglo-Normandische, in het zuiden de Anglo-Arabische. Franche-Comté met zijn koetspaarden, de Ardennen met hunne sterke gespierde dieren, de Perche met zijne zware karrepaarden, Bretagne met hare bevolking van 300,000 hoofden, waarvan de krachtige Norfolkdraver het model is, het zuiden met zijn voor de lichte cavalerie zoo uitnemend geschikte beesten, allen zullen zij naar mate van het soort dat zij voornamelijk voortbrengen, behoefte hebben aan hengsten, die meer of minder naar het eene of het andere ras overhellen.

In 1882 waren er van de 2520 staatshengsten:

- 218 volbloed Engelsche;
- 187 volbloed Arabische;
- 63 volbloed Anglo-Arabische;
- 1862 halfbloed (waarvan 302 Norfolk);
- 190 trekpaarden.

Deze hengsten hebben in den loop van het jaar 129,298 merriën gedekt, of 52 per hoofd.

De kosten van aankoop en onderhoud bedroegen 5,069,460 frcs., de ontvangsten aan dekgeld 1,395,000 frcs., de netto-uitgaaaf was dus 3,674,460 frcs.

2°. Naast de directe Staatstusschenkomst staat de indirecte. Hiervoor wordt sedert 1882 jaarlijks 1½ miljoen besteed, en wel in de volgende vormen:

A. Door het scheppen van twee categorieën van hengsten, de »goedgekeurde» (*étalons approuvés*), die geschikt worden erkend om het ras te veredelen, en waaraan de administratie premiën toekent en de »gemachtigde» (*étalons autorisés*), die slechts beschouwd worden als geschikt om tot de voortbrenging

mede te werken, zonder het ras te verbasteren, en die geen premiën krijgen.

Het aantal der eerste categorie is, zooals men uit de volgende tabel constateeren kan, aanmerkelijk vermeerderd:

Jaar.	Aantal hengsten.	Verleende Premiën.
1874	839	420,850 francs.
1875	923	467,350 "
1876	951	487,950 "
1877	984	502,400 "
1878	1023	521,800 "
1879	1059	545,050 "
1880	1171	637,550 "
1881	1192	626,750 "
1882	1207	643,650 "

Daarenboven verleenen nog de departementen vrij aanzienlijke subsidiën. Het streven is het aantal dezer hengsten gelijk te maken aan dat der staatshengsten. In 1882 dekten zij 64,000 merriën, of 53 per hoofd. Gemiddeld wordt gerekend, dat 60 pet. der gedekte merriën vrucht dragen. Men verwacht dus van de staatshengsten en de »*étalons approuvés*», 116,000 veulens van het seizoen 1882, tegen 70,000 die in 1874 geboren werden.

Van de »*étalons autorisés*» bestaat geen opgave.

Bij Koninklijk besluit van 1833 werd een »Stud-book» ingesteld, waarin de volbloed paarden, na onderzoek door eene commissie van 9 leden, kunnen worden ingeschreven.

B. Er bestaan in Frankrijk 11 dresseerscholen, waarvoor een crediet van 50,000 francs is uitgetrokken. Zij dienen om aan de kleine paardenfokkers, die het noodige personeel en materieel missen, gelegenheid te geven hunne paarden te dresseeren en voor den verkoop geschikt te maken.

C. Verder verleent de Staat subsidiën voor rennen en harddraverijen ten bedrage van 647,700 francs, nl. 339,800 voor rennen en 307,900 voor harddraverijen, terwijl daarenboven de departementen, steden, vereenigingen, enz., premiën geven tot een gezamenlijk bedrag van 4,153,635 francs. De wedrennen geven, mits goed ingericht en niet louter dienende tot aanwakkering van spel en weddenschap, gelegenheid tot beoordeeling van de waarde der volbloed-paarden, door hun energie en weêr-

standsvermogen te toetsen, terwijl de harddraverijen hetzelfde doen voor de paarden die minder bloed hebben. Zij geven een zeker middel aan de hand om eene goede richting aan de productie te geven, door de vaders der beste loopers aan te wijzen.

Het aantal renbanen in Frankrijk bedraagt 197, waarvan 132 geldelijken steun van den Staat ontvangen.

D. Ook aan de merriën worden premiën gegeven, want hoezeer in mindere mate dan de hengsten, hebben zij toch een niet gering te schatten invloed op hunne veulens. Tot 1874 was de hoedanigheid der veulenmerries over het algemeen zeer veel minder dan die der hengsten. De merries zijn voor een zóó veelzijdig gebruik geschikt, dat de eigenaar er slechts noode toe overgaat, hen voor de productie te gebruiken.

Wil men dit gebruik zien vermeerderen, dan zal men het door het geven van premiën moeten aanmoedigen. In dit opzicht werd in 1882 het volgende gedaan: in de eerste plaats verkregen 146 volbloedmerriën eene toelage van 40,050 francs.

Verder werden er voor veulenmerriën als voor hunne veulens, tentoonstellingen gehouden, in 1881 ten getale van 336. De volgende tabel wijst het aantal en het bedrag der premiën aan.

In	werden toegelaten	en geprimeerd	tot een bedrag van
1874	7,324	4032	463,460 francs.
1875	8,196	4406	507,710 »
1876	8,462	4782	586,510 »
1877	9,863	5302	666,023 »
1878	11,221	5784	793,770 »
1879	12,588	6169	869,120 »
1880	13,774	6779	942,540 »
1881	14,317	7453	1,021,590 »

Van deze premiën betaalde de Staat ongeveer 60 pct., de departementen 40 pct.

Naast al deze aanmoediging en de medewerking van den Staat tot de vermeerdering en verbetering der productie, zijn er geen belastingen, die de paardennijverheid drukken. Wel was er in 1874 voorgesteld, een invoerrecht op paarden te heffen, en een patent van 50 francs te doen betalen van niet door den Staat gekeurde dekhengsten, maar uit een utiliteits-oogpunt werden beide maatregelen verworpen. De eenige belasting op de paarden

is de door de wet van 23 Juli 1872 ingestelde, die meer den aard van eene belasting op het vervoer heeft.

De wet van 1874 heeft de merrie-inrichting (*jumenterie*) te Pompadour, die in 1861 opgeheven was, weder ingesteld. Zij bestaat uit 60 merries, die uitsluitend bestemd zijn tot aankweeking van volbloed Arabische en Anglo-Arabische paarden; op deze wijze hoopt men de volbloed-hengsten, die in het Oosten hoe langer hoe moeilijker te vinden zijn, in al de zuiverheid van hun type voor de reproductie te bewaren.

Pompadour, in het departement Corrèze, was hiervoor aangezezen door de eigenschappen van grond en klimaat. Reeds van 1760–1861 had deze inrichting aan alle deelen van Frankrijk hengsten geleverd, met de verbeterende kracht, die aan deze droge, hooggelegen landstreken eigen is, waar de energie van het bloed en de fijnheid der vormen evenzeer tot hun recht komen als gehardheid en lange levensduur. Vooral voor de veredeling der rassen in het zuiden van Frankrijk, voor wie vermenging met Arabisch bloed noodzakelijk is, werkt deze inrichting uitstekend. Tot dusverre leverde zij 77 veulens.

Het wetsontwerp van 1874 bevatte verder een artikel, regerende op welke voorwaarden de aankoop van paarden voor het leger zou geschieden. Terecht was men van oordeel, dat een dergelijk onderwerp hier niet op zijne plaats was, maar eene afzonderlijke regeling noodig had.

Deze maatregelen tot veredeling van het ras komen den Staat te staan op eene jaarlijksche uitgaaf van 7,874,825 francs. Deze uitgaven laten zich als volgt verdeelen: voor bezoldiging van het administratieve personeel en van dat der hengstendepots 1,625,830 francs; voor het materieel der hengstendepots en de voeding der paarden 2,670,995 francs; aankoop van hengsten (jaarlijks rekent men, dat er 10 pct. vervangen moeten worden) 1,409,000 francs; aanmoedigingen aan de nijverheid 2,169,000 francs.

In 1885 werden de volgende bepalingen omtrent de keuring van hengsten, voor publiek gebruik, vastgesteld:

MINISTÈRE DE L'AGRICULTURE.

DIRECTION DES HARAS.

Arrêté portant règlement pour l'exécution de la loi relative à la surveillance des étalons.

Le Ministre de l'Agriculture,

Vu la loi du 14 août 1885, dont la teneur suit :

Art. 1. Tout étalon qui n'est ni approuvé, ni autorisé par l'Administration des haras ne peut être employé à la monte des juments appartenant à d'autres qu'à son propriétaire, sans être muni d'un certificat constatant qu'il n'est atteint ni de cornage ni de fluxion périodique.

Art. 2. Ce certificat, valable pour un an, sera délivré gratuitement après examen de l'étalon par une commission nommée par le Ministre de l'Agriculture.

Art. 3. Tout étalon employé à la monte, qu'il soit approuvé, autorisé ou muni du certificat indiqué ci-dessus, sera marqué au feu sous la crinière.

En cas de retrait de l'approbation, de l'autorisation ou du certificat, la lettre R sera inscrite de la même manière, au-dessus de la marque primitive.

Art. 4. En cas d'infraction à la présente loi, le propriétaire et le conducteur de l'étalon seront punis d'une amende de cinquante à cinq cents francs (50 à 500 fr.).

En cas de récidive, l'amende sera du double.

Art. 5. Seront passibles d'une amende de seize à cinquante francs (16 à 50 fr.) les propriétaires qui auront fait saillir leurs juments par un étalon qui ne serait ni approuvé, ni autorisé, ni muni de certificat.

Art. 6. Les maires, les commissaires de police, les gardes champêtres, la gendarmerie et tous les agents et officiers de police judiciaire, les inspecteurs généraux des haras, les directeurs, sous-directeurs et surveillants des dépôts d'étalons, les chefs des stations d'étalons de l'État, dûment assermentés, ont qualité pour dresser procès-verbal des infractions à la présente loi.

Art. 7. Un arrêté ministériel réglera la composition de la

commission l'époque de ses réunions, le mode et les conditions de l'examen et toutes les mesures d'exécution ;

A r r ê t e :

Art. 1. Tout propriétaire d'étalon ayant l'intention de le consacrer au service public de la reproduction, doit en faire la déclaration au préfet du département ou au sous-préfet de son arrondissement dans le courant du mois d'octobre de l'année qui précède celle dans laquelle ce cheval sera livré à la monte.

Cette déclaration devra être conforme au modèle annexé au présent arrêté.

Des formules imprimées seront mises à la disposition des intéressés, par les préfets et sous-préfets.

Art. 2. Les sous-préfets dresseront des états, par commune et par canton, des animaux inscrits et les transmettront immédiatement, avec les déclarations des propriétaires, au préfet du département qui fera établir le même travail pour l'arrondissement du chef-lieu.

Ces pièces seront mises à la disposition des présidents des commissions visées par le présent arrêté.

Art. 3. Des commissions d'examen composées de trois membres : l'inspecteur général des haras ou son délégué, président, un propriétaire éleveur et un vétérinaire seront chargés de constater l'état sanitaire des étalons au point de vue du cornage et de la fluxion périodique.

Art. 4. Les commissions d'examen sont nommées par le Ministre, sur les propositions des préfets.

Leurs décisions sont sans appel.

Art. 5. Les commissions se réuniront aux chefs-lieux d'arrondissement.

Toutefois elles pourront également opérer en dehors des chefs-lieux d'arrondissement, si l'existence de centres importants justifie cette exception à la règle.

Art. 6. D'accord avec les inspecteurs généraux des haras, les préfets déterminent par arrêtés, les lieux, jours et heures des réunions des commissions ; ils portent ces renseignements à la connaissance des intéressés, par la voie des journaux et par affiches.

Les opérations devront commencer dans les premiers jours du mois de novembre ; elles seront terminées avant le 15 décembre.

Toutefois, en ce qui concerne la visite des étalons destinés à la monte de 1886, une décision ministérielle fera connaître ultérieurement la date de l'ouverture des opérations.

Les procès-verbaux des opérations seront signés par tous les membres de la commission.

Art. 7. Les étalons qui rempliront les conditions requisés par l'article 1er de la loi seront marqués, sous la crinière, au fer rouge, du n° 3 précédé d'une étoile, en présence des membres de la commission.

En cas du retrait du certificat, la lettre R sera inscrite au-dessus de la marque première.

Art. 8. Des certificats conférant le droit de faire faire la monte seront délivrés gratuitement par le préfet aux ayants droit, d'après les états dressés par les commissions.

Ils ne seront valables que pour une seule année.

Art. 9. Les préfets adresseront au Ministre de l'Agriculture, à l'inspecteur général des haras de l'arrondissement et au directeur du dépôt d'étalons de la circonscription une liste générale des étalons munis du certificat, ainsi que la liste des étalons auxquels le certificat aura été refusé.

Le motif du refus (cornage ou fluxion périodique) sera indiqué sur cet état.

Art. 10. Les préfets feront publier, par la voie des journaux et par affiches, la liste des étalons auxquels ils auront délivré le certificat sur la proposition des commissions d'examen.

Art. 11. Les commissions n'auront pas à examiner les poulains âgés de moins de trente mois.

Art. 12. Les étalons proposés pour l'approbation et l'autorisation par les inspecteurs généraux des haras, ne seront pas assujettis à l'examen de la commission.

Ils seront marqués, sous le contrôle de l'inspecteur général ou de son délégué, les étalons approuvés, du n° 1 ; et les étalons autorisés, du n° 2.

Chacun de ces numéros sera précédé d'une étoile.

En cas de passage d'un étalon d'une catégorie dans l'autre, le numéro existant sera oblitéré au feu par une marque spéciale et remplacé par le numéro correspondant à la nouvelle situation dudit étalon.

Art. 13. Tout propriétaire ou conducteur d'étalon sera tenu de produire aux propriétaires des juments présentées à la saillie,

2. D U I T S C H L A N D

Ook in Duitschland laat men zich veel aan de paardenfokkerij gelegen liggen. In dit land zoekt men voornamelijk de kracht, voor de veredeling van het paardenras, in het keuren der hengsten, die tot dekken gebruikt worden, in stoeterijen en in het beschikbaar stellen van geschikte dekhengsten.

De bepalingen omtrent de keuring van hengsten zijn vastgesteld bij provinciale politie-verordeningen en zijn voor verschillende Regierungsbezirke onderscheidene keurverordeningen uitgevaardigd.

Om zich een denkbeeld van die verordeningen te kunnen vormen, laten wij er hier voor twee Bezirke volgen, welke in het jaar 1880 en 1885 zijn uitgevaardigd:

Körordnung für die Privatbeschäler der Rheinprovinz. 1)

Nachdem die Körordnung vom 20 December 1832 mit Allerhöchster Genehmigung Sr. Majestät des Königs aufgehoben ist, wird hierdurch auf Grund des Gesetzes vom 2 März. 1850 über die Polizeiverwaltung, für den ganzen Umfang des Regierungsbezirks folgende Polizeiverordnung erlassen:

§ 1. Alle Hengste, welche zum Belegen fremder Stuten benutzt werden sollen, müssen angekört, d. h. von einer nach Maszgabe dieser Verordnung gebildeten Körkommission als tauglich anerkannt sein. Die Ankörung musz in den Bezirken erfolgen, in welchen die Hengste zum Decken aufgestellt werden sollen.

1) Deze verordening is te vinden in het »Handbuch für die Polizei-Verwaltung und Strafrechtspflege im Regierungsbezirk Aachen, bearbeitet von M. Schollen.

§ 2. Der Regierungsbezirk wird durch die unterzeichnete Regierung nach Maszgabe der örtlichen Verhältnisse und des Umfanges der Pferdezucht in mehrere, geeignetenfalls durch Zusammenlegung benachbarter Kreise gebildete Körbezirke getheilt, in deren jedem ein oder mehrere zur Abhaltung der Körung geeignete Orte dazu bestimmt und öffentlich bekannt gemacht werden.

§ 3. Für jeden Körbezirk wird eine Körkommission gebildet. Sie besteht aus:

1. dem Vorsteher des Landesgestüts,
2. dem von dem landwirthschaftlichen Centralverein gewählten Gauvorsteher für Pferdezucht oder dessen Stellvertreter,
3. zwei Delegirten oder deren Stellvertretern, welche von den Kreisständen der betreffenden Körbezirke auf die Dauer von sechs Jahren zu wählen sind,
4. einem Thierarzte, der für jeden Körbezirk von der unterzeichneten Regierung mit dem Vorbehalt jederzeitigen Widerrufs ernannt wird. Der Thierarzt hat in der Commission nur eine begutachtende, keine beschliessende Stimme. Die Körcommission wählt aus ihrer Mitte einen Vorsitzenden, einen Protokollführer und einen Kassirer.

Die Körcommission hat alljährlich einmal in der Zeit vom Oktober bis einschliesslich Januar zu festgesetzten, mindestens 14 Tage vorher im Amtsblatte und in den Localblättern zu publicirenden Tagen und Stunden die Körung an den verschiedenen Körorten nach einer bestimmten Reihenfolge abzuhalten.

§ 4. Er dürfen nur solche Hengste angekört werden, welche frei sind von Erbfehlern, als:

1. Dummkoller.
2. Dämpfigkeit,
3. Kreuzlähmung,
4. periodische Augenentzündung Sogen. Mondblindheit.
5. aller Arten Staar,
6. Spath,
7. Schale,
8. Strahlkrebs.

Hengste, die für ein geringeres Entgeld decken als die Königlichen Beschäler, müssen den localen Pferdezucht-Verhältnissen entsprechen.

§ 5. Die Beschlüsse der Körkommissionen werden mit ein-

facher Majorität der Stimmen, welche geheim zu halten sind, gefasst und schriftlich verzeichnet. Bei Stimmgleichheit entscheidet der Vorsitzende. Gegen eine Abkörung der Hengste ist eine Berufung unzulässig. Die Beschlüsse der Körcommissionen werden mit einem Verzeichniss, enthaltend das Signalement der angekörnten Hengste, die Orte ihrer Aufstellung und die Namen der Eigenthümer, der unterzeichneten Regierung eingereicht, welche sodann den Eigenthümern eine auf ein Jahr gültige Bescheinigung ertheilt. Das Signalement der angekörnten Hengste, der Orte der Aufstellung derselben und die Höhe des Sprunggeldes wird öffentlich bekannt gemacht.

§ 6. Einmal angekörnte Hengste müssen bei jeder folgenden Jahres-Ankörung von Neuem vorgeführt und untersucht werden, wenn sie zum Belegen fremder Stuten gebraucht werden sollen. Nachkörungen können nur dann stattfinden, wenn der darum nachsuchende Hengstbesitzer die dadurch erwachsenden Kosten zu tragen bereit ist. Abgekörnte Hengste dürfen im Jahre der Abkörung für die bevorstehende Deckzeit nicht wieder vorgeführt werden.

In dem folgenden Jahre — namentlich bei nicht gehörig entwickelten Hengsten — ist eine Wiedervorführung zulässig.

§ 7. Die Besitzer angekörnter Hengste haben, sofern sie fremde Stuten decken lassen, ein Beschülregister nach einem von der unterzeichneten Regierung zu bestimmenden Formular zu führen, im welchem die gedeckten Stuten mit genauem Signalement eingetragen werden. Am Schluss jeder Deckperiode ist dieses Register dem Landrath einzureichen.

§ 8. Für jeder einer Körcommission vorgeführten Hengst und von jedem angekörnten Hengst werden an den Kassirer der Körcommission bei Gelegenheit der Köring Gebühren gezahlt, welche den Provinzial-Verwaltungsrath für den Zeitraum von je drei Jahren festsetzt und öffentlich bekannt macht.

Diese Körgelder dienen zunächst zur Deckung der Kosten der Körcommissionen. Die Verwendung etwaiger Ueberschüsse oder Deckung etwaiger Ausfälle erfolgt dem Beschlusse des Provinzial-Landtags.

§ 9. Wer einen nicht angekörnten Hengst zur Deckung fremder Stuten, sei es unentgeltlich oder gegen Bezahlung, hergibt, verfällt für jeden Contraventionsfall in eine Strafe von 30 Mark und der Eigenthümer der Stute in eine solche von 15 Mark.

Die Besitzer angekörter Hengste, welche das Beschälregister gar nicht oder nicht vorschriftsmäßig führen oder die Einreichung desselben an den Landrath unterlassen, werden mit Geldstrafe bis zu 15 Mark bestraft.

§ 10. Vorstehende Polizeiverordnung tritt mit dem 1 October 1880 in Kraft.

Aachen, 15 August 1880.

Kgl. Regierung, Abtheilung des Innern,
VON DER MOSEL.

Ausführungsbestimmungen zur Körordnung für die Privatbeschäler der Rheinprovinz vom 15 August 1880.

Zur Ausführung der Körordnung für die Privatbeschäler der Rheinprovinz vom heutigen Tage wird hiermit bestimmt.

Ad. § 2. Die Regierungsbezirk wird in die nachfolgenden vier Körbezirke getheilt, und sind die Körungen der Hengste an dem für jeden Körbezirk bezeichneten Orte Abzuhalten:

- I. Körbezirk: Stad Aachen, Landkreis Aachen und Kreis Eupen mit dem Körorte Aachen.
- II. » Kreis Düren mit dem Körorte Düren.
- III. » Die Kreise Erkelenz, Geilenkirchen, Heinsberg und Jülich mit dem Körorte Linnich.
- IV. » Die Kreise Malmedy, Montjoie und Schleiden mit dem Körorte Bütgenbach.

Ad. § 7. Die Besitzer angekörter Hengste haben, sofern sie fremde Stuten decken lassen, für jeden angekörten Hengst gesondert im Formate des gewöhnlichen Schreibpapiers ein Beschäl-Register zu führen, welches auf der ersten Seite folgenden Titel trägt: Beschäl-Register über den Hengst N. N. (Name des Hengstes), vom N. N. und der N. N. (Name des Hengstes bzw. der Stute) abstammend.

Signalement.

- Alter.
- Größe.
- Farbe.
- Rasse.
- Abzeichen.

und auf je zwei folgenden Seiten quer über folgende Rubriken enthält:

1. Laufende Nr (für jede Stute).
2. Besitzer der gedeckten Stuten nach Vor- und Zunamen, Stand und Wohnort.
3. Signalement der Stute. (NB. Bei der Ausfüllung des Formulars sind im Signalement anzugeben; Name, falls solcher vorhanden, Abstammung, insoweit solche bekannt ist, Alter, Größe, Farbe, Rasse und Abzeichen).
4. Jahr, Monat und Tag des Deckes der Stute.
5. Jahr, Monat und Tag der Nachdeckungen der Stute.
6. Angabe, ob die Stute *a.* güst geblieben ist, *b.* verfohlt oder ein todes Fohlen geboren, *c.* ein lebendes Fohlen geboren hat. (NB. In letzterem Falle ist anzugeben, ob Hengstfohlen oder Stutfohlen.)
7. Bemerkungen.

Die Eintragungen in Kolonne 6, *a, b, c* sind am Schlusse zusammen zu zählen.

Unter den gemachten Eintragungen ist nach Beendigung der Deckperiode zu vermerken, bei wem der Hengst während der laufende Deckperiode aufgestellt gewesen ist. Das Ganze ist vom Besitzer des Hengstes unter Angabe seines Wohnortes und des Datums des Ausstellung des Registers mit seinem Namen zu unterschreiben.

Das Beschäl-Register über die abgelaufene Deckperiode ist alljährlich bis zum 12 August dem Königlichen Landrathe des Kreises, in dem der betreffende Hengst aufgestellt gewesen ist, einzureichen. Die Ausfüllungen der Colonne 6, welche während der laufenden Deckperiode noch nicht haben erfolgen könne, sind auf Veranlassung des Königlichen Landraths im folgenden Jahr zu bewirken.

Aachen, 15 August 1880.

Körordnung für die Privatschule in Posen. 1)

§ 1. Zur Bedeckung fremder Stuten dürfen Privathengste nur verwendet werden, wenn für dieselben ein Erlaubniszschein von

1) Overgenomen uit het „*Amtsblatt der Königlichen Regierung zu Posen* — No. 40 — 1885.“

der Körcommission ausgestellt ist. Ein im Miteigenthum stehender ungekörter Hengst darf nur von einem der Miteigenthümer, welcher dem Landrathsamt zu bezeichnen ist, zum Decken benutzt werden.

§ 2. In der Regel wird für jeden Kreis eine Körcommission gebildet. Es bleibt indessen den Kreisen, in welchen eine genügende Zahl von Privathengsten nicht vorhanden ist, überlassen, sich mit einem benachbarten Kreise zu einem gemeinsamen Körbezirke zu vereinigen und dabei die erforderlichen Verabredungen wegen Wahl der Mitglieder der Körcommission zu treffen.

§ 3. Die Körcommission besteht:

a. Aus einem von dem Regierungs-Präsidenten auf Vorschlag des landwirthschaftlichen Provinzial-Vereins für die Provinz, zu ernennenden Mitgliede.

b. Aus zwei Mitgliedern, welche in jedem Kreise durch die Kreistände zu wählen sind.

Der Dirigent des betreffenden Landsgestüts hat das Recht, mit berathender Stimme an den Verhandlungen der Körcommission Theil zu nehmen; zu diesem Zwecke sind ihm die Körungstermine rechtzeitig vorher mitzutheilen.

Auszerdem musz bei jedem Körungstermine ein beamteter Thierarzt oder, im Falle der Behinderung des letzteren, ein anderer approbirter Thierarzt zugezogen werden, ebenfalls mit berathender Stimme.

§ 4. Der Vorsitzende wird auf sechs Jahre ernannt, die beiden zu wählenden Mitglieder der Körcommission werden auf drei Jahre gewählt, mit der Maszgabe, dasz die Mitgliedschaft bis zur Ernennung resp. Wahl des Nachfolgers dauert. Für den Vorsitzenden ist von dem Regierungs-Präsidenten auf Vorschlag des landwirthschaftlichen Provinzialvereins ein Stellvertreter zu ernennen und für jedes Mitglied ist mindestens ein Stellvertreter von den Kreiständen zu wählen. Scheidet der Vorsitzende oder sein Stellvertreter oder ein Mitglied oder Stellvertreter im Laufe der Wahlperiode aus, so ist erforderlichen Falls für den Rest der letzteren ein Ersatzmann zu ernennen resp. zu wählen.

§ 5. Den Vorsitz in der Commission führt das von dem Regierungs-Präsidenten auf Vorschlag des landwirthschaftlichen Provinzialvereins ernannte Mitglied eventl. dessen im Falle der Behinderung einzuberufender Stellvertreter und zwar in sämtlichen Körcommission des Regierungsbezirks.

Die betreffenden Landrathsämter haben nach Verständigung mit dem Vorsitzenden die Körungstermine und Körorte festzusetzen und die Vorbereitungen zu den Körungen zu treffen, insbesondere die Körungstermine und Körorte öffentlich bekannt zu machen.

Die Körungstermine sind im Herbst und Winter jeden Jahres, spätestens aber bis zum Schlusse des Monats Dezember abzuhalten. Bei der Körungen leitet der Vorsitzende das Geschäft.

§ 6. Die Körcommission beschlieszt nach Stimmenmehrheit. Die Entscheidung ist endgültig.

§ 7. Der vorzustellende Hengst darf nur in dem Kreise, in welchem er decken soll, vorgestellt und event. angekört werden. Die Ankörung hat nur für den betreffenden Kreis Gültigkeit. Die abgekörten Hengste sind für das laufende Jahr von jeder ferneren Vorstellung auszuschliessen.

§ 8. Die Beschlüsse der Commission werden in angegebenen Form protokolliert. Das Protokoll ist von sämtlichen Commissionsmitgliedern zu unterzeichnen und demnächst abschriftlich dem Landrathsamte einzureichen, welches für die öffentliche Bekanntmachung der Standorte der Hengste, sowie für Einziehung der Körgebühren zu sorgen hat.

Die Abführung der Körgebühren erfolgt durch Vermittelung der Kreiskassen an die Regierungs-Hauptkasse, welche darüber bestimmungsmässig Rechnung zu legen hat.

§ 9. Die zur Bedeckung zugelassenen Hengste müssen das dritte Jahr vollendet haben und von erblichen Fehlern, namentlich von Koller, Dampf, Kreuzlähmung, Mondblindheit, Staar, Spath, Hasenhacke, Strahlenkrebs frei sein.

§ 10. Die Besitzer der zur Bedeckung zugelassenen (angekört) Hengste erhalten einen für ein Jahr ausgestellten, von dem Vorsitzenden der Commission unterzeichneten Erlaubnisschein.

§ 11. Für Hengste, welche nachweislich zur Zeit der Körung erkrankt oder erst nach der Körung von dem Besitzer erworben sind, kann auf Antrag und Kosten der Besitzer eine Nachkörung stattfinden. Der Antrag ist unter Beifügung der erforderlichen Nachweise bei dem Vorsitzenden der Commission anzubringen, welcher darüber zu befinden und eintretendenfalls den Termin für die Nachkörung anzusetzen hat.

§ 12. Für jeden angekört Hengst sind das erste Mal 10 M.

jedes spätere Jahr 5 M. für jeden abgekörten Hengst 3 M. an Gebühren zu entrichten. Für Nachkörungen werden Körgebühren nicht erhoben, dagegen fallen die Kosten des Nachkörungstermins dem betreffenden Besitzer zu Last.

§ 13. Die Mitglieder der Commission erhalten 9 M. Tagegelder und an Reisekosten für den Kilometer Landweg 40 S , für den Kilometer Eisenbahn oder Dampfschiff 10 S .

Der zugezogene Thierarzt erhält die ihm nach seiner amtlichen Stellung zukommenden Tagegelder und Reisekosten.

Zur Bestreitung dieser und der sonst erwachsenden Kosten dienen die in § 12 erwähnten Gebühren.

Die erforderlichen Anordnungen hinsichtlich des Rechnungswesens hat der Regierungs-Präsident zu erlassen.

§ 14. Jeder angekörte Hengst ist in der Regel während der Deckzeit an dem vom Besitzer im Körungstermine anzugebenden Standorte zu belassen. Eine etwaige Aenderung des Standortes ist dem Landraths-amte mindestens eine Woche vorher anzuzeigen, bevor der betreffende Hengst aus dem neuen Standorte zum Decken verwendet wird.

§ 15. Die Besitzer der angekörten Hengste haben Deckregister zu führen und dieselben auf Verlangen der Körcommission sowie dem Landrathsamte zur Einsicht vorzulegen.

§ 16. Uebertretungen des § 1 werden für jeden Fall mit 30 M. Uebertretungen des § 14 Satz 2 und des § 15 (Nichtführung der Deckregister) mit einer Geldstrafe von 1 bis 30 M. bestraft.

§ 17. Vorstehende Polizei-Verordnung tritt mit dem 1 Oktober 1885 im kraft.

Dat in *Duütschland* ook de noodige zorg aan stoeterijen wordt besteed, blijkt o. a. uit eene hierachter volgende beschrijving van de stoeterij *Celle*. ¹⁾

Celle. Königlich preussisches Landgestüt in der Landdrostei Lüneburg der Provinz Hannover, besitzt nur 9 h. a. Wiesen- und Gartenland; Ackerland fehlt daselbst gänzlich, und es muss daher der Bedarf an Futter durch Ankauf gedeckt werden.

Das Wasser ist von sehr guter Beschaffenheit, auch das Klimat

¹⁾ *Encyklopädie der Gesammten Thierheilkunde und Thierzucht von Alois Koch.*

jener Landschaft milde und entspricht der geographischen Lage des Ortes, mitten in der Lüneburger Heide.

Geschichte. Das Gestüt Celle wurde im Jahre 1735 unter der Regierung des Königs und Kurfürsten Georg II gegründet. Es begann seine Wirksamkeit mit 12 holsteinischen Hengsten, die mit grossem Geschick von einem Sachverständigen ausgewählt worden sein sollen. 1748 fanden sich in Celle bereits 40 tüchtige Beschäler, die zur Verbesserung des alten Landschlages wesentlich beitrugen. Unter dem Stallmeister Elderhorst wuchs bis zum Jahre 1764 die Anzahl der Hengste auf 90 Stück an. Leider hörte später die Wirksamkeit des Gestütes auf die Landespferdezucht nahezu zwei Jahrzehnte fast vollständig auf, und erst 1790 konnte unter dem zuverlässigen Stallmeister Koch eine Besserung derselben constatirt werden. Man kaufte damals mit Vorliebe Mecklenburger Hengste und sorgte für gute Haltung und Pflege derselben. Nach und Nach gelangten aber auch schon in jener Zeit englische Vollblutpferde zur Aufstellung, und der gute Erfolg der sorgfältigeren Zucht blieb im Lande nicht aus. Während der Kriegsjahre und unter der Regierung des Königs Jérôme von Westphalen hörte die Zucht von Pferden in Hannover nahezu vollständig auf. Die Gestüthengste wurden noch rechtzeitig vor Ausbruch des Krieges nach Mecklenburg gebracht. Erst 1814 wurde das Celler Gestüt wieder hergestellt und durch den Ankauf brauchbarer Hengste wesentlich verbessert. 1816 übernahm ein sehr tüchtiger Pferdekennner, H. v. Spörken, die Verwaltung des Gestütes, und es gelang demselben in verhältnissmässig kurzer Zeit, die dortige Zucht ungemein zu heben. 1818 zählte man in Celle bereits 110 und 1839 schon 420 bis 430 Beschäler. 26 schön gebaute Vollbluthengste kamen damals aus England in das Gestüt, und es scheint, dass hauptsächlich unter der Regierung des Königs Ernst August sehr viel geschehen ist, um die Landespferdezucht von ganz Hannover zu verbessern und zu vermehren. Der König befahl, dass in Celle 210—212 Hengste als Landbeschäler benützt werden sollten. Seit 1866 — unter preussischer Herrschaft — ist der Hengstbestand daselbst etwas zurückgegangen, auch soll die Qualität desselben nicht mehr so werthvoll als in früherer Zeit sein.

Schwarznecker sagt zwar in Bezug auf die hannoverische Pferdezeit: »Einen Rückgang der Zucht unter Preussens Scepter, den man wohl in neuester Zeit — etwas gesucht — behaupten

ten hört, wird man Mühe haben zu beweisen, denn selbst wenn das Hengstmateriale in Celle wirklich nicht mehr die frühere Güte haben sollte, so hängt die Zucht im Lande nicht ausschliesslich von diesem, sondern ausserdem von circa 400 in der ganzen Provinz wirkenden Privatbeschälern ab." Im Frühjahr 1869 trat an die Stelle des verstorbenen Oberstallmeister v. Spörken der jetzige Dirigent, Landstallmeister von Unger, welcher ernstlich bemüht ist, den alten guten Namen des Celler Gestütes und der hannoverischen Pferdezuucht zu rehabilitiren. Seit Einverleibung des Königreiches Hannover in den preussischen Staat trat das Celler Landgestüt ganz in die Reihe der übrigen Landgestüte und dependirt jetzt direct vom Ministerium der landwirthschaftlichen Angelegenheiten etc. Von Celle aus werden die Hengste von Anfang Jänner bis Ende Juni auf Stationen in das Land geschickt, wo sie für 3—15 Mark Deckgeld die Begattung der Stuten besorgen; sobald eine Stute ein Fohlen geworfen hat, werden noch 9 Mark Fohlgeld erhoben. Die von der Gestütsverwaltung ausgegebenen Füllenscheine sind zuverlässige Geburtsurkunden: für Fohlen von Vollbluthengsten werden diese Scheine in blauer, für Füllen von Halbbluthengsten und Stuten nachgewiesener Abkunft in rother und für Fohlen von Halbbluthengsten und Stuten unbekannter Abkunft Scheine von weisser Farbe ausgegeben. Es gibt dort im Ganzen 66 Deckstationen, welche mit zwei oder drei Hengsten besetzt werden. Die Anzahl der Beschäler schwankt zwischen 187 und 200. Nach Schlägen vertheilte sich der Bestand bei der letzten Besichtigung folgendermassen:

1 Leichter Reitschlag mit	17 Hengsten
2 Leichter Wagenschlag mit	32 »
3 Starker Reitschlag mit	93 »
4 Starker Kutsch- und Arbeitsschlag mit	45 »

Es sind das selbst jetzt 25 Vollblut- und 162 Halbbluthengste aufgestellt. Die Provinz Hannover exportirt alljährlich eine ansehnlich grosse Zahl von Pferden — viele derselben schon im Fohlenalter von 6 Monaten bis 1½ Jahre — und manches schöne Thier wandert nach Mecklenburg, Sachsen, Thüringen, Süd-deutschland und in ausserdeutsche Länder, wo sie später nicht selten, z. B. in Italien und Spanien, als Mecklenburger bezeichnet werden. Es ist nicht zu leugnen, dass unter den günstigen Aufzuchtverhältnissen in Mecklenburg die hannoverischen Fohlen

zu stattlicheren Pferden heranwachsen, als in den engen Ställen und bei der etwas knappen Ernährung in der Lüneburger Heide. Ganz bedeutend ist die Pferdezucht in der Umgebung von Aurich; es fanden sich daselbst bei der vorletzten Zählung 190 Fohlen auf 1 Quadratmeile. Man wirft den hannoverischen Pferden sehr häufig vor, dass sie sich etwas langsam entwickelten, eigentlich erst im sechsten Lebensjahre zum vollen Dienste herangezogen werden könnten, allein es trifft dieses nur in einigen Districten zu; die grosse Mehrzahl der Fohlen entwickelt sich so rasch und gut wie in den anderen Ländern und Provinzen des nördlichen Deutschland. Unstreitig besitzen sehr viele jener Pferde recht hübsche Formen, eine stattliche Grösse (1.60—1.80 m.) und gute Gangarten. Die hannoverischen Carrossiers sind in London meistens sehr gesucht und werden in der Regel besser bezahlt, als die Ostpreussen. Sehr edle Reitpferde und viele gute Mutterstuten liefert das alte Herzogthum Verden, sowie auch die Grafschaft Hoya. Die Remonte-Commissionen haben früher in Hannover jährlich 800—1000 Pferde angekauft, da aber in der Neuzeit die Preise für schöne, edle Pferde dort immer höher gestiegen sind, der Export von Jahr zu Jahr zugenommen hat, so hat man sich genöthigt gesehen, die leichteren und billigeren Remonten aus den östlichen Provinzen zu beziehen. Viele Hippologen und Cavalleristen behaupten, dass das hannoverische Reit- und Wagenpferd in der Ausdauer den »Preussen« nachstehe; von anderer Seite wird das Gegentheil behauptet. Haltung und Fütterung sprechen bekanntlich bei solchen Fragen wesentlich mit.

3. OOSTENRIJK.

Evenals in *Frankrijk* en *Duitschland* zijn ten allen tijde en voornamelijk in de laatste jaren, in *Oostenrijk* door den Staat maatregelen genomen tot veredeling van het paardenras.

Als voornaamste hulpmiddel daartoe dienen stoeterijen en hengstendepots. Vooral de Staatsstoeterijen te *Bábolna*, *Kisber* en *Mezőhegyes* zijn zeer belangrijke inrichtingen.

Om een denkbeeld te geven van de belangrijkheid van zoodanige inrichtingen daar te lande, laten wij hier eene beschrijving volgen van de stoeterij te *Bábolna*.¹⁾

Bábolna. (K: ung. Staatsgestüt) liegt im Komorner Comitat, $2\frac{1}{2}$ Meilen südlich von Komorn und $3\frac{1}{2}$ Meilen östlich von Raab; ist gut arrondirt und besteht aus einem Complexe mit einem Flächenraum von 7067 Katastraljochen à 1600 □^o. Das Gestüt liegt bei 400 Fuss über der Meeresfläche, der Ort zählt 1500 Einwohner. Das Terrain ist grösstentheils eben; nur an der nördlichen Grenze zieht sich eine kleine Anhöhe hi welche gegen Süden sanft abfällt. Der Boden ist ein leichter humoser Sandboden, welcher bei hinreichenden Niederschlägen ein ausgiebiges Gedeihen liefert. Der Untergrund ist grösstentheils Sand, an einzelnen Stellen Schotter, die Humusdecke ist abwechselnd 1—2 und auch stellenweise mehrere Fuss mächtig. Im Jahre 1789 wurde das Landgut *Bábolna* unter der Regierung des Kaisers Josef II von dem damaligen Besitzer Grafen Josef von Szapary um den Preis von 450.000 fl: in Silber erkaufte. Die

1) Encyclopädie der Gesammten Thierheilkunde und Thierzucht von *Alois Koch*. 1884. und Reisenotizer über Ungarn's Pferdezcucht von *A. Lydtin*.

definitive Uebnahme Bábolnas geschah am 4. Mai 1790. Ursprünglich war Bábolna eine Nebenanstalt des k. k. Militär-gestütes Mezöhegyes, welches seine entbehrlichen Pferde dorthin entsendet hat. Zufolge Rescriptes des k. k. Hofkriegsrathes vom 29 October 1806 begann Bábolnas Selbständigkeit. Ueber den ursprünglichen Betrieb und die Fortzucht in dem Militärgestüte Bábolna lässt sich keine genaue und gründliche Nachweisung geben, indem im Jahre 1849 in der damaligen Kriegsepoche fast alle Schriften in Verlust gerathen sind, welche über den diesfälligen Gegenstand Aufschluss geben könnten. So viel ist jedoch bekannt, dass die erste Gründung der Pferdezucht in Bábolna, wie schon vorhin erwähnt, vom Gestüte Mezöhegyes aus geschah, welches sechs Jahre früher errichtet wurde und seine übrigen Pferde nach seiner Filiale sandte. So viel sich noch aus einigen Bruchstücken älterer Schriften entnehmen lässt, wurde anfänglich die Paarung und Fortpflanzung in Bábolna meist mit Pferden spanischer und zum Theile siebenbürgischer Abstammung betrieben. Nach einem vorgefundenen, Sog: Beschälregister vom Jahre 1804 wurden beim Bábolnaer Gestütsposten durch 18 Stücke Beschäler 146 Stuten gedeckt. Die Deckhengste waren alle Spanischer. Die 146 Stuten, welche gedeckt wurden, waren nicht namentlich, sondern mit ihren Nummern bezeichnet, welche in steigender Zahl, jedoch mit Unterbrechung bis gegen 990 bezeichnet waren, woraus man den Schluss folgern kann, dass diese Stuten ihren hohen Nummern nach von dem Gestüte Mezöhegyes herstammten. Die theilweise Paarung mit Araberhengsten hat in Bábolna, soviel ersichtlich, um das Jahr 1816 begonnen, was sich jedoch aus Mangel schriftlicher Behelfe nicht speciell nachweisen lässt. Von den 1815 in Frankreich im Depot la Rosières erbeuteten Hengsten deckten in Bábolna Hengste arabischer abstammung, und zwei türkische Hengste. Erst vom Jahre 1818 an hat man sichere und zuverlässigere Daten über den Züchtungsvorgang, wo viele Araberhengste als deckhengste erscheinen.

Vom Jahre 1822—1832 wurden zum Theile auch Kladruber Hengste zur Deckung der Gestütsstuten verwendet, lediglich in der Absicht, um den Bábolnaer Abkömmlingen mehr Grösse und Stärke zu geben, welche alljährlich vom Hofgestüte zu Wien ausgeliehen und nach vollendeter Deckzeit wieder dahin abgegeben wurden. Vom Jahre 1835—1837 wurde ein Theil der Gestütsstuten

durch engelsche Vollbluthengste gedeckt. Im Jahre 1833 trat unter den Zuchtpferden in Bábolna die Beschälseuche, auch damals, »schleichende Nervenkrankheit" genannt, auf und wurde nach dem Parere eines Professors des k. k. Militär-Thierarznei-Institutes zu Wien durch das Belegen der Stuten mit alten, gebrecklichen Beschälern hervorgerufen. Von 161 gedeckten Stuten blieben 40 trächtig und es erlitt durch diese Seuche Bábolna einen Verlust von 52 Mutterstuten.

Im Jahre 1836 wurde von Seite der k.k. österr. Regierung eine Pferdeankaufs-Mission nach Syrien beordert, mit welcher der damalige Gestütscommandant Major Baron Eduard Herbert betraut wurde, welcher in Syrien von den Beduinenstämmen in der Wüste neun Originalaraberhengste und fünf solche Stuten ankaufte und nach Bábolna brachte. Eine ähnliche Mission wie die erwähnte ging im Jahre 1843 nach Aegypten, von wo Oberstlieutenant Baron Herbert acht Stück Originalaraberhengste und zwei Stück Stuten für die Bábolnaer Gestütsanstalt kaufte. — Im Kriegsjahre 1848 wurden die Pepinière-Beschäler nebst den drei- und vierjährigen Hengsten — circa 100 Stücke — mit Zurücklassung der trächtigen Mutterthiere nach Gödöllö befördert, von hier aber wieder nach Bábolna zurückgebracht. Desgleichen wurden im Kriegsjahre 1849 sämtliche Pferde (687 stücke) nach Graz gesendet, im Jahre 1850 aber wieder nach Bábolna zurückgeführt. 1852 kaufte Major Ritter von Gottschlig in Syrien sechs Originalhengste, nebst vier arabischen Stuten. Eine Pferde-ankaufs-Mission nach dem Oriente von grösserem Umfange wurde auf Anordnung der k.k. österl. Regierung im Jahre 1856 und 1857 ausgeführt, mit welcher Oberst Rudolf v. Brudermann, nach heriger Gestüts-Commandant in Bábolna, betraut wurde, der in Syrien und Palästina von verschiedenen Beduinenstämmen 15 Originalaraberhengste, 32 Originalaraberstuten und 9 Fohlen unter einem Jahre für die Gestütsanstalt Bábolna ankaufte. Vom diesem Transporte wurden einige Hengste an die Gestüte Mezöhegyes und Radautz abgegeben.

In den Jahren 1856 und 1857 wurden durch Oberstlieutenant Schindelöcker bei seiner Sendung nach Persien zwei Hengste angekauft. Auch in per Zwischenzeit der oberwähnten Missionen geschahen wiederholte Ankäufe von Araber-Zuchtpferden beiderlei Geschlechtes für die Gestütsanstalt Bábolna aus dem kaiserlichen Hofstall in Wien, aus dem Privatgestüte des Königs

von Württemberg; ferner wurden Ankäufe von Original- und Vollblutarabern von einzelnen Privaten und Pferdezüchtern in Ungarn gemacht. In rein militärischen Angelegenheiten untersteht das Militärpersonal dem k.k. Reichs-Kriegsministerium, in allen technischen und administrativen dem Königl. ungar. Ministerium für Landwirthschaft, Industrie und Handel. Bis zum Jahre 1875 blieb Bábolna als selbstständige Gestütsanstalt, dann wurde diese Filiale des Königl. ungar. Staatsgestütes zu Kisbér und erhielt am 31 März 1883 wieder ihre Selbstständigkeit. In Bábolna wird ausschliesslich das arabische Pferd in zwei Richtungen hin gezüchtet, u. zw.: 1. Der arabische Vollblutstamm, besteht aus 21 Mutterstuten, deren vorzüglichere Exemplare nur mit arabischem Vollblut gezüchtet werden, um die in Europa immer mehr verschwindende reine orientalische Rasse in ihrer Unverfälschtheit zu bewahren, indem im Lande zum grössten Theile ein Stutenmaterial orientalischen Ursprunges sich im Besitze des Volkes befindet. 2. Der arabische Halbblutstamm mit arabischem Vollblut und Halbblut gezüchtet.

Züchtungszweck: leichte Wagen- und besonders Cavalleriepferde; dann ist die Bestimmung der in Bábolna gezogenen Hengste hauptsächlich die, einen Ersatz für den Abgang der Landesbeschäler in den Depots zu bilden und es kommen alle diese Hengste in jene flachen Gegenden des Landes, wo eine kleine Pferderasse orientalischen Ursprunges existirt. Ende Mai oder Anfang Juni jeden Jahres findet eine Musterung der Gestütspferde statt, wo alle Pferde einzeln vorgeführt werden und je nach ihrer Beschaffenheit ihre Bestimmung erhalten; es werden sonach Hengste als Pepinière oder junge Stuten zur Zucht für die Anstalt beibehalten; dreijährige Hengste zu Landesbeschälern übersetzt; minder taugliche zur Castration und entweder zum eigenen Gebrauche verwendet oder zum Verkaufe mit den nicht zur zucht tauglichen Stuten bestimmt. Die Licitation der ausrangirten Pferde findet jedes Jahr meist Anfangs October statt.

Der Stand der gestütspferde besteht im Jahre 1884 aus:

10	Pepinière-Hengsten.	
4	Probir	»
2	vierjährigen	»
47	dreijährigen	»
51	zweijährigen	»
38	einjährigen	»

7	Abspän	Hengsten.
36	Saug	»
134	Mutter	Stuten.
35	vierjährigen	»
56	dreijährigen	»
39	zweijährigen	»
41	einjährigen	»
6	Abspän	»
41	Saug	»
26	Zuggebrachspferden.	
9	dienstreitpferden.	
6	Csikospferden.	
6	vierjährigen Wallachen.	
9	dreijährigen	»

Summe 605 Stück.

Die Deckzeit beginnt Anfangs December und dauert bis ende Juni. Die Belegung geschieht aus der Hand. Die Fohlen bleiben 5 bis 6 Monate bei den Müttern und führen alle den Namen des Vaters. Sie erhalten bei der Abspänung den Anfangsbuchstaben des Vaters mit der etwaigen Nummer desselben, u. zw. Vollblut auf der rechten Sattelstelle, daneben den allenfallsigen Rassenbrand und unter diese die Nummer der Anzahl Fohlen von demselben Vater; während Halbblut dieselben Brandzeichen auf der linken Sattelstelle aufgebrannt erhalten.

Der Vereinfachung wegen wird jederzeit der 1 Mai als der Geburtstag der Fohlen angenommen und es erhalten dann die vollblutfohlen auf der linken Sattelstelle den Gestütsbrand (Fig. 115) und die Halbblutfohlen denselben auf der rechten Sattelstelle aufgebrannt. Die von den Privaten als einjährig angekauften Hengstfohlen erhalten den Gestütsbrand (Fig. 115) am rechten Hinterschenkel.

Diese Art Brennens wurde 1879 eingeführt, während früher die im Gestüt geborenen Pferde, u. zw. Vollblut wie bisher an der rechten Sattel- stelle B ohne Krone, Halbblut an der linken Hinterbacke den Gestütsbrand erhielten. Mit zehn Monaten geschieht die Separation nach dem Geschlechte. Nach vollendetem dritten Jahre werden die Hengstfohlen, nach zweiwöchentlicher Benützung der



Fig. 115.

Gestbr. v. Bábolna.

Frühjahrsweide, d. i. gegen den 10—20 Mai aufgestellt, angeritten und im Herbst zu den einzelnen Hengstendepots als Beschäler abgegeben.

Die jährlich im Frühjahr zum Verkaufe classificirten überzähligen jungen Stuten, die schon ihr viertes Jahr erreicht haben, werden nach der Classification aufgestellt, damit sie bei gehöriger Wartung, Pflege und Arbeit entweder im Sattel oder geschirr bis zur Herbstlicitation in einen solchen Zustand gebracht werden, dass der Käufer sie zur Zucht oder zum Gebrauche vorbereitet finde. Die zu Mutterstuten eingetheilten jungen Stuten werden $3\frac{1}{2}$ Jahre alt und darüber nach Beendigung der Herbstlicitation und nach erfolgter Abgabe der jungen Hengste an die Depots, aufgestellt, angeritten; im Monate Jänner und Februar an gesteigerte, 15, 20, 25 Minuten andauernde schnellere Gangarten gewöhnt; im März im Freien bewegt und Mitte des Monats galopirt. Die Distanz für diese Bewegung beträgt anfangs mindestens eine viertel englische Meile, nach 12—15 Tagen ist dieselbe auf eine halbe, Anfangs April auf drei viertel und Ende dieses Monats auf eine ganze englische Meile bemessen. Hiebei versteht man den gemässigten Galop, nicht aber Carrière, welche letztere Gangart erst bei den 4—5 letzten Uebungen versucht wird. Galop wird nur jeden zweiten Tag geritten; Tags darauf Schritt und Trab. Mit 1 Mai werden die Bewegungen eingestellt, die jungen Stuten in die Gestüte einrangirt und erhalten als gedeckte Stuten im Herbst die Mutterstutenummer, neu oder die gerade abgehende, u. zw. Vollblut links, Halbblut rechts unter dem Gestütsbrande aufgebraunt. Die Belegung der zu Mutterstuten einrangirten jungen Stuten erfolgt erst im Monate März. Die im Gestüte güst gebliebenen jüngeren Stuten werden zu fortwährender leichter Arbeit benützt. Die Pferde kommen, sobald die Witterung es zulässt und die Weide hinlängliches Futter bietet in folgenden Abtheilungen hinaus: die güsten Stuten separat; dann Mutterstuten mit Saugfohlen. Diese sind in loco Bábolna in vier Stallungen untergebracht. Ein- und zweijährige Hengstfohlen zusammen. Diese stehen in zwei getrennten Stallungen im sog. Ritterhofe, $\frac{1}{2}$ Stunde von loco Bábolna entfernt; die zwei- und dreijährigen Stuten zusammen, in einem langen Laufstalle, sog. Unterstand, etwa zehn Minuten von loco Bábolna entfernt, untergebracht; und die einjährigen Stutfohlen beweiden abgesondert von Monate Mai bis

Frühjahrsweide, d. i. gegen den 10—20 Mai aufgestellt, angeritten und im Herbst zu den einzelnen Hengstendepots als Beschäler abgegeben.

Die jährlich im Frühjahr zum Verkaufe classificirten überzähligen jungen Stuten, die schon ihr viertes Jahr erreicht haben, werden nach der Classification aufgestellt, damit sie bei gehöriger Wartung, Pflege und Arbeit entweder im Sattel oder geschirr bis zur Herbstlicitation in einen solchen Zustand gebracht werden, dass der Käufer sie zur Zucht oder zum Gebrauche vorbereitet finde. Die zu Mutterstuten eingetheilten jungen Stuten werden $3\frac{1}{2}$ Jahre alt und darüber nach Beendigung der Herbstlicitation und nach erfolgter Abgabe der jungen Hengste an die Depots, aufgestellt, angeritten; im Monate Jänner und Februar an gesteigerte, 15, 20, 25 Minuten andauernde schnellere Gangarten gewöhnt; im März im Freien bewegt und Mitte des Monats galopirt. Die Distanz für diese Bewegung beträgt anfangs mindestens eine viertel englische Meile, nach 12—15 Tagen ist dieselbe auf eine halbe, Anfangs April auf drei viertel und Ende dieses Monats auf eine ganze englische Meile bemessen. Hiebei versteht man den gemässigten Galop, nicht aber Carrière, welche letztere Gangart erst bei den 4—5 letzten Uebungen versucht wird. Galop wird nur jeden zweiten Tag geritten; Tags darauf Schritt und Trab. Mit 1 Mai werden die Bewegungen eingestellt, die jungen Stuten in die Gestüte einrangirt und erhalten als gedeckte Stuten im Herbst die Mutterstutenummer, neu oder die gerade abgehende, u. zw. Vollblut links, Halbblut rechts unter dem Gestütsbrande aufgebraunt. Die Belegung der zu Mutterstuten einrangirten jungen Stuten erfolgt erst im Monate März. Die im Gestüte güst gebliebenen jüngeren Stuten werden zu fortwährender leichter Arbeit benützt. Die Pferde kommen, sobald die Witterung es zulässt und die Weide hinlängliches Futter bietet in folgenden Abtheilungen hinaus: die güsten Stuten separat; dann Mutterstuten mit Saugfohlen. Diese sind in loco Bábolna in vier Stallungen untergebracht. Ein- und zweijährige Hengstfohlen zusammen. Diese stehen in zwei getrennten Stallungen im sog. Ritterhofe, $\frac{1}{2}$ Stunde von loco Bábolna entfernt; die zwei- und dreijährigen Stuten zusammen, in einem langen Laufstalle, sog. Unterstand, etwa zehn Minuten von loco Bábolna entfernt, untergebracht; und die einjährigen Stutfohlen beweiden abgesondert von Monate Mai bis

FUTTER-SCHEMA DES GESTÜTES BÁBOLNA.				Hafer.	Heu.	Futter- stroh.
				Dekagramm.		
Saugfohlen	von 3 Wochen nach der Geburt bis zur 6 Woche.			32	—	—
	von 7 Wochen nach der Geburt bis zur Abspänung.			100	—	—
Abspänfohlen vom Tage der Abspänung bis zu 1 Jahr				225	350	200
ein-	Jährige	während		160	200	250
		ausser		250	400	300
zwei-	Jährige	während der Weidezeit		160	200	250
		ausser		250	450	350
drei-	Jährige	während		160	200	300
		ausser		250	450	350
aufgestellte junge	Hengste.	in den ersten 2 Monaten		350	500	300
		bei schwererer Arbeit		450	500	300
Pepinière-	Hengste.	während		500	550	—
		ausser		400	150	300
Probir-	Hengste.	während der Belezzeit		450	550	—
		ausser		320	450	300
ein-	Jährige	während		160	200	250
		ausser		250	400	300
zwei-	Jährige	während der Weidezeit		160	200	250
		ausser		250	450	300
drei- bis vier-	Stuten	während		160	200	250
		ausser		250	500	300
aufgestellte junge	Stuten	in den ersten 2 Monaten		350	500	300
		bei schwererer Arbeit		500	500	300
Mutterstuten	ohne Fohlen	während		—	200	300
		ausser		130	550	350
	trächtige	während der Weidezeit		130	200	300
		ausser		200	550	300
	mit Fohlen	während		200	300	300
		ausser		250	550	400
Dienstreitpferde				320	560	225
Zuggebrauchspferde				500	675	225
Zum Verkauf aufgestellte Pferde				360	560	300

Streu stroh: durchgehends mit 500 dekagramm für jedes Pferd.

XIII.

KORTE BESCHRIJVING DER PAARDEN, WAARVAN AFBEELDINGEN AAN HET WERK WORDEN TOEGEVOEGD.

N^o. I. *Oldenburgsche hengst.*

In December 1885 bekroond met de premie (f 500.—), uitgelooft door den Minister van Oorlog voor den hengst, die het meest uitmuntte en tevens geschikt was tot aanfok van remontepaarden.

Staat ter dekking op het domeingood »Scheurpolder» aan den Hoek van Holland. Eigenaar de Heer *C. F. Ockhorst* te Rotterdam.

N^o. II. *Groningsch-Friesche ruin.*

In 1886 in het bezit van den Heer *H. Koning* te Groningen.

N^o. III. *Geldersche merrie.*

In 1884 bekroond met den Ien prijs op de internationale landbouw-tentoonstelling te Amsterdam.

Aangekocht in de *Tielerswaard* en ingezonden door den Heer *Van den Berg* te Haarlem.

N^o. IV. *Overbetuwsch gekruiste ruin.* ¹⁾

Is gevallen van eene Betuwsche merrie en den associatie hengst *Carolus* te Bemmelen. Door den eigenaar, de Heer *Burgers* te Elst, in 1884, op de voorjaarsmarkt in die gemeente, verkocht voor f 900.— Kooper was de Heer *Hublot* te Parijs.

N^o. V. *Zeeuwsche merrie.*

In 1886 op het eiland *Walcheren* aanwezig.

N^o. VI. *Oldenburgsche hengst.*

In December 1886 bekroond met de premie (f 500.—), uitgelooft door den Minister van Oorlog, voor den hengst, die het meest uitmuntte en tevens geschikt was tot aanfok van remonte-

1) Door de kruising is het *kruis* en de *rug* veel verbeterd.

paarden. Oud $4\frac{1}{2}$ jaar. Standplaats *Hugowaard*; *Noord-Holland*.

N^o. VII. *Oldenburgsche hengst*.

Is op onderscheidene tentoonstellingen bekroond.

N^o. VIII. *Oldenburgsche merrie*.

Als voren. Zwaar wagenpaard, Carossier, oud 6 jaar.

N^o. IX. *Oldenburgsche merrie*.

Deze bekende fokmerrie was op de internationale landbouw-tentoonstelling te *Amsterdam* in 1884 aanwezig.

N^o. X. *Belgische hengst*.

Op het tijdstip van het photografeeren 2 jaar oud. Is op onderscheidene tentoonstellingen bekroond.

N^o. XI. *Norfolksche hengst*.

Bekroond met den eersten prijs op de internationale landbouw-tentoonstelling te *Amsterdam* in 1884. Ingezonden door den land- en tuinbouwkring van het Groot-Hertogdom Luxemburg, te *Luxemburg*. Geschenk van Z. M. Willem III, Koning der Nederlanden, Groot-Hertog van Luxemburg.

N^o. XII. *Geldersche hengst*.

Op de internationale tentoonstelling te *Amsterdam*, in 1884, ingezonden door den Heer *Smit (Jr. P.)* te *Rotterdam*, Voorzitter der afdeeling *IJsselmonde* van de *Hollandsche Maatschappij* van landbouw.

Bruin, aftands, afkomstig van den Heer *Van der Zijp* te *Wamel*.

N^o. XIII. *Typenpaard*.¹⁾

Voorgesteld door de gecommiteerden uit de commissie tot verbetering van het paardenras in *Gelderland*.

De romp is van den Oldenburgschen hengst »*Edzard*» en het hoofd en de hals van den Gelderschen hengst »*Batawwer*», beiden bekroond op de internationale landbouw-tentoonstelling te *Amsterdam* in 1884.

1) Op de photografie staat het paard een weinig te recht in het spronggewricht.

De stand van de paarden, onder no. XII en XIII vermeld, is minder sierlijk dan men wel zoude gewenscht hebben. De reden hiervan is, dat de achterbeenen in het op de afbeeldingen aangegeven kwadraat moesten staan. Deze stand is ook niet in het voordeel eener flinke plaatsing der voorbeenen geweest.

XIV.

VERRICHTINGEN VAN DE PERMANENTE COMMISSIE UIT DE GELDERSCH-OVERIJSSSELSCHE MAATSCHAPPIJ VAN LANDBOUW OM TOT EEN TYPENPAARD TE GERAKEN.

Bij hare verrichtingen had de commissie op het volgende te letten:

1^o. Het bestaande paardenras in Gelderland, op de stallen der fokkers aanwezig, te verbeteren, ten einde een constant ras te verkrijgen, dat niet alleen voldoet aan de eischen, welke de landbouwer voor zijn werkpaard stelt, maar ook aan hetgeen men bij een krachtig rijtuigpaard en bij een degelijk krijgspaard vordert. (Art. 1 van het reglement.)

2^o. Door haar moest een stamboek worden aangelegd en uitgegeven, dat in den handel verkrijgbaar zal worden gesteld. (Art. 8 van het reglement.)

3^o. Bij het toekennen van prijzen behoeft zij niet uitsluitend te letten op het beste paard, maar prijs en premie kunnen worden toegekend aan die dieren, welke haar het geschiktst voorkomen, om tot een type te geraken. (Art. 19 van het reglement.) ¹⁾

De Commissie begon met een nauwkeurig onderzoek in te stellen op verschillende paardenmarkten, tentoonstellingen, stallen enz., en won daarbij niet alleen het gevoelen in van Neder-

1) Door ieder deskundige zal voorzeker het hoogst moeilijke van deze opdracht worden erkend.

landsche deskundigen, doch ook van Fransche en andere buitenlandse paardenhandelaren.

Van de paarden, die daarvoor in aanmerking kwamen, liet zij photographiën vervaardigen.

Bij de beoordeeling der uiterlijke hoedanigheden der paarden paste zij ook de proportieleer (schoonheidsleer — den vorm der luxe) van *Bourgelat* en anderen toe, waarbij tevens geraadpleegd werden de werken van *Laseur*, *Oeiynhausen* en *Duhoussset*.

De *actueele toestand* van het *Geldersch* ras vond de commissie in den hengst, die onder n^o. 44 (Geldersch soort) op de Internationale tentoonstelling te Amsterdam aanwezig was.

(Zie afbeelding N^o. XII bij dit werk.)

Beoordeeld naar de proportieleer van *Bourgelat* e. a. is het pijpbeen (D) te lang, want de hak valt boven die lijn. Bij verkorting zou de croupe tot aan de zwarte lijn (R) verlagen en ongeveer in overeenstemming zijn met het daaromtrent vermelde in de volgende beschrijving onder letter R. Wordt echter het been D tot aan de hak als eene goede eigenschap aangemerkt, omdat het schenkelbeen E daarbij in evenredigheid korter is, dan zou het kruis toch aan de zwarte lijn moeten vallen {Zie de beschrijving van lijn I tot aan de zwarte lijn ('t kruis) en van daar in een ongeveer loodrechte lijn daaronder tot aan de knie (smerschijf)}. Hoewel de rug volgens de lijn U een vrij goede afmeting heeft, wordt ze bij het begin van den schoft wel een weinig te laag geacht. (Zie ook afbeelding III.)

Het kruis en de rug van het Geldersche paard moeten alzoo verbeterd worden, terwijl ook op de schoft gelet moet worden.

Het *typenpaard* werd door de commissie gevonden in den *romp* van den Oldenburgschen hengst *Edzard*, bekroond met den eersten prijs op de genoemde internationale tentoonstelling en in den *hals* en het *hoofd* van een Gelderschen hengst, mede op genoemde tentoonstelling bekroond, en afkomstig uit Overbetuwe, uit den stal van A. Oostermans en thans het eigendom van den heer P. Smit te Rotterdam.

Van deze deelen werd eene fotografie samengesteld, *waarvan onder n^o. XIII eene afbeelding bij dit werk is gevoegd*. De samenvoeging der deelen geschiedde, omdat de hals en het hoofd van *Edzard* niet voldoen aan de eischen, terwijl men deze deelen van het *Geldersch* soort, wegens den sierlijken vorm, dient te behouden.

Het verkrijgen van een goed typenpaard achtte de commissie

noodig om dit tot richtsnoer bij de fokkerij te doen dienen en om daarop de keuring te gronden van de paarden, welke in het stamboek zouden worden ingeschreven.

Het onderstaande strekt tot toelichting der lijnen op de beelden aangegeven door Bourgelat, e. a.

A. Kwadraat; de hoogte en lengte van het paard is gelijk; van het hoegbeen tot aan het zitbeen en van de onderzijde van den hoof tot op de schoft.

B. Lengte van het hoofd = van den nek tot aan den rand der lippen. ¹⁾

C. De lengte van het hoofd = van de onderzijde van het borstbeen tot aan den kogel van het voorbeen. (*Duhoussset*.)

D. Lengte van het hoofd = van de onderzijde van den hoof tot aan de hak. (*Duhoussset*.)

E. Lengte van het hoofd = van de hak tot in de plooi der lies. (*Duhoussset*.) — *Oeynhansen* meet gelijken afstand van dáár tot aan den staartwortel F.

De lijn G van het kruis in een loodlijn tot aan de knieschijf = aan de lengte van de mondspleet tot op het hoofd.

H. Lengte van het hoofd = van de heup tot aan de punt van het schouderblad.

I. = tweemaal de lengte der opgenoemde lijn G.

J. Lengte van het hoofd = de diepte van het paard. Het beeld is dieper ten gevolge van de flinke lijn K. Zie opmerking K.

K. Lengte van het hoofd = van de schoft tot aan de punt van het hoegbeen. Deze lijn is op het beeld langer, hetwelk als een goede eigenschap moet worden beschouwd.

L. Halve hoofdlengte = over het oog gemeten, breedte van het hoofd. ¹⁾

M. Halve hoofdlengte = breedte der aanzetting van het hoofd.

1) Om te bepalen of de afmeting van het hoofd normaal is, wordt, behalve de genoemde lijnen B en L door *Duhoussset* o. a. nog aangegeven, de afstand van de bovenzijde van het neusgat tot aan de onderzijde van het oog als breedte van het hoofd, en dat gelijke lengte moeten hebben de lijnen bij meting van de onderzijde van het oog tot de lip; van daar tot op het midden der bocht van het kakebeen en van dat punt tot op den nek, $\frac{2}{3}$ der lengte van het hoofd = breedte van de borst (boeg tot boeg). Lengte van de mondspleet tot op het hoofd = breedte van het kruis. Ook is vermeld, dat de lijnen van het kwadraat A gelijk zijn aan $2\frac{1}{2}$ maal de hoofdlengte.

N. Halve hoofdlengte = arm.

O. Halve hoofdlengte = van onder de voorknie tot aan de kroon van den hoef.

P. Ruim $1\frac{1}{4}$ maal de hoofdlengte = van de bovenzijde van het hoofd tot aan de schoft. Deze lijn wijst tevens aan den gewelfden bovenhals van nature eigen aan het Geldersch paard.

Q. Gelijk aan P. Van boven het hoofd tot aan het punt, waar de hals in de borst valt, volgens *Oeynhausens*. Volgens *Duhouset* de lengte van den onderhals tot den ingang der borst, gelijk aan de lengte van de mondspleet tot op het hoofd.

R. Gestippelde lijn; Bourgelat zegt: »Bij een schoon gebouwd paard dient een rechte lijn te loopen van het achterste van den schoft tot aan het kruis.

S. Lengte van de mondspleet tot op het hoofd = lengte van de croupe.

T. Diepte van het paard; de gestippelde loodlijn van den schoft tot aan de onderzijde moet gelijk zijn van daar tot in het kootgewricht. Hierbij moet opgemerkt worden, dat het gegeven beeld dieper is; zie het opgemerkte bij K.

U. De lijnen, op de teekening zichtbaar, welke in hoek U samenvallen, en die de lengte van den rug aantoonen, worden op de volgende wijze gevonden: men neme $U\frac{1}{4}$ van het kwadraat hooger, juist boven het midden van het kwadraat en richte uit de hoeken van de basis van het kwadraat een gelijkbeenigen driehoek op.

XV.

B E S L U I T.

Uit de studie over dit onderwerp is ons overtuigend gebleken, dat men zich in ons land veel moeite heeft gegeven en nog geeft, om het paardenras te verbeteren. Dat de resultaten niet gunstiger zijn geweest, moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan het gemis van een vast plan, ten gevolge van gebrek aan aakkennis en aan de weinige medewerking, die men van den andbouwer ondervond.

Alhoewel in den laatsten tijd vooruitgang in de paardenfokkerij is te bespeuren, wordt over het algemeen toch betwijfeld of de gewenschte uitkomst wel ooit zal worden verkregen, als er geen krachtiger maatregelen genomen worden.

De paardenfokkerij eischt oneindig veel zorg, moeite en kosten en is onderhevig aan kansen, die de prijs voor den verkoop slechts zelden vergoedt, en die de meeste landbouwers niet kunnen dragen.

Meer en meer hoort men dan ook aandringen op de tuschenkomst van Staatswege, door het uitvaardigen van een wet op de keuring der hengsten en op het gratis of voor een zeer gering dekgeld stationneeren van beste hengsten gedurende den dektijd, op verschillende plaatsen in ons land. Worden deze hengsten, naar gelang van de paardensoort in de verschillende streken, zorgvuldig gekozen en alleen merriën tot dekking toegelaten,

waarvan het te verwachten is, dat zij goede veulens zullen voortbrengen, dan zoude — zoo wordt beweerd — de paardensfokkerij een bron van groote welvaart voor ons land kunnen worden.

Voor al nu er gelegenheid bestaat de hengsten — buiten den dektijd — te *Milligen* te pluatsen, zouden de aan dezen maatregel verbonden kosten betrekkelijk gering zijn.

De kwijnende toestand van den landbouw legt op de Regeering de verplichting te dezer zake te doen wat in haar vermogen is. Werd evenals in Frankrijk eene commissie van bekwame mannen — waarover men gelukkig in genoegzamen getale beschikt — benoemd, om de regeering met raad en daad bij te staan, dan voorzeker zoude, — rekening houdende met de ondervinding, die in andere landen opgedaan is — betrekkelijk spoedig het gewenschte doel bereikbaar zijn.

Moge deze tijd niet te ver verwijderd zijn.

Omtrent de aanschaffing van paarden voor het leger kan niet anders gezegd worden, als dat men op allerlei wijzen een goed soort dienstpaarden heeft trachten te verkrijgen en zich hiervoor thans ook nog veel moeite geeft. Jammer echter, dat er meermalen twijfel is gerezen moeten worden of de middelen, om tot dat doel te geraken, wel altijd genoegzaam doordacht waren.

Volgens algemeen gevoelen was het b. v. noodig geweest — alvorens tot den aankoop van Hongaarsche paarden over te gaan — door eene commissie eene studie te doen maken van het paardenbestand in Oostenrijk-Hongarije. Was dit gebeurd, dan zoude het Rijk eene belangrijke som, voor te vroeg op reform gestelde paarden, bespaard zijn.

Ook ten aanzien van de aanschaffing van de Iersche paarden is dit niet geschied. In het belang onzer toch reeds zoo slecht voorziene schatkist hopen wij gaarne, dat zulks minder nadeelige gevolgen zal hebben, als de aanschaffing van Hongaarsche paarden heeft gehad.

Zooals uit het voorgaande blijkt, betaalt ons legerbestuur in vergelijk met die van andere legers hooge prijzen voor de remonte-paarden en is het getal, dat jaarlijks op reform gesteld moet worden, in evenredigheid, ook hooger. Dit in verband gebracht met de omstandigheid, dat de rations fourages bij ons leger over het algemeen grooter zijn dan bij andere legers

(men vergelijkte Bijlage n^o. VI) brengt ons tot het besluit, dat ons remontewezen, de remonteopvoeding en de verzorging der legerpaarden nog ernstiger studie vereischt.

Te weinig is men bekend met het werkelijk verloop onzer troepenpaarden, terwijl hieromtrent, met eenige inspanning, belangrijke gegevens kunnen verkregen worden. Bij het Departement van Oorlog toch bevinden zich de bronnen, waaruit allerlei soort van statistische gegevens verzameld kunnen worden.

Naar onze meening zoude eene Commissie, welke in die richting werkzaam werd gesteld, veel nut kunnen stichten en zoude men een juist oordeel kunnen vellen over zaken, waaromtrent men nu in het onzekere verkeert.

De onderstelling, dat in ons land weinig cavaleriepaarden van 4—6 jaren worden aangetroffen, is bewaarheid; er zijn toch slechts enkele paarden voor dat wapen aangekocht kunnen worden. In dit opzicht blijft dus nog veel te doen over.

Vermoedelijk zal echter het remontedepot ten deze veel verbetering aanbrengeu.

Zooals hiervoren reeds is aangestipt, komt het dringend noodig voor, dat in de wijze van levering van de paarden, die bij publieke aanbesteding worden verkregen, wijziging worde gebracht, nl. door de paarden niet meer bij de verschillende korpssen te laten leveren, maar op ééne plaats, terwijl de keuring aan ééne commissie, bestaande uit drie officieren, zoude moeten worden opgedragen. Deze commissie zoude *eenige jaren* achtereen met de keuring belast moeten blijven, en niet dan bij gedeelten vervangen mogen worden. Werd deze commissie ook belast met den aankoop van inlandsche paarden, dan zoude men zeer zeker nog meer waarborgen hebben dan nu, voor het verkrijgen van goede waar voor billijke prijzen.

B I J L A G E N.

HENGSTEN-ASSOCIATIE „OVER-BETUWE.”

De ondergeteekenden zijn overeengekomen om voor onderlinge rekening, en dat wel voor het getal aandeelen achter ieders naam uitgedrukt, te koopen en aan te houden een puiken dekhengst, met het doel om het paardenras op hunne stallen aanwezig, te verbeteren, ten einde een constant ras te verkrijgen, dat niet alleen voldoet aan de eischen, welke de landbouwer voor zijn werkpaard stelt, maar aan hetgeen men bij een sierlijk, krachtig rijtuigpaard en bij een degelijk krijgspaard vordert, en waarbij men ook in overweging heeft genomen den actueelen toestand in Over-Betuwe en de behoefte der paardenfokkers, vooral wat betreft het fokken bij de aanwezige merriën, waarvan nog al eens paarden zijn gevallen, welke tegen verhoogde prijzen aan de Fransche paardenhandelaren van de hand werden gedaan.

Art. 1. Om bedoelden hengst te kunnen koopen, zal een kapitaal van drie duizend vijf honderd gulden bij aandeelen van vijftig gulden, door de ondergeteekenden worden gestort, in handen van de nader aan te wijzen Bestuurders, op den eersten Januari achttien honderd zes en tachtig.

Tot goedmaking der kosten van onderhoud van den hengst, zullen de ondergeteekenden telkens op den tweeden Januari, aanvangende in achttien honderd zes en tachtig tot zoolang de hengst wordt aangehouden, betalen de som van zes gulden boven elk aandeel als dekgeld.

Art. 2. Door de storting van vijftig gulden in eens en het betalen van de op den laatst verlopen tweeden Januari verschenen bijdrage van zes gulden, zooals bij het voorgaande artikel is bedoeld, verkrijgt men het recht, ieder jaar een paard te doen dekken, onder voorwaarden echter :

a. dat merriën, die aanstekelijke ziekten hebben of afkomstig zijn van stallen waar zulke ziekten heerschen, in geen geval tot dekking mogen worden toegelaten ;

b. dat de dekking niet meer dan tweemaal plaats hebbe gedurende elke hengstigheid ;

c. dat eene merrie, na zes malen besprongen te zijn zonder drachtig te worden, gedurende dat jaar niet meer door den hengst mag gedekt worden ;

d. dat de kwitantie van de betaalde zes gulden, aan den hengsthouder, vóór de dekking van het paard moet worden ter hand gesteld ;

e. dat ingeval de rechthebbende een paard mocht willen doen bespringen, waarvan hij geen eigenaar is, daarvan aan een der Beheerders moet worden kennis gegeven, die hiervan op de sub d vermelde kwitantie zal melding maken, waarbij evenwel de aandeelhouder verantwoordelijk blijft voor de handelingen in strijd met deze voorwaarden, bij overdracht van zijn recht aan anderen.

Art. 3. De mede-onderteekenaars: *Arend Costermans* te Elst, (Lijnden), *J. M. Sanders*, te Elst, (Merm), en *H. A. Pauwen*, te West-Pannerden, worden, met verwijzing naar de in het hoofd dezes vermelde voorwaarden, bij deze gemachtigd tot het aankopen van bedoelden hengst. Zij zijn gehouden daarbij te raadplegen een gediplomeerden paardenarts, genieten vergoeding voor reis- en verblijfkosten en kunnen beschikken over eene som van vijf en zeventig gulden tot het betalen van bedoelden paardenarts en den handelaar, die den hengst heeft aangewezen.

Art. 4. Beheerders zullen den hengst zooveel doenlijk stationeeren op de grenzen tusschen de twee gemeenten, waarin het grootste getal der aandeelhouders dezer onderneming wonen.

Art. 5. Het finantieel beheer dezer onderneming wordt opgedragen aan het dagelijksch bestuur der afdeling Over-Betuwe van de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw, alsmede het oproepen en leiden der vergaderingen, welke de contractanten gedurende het beheer zullen houden.

Het contracteeren met dengene, die den hengst zal houden en voeden, het toezicht daarop enz., wordt opgedragen aan de onderteekenaars: *G. T. van Oppenraaij* te Bemmels, *A. D. Sipman* te Elst, *A. H. Buddingh* te Elst, *G. F. H. van de Loo* te West-Pannerden, *H. H. Erdkamp* te Elst, *W. L. H. A. van der Monde* te Bemmels, *Arie Costermans* te Elst (Hollanderbroek), *F. Terwindt* te Doornenburg en *W. Breunissen* te Bemmels, die tevens als beheerders der onderneming optreden.

Zij zullen echter daarbij moeten bepalen :

1^o dat de hengsthouder de hem toegekende gelden voor voeding, verzorging, enz., waarvan de betaling in twee termijnen moet plaats hebben, zal verbeuren indien hij meer paarden dan bij dit contract bepaald is, door den hengst heeft doen bespringen ;

2° dat wanneer op hetzelfde tijdstip te veel merriën mochten opkomen, die der meest verwijderde plaatsen het eerst bij den hengst zullen worden gebracht ;

3° dat wanneer eene merrie moet overnachten in den stal van den hengsthouders, deze voor stalling en voeding zal genieten vijf en twintig cent, te betalen door den eigenaar, en ingeval de belanghebbende eene merrie wil doen dekken, welke kort voor het einde van het jaar een veulen van den hengst heeft geworpen, de toelating van die merrie vóór den aanvang van het volgend dienstjaar alleen mag plaats hebben op vertoon der kwitantie van het dekgeld over het volgende ;

4° dat bij gegronde klachten tegen den hengsthouders, wegens het niet naleven van het hem opgedragene, hij eene boete zal verbeuren en tot schadevergoeding gehouden is.

Overigens wordt hun alle macht gegeven uittevoeren de besluiten welke door de onderteekenaren in hunne te houden vergaderingen zijn gevallen, contracten aan te gaan, in rechten te verschijnen, enz.

Bij overlijden, ontslag, vertrek naar elders, of om andere reden van ontstentenis van een of meer hunner, worden, in overleg met het dagelijksch bestuur der genoemde afdeling, anderen aangewezen.

Art. 6. Is het houden van vergaderingen voor alle deelhebbers noodzakelijk, dan worden zij op voorstel van beheerders door het bestuur der afdeling Over-Betuwe opgeroepen. Twintig deelnemers kunnen ook het beleggen eener vergadering vorderen. In eene vergadering der deelnemers wordt gestemd naar het getal aandeelen. Eén persoon mag niet meer dan drie stemmen uitbrengen, al werd hij ook door anderen bij wettige volmacht gemachtigd hun te vertegenwoordigen.

De beheerders stemmen hoofdelijk in hunne vergaderingen.

Alle besluiten worden bij meerderheid van stemmen genomen ; bij staking van stemmen beslist het lot.

Benoeming geschiedt bij gesloten briefjes.

Het Bestuur der afdeling heeft zitting in alle vergaderingen en brengt eene raadgevende stem uit. Bij ontstentenis van dat bestuur wordt hetzelfde vervangen door de drie oudste leden in jaren der beheerders.

Art. 7. Ingeval de hengst binnen den bepaalden tijd ongeschikt wordt of sterft, zal deze overeenkomst geëindigd zijn en zullen de beheerders in dit geval, binnen eene maand na het ongeschikt worden of den dood van den hengst, verantwoording en rekening moeten doen. Kan voor de in kas zijnde gelden en uit vrijwillige bijdragen, daarna andermaal een hengst worden gekocht, op dezelfde grondslagen als hiervoor omschreven, dan blijft dit contract gedurende het aanhouden ook voor dien hengst verbindend.

Art. 8. Mocht bij het sluiten der rekening een batig saldo aanwezig zijn, dan zal dit tusschen de deelhebbers, in verhouding van de genomen aandeeleu, worden verdeeld. Sluit echter de rekening met een tekort, dan zal ieder in dezelfde evenredigheid tot goedmaking van dat nadeelig saldo moeten bijdragen.

Art. 9. Bij overlijden van een of meer onderteekenaars, zal deze overeenkomst blijven voortduren tot den bepaalden tijd en zullen hunne rechtverkrijgenden verplicht zijn, deze overeenkomst na te leven.

Art. 10. De resterende aandeeleu zullen voor rekening van al de onderteekenaars genomen worden en het daarvoor benoodigde geld worden genegocieerd, als er vóór den vijftienden December achttien honderd vijf en tachtig, door onderteekening voor zich of bij volmacht voor anderen, voor zeventig aandeeleu niet is deelgenomen.

Aldus gedaan onder verband volgens de wet te Bommel, den veertienden November achttien honderd vijf en tachtig.

(Hier volgen de namen der **60** onderteekenaars).

NB. Ieder persoon mag slechts *één* aandeel hebben. Deze maatregel werd genomen omdat het hebben van meerdere aandeeleu aanleiding gaf, dat de landbouwers met mindere goede soorten merriën, bij den associatiehengst kwamen, waardoor het beoogde doel niet werd bereikt.

Het contract werd geheel volgens de wettelijke bepalingen (op gezegeld papier en geregistreerd) opgemaakt.

N^o.

VEREDELING VAN HET PAARDENRAS, Associatie: „OVER-BETUWE.”

Ter voldoening der storting, bedoeld bij Art. 1 der onder-
handsche verbintenis dd. 14 November 1885 tot het houden
van eenen hengst in *Over-Betuwe*, ontvangen van den contractant

Dienstjaar 18

houder van het Aandeel N^o. , de som van **Zes Gulden.**

SIGNALEMENT VAN DE MERRIE.

(Door den eigenaar in te vullen).

Ouderdom jaren. Kleur

Bijzondere kenteecken

ELST, den 2 Januari 18

*De Secretaris-Penningmeester
van de Afdeling Over-Betuwe
der Geldersch-Overijs-
selsche Maatschappij van
Landbouw.*

Zie keerzijde dezer.

Dienstjaar 18

VIJFDE HERDEKKING

van het paard van den houder van het aandeel N^o.

Dagteekening

Dienstjaar 18

VIERDE HERDEKKING

van het paard van den houder van het aandeel N^o.

Dagteekening

Dienstjaar 18

DERDE HERDEKKING

van het paard van den houder van het aandeel N^o.

Dagteekening

Dienstjaar 18

TWEEDE HERDEKKING

van het paard van den houder van het aandeel N^o.

Dagteekening

Dienstjaar 18

HERDEKKING

van het paard van den houder van het aandeel N^o.

Dagteekening

Dienstjaar 18

N^o.

Dekingsbewijs voor het
paard toebehoorende aan- of
aangewezen door den contrac-
tant

houder van het aandeel N^o.
' en welk paard gesigna-
leerd wordt als volgt:

ouderdom

kleur

bijzondere teekenen

gedekt op den

Volgens de bepaling van
punt e van Art. 1 van de
verbintenis, dd. 14 Novem-
ber 1885, is aan mij kennis
gegeven, dat

eigenaar is van voormeld paard.

De Beheerder.

Dit stuk moet ingevuld aan den hengsthouder worden ter hand gesteld voor dat de merrie bij den hengst wordt toegelaten. Na de dekkin-
g wordt het bewijs er van afgesneden.

GESTELDE VOORWAARDEN OMTRENT DE DEKKING ZIJN :

- 1^e. dat ingeval de rechthebbende een paard mocht willen doen bespringen waarvan hij geen eigenaar is, daarvan aan een der beheerders moet worden kennis gegeven, die hiervan zal melding maken op de kwitantie hiervoren vermeld ;
- 2^e. dat deze kwitantie aan den hengsthoudcr, vóór de dekking van het paard moet worden ter hand gesteld ;
- 3^e. dat de dekking niet meer dan tweemaal mag geschieden gedurende elke hengstigheid ;
- 4^e. dat eene merrie, na zes malen besprongen te zijn zonder drachtig te worden, gedurende dat jaar niet meer door den hengst mag gedekt worden ;
- 5^e. dat wanneer op hetzelfde tijdstip te veel merriën mochten opkomen, die der meest verwijderde plaatsen het eerst bij den hengst zullen gebracht worden ;
- 6^e. dat wanneer de merrie moet overnachten in den stal van den Hengsthoudcr, deze voor stalling en voeding zal genieten **vijf en twintig cents**, te betalen door den eigenaar ;
- 7^e. dat de merriën alleen bij den hengst kunnen worden gebracht van 's morgens 6 tot 8, van 11 tot 1 en des namiddags van 4 tot 6 uren. Zon- en Feestdagen uitgezonderd ;
- 8^e. dat gegronde klachten tegen den hengsthoudcr alleen schriftelijk aan een der beheerders kunnen worden gedaan ;
- 9^e. dat de hengsthoudcr, volgens de algemeene voorwaarden, beboet wordt, ingeval hij zonder overlegging van dit bewijs merriën bij den hengst zal hebben toegelaten ;
- 10^e. dat, indien een deelgenoot in de maand December het paard mocht willen doen dekken dat in het loopende jaar van den hengst drachtig is geweest, hij alsdan, bij den Secretaris-Penningmeester der Afdceeling *Over-Betuwe*, de kwitantie voor het volgende dienstjaar kan bekomen, tegen betaling der bepaalde f 6. — ;
- 11^e. dat merriën, die aanstekelijke ziekten hebben of afkomstig zijn van stallen waar zulke ziekten heerschen, in geen geval tot dekking mogen worden toegelaten.

NB. Volgens Art. 5 van het contract is het finantiël beheer der associatie opgedragen aan het Dagelijksch Bestuur van de Afdceeling *Over-Betuwe* der Geldersch-Overijselsche Maatschappij van Landbouw.

AANTEEKENINGEN, WELKE IN HET FRIESCHE PAARDEN-
STAMBOEK WORDEN GEHOUDEN.

Hengsten.

No. 24.

PRINS HENDRIK.

toebehoorende aan *Jan Nienhuis*, te *Dorkwerd*. Geboren in 1875, bij
R. Luskerf, te *Adorp*.

Zwart.

Merkbare teekens : geene.

Levendig temperament.

Een schoon gevormd koetspaard, met schoone voorhand en fraaijen
zwanenhals, korten romp en sterke ledematen : in stand vierkant.

In stap en draf vóór rechts iets spreidend, overigens verheven, krach-
tig en buigzaam.

Hoogte 1.61 Meter op 28 November 1884.

Merriën.

No. 173.

SOPHIA II

toebehoorende aan *Mebius H. Brandsma* te *Steeg*.

Geboren 12 Mei 1881, bij den eigenaar.

Zwart.

Vader n^o. 3, moeder n^o. 10.

Merkbare teekens : geene.

Levendig temperament.

Een sterk gebouwd paard met fraaie voorhand, doch iets overbouwde
achterhand, geschikt voor gemengd gebruik, vóór een weinig bodemwijd.

In stap, zoowel als in draf, vóór iets spreidend, overigens recht,
krachtig, buigzaam en tamelijk verheven.

Hoogte 1.55 Meter op 5 Maart 1885.

In Augustus 1884 bekroond te *Amsterdam* op de Internationale
Landbouwtentoonstelling met den 2^{den} prijs.

SCHRIJVERS VOOR DE LEVERING VAN REMONTEPAARDEN VOOR
HET NEDERLANDSCHE LEGER, GEDURENDE DE LAATSTE JAREN. 1)

E. Lazius	te Halle a/d Saale.
F. Wolltmann	» Hannover.
H. Schmidt	» id.
G. Smit	» Groningen.
H. Vermeulen	» Utrecht.
S. Cahen	» Dusseldorp.
H. Meijer	» Riemsloh (Hannover).
A. A. van den Berg	» Haarlem.
W. van der Lee	» Utrecht.
H. Koning	» Groningen.
Geb ^s . Schmidt	» Hannover.
Joh. de Goeij	» Utrecht.
H. Mulder	» Oldenzaal.
A. G. J. Mulder	» 's Gravenhage.
Firm. W. Deutschlander en Cohner	» Budapest.
Van der Kujlen	» 's Gravenhage.
Kuijs	» id.
G. A. van Herwaarden	» Asperen.
Van Heerdt	» 's Gravenhage.
C. J. Bink	» Teteringen.

1) Opgave dezer namen vindt men jaarlijks — na afloop der aanbesteding en gunning — in het Algemeen Advertentieblad van *Ten Hagen* te 's Hage verschijnende. Daarbij worden dan tevens vermeld de bedragen der inschrijvingsprijzen

NACHWEISUNG DER EINNAHMEN DER REMONTEDEPOTS FÜR DAS ETATSJAHR 1886/87.

BEZEICHNUNG DER REMONTEDEPOTS.	NACHWEISUNG DER EINNAHMEN DER REMONTEDEPOTS FÜR DAS ETATSJAHR 1886/87.									
	Tit. 1 an Grund- zins und anderen unverän- derlichen Ein- nahmen.	Tit. 2 aus der Acker- wirthschaft.	Tit. 3 aus der Vieh- wirth- schaft.	Tit. 4 aus der Holz- und Torf- nutzung.	Tit. 5 aus ande- ren Nutzungs- zweigen.	Tit. 6 aus Fabri- kations- und techni- schen Ne- berrie- ben.	Tit. 7 an Pacht, Miethe, Widrigeld und dergleichen.	Tit. 8 an ande- ren vermisch- ten Ein- nahmen und Insgeheim.	S U M M E.	
(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)			
1 Neuboh-Treptow	1342,00	57090,00	17500	700	90	150	6833,00	905,99	84609,99	
2 Jurgaischen	"	89480,00	12500	1000	—	11000	2316,00	586,50	116882,50	
3 Sperling	"	33474,50	7100	1200	—	8	1882,50	139,00	43804,00	
4 Neuboh-Regnit	"	63864,00	20820	200	380	30	1449,00	141,00	86884,00	
5 Battenau	"	54870,00	8400	—	—	—	1300,00	581,00	65151,00	
6 Bärenklaus	"	62294,00	13010	180	—	6350	3167,00	310,12	85311,12	
7 Brakupönen	"	50353,00	6800	—	—	—	1260,00	91,50	58304,50	
8 Wirsitz	37,09	85155,00	13200	—	—	6240	2601,00	66,91	107300,00	
9 Ferdinandshof	9,88	27426,50	9700	500	—	150	6103,00	393,15	44282,53	
10 Hunnesrück	"	65961,00	4540	30	—	—	5329,00	207,67	76067,67	
11 Arendsee	"	39829,00	9134	550	120	30	1992,00	373,88	52028,88	
12 Pr. Mark	"	35198,00	3650	—	—	—	2811,00	50,42	41709,42	
13 Obersenehof	"	10108,00	7660	—	—	—	580,00	78,57	18427,37	
14 Mehrse	"	37941,00	2370	—	—	—	1390,00	156,00	41857,00	
15 Liesken	"	63555,00	4900	—	—	—	697,00	144,60	69296,60	
	1388,97	776599,00	141284	4360	590	23958	39710,50	4226,31	992116,58	

NACHWEISUNG DER AUSGABEN DER REMON

Laufende Nr.	BEZEICHNUNG DER REMONTEDEPOTS.	Zahl der etatsmäßig aufzu- stellenden Remonten.	Persönliche Ausgaben.					Besoldungen der- selben.	Dienstlöhne und dergleichen.	Tage- und Akkordlöhne.	Diäten, Reise- und Zehrungskosten.	S A C H E				
			Zahl der Beam- ten und Un- terbeamten.									Für Arzneyen und ärzt- liche Behandlung. Kosten für Uniformstücke der Fottermeister und Remonte- knechte.	Mark)	Mark)	Mark)	Mark)
			Administratoren.	Rechnungsführer.	Inspectoren.	Resärzte.	Futtermeister.									
1	Neuhof-Treptow . . .	550	1	1	3	2	3	—	16767,00	38000	250	600	450			
2	Jurgaitzen	912	1	1	4	3	4	—	21591,00	30000	700	1400	890			
3	Sperling	450	1	1	1	1	2	—	9984,00	15000	350	510	375			
4	Neuhof-Ragnit. . . .	650	1	1	3	3	4	—	14904,00	12000	900	400	520			
5	Kattenau.	650	1	1	2	2	4	—	16632,00	18000	400	400	460			
6	Bärenklau	500	1	1	3	2	3	—	18750,00	42000	450	715	450			
7	Brakupönen.	470	1	1	2	2	3	—	13170,50	14000	600	500	530			
8	Wirnitz	600	1	1	3	2	4	—	15777,00	30437	220	700	500			
9	Ferdinandshof	350	1	1	2	1	2	—	11826,00	17500	300	400	440			
10	Hunnestück.	450	1	1	2	2	3	—	18260,00	44000	800	600	450			
11	Arendsee.	400	1	1	2	2	3	—	16503,00	27000	600	600	330			
12	Pr. Mark	360	1	1	1	1	2	—	10872,00	16000	375	350	230			
13	Oberseenerhof	90	„	„	1	1	1	—	7243,00	7000	60	30	60			
14	Wehrse	340	1	„	1	1	1	—	9189,00	9500	100	250	320			
15	Liesken	500	1	1	1	1	2	—	11952,00	16000	350	350	440			
		7272	14	13	31	26	41	161175	213420,50	336437	6455	7805	6460			

Behufs Beschaffung bzw. Ergänzung größerer

Von der Ausgabesumme gehen ab:

a) Die Einnahmen der Depots laut vorseitiger Berech

b) Die von der Königlich Württembergischen Militär
selbe abzugebende 350 Remonte mit je etwa 250 Mark

TEDEPOTS FÜR DAS ETATSJAHR 1886/87.

LICHE AUSGABEN.

a. Für Amtsbedürfnisse. b. Reinigung der Schorn- steine und c. Feuerver- sicherungsbeiträge für Gebäude.	Unterhaltung des Inventaris.	Für Viehzucht und dergleichen.	a. Zur Beschaffung des Naturalien und Materie- lien bedarfs. b. an Betriebskosten und c. Betriebskosten für besondere Betriebs- zweige.	Zur Unterhaltung a. der Brücken, Wege und Gräben etc. b. der Bewässerungen und Brunnen, etc.	An Abgaben und Lasten, an Pacht, Kapitalzinsen und dergleichen.	An sonstigen vermischten Ausgaben und Insgesamt.	Summe der sächlichen Ausgaben.
(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)	(Mark)
1505,32	9530	426	60795,00	3000	38106,67	150,00	169579,99
365,00	18000	400	111003,50	4000	35813,00	300,00	224462,50
215,00	7900	150	47691,00	1400	13526,78	62,22	97164,00
260,00	10500	300	96287,00	1000	37374,90	123,10	174569,00
240,00	11000	250	82715,00	2000	29848,00	136,00	162081,00
3777,45	8500	210	104622,28	2500	21786,39	120,00	203881,00
245,00	8000	150	74888,00	1100	12793,10	172,90	126154,50
1640,00	7420	475	116855,55	2100	38193,50	51,95	214370,00
813,45	3500	200	60909,10	2300	21718,98	75,00	119982,53
330,00	8700	370	68302,00	2300	42499,67	200,00	186811,67
970,00	5300	200	80287,70	2500	36928,18	100,00	171318,88
808,20	6000	200	57342,00	1600	15732,22	150,00	109659,42
216,00	9700	55	13354,00	500	12905,37	40,00	51167,37
680,00	4010	132	58419,00	800	20660,00	82,00	104147,00
1390,00	10010	251	64532,00	2100	29317,60	139,00	136836,60
13455,42	128070	3769	1098003,13	29200	407204,36	1902,17	2252185,58
Machinen etc. zur Disposition des Kriegsministeriums							19443,00
Summe der Ausgabe							2271628,58
nung					992116,58	} 1079616,58	
verwaltung zu erstattenden Ernährungskosten für an die					87500,00		
Bleibt Zuschussbedarf							1192012,00

TOELICHTINGEN BIJ DE TEEKENING.

Stal I is bestemd om nieuw aangekomen paarden gedurende 30 dagen af te zonderen en te observeeren. Deze stal is in afdeelingen verdeeld.

Vóór de vierkante loopplaats van dezen stal is eene ronde loopplaats. Deze dient tevens om enkele trage paarden, die zich te sterk voeden gedwongen draf-beweging te geven.

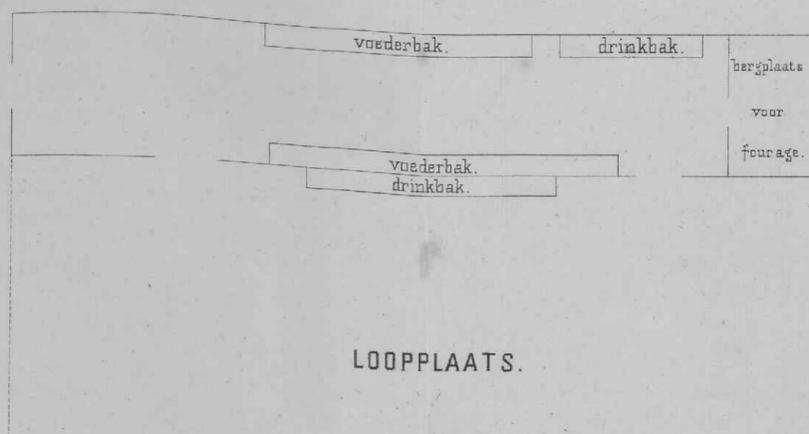
Behalve den ziekenstal is er een reconvalescenten stal met binnen- en buitenloopplaats. Van veel nut is deze stal voor paarden, die aan ziekten der ademhalingswerktuigen hebben geleden.

Vóór iederen stal is een loopplaats, waar de paarden zich bij guur weder den geheelen dag ophouden.

Naast de loopplaatsen is de drijfplaats waar de paarden, in koppels van 30 à 40 stuks, dagelijks tweemaal gedurende $\frac{3}{4}$ à 1 uur gedwongen stapbeweging krijgen.

SCHETSTEKENING
van een
STAL VOOR 30 à 40 PAARDEN.

SCHAAL 1 à 400.



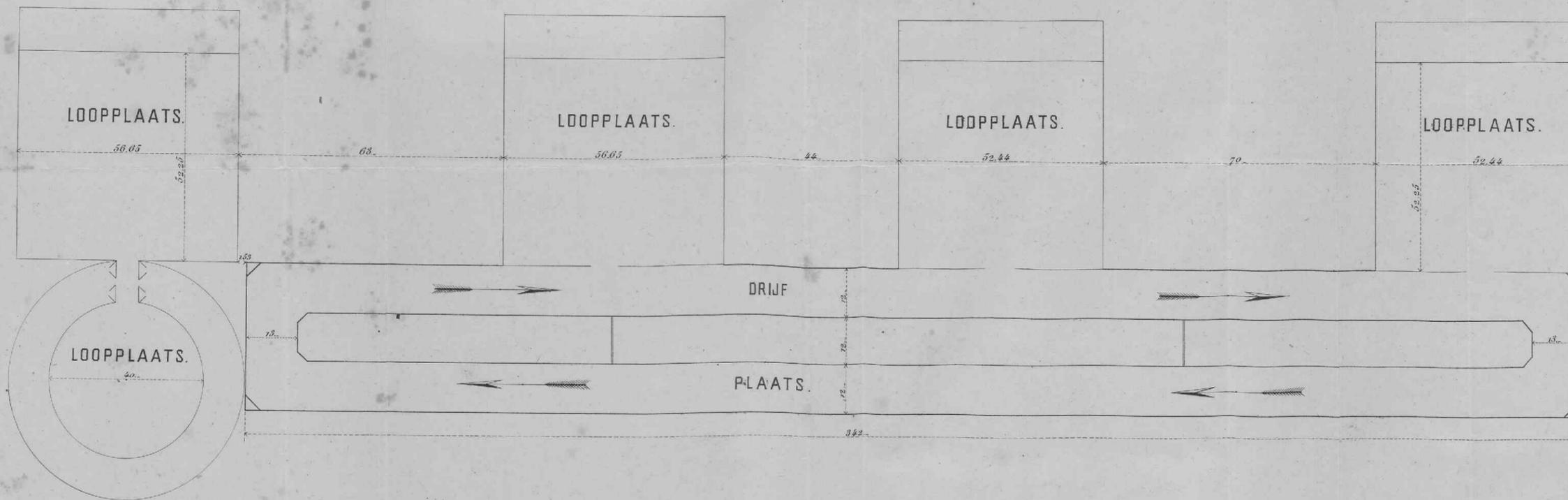
SCHETSTEKENING van de STALLEN met LOOP- en DRIJFPLAATS.

STAL.

STAL.

STAL.

STAL.



SCHAAL 1 à 1000.

Bijlage VI.

SAMENSTELLING DER DAGELIJSCHER RATIONS FOURAGES
BIJ DE NAVOLGENDE LEGERS. *)

	In tijd van vrede.			Bij groote manoeuvres.			In oorlogstijd.		
	Hooi.	Stroo.	Haver.	Hooi.	Stroo.	Haver.	Hooi.	Stroo.	Haver.
	K.G.	K.G.	K.G.	K.G.	K.G.	K.G.	K.G.	K.G.	K.G.
NEDERLAND.									
Cavalerie en officierspaarden der Artillerie.	3	4.5	4	a 3	a 4	a 6	b 3	b 4	b 6
van 1 November tot 31 Maart									
van 1 April tot 31 October	3	3.5	4.5						
Rijkspaarden der Artillerie.	3.5	4.5	4						
van 1 November tot 31 Maart									
van 1 April tot 31 October	3.5	4	5						
<p>a Dit ration is bij oefeningen op groote schaal in de laatste jaren verstrekt.</p> <p>De Minister van Oorlog is gemachtigd om hoogstens gedurende acht dagen vóór den aanvang en gedurende den duur der oefeningen een gewijzigd ration fourages vast te stellen.</p> <p>b In bijzondere omstandigheden kan op last van den commandeerenden Generaal, met het oog op de aan te voeren en op te leggen groote hoeveelheden hooi en stroo, behalve de haver, worden volstaan met:</p> <p>2 KG. hooi en 1.75 KG. stroo, of</p> <p>3 " hooi " geen " "</p> <p>De hoeveelheid haver kan worden vervangen door:</p> <p>6.5 kilogram gerst,</p> <p>of 7.0 " rogge,</p> <p>" 5.0 " meel.</p> <p>De Minister van Oorlog is gemachtigd het ration fourages — wanneer de omstandigheden dit noodig of wenschelijk maken — geheel of ten deele door verduurzaamd paardenvoeder te doen vervangen en de hoeveelheid daarvan te bepalen.</p>									
BELGIË. †)									
Zwaar ration (Artillerie, guides en trein)	4	4	4.5	4	4	5			
Midden " (Lanciers)	3.5	4	4.5	3.5	4	5			
Licht " (Jagers te paard)	3.5	4	4	3.5	4	4.5			

*) Bronnen: Recueil Militair; Voorschrift verpleging van de landmacht in tijd van Oorlog, enz. Grundzuge der deutschen Militär Verwaltung von R. de l'Homme de Courbiero, Berlin 1882. Das Heeres-Verpflegswesen von J. J. Burian, Wien 1876. The soldiers Pocket-book for field service, by Major General sir Garnet J. Wolsley, London 1875. Revue militaire de l'étranger no. 632, October 1885, Voorschrift für die Verpflegung des K.K. Heeres, Wien 1883. Aide-mémoire de l'officier d'état-major en campagne, Paris 1884.

†) Voor de paarden, die deelnemen aan kampen en manoeuvres wordt 500 grammen haver per dag meer toegestaan.

	In het garnizoen.			Op marsch.			Te velde.		
	Hooi.	Stroo.	Haver.	Hooi.	Stroo.	Ilavet.	Hooi.	Stroo.	Haver.
	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.
DUITSCHLAND.									
Zware ration	2.5	3.5	5	1.5	1.75	5.5	1.5	1.75	5.65
Ration voor lichte cavalerie	2.5	3.5	4.75	1.5	1.75	5.25	1.5	1.75	5.65
Middenration	2.5	3.5	4.65	1.5	1.75	5.15	1.5	1.75	5.65
Lichte "	2.5	3.5	4.25	1.5	1.75	4.75	1.5	1.75	5
<p><i>Zware rations</i> worden verstrekt aan de Generaals, den Generalen Staf, de Adjndanten, de Officieren bij het Departement van Oorlog, de Kurassier- en de drie Garde-Ulanen-Regimenten, de Rijsschool, de Rijdende Garde-Artillerie, de Regiments- en Afdeelings-Commandanten, benevens de Adjndanten der Garde-Veldartillerie, de trekpaarden der Artillerie en treimpaarden, de lijf-Gendarmerie en Intendance, te velde ook de gezamenlijke Cavalerie en Artillerie.</p> <p><i>Rations voor lichte Cavalerie</i> aan Garde-Dragonders en Garde-Huzaren.</p> <p><i>Midden rations</i> aan Linie-Ulanen.</p> <p><i>Lichte</i> " " alle overige troepenpaarden, officieren, artsen en beambten.</p>									
	Bij groote manoeuvres *)								
Garde- en Linie Kurassier-Regimenten en de trekpaarden der rijdende Artillerie . .	1.5	1.75	5.9						
De overige Linie-cavalerie-Regimenten en de rijpaarden der rijdende linie-Artillerie .	1.5	1.75	5.25						
De paarden der Cavalerie en Veld-Artillerie, welke aan de oefeningen der Cavalerie-divisien deelnemen	1.5	1.75	5.25						

*) Het verhoogde ration bij manoeuvres wordt onaf hankelijk van den duur der oefeningen gedurende vier weken verstrekt, en het is aan de commandeerende Generaals overgelaten te bepalen of dit ration vóór den aanvang der manoeuvres zal worden verstrekt om de paarden op kracht te brengen, dan wel of het ook gedurende de manoeuvres zal worden uitgereikt.

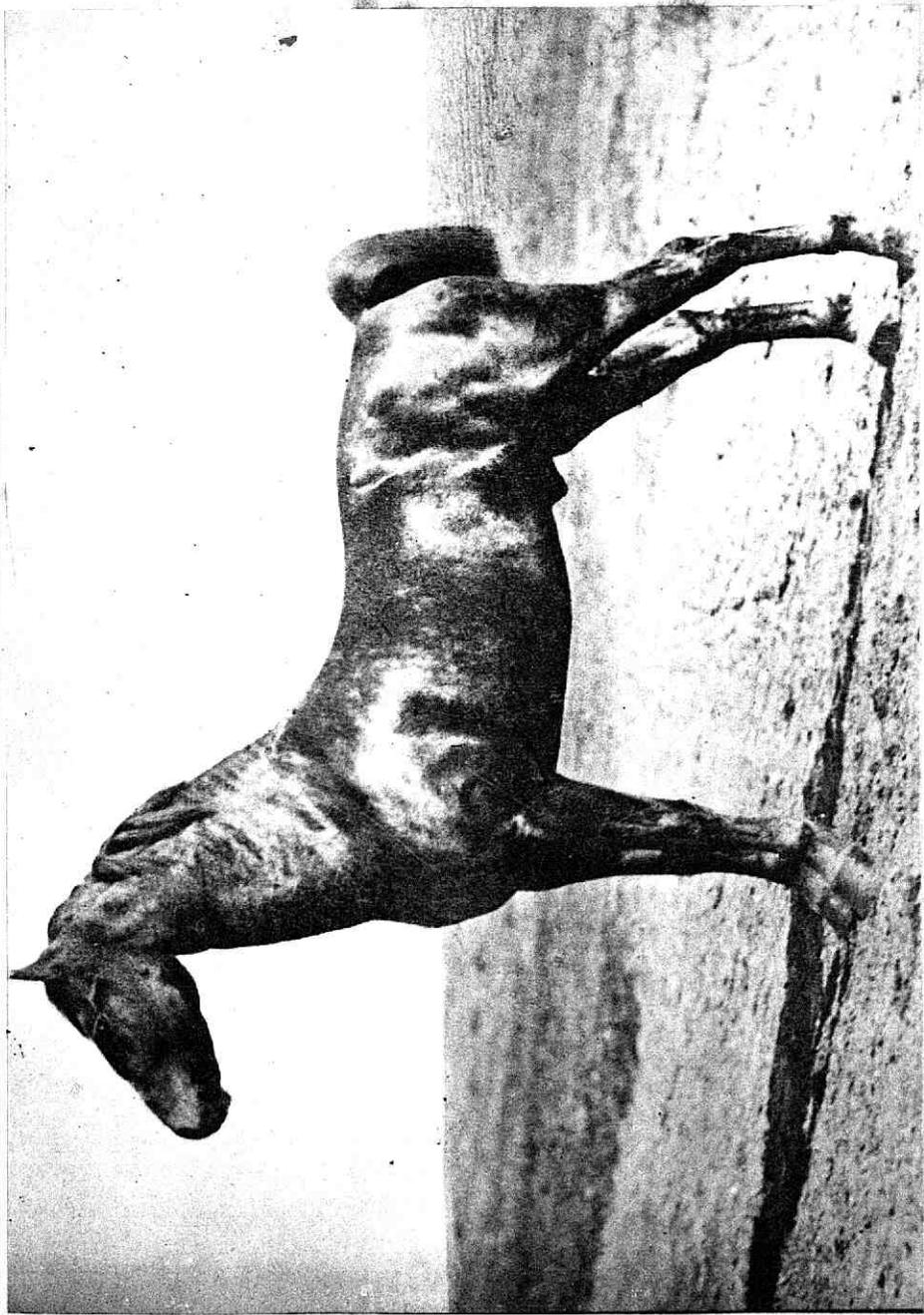
	IN HET GARNIZOEN.						BIJ GROOTE MANOEUVRES.						TE VELDE.					
	Van 1 Decem- ber tot 31 Maart.			Van 1 April tot 30 November.			Voor paarden in barak- ken gestald.			Op bivak.			Hooi.	Stroo.	Haver.			
	Hooi.	Stroo.	Haver.	Hooi.	Stroo.	Haver.	Hooi.	Stroo.	Haver.	Hooi.	Stroo.	Haver.						
KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.	KG.				
FRANKRIJK.																		
Groote Staf, Generale Staf, Intendance, Speciale Staven, Stafofficieren Genie en reserve Cavale- rie, Artillerie- en Genie- trein, Voerwezen bij de Korpseh, de Kassen, de veldpers en hulpvoertui- gen	4	4	4.55	4	4	5.05	4	4	5.05	5	—	5.55	4	2	5.8			
Gendarmerie	4	4	4.55	4	4	4.55	4	4	5.05	5	—	5.55	4	2	5.8			
Artillerie-, rij- en trek- paarden, paarden der of- ficieren bij het voerwezen Linie-Cavalerie en offi- cierspaarden der Genie, Infanterie, Geneeskundi- ge diensten administratie Lichte Cavalerie	4	4	4.35	4	4	4.85	4	4	4.85	5	—	5.35	4	2	5.6			
Arabische paarden on- verschillig bij welke troe- pen ingedeeld	3	4	4.15	3	4	4.55	3	4	4.55	4	—	5.05	4	2	4.80			
Muldieren	3	4	3.75	3	4	4	3	4	4	4	—	4.50	3	2	4.75			
	2.50	4	4	2.50	4	4	2.50	4	4	3	—	4.75	3	2	4.50			
	3	4	3.75	3	4	3.75	3	4	3.75	4	—	4.25	3	2	4.50			
OOSTENRIJK. *)																		
	Over het ge- heele jaar.																	
Rijpaarden.	KG.	KG.	centi- liter.															
Officierspaarden, paarden bij troepen te voet en bij het voerwezen der Cavalerie, Ar- tillerie en militaire inrichtingen met uit- zondering van de op- leidingschool voor onderwijzers in de rijkunst	4.5	1.7	770													2.8	1.7	5.88
der opleidings- school voor on- derwijzers in de rijkunst	3.4	1.7	965															
(stote- rijpaar- den)	4.5	3.4	1160															
(overige paar- den)	3.4	3.4	1160															

*) Bij groote manoeuvres en andere oefeningen op groote schaal kan aan de rijpaarden in plaats van het ration haver van 770 centiliter een ration van 965 centiliter of in plaats van 4.5 KG. hooi, 5.6 KG. hooi worden verstrekt. — Bij oefeningsreizen van den Generalen Staf wordt het ration haver verhoogd met 390 centiliter gedurende den geheelen duur der reis.

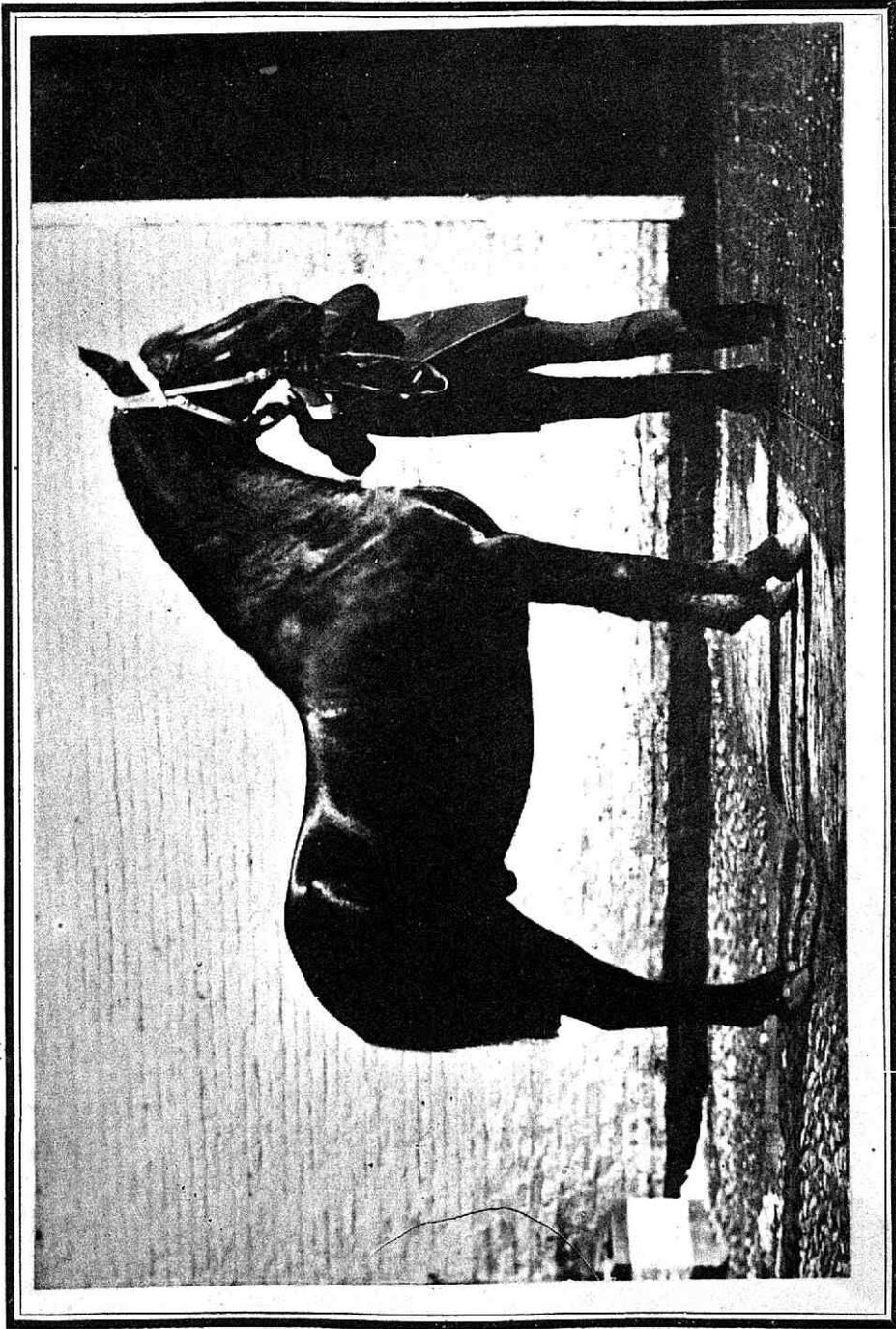
	In tijd van vrede.			Bij groote manoeuvres.			In oorlogstijd.		
	Hooi.	Stroo.	Haver.	Hooi.	Stroo.	Haver.	Hooi.	Stroo.	Haver.
	KG.	KG.	Centiliter.				KG.	KG.	KG.
Trekpaarden	der Artillerie en van het voerwezen	4.5	1.7	965					
	der Artillerie, wanneer ze ter plaatse bijzondere diensten te verrichten hebben	4.5	1.7	965					
	van het voerwezen die bijzondere plaatselijke diensten verrichten	5.6	1.7	965					
	idem bij minder zwaren dienst	4.5	1.7	965					
	der Artillerie-korpsstrein en hulpvoertuigen							2.8	1.7
van den trein							2.8	1.7	8.40
Reserve- of aanvullingspaarden							2.8	1.7	5.88
Draag-dieren.	Pakpaarden en muilieren, op marsch met inbegrip van rustdagen						2.8	1.7	5.04
	Onbelast of in reserve						2.8	1.7	3.36
ITALIË.									
<i>Licht ration.</i>									
Troepenpaarden der Regimenten Cavalerie No. 11—22, paarden der Officieren van den Geneeskundigen en Veterinairdienst, Intendance en subalterne officieren der Infanterie.	In garnizoen	5	4 ^b	3					
	In kantonnement	5	4	3.5					
	Op marsch	5	4	4					
<i>Zwaar ration.</i>									
Alle overige officieren en troepenpaarden, benevens de paarden van de subalterne officieren der Infanterie, die de functien waarnemen van adjudant en ordonnans-officier.	In garnizoen	6	4 ^b	3					
	In kantonnement	6	4	3.5					
	Op marsch	6	4	4					

^a Voederstroo.

^b Het stroo is eigenlijk niet in de samenstelling van het ration begrepen, doch wordt tot deze hoeveelheid per paard en per dag door de troepen aangekocht.



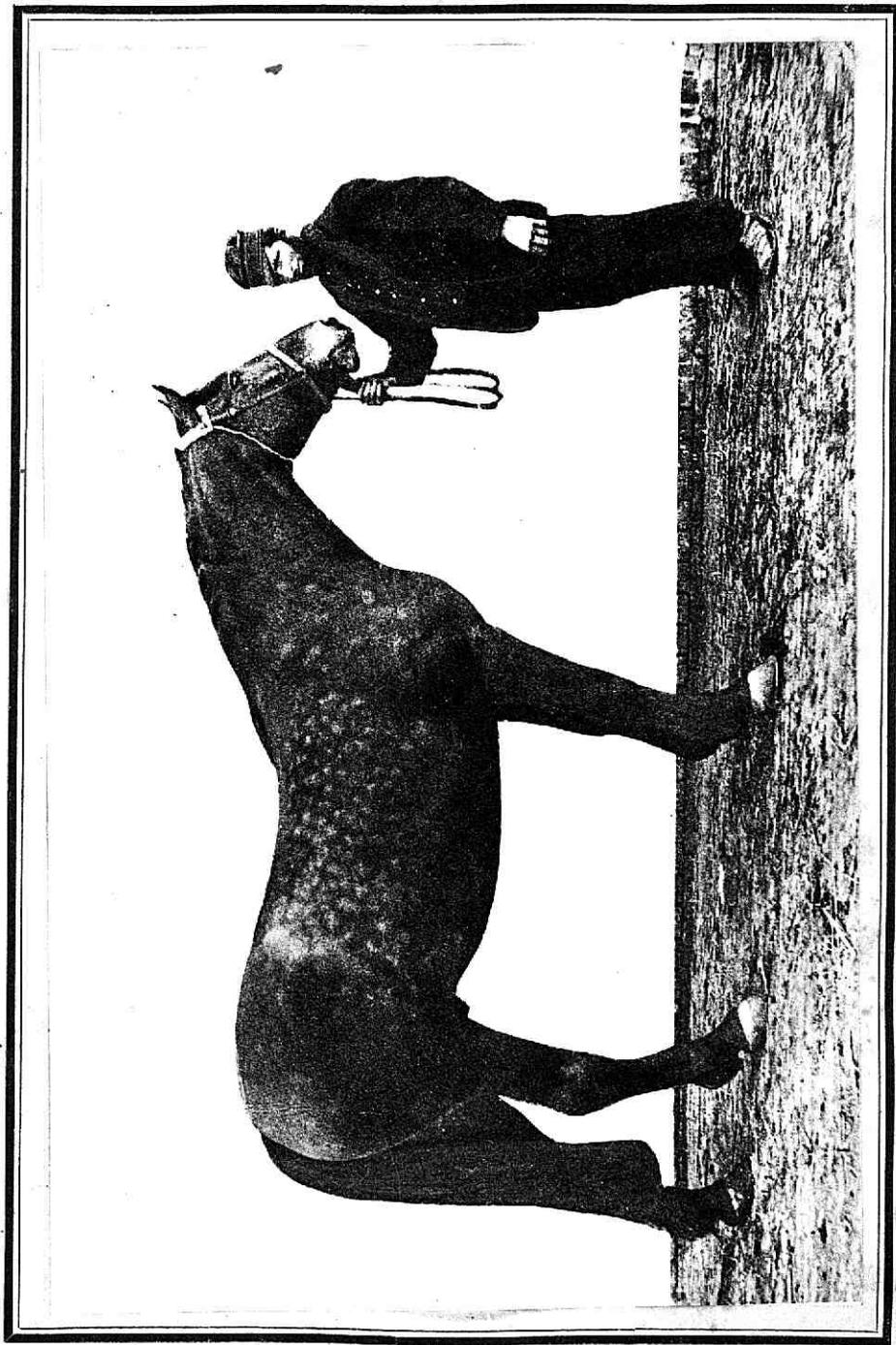
N^o. I. Oldenburgsche hengst.



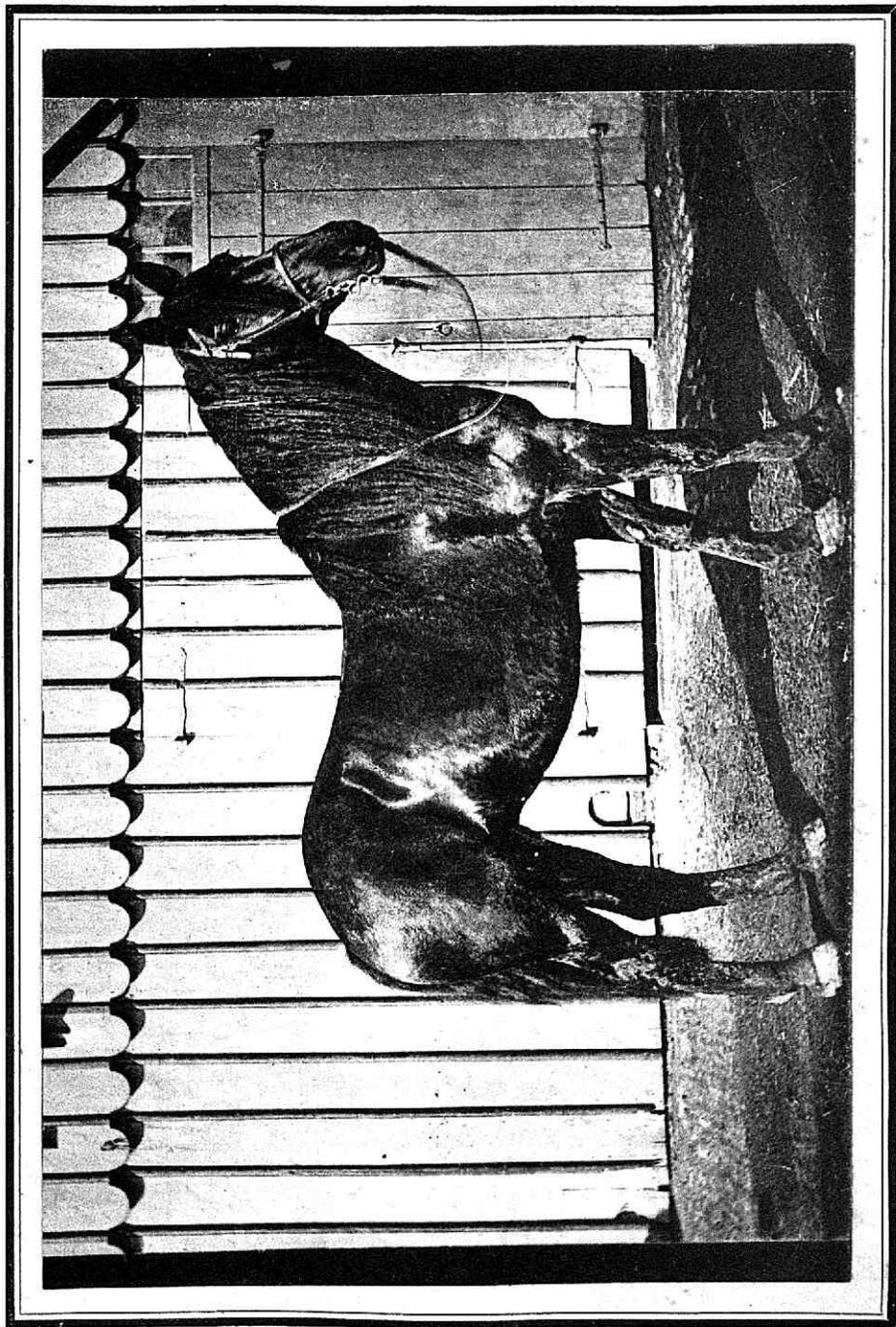
N^o. II. Groningsch-Friesche ruin.



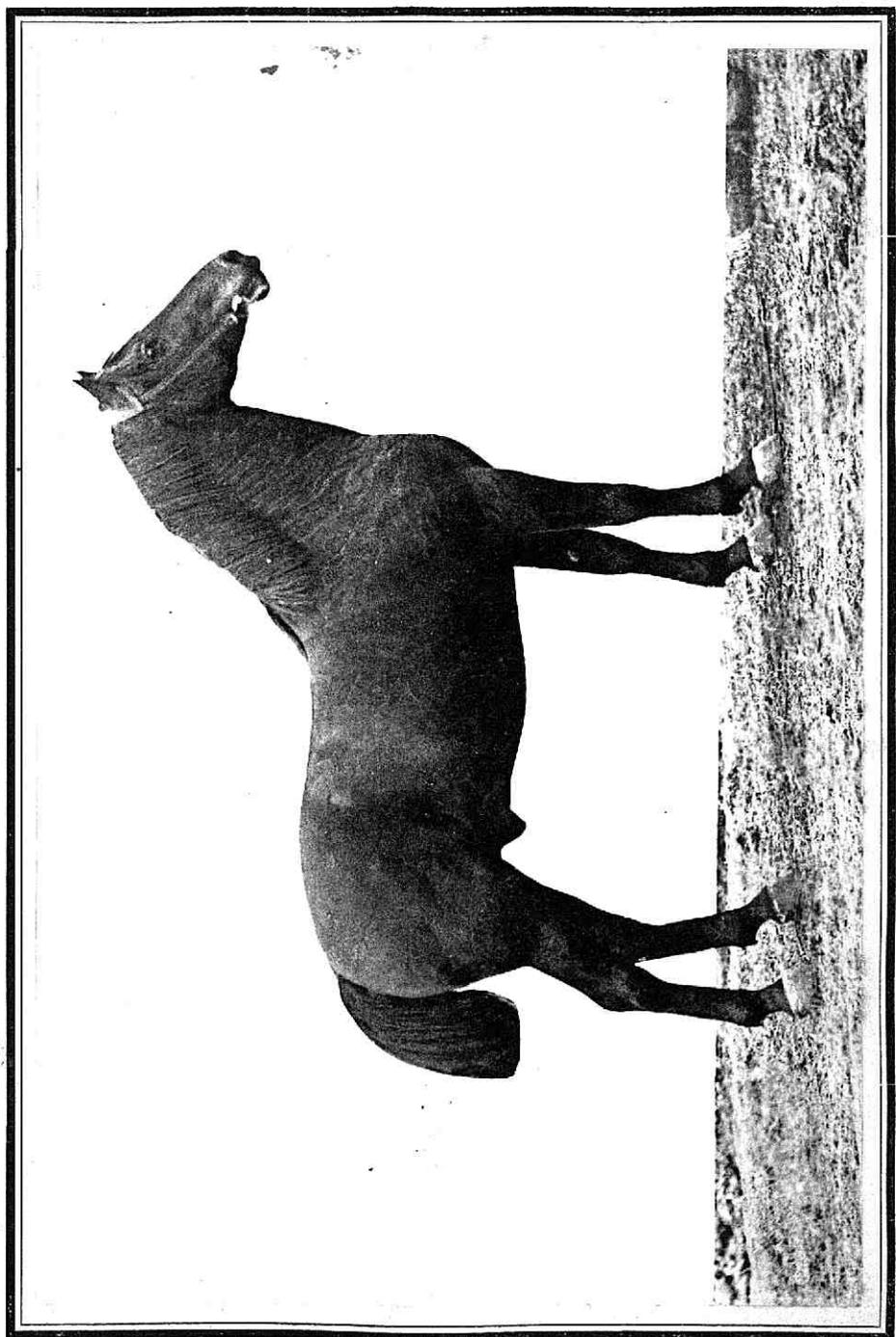
N^o. III, Geldersche merrie.



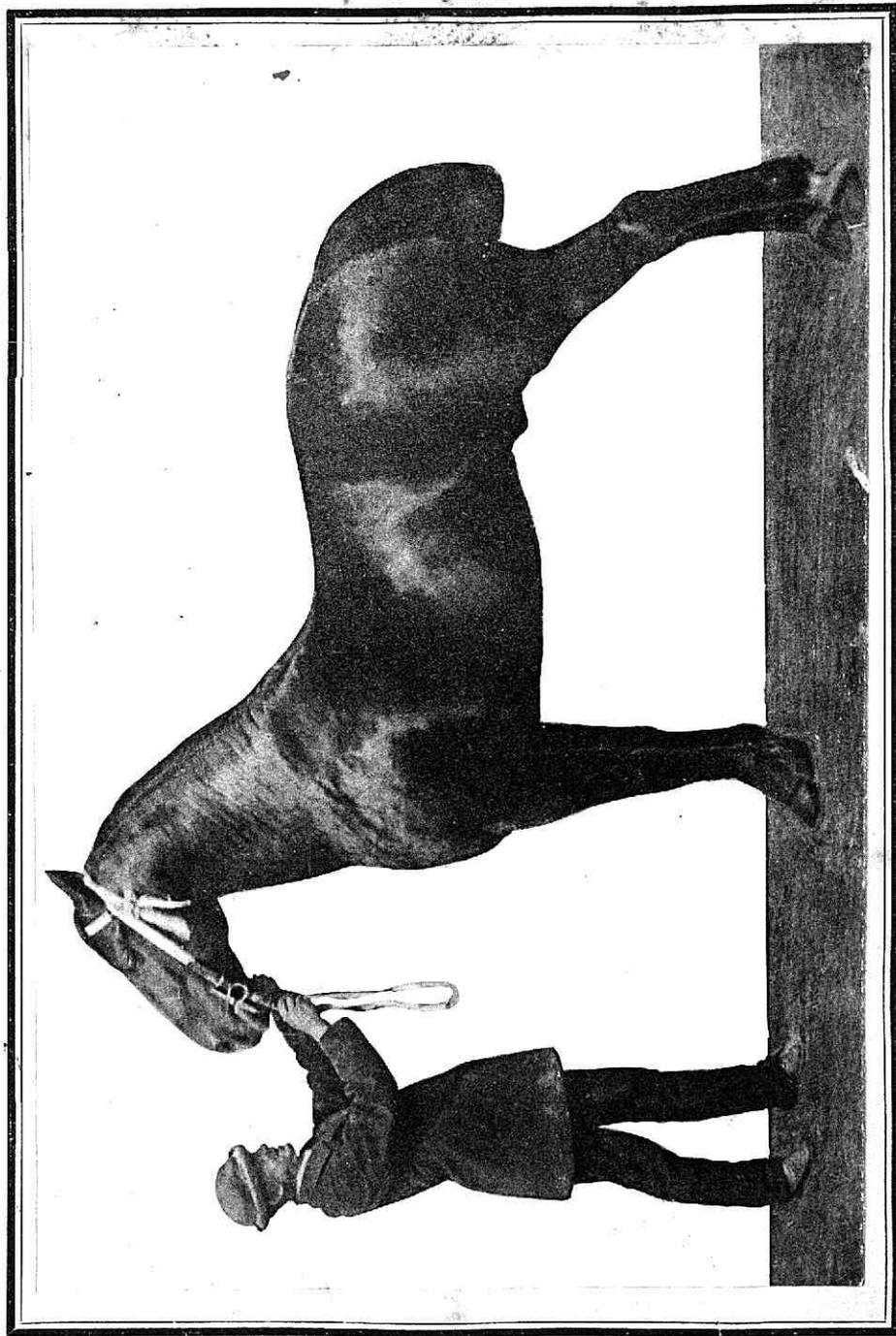
N^o. IV. Overbetuwsch gekruiste ruin.



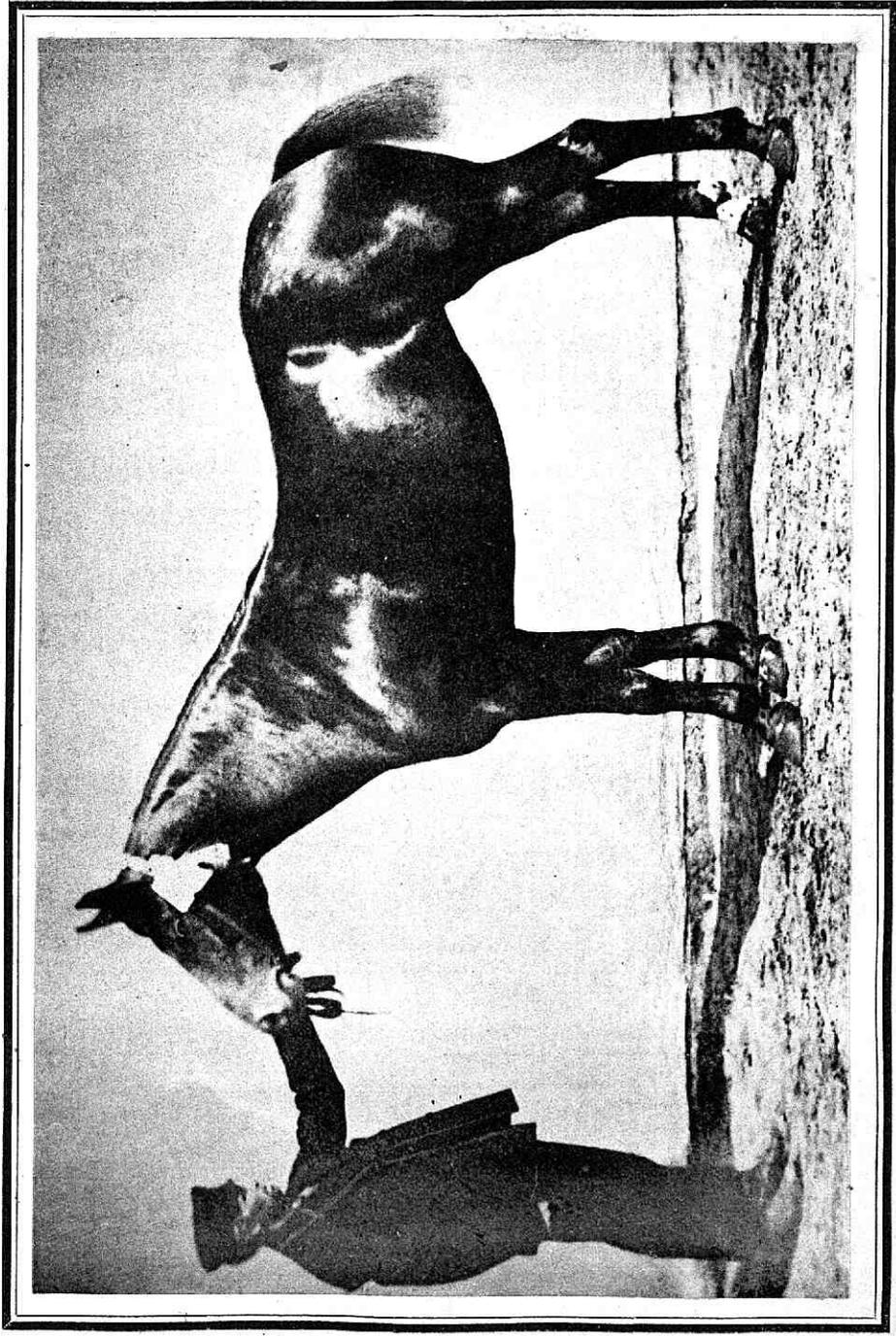
N^o. V. Zeeuwsche merrie.



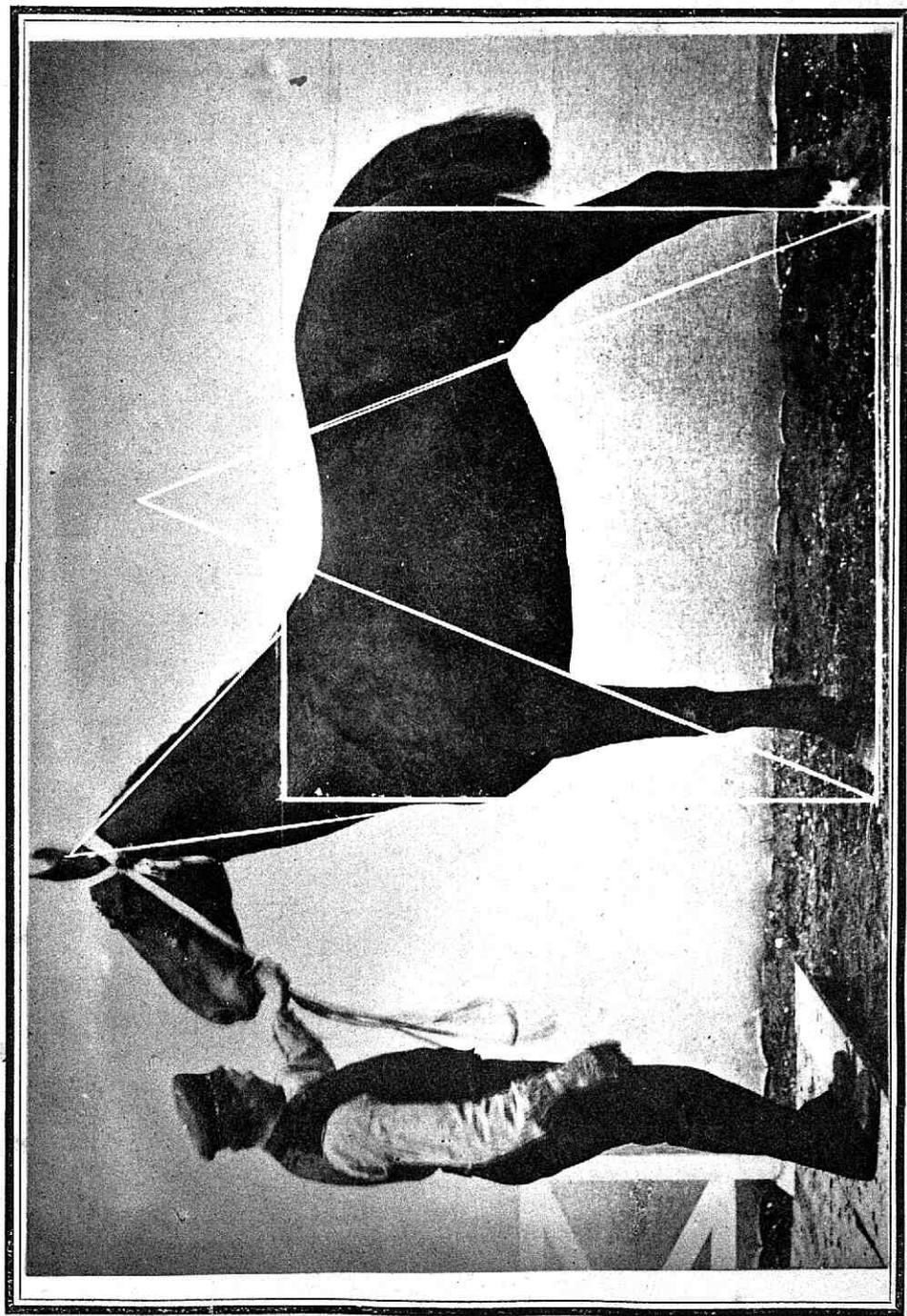
N^o. VI. Oldenburgsche hengst.



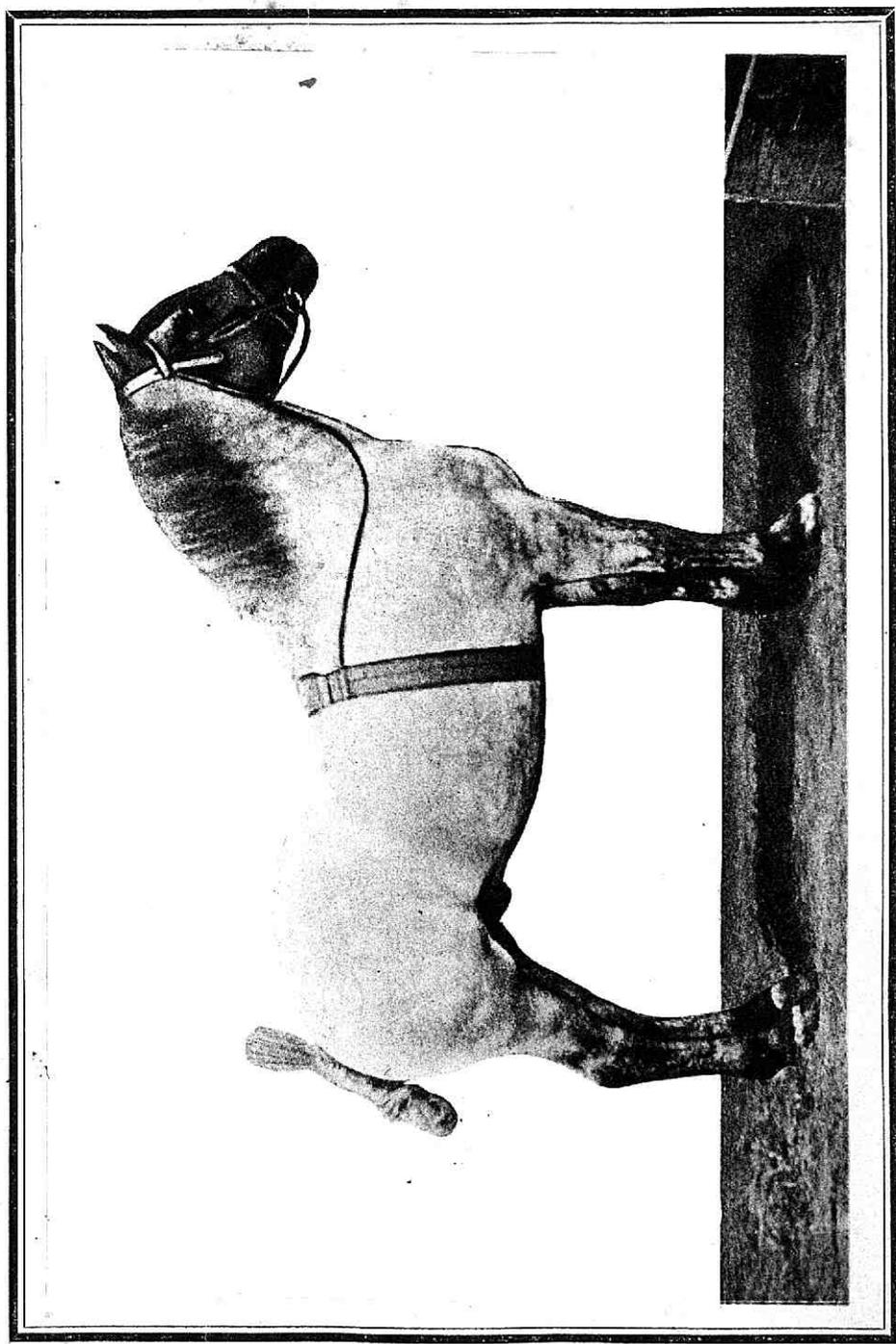
N^o. VII. Oldenburgsche hengst.



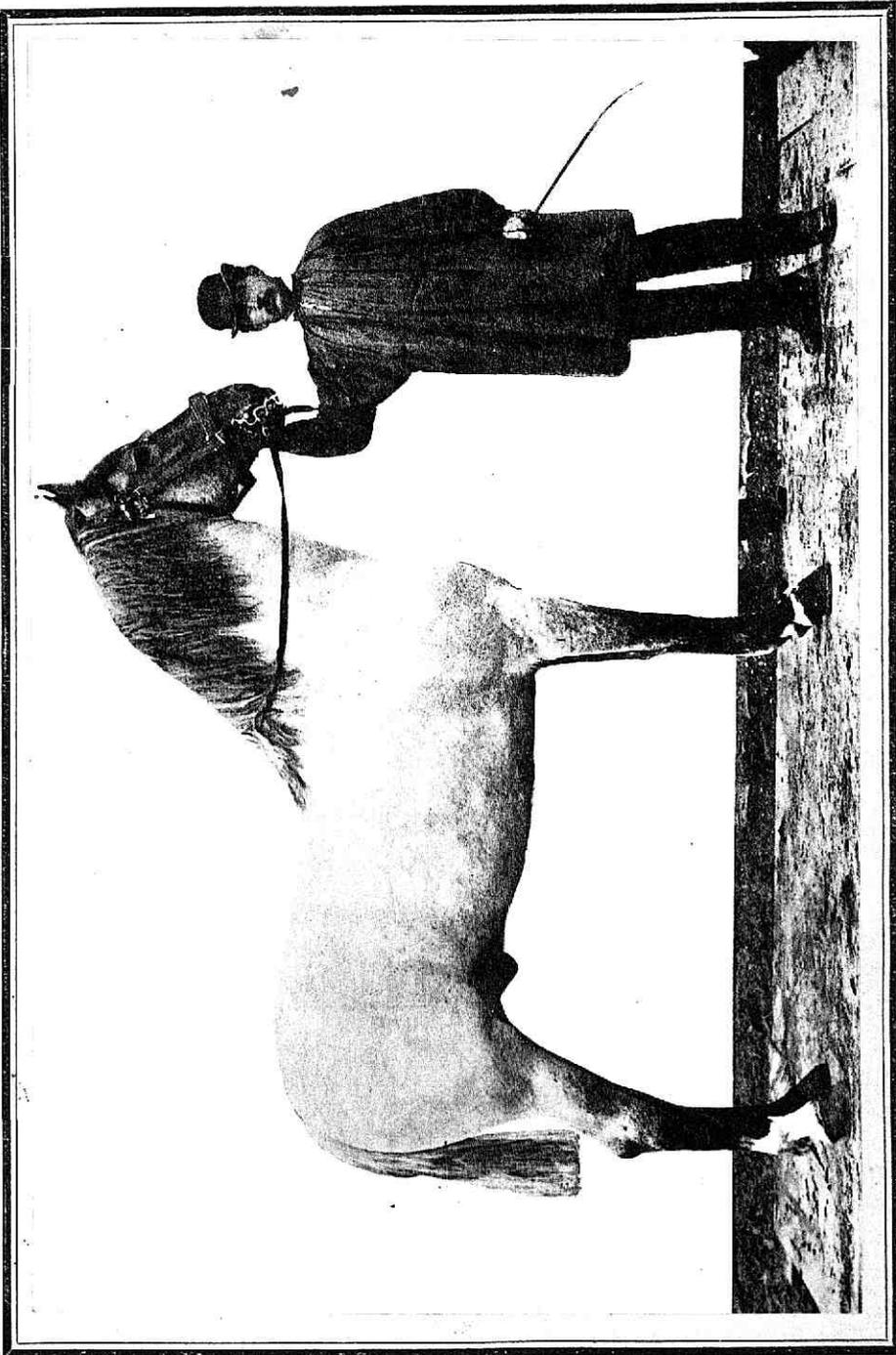
N^o. VIII, Oldenburgsche merrie.



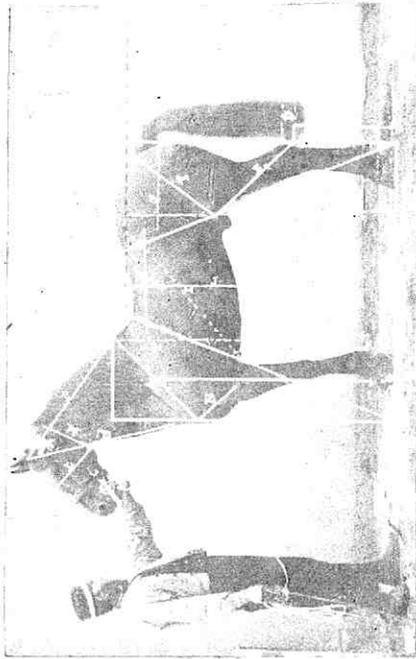
N^o. IX. Oldenburgsche merrie.



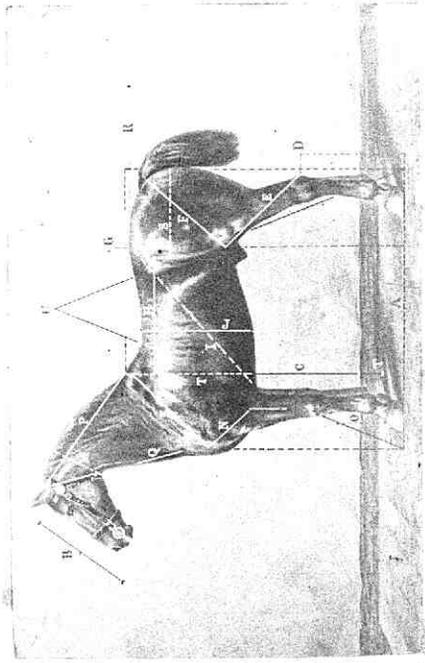
N^o. X. Belgische hengst.



N^o. XI. Norfolkische hengst.



N^o. XII. Geldersche hengst.



N^o. XIII. Type-paard,

voorgesteld door de commissie tot verbetering van het paardenras in Gelderland.